

Віктар Марціновіч

РЭВАЛЮЦЫЯ

РЭВАЛЮЦЫЯ

Віктар Марціновіч

Раман

Выданне 3-е, дапрацаванае

Мінск, «Кнігазбор», 2020

УДК 821.161.3-3
ББК 84(Бел)
М29

Пераклад з рускай мовы
Віталя Рыжкова

Аўтар выказвае падзяку
грамадскай культурніцкай кампаніі «Будзьма беларусамі!»
(budzma.by) за дапамогу ў выданні кнігі

ISBN 978-985-7227-79-2

© Марціновіч В., 2020
© Рыжкоў В., пераклад, 2020
© Афармленне. ПУП «Кнігазбор», 2020

Глава першая,

*дзе тлумачыцца, чаму гэтая кніга — падробка,
а я знаёмлю цябе з табой*

Ni hao!
Цікава, ці страпянулася ты цяпер — прачытаўшы вітанне, якім пачыналіся ўсе мае СМС? Ці паверыла, што слова з амаль выпадкова набытай кнігі — гэта зварот менавіта да цябе? Ці дастаткова двух такіх пытанняў, каб ты, згадаўшы інтанацыю, пазнала мяне ў малавядомым аўтары, пад прозвішчам якога выдадзеная мая гісторыя? Гэтая кніга ў тваіх руках таму, што цябе зацікавіла пэўная дэталі на вокладцы, такі сабе артэфакт Атлантыды, аб’ект патанулага — нашага з табой — свету. Я ж і вучыў цябе заўважаць знакі паўсюль і ісці за імі. І інтэрпрэтаваць іх няправільна — таксама.

Чаму, уласна, кніга? Бо, па-першае, я хацеў бы паспрабаваць такім чынам адшукаць цябе. І, па-другое, каб пра маю спробу пры гэтым не даведаліся яны. Разлік у мяне просты: сур’ёзныя людзі ў наш час не чытаюць кнігі, бо вялікія тэксты для іх — даўно састарэлая форма выказвання. Таму мяне наўрад ці пачуе хтосьці, апроч цябе. Ну, і хіба яшчэ трох соцень выпадковых людзей, якія дасюль бадзяюцца па запыленых кнігарнях і чытаюць кнігі.

Я маю патрэбу неяк звяртацца ў сваім творы да цябе, майго адзінага сапраўднага чытача. Не думаю, што варта раскрываць тваё рэальнае імя нават гэтым тромстам незнаёмцам, ласым на дэталі і падрабязнасці. Асабліва побач

з прызнаннямі ў злачынствах, пра якія я збіраюся распавесці. Пакінуўшы лабірынт, нітку Арыядны лепш зматаць, каб з яе дапамогай да самой Арыядны не заявіўся Мінатаўр з «коркай» аддзела расследаванняў.

Таму, дзеля смеху, называць я цябе буду «Воля». Мы ж абое ведаем, што акурат «Воляй» ты не можаш быць. Гэта імя адной велюравай поні, аб'екта нашых жартаў — суседкі, якая штورانіцы ў пухнатым спартовым касцюмчыку займалася фізкультурай пад нашымі вокнамі. Яна запалёнымі вачыма праводзіла мяне ў пад'езд, і я неяк паабяцаў, што буду кахаць цябе так, як Воля мяне.

Трэба яшчэ нешта — для ажыўлення памяці...

«Вар'ягадка», «мармуровая крошка» — так я называў цябе.

Помнік героям-сантаэхнікам, які ты паставіла мне пасля перамогі над кранам.

«Wish you were here», трылогія «Хаджэнне па мухах» — таксама нашае.

А яшчэ — ці помніш? — іспанскія галіёны на сажалцы ў Астанкінскім парку. І кватэрка на чацвёртым пяціпавярховіка. Наша газавая калонка, злучаная ржавымі трубамаі найпрост з катламі ў Пекле: круціш неасцярожна вентыль — і трапляеш у госці да Аліг'еры. Мы не раз выскоквалі з ванны апаранья. Але і жылі мы нібы апаранья. А ці памятаеш Астанкінскую вежу за акном, якую ты абяцала калі-небудзь выкарчаваць і прыгатаваць на вячэру? І што пасля дзевядзецца пачакаць пару гадоў, пакуль вырасце новая. На смак Астанкінская вежа мусіла б нагадваць смажаны грыб. Масквічы называюць такія грыбы «зонтыкі», але на маёй радзіме гэта «куручкі». А яшчэ мы зразумелі, што Эйфелева вежа, хутчэй за ўсё, няўежная і з'есці яе — нібы павука праглынуць.

Але і я не мушу забываць, што гэтая кніга вымушаная хлусіць, нібы яна сапраўдны раман. Таму і «герою рамана» трэба распавесці пра сябе.

Я карэнны масквіч. Вядома, гэта азначае, што я пераехаў у Маскву каля шаснаццаці гадоў таму. Я пакінуў радзіму,

якая здурэла ад страху перад палескім ведзьмаром, які як быццам загіпнатызаваў яе.

Памятаю, як хадзіў па Маскве ў першыя месяцы і не мог пазбавіцца адчування «Englishman in New York»:

*If, «Manners maketh man» as someone said
Then he's that hero of the day
It takes a man to suffer ignorance and smile
Be yourself no matter what they say*

Было ўражанне, што я з'ехаў з утульнай і чыстай еўрапейскай сталіцы, дзе кіроўцы прапускаюць пешаходаў, а мінакі ветліва падказваюць дарогу, і трапіў у нейкі шырокі дзесяцімільённы нахабны стэп, спрэс парослы бруднай лаянкай.

Правінцыйнасць і другаснасць Масквы здзіўляла мяне і манерай апранацца, і дзіўным разуменнем панятку «раскоша», што паўсюль у свеце насамрэч ідэнтыфікуецца як кіч, і замшэлымі брэндамі, якія тут лічыліся прыкметамі «паспяховасці». А яшчэ — малпаваннем, што маскіруюцца пад арыгінальнасць, а таксама своеасаблівым снабізмам, магчымым хіба сярод ханскай прыслугі. І тым, як у кавярнях афіцыянты не спяшаюцца прыбіраць вызваленыя столікі, таму часам гэтыя столікі трэба займаць вось такімі, бруднымі, каб рэшткі з'едзенага кімсьці круасана былі нарэшце змеценыя на падлогу. З азлобленасцю.

І яшчэ раз: з азлобленасцю.

Кыш-кыш, Парыж! Масква, ква-ква...

Я прыгадваю фразу Уорхала пра тое, што любы чалавек у гэтым сваім нікчэмным жыцці заслугоўвае пятнаццаці хвілін Масквы. І што, атрымаўшы гэтыя пятнаццаць хвілін, нельга марудзіць! Але там, дзе багата зла (а ў Маскве яго шмат!), заўжды ёсць і дабро.

Злое ў Маскве кідаецца ў вочы адразу, палохаючы і выдушваючы цябе прэч адсоль, дадому, да чорта! А вось добрае адкрываецца толькі самым цярплівым. Адкрываецца, калі ўжо прызвычаіўся да несупыннай беганіны гэтага горада, да яго баксёрскай стойкі — з кулакамі ля падбарод-

дзя. Але дзіўна было б, калі б усе неверагодныя чалавечыя мільёны жылі ў месцы, дзе няма нічога добрага, апроч грошай. Ды і грошы гэты горад высмоктвае з цябе хутчэй, чым ты пачынаеш выціскаць іх з яго. Паступова прасякаешся іншай Масквой — без «Prada», мангола-татараў, скакуноў і какошнікаў. Яна павольна прасочваецца ў цябе з усмешкай якога-небудзь дзівака між чалавечымі заваламі ў метро — ды такой прыязнай, што гэта падорыць сілы, каб перажыць чарговы дзень.

Масква мае некалькі вымярэнняў. Злаўчыўшыся, можна пражыць усё жыццё ў тым, дзе найбольш камфортна. Але пераважная большасць абірае акурат найменей камфортнае. Бадай галоўная асаблівасць гэтага горада, Воля, — гэта такое рэдкае адценне самоты, якім накрывае ў мегаполісе з безліччу абьякавых людзей, таму бывае так, што, ідучы па вуліцы, адчуваеш, як перастаеш існаваць. Тут у дзесяць мільёнаў разоў халадней быць адзінокім, чым у любым іншым месцы. Але я не з'еду: здабыўшы перамогу ў вайне, не з'язджаюць.

Дзеля чаго я шукаю цябе? Бо чамусьці веру, што магу вярнуць цябе. Вярнуць нашу сціплую кватэрку, газавую калонку, нашу так і не пасмажаную Астанкінскую тэлевежу. Разумееш, зараз я мог бы адшукаць цябе дзе заўгодна — нават калі ты даўншыфціш у якім-небудзь Чангмаі. Але не хацелася б падключыць маё мітуслівае войска. Кажаноў складана загнаць назад на паддашак.

Калі ты з'ехала, тут застаўся лысаваты мужчына з нападоханым позіркам. І па ягоных вачах бачна, што ён не хлуціць, калі кажа, што не ведае, куды ты падзелася. І як шмат для яго значыш «ты»...

Ды і недастаткова проста адшукаць цябе. Неабходна патлумачыць, што адбылося. Мая гісторыя не можа змясціцца ў адну размову. Час — таксама адлегласць, на якую нас разнесла, а пасля нашай апошняй сустрэчы «нулявыя» ператварыліся ў «дзясятныя». Дзіўна было б спадзявацца на штосьці даўжэйшае за кароткую размову з табой у дзвярах. Магчыма, дастаткова было б абняць. Але я не ўпэўнены, што змог бы зрабіць гэта правільна. Як ты даведаш-

ся пазней, я зрабіўся іншым чалавекам. Ды і ці чалавекам увогуле? Тое, у што я ператварыўся, мае праблемы не толькі з тым, каб казаць пра свае адчуванні, але і з тым, каб адчуваць хоць нешта.

Магу толькі здагадвацца, як ты патлумачыла сабе наша раптоўнае расстанне. Відаць, усё выглядала неяк так. Ты заўважыла класічныя сімптомы — як з показкі пра сыход мужыка налева. Я стаў маўклівы, ад мяне павявала страхам, я пачаў затрымлівацца па вечарах. Вольны час знік. Дарэчы, так, першая прыкмета здрады. Але ты ні разу не вымавіла гэтае слова. Ты адзначыла змены ў маім характары, якія так і не здолела апісаць, сказаўшы толькі, што я цябе вельмі палохаю. Ведаеш, я і сам сябе тады пачаў палохаць. У мяне завяліся грошы, і я дэманстравалі прыкметы неабмежаванай нават для Масквы нулявых усёдазволенасці. Пасля завяршэння мутацыі я запрасіў цябе ў кавярню, дзе пад спеваы Bjork, хаваючы вочы, сказаў, што мы мусім расставіцца. І што я з табой неўзабаве звязуся.

Але не зрабіў гэта. Я б на тваім месцы запозрыў што-небудзь хранічнае і смяротнае. Чаму ў цябе не было сумневаў? Чаму ты паверыла, што я цябе кінуў?

Сповідзь можа ачысціць душу, чыстасардэчнае прызнанне дапаможа змякчыць пакаранне. Мая мэта — зрабіць так, каб пасля гэтай кнігі я мог бы абняць цябе правільна. Таму, каб узяць стаўкі, я зноў жа дзеля смеху адмоўлюся ад першапачатковай ідэі схавацца пад псеўданімам. Ты і так ведаеш, што прозвішча на вокладцы прыдумаў я. А не наадварот. Для астатніх я буду выдуманым аўтарам, імя і прозвішча якога пазначаны на вокладцы. Я збіраюся нагаварыць тут на некалькі «вышэйшых мер» пакарання, хоць у Расіі даўно не расстрэльваюць асуджаных. Так ці інакш, я б назваў расстрэл хіба «вышэйшай паўмерай» — ён, па сутнасці, нічога не вырашае. У рэшце рэшт, можна павырабляцца, што і пасля публікацыі кнігі з маім сапраўдным імем мне ніхто нічога не зможа зрабіць.

Такім чынам — аркестр, туш! — мяне завуць Міхаіл Аляксеевіч Герман, і ў гэтай кнізе я распавяду вам, што такое насамерэч — *улада*. Ой не, не гэты ваш нішчымны булёнчык,

якім вас частуюць у выпусках вечаровых навінаў перад прагнозам надвор'я. Не тая купка карузлікаў з хітрымі вачыма, якая то з чымсьці змагаецца, то штосьці там забараняе, альбо, наадварот, выступае супраць нейкіх забаронаў! Публічная — забавляльная — версія ўлады існуе выключна для таго, каб вы не надта задумваліся, чаму месца, дзе вы жывяце, сплываеце падаткі і падпарадкоўваецеся законным патрабаванням міліцыі, называецца «дзяржава». Я распавяду вам пра *існую ўладу*, што спрадвеку жыве ў геноме чалавека, кіруючы вамі, падуладнымі, пры дапамозе вашых жа інстынктаў. Пра ўладу, якая з'яўляецца старажытным кодам гэтага свету і хаваецца ў кожнай праяве жыццядзейнасці.

Прабачце, мне тут кажуць, што найперш трэба больш падрабязна распавесці, як і дзе мы пазнаёміліся з Воляй. Але ж гэта вас не павінна хваляваць, дарагія іншыя чытачы! Даруйце, гэта прыватнае. Раскажу толькі, што падчас нашага знаёмства, калі я складаў навучальны план за сталікам у кавярні, ад мяне прагучала фразачка, якую я сказаў афіцыянтцы, а яна шчыра засмяялася з майго жарту. Яна нярэдка смяялася і пасля, таму я нават прыручыў гэты смех, адшукаўшы ў ім з дзясятка адценняў — ад зачараванага ўхвалення і да крыху нязграбнай пяшчоты. Так, Воля працавала афіцыянткай у кавярні. І больш няма тут пра што казаць. І я больш не збіраюся слухаць заўвагі рэдактара, гары ён у пекле! Ну, добра — так, я меў кандыдацкую ступень па гісторыі архітэктуры, а Воля прымала замовы і разносіла ежу па сталіках. Задаволеныя? Што тут такога?

Лепей раскажу пра «Курылы». Воля тады працавала ва ўстанове на Вялікай Ардынцы з назвай «Рэстаран рускай і японскай кухні “Курылы”». Рускія з японцамі тут нібыта падпісалі мірнае пагадненне адносна кухні ў меню, але іх панаванне на тэрыторыі «Курылаў» размяжоўвалася часам сутак. Удзень гэта быў рэспектабельны сушы-бар, дзе офісныя супрацоўнікі, малюючы на сурвэтках сумы, на якія разлічваюць пасля падвышэння, тапілі ў чорным соусе трапяткую крэветку, глыталі каліфарнійскі рол і выціралі рукі аб разагрэты вільготны ручнічок. Гэтую публіку змы-

вала ў клубы з белымі сценамі, дзе яны працягвалі маляваць на сурвэтках сумы, гэтым разам — прызначаныя дылерам за грам какаіну. А ўвечары ў «Курылы» на сваіх скакунах з'язджаліся адуюль прадстаўнікі «залатой арды», апранутыя пераважна ў чорнае і ўпрыгожаныя ланцугамі, бо так і не здолелі штосьці зразумець. Яны, прысадзістыя, куртатыя і вяртлявыя, паказваліся ў горадзе зараз, у эпоху Асветніцтва, толькі ў цёмны час сутак і выключна ў «сваіх», прызначаных для п'яных танцаў на сталах, месцах.

Паміж 21:00 і 06:30 «Курылы» траплялі пад ярмо рускага шансону, дзевак, якія спяваюць «Мурку» ў караоке, рускай лаянкі ды «сто пяцьдзясят і шклянку соку». Уся татара-мангольская гісторыя горада ўзнаўлялася ў кальянным дыме: тут жэрлі тлустае мяса каротка падстрыжаныя мужчыны — і па вусах цякло, і па руках цякло, і ў рот трапляла, і ў сківіцу трапляла, ды і нагой па нырках, бывала, трапляла. Нярэдка сюды прыязджала «хуткая», але міліцыя — ніколі, бо «Курылы» былі пад кантролем сапраўдных рускіх, а не нейкіх там японападобных менеджараў. Тыя маглі выклікаць міліцыю, і пабачыўшы ў меню памылку ў слове «тэрыякі».

Ранкам установа зноўку асвятлялася цвярозым святлом краіны ўзыходзячага сонца, і пераставаў бухаць шансон, спынялі «бухаць» татара-манголы, целы выносіліся, столікі праціраліся, з'яўляліся вазы з парасткамі трыснягу, а ты ішла адсыпацца дадому. Ты працавала там суткі праз трое і была то японкай, то мангола-татаркай, а валасы ў цябе былі залацістыя, нібы золак, убачаны праз павуцінне. Часам ты стамлялася так, што падоўгу не магла заснуць, і распавядала, як сёння адзін з гасцей заспяваў па-французску «Salut, c'est encore moi», ды так, што прысутныя ледзь не плакалі. І пасля гэтага ён неадкладна званітаваў на тэлевізар, а сам адключыўся, таму ты яго спрабавала ажывіць, бо шкада ж небараку. А потым выклікала таксоўку, і вы вярнулі яго разам з таксістам у прытомнасць нейкімі хітрымі прыёмамі, і выявілася, што ў яго адбылося нешта такое, праз што ехаць яму папросту няма куды.

А я казаў табе, чаму ўсе ўстановы ў нас так ці іначай «Курылы» (ты іх называла «Курили. Пили. Танцювали»). Чаму

гістарычна ў нас любы рэстаран няроўна дыхае да Веркі Сярдзючкі, аліўе, умца-умца і п'янай бойкі. Што там, у Еўропе, «каварня» — гэта месца збору адукаваных буржуа, канцэнтратцыя свецкага жыцця, а ў нас — месца, дзе дзяржава зарабляе на ўцяхванні алкаголю сваім п'яным парабкам. Да гэтага моманту маіх тлумачэнняў ты, вядома, засынала: мае сацыялагічныя маргіналіі заўжды дзейнічалі на цябе, як калыханка. Твая ножка, торгнуўшыся, паведамляла, што ты ўжо адплыла, і я абдымаў цябе і пад ветразем твайго дыхання сам даваў нырца ў сон. І прачынаўся праз 10 хвілін па будзільніку, каб распавядаць пра семіётыку архітэктуры людзям, на якіх мае лекцыі дзейнічалі гэтак жа, як і на цябе, — закалыхваючы.

Такім і было палатно нашага шчасця, якое я марыў расцягнуць да канца жыцця, адмеранага мне. Але штосьці лопнула ў гэтым палатне. Па-за выяўленымі на ім сямейным ачагом, полымем і саганком з поліўкай былі дзверцы, якія вялі прэч з каморыны. І ў руцэ быў ключык, і настойлівы голас знутры патрабаваў адмакнуць дзверы. І ўся мая карціна свету — з уяўленнямі пра дабро і зло, мінулае і будучыню, нас з табой і іншых людзей — імгненна рассыпалася ў пыл. А следам — і сцены каморыны...

А пачалося ўсё імжыстым вечарам красавіка, калі ў мяне ўпершыню з'явіліся сакрэты ад цябе. Менавіта ў яго мы і перанясёмся, каб адзін за адным параскрываць іх усе.

Глава другая,

*дзе я сутыкаюся з нормамаі на дарогах болей шчыльна,
чым разлічваў*

Зазвычай аб'ект А адольвае адлегласць В за вызначаны прамежак часу С. Але паміж 18:00 і 20:00 у Маскве гэты час можа падвойвацца, патройвацца і падаўжацца нават у пяць разоў. Бо ў школьных падручніках па матэматыцы не апісаная пераменная пад назвай «аўтамабільныя пробкі». Адпаведна, паколькі суб'ектыўны характар успрымання часу ніхто не адмяняў, кожная хвіліна стаяння ў пробцы з выключаным рухавіком цягнецца ў два, у тры, у пяць разоў даўжэй, чым хвіліна, праведзеная, да прыкладу, за кубкам кавы. Ад 18:00 да 20:00 час для адной часткі масквічоў спыняецца наагул, а ў іншай часткі, хто з кавай ды пад лёгкую фонавую музыку, час паскараецца так, што свішча ўвушшу.

Універсітэт, дзе я катаваў студэнтаў лекцыямі па архітэктуры, быў пабудаваны філантрапам (зараз гэтае слова гучыць гэтак жа дзіўна, як «антрэпрэнёр» альбо нават як «рэзідэнт» ці «амбудсмен») Джорджам Сорасам яшчэ тады, калі ягонае імя ў Расіі не лічылася брыдкаслоўем. Шматпавярховы будынак з басейнам і бібліятэкай быў узведзены пасярод Новага Арбату.

Сорас быў перакананы: прычына, паводле якой слова «дэмакратыя» ў Расіі зрабілася лаянкавым, палягае ў тым, што расіяне недастаткова адукаваныя. І менавіта праз невучтва ў іх няма павагі да каштоўнасцяў, у якія ён верыў,

выпісваючы сотні мільёнаў на пляцоўку, будоўлю і хабар для чыноўнікаў. А вось калі распавесці расійцам пра Ісаю Берліна ды Юргена Хабермаса, яны тут жа кінуць бухаць, «вспрынут ото сна и на обломках самовластья» і г. д.!

Універсітэцкі гмах быў збудаваны — але Расія не ўзварухнулася. Установу прымусова пераназывалі, нават намагаліся закрыць некалькі разоў, але штораду пад лямант амбасадаў усе былі вымушаныя адступіць, прызнаўшы, што няма ні ў Берліне, ні ў Хабермасе нічога кепскага. Таму шкадавалі хіба пра пляцоўку, дзе лепш было б паставіць які-небудзь аўтамабільны салон ці забаўляльны цэнтр. Бо тады б і ягоныя ўладальнікі рэгулярна «адшпільвалі», і людзям было б выключна прыўкрасна. Але замест гэтага месціўся тут Маскоўскі еўрапейскі ўніверсітэт, скарочана — МЕУ, які мы, антрэпрэнёры заходняй гуманітарнай думкі, рэзідэнты напайзабароненай сацыяльнай веды, амбудсмены крытычнай тэорыі і culture studies, называлі не інакш як МЯЎ.

Калі б МЯЎ усё ж закрылі ды перанеслі куды за МКАД, вызваліўшы прастору пад больш актуальныя для сённяшняй Масквы забудовы, я б толькі пацешыўся: аб'екту А было б прасцей даць рады ў задачы з часам, пераносычыся з месца працы на кухню, падсветленую блакітным святлом газавай калонкі.

Але я рызыкую ўшчэнт закалыхаць усіх сваімі развагамі. Галоўнае тут, што тым красавіцкім вечарам я намагаўся забіць час ад 18:00 да 20:00 у бары ў будынку нашага ўніверсітэта, каб час не забіваў мяне самога ў машыне, дзе-небудзь у патоку на выездзе да праспекта Міру. Ты працавала японкай у «Курылах», і ператварэнне ў мангола-татарку толькі набліжалася, бо, калі мы стэлефанаваліся, каб крышачку паваркатаць, на фоне ўжо ржалі коні і тупалі капыты.

Час — надзвычай подлы і падступны звер, і лепш забіваць яго ўдвох, бо інакш ён абавязкова паспее злаўчыцца і выслізнуць з поля зроку, а ты застанешся бездапаможна вадзіць прыцэлам вачэй па сценах, таўчы лыжкай глей цукру на дне кубка і сумаваць. Таму мы былі разам з Андрэйкам-фенаменалагам, спецыялістам па Гусерлю і Мерло-Панці, якога я праз гэта называў то «Феномен», то «Гусляр»,

то «Панціст». І мы трашчалі, нібы дровы ў каміне, у полымі думкі. А зрэшты, не было ніякага полымя думкі, мы проста трашчалі — як адзенне па швах, як пясок на зубах, як мароз.

Я быў змораны студэнтамі, ён быў змучаны перакладам з французскай мовы артыкула, што спрэс складаўся са словаў без адпаведнікаў, таму іх трэба было папросту прыдумляць і адразу ж тлумачыць. На ўсё гэта ён ужо неаднаразова паскардзіўся. Але ў тым жа і ёсць сэнс траскатні: скардзіцца зноў і зноў.

Андрэй быў маім таварышам, і нашы зборы ў бары часам мелі трагічныя наступствы, бо я замаўляў каву, а ён віскі. Але ж я шмат распавядаў пра яго, памятаеш? А ці помніш, як аднойчы я зусім перастаў згадваць пра Андрэйку?..

Месца, дзе мы забівалі час, называлася «Бар «Барт»», і змяшчаўся ён на верхнім паверсе нашага МЯЎ. Жыхарам бетонных скалаў, збудаваных вакол, было прыемна абедаць сярод філосафаў, якія размаўляюць на нейкай птушынай мове пра штосьці сваё. Трапіўшы ў бар з цеснай пляцоўкі, куды прывозіў ліфт, чалавек з інтэлектуальнымі амбіцыямі заходзіў у прасторнае памяшканне столікаў на пяцьдзясят. Супрацьлеглая сцяна была празрыстая і адкрывала від на шматпавярхоўкі Новага Арбату. Бармен, якога бязлітасная рука нэймера ператварыла ў «бартмена», знешне нагадваў Эйнштэйна, які не паспеў эвакуявацца з Рэйху. Аднойчы мы з ім падрабязна абмяркоўвалі спрэчныя моманты ў інтэрпрэтацыях Лосева ранневізантыйскай эстэтыкі, прычым ён старанна трымаўся ў рэчышчы фені як найменей кандыдата навук.

Насупраць барнай стойкі на ўсю сцяну быў намаляваны Барт, але не той, якога разлічваеш пабачыць у кавярні пры універсітэце, а Барт Сімпсан, які піша на дошцы адну і тую ж фразу, у слупок, як рабіў гэта ў «Сімпсанах»: «Нулявая ступень пісьма... Нулявая ступень пісьма...»

Натхніўшыся менавіта гэтым Бартам, я і сказаў тым разам, што вельмі важна ўмець своечасова спыніцца, але Андрэйка спыняцца не хацеў і не ўмеў, таму пачаў па трэцім коле выказаць свае прэтэнзіі да семіётыкі (гэта спроба ал-

каголіка ўцягнуць у канфлікт, памірыцца і выклікаць на эмацыйны кантакт падчас сумеснай дарогі дадому). Але калі б мы з Андрэйкам затрымаліся, давялося б прасіць нашага бартмэна выклікаць таксоўку, а ён бы адмовіў: грошай на машыну ў Андрэйкі заўжды прадбачліва не хапала (яму хацелася паразмаўляць па дарозе).

Ён меў надзею затрымаць мяне на нейкі час і напрасіцца, каб я адвёз яго дадому. Там ён пацягне мяне «глядзець акварыум» і, калі мне не хопіць розуму адмовіцца, тут жа, ля акварыума, ужо і сам з вачыма скалярыі, няўцямна варушачы плаўнікамі, прапануе нарэзацца ўдвух, бо «канапа, каб пакласці цябе, маецца». Некалькі разоў я рабіўся ахвярай феноменалагічнага пахмелля праз гэтую логіку (нарэзацца — бо ёсць канапа, дзе можна праспацца!). Але той вечар падаваўся мне занадта чароўным і чыстым для такога фіналу. Нібы першы сёлетні дождж выпаў на зморшчаныя, счарнелыя гурбы снегу. У празрыстым паветры пераліваліся ўнізе агеньчыкі машын. Загадкава блішчэлі вітрыны начных клубаў. Жыццё, як бывае ўвесну, падавалася больш прыцягальным і таямнічым, чым ёсць. Алкаголь мог усё спрасціць, пакінуўшы раніцай настолькі банальныя разгадкі гэтых таямніц, што пасля і пра самі таямніцы, дакладней пра адчуванне іх прысутнасці ў жыцці, і прыгадаць будзе сорамна.

Я паляпаў Андрэйку па плячы, і ён прамармытаў на развітанне, маючы на ўвазе час, звыклае: «Кожнаму зразумела, што гэта такое. Аднак ніхто з нас не можа растлумачыць гэта іншым». Алкаголецэнтрычную выснову з Аўгусціна слухаць да канца я не збіраўся, таму паспяшаўся да ліфта.

Усё адбылося, а пасля надзвычай падрабязна запамнілася, калі я выехаў з падземнага гаража на «разенбаўме»... І зараз мне трэба растлумачыць, што такое «разенбаўм».

Праз год жыцця ў Маскве, сумуючы па спрытнай Mazda, якую я не мог забраць з сабой з радзімы, я вырашыў набыць машыну тут. Нягледзячы на ўсю жахлівасць гэтай ідэі ў маіх маскоўскіх рэаліях. У гэтым горадзе на той момант былі тры асноўныя тыпы «народнага» транспарту. ВАЗ — цюнінгаваны, з праточным глушыльнікам ці ўвогуле без яго (а па

водле шуму, калі шчыра, абое рабое). «Газэль» — тупарылая пачвара, больш падобная да бялугі, чым, уласна, да жвавай і вытанчанай газэлі. (Да таго ж імі кіруюць такія жывёлаводы, што ледзь не жывуць за стырном, таму, нягледзячы на слабы рухавік і вялізную вагу гэтых набітых людзьмі бляшаных бочак, спаборнічаць з імі ў хуткасці і нахабстве не мае сэнсу: усё адно абгоняць, падціснуць, падрэжуць, а пасля абмацюкаюць.) Трэцюю вялікую групу транспартных сродкаў Масквы складалі патрыманыя іншамаркі, набытыя ў крэдыт, праз што іх уладальнікі паводзіліся на дарогах найменей агрэсіўна. А яшчэ кожны з атрадаў (грызуны, парнакапытныя і прамаходзячыя) падзяляецца і на свае класы. Сядаючы за стырно ў Маскве, ты аўтаматычна абіраеш адну з прыступак гэтай эвалюцыйнай лесвіцы.

Пасада ўніверсітэцкага лектара (а я не быў нават дацэнтам, нягледзячы на абароненую ў сваёй краіне дысертацыю) не дазваляла мне спадзявацца на штосьці, акрамя далучэння да статку «вазіятаў». Пытанне было толькі ў тым, якую з трох прысутных апошнія дваццаць гадоў на рынку мадэляў абраць. Механік з мяне, калі шчыра, абыякі, таму я аддаў перавагу ВАЗ-2105, які прадаваў дачнік з суседняга пад'езда. Не ў апошнюю чаргу таму, што бачыў, як ён паспяхова заводзіцца і нават ездзіць. І грошай каштаваў няшмат — нават майго заробку хапіла б адразу на тры такія вырабы айчыннага аўтапраму. Агляд кузава, сафона, патрубкі ды сучляненняў пад капотам не дапамог зразумець, калі быў зроблены ВАЗ, — іржы было няшмат, і машына магла быць выпушчаная як летась, так і ў 1980-я. Самае галоўнае, бадай, што ў салоне мелася дапагопная касетная магнітола.

Праўда, калі мы ў першы раз завялі матор, праз завею шумоў з магнітолы пачуўся хрыплы голас: «Подем, подем, подем, белым-белым подем дымммм» — ты запляскала ў ладкі і сказала: «Які чуд! Гэта ж Разенбаўм!» Праслухаўшы Разенбаўма тройчы ў абодва бакі касеты (аўтарэверс не працаваў), мы вырашылі дастаць спевака з касетніка.

Але куды там! Разенбаўм захрас там намёртва не іначай некалькі стагоддзяў таму, і дастаць касету можна было хіба

выдраўшы разам з магнітнай галоўкай. А яшчэ высветлілася, што касета з Разенбаўмам уключалася самастойна, разам з паварочваннем ключа, і больш не заціхала, скаланаючы паветра хрыплым спевам. І зрабіць цішэй было нельга — рэгулятар гучнасці круціўся ўхаластую. А можа, там і адпачатку не была прадугледжаная гэтка магчымасць: савецкі чалавек абавязаны слухаць музыку так, як вырашылі Партыя і Інстытут машынабудавання.

Вядома ж, мы змагаліся. Неяк, калі стаяла такая задуха, што цішыні бракавала, як паветра, ты дастала з валасоў заколку і ўдарыла па правым дынаміку, спадзеючыся супакоіць дзядзьку. Але спявак не змоўк, і тэмбр ягонага голасу зрабіўся больш надрыўны. А потым у машыны вылецела правая паўвось. І мы вырашылі болей не спрабаваць затыкаць машыне душу.

Дык вось, я павярнуў на Новы Арбат, з дынамікаў цягнула, нібы скразняком па нагах: «Подем, подем, подем, белым-белым полеммм дыммм, волоссс был чернее смоли — стал седыммм». Я падпяваў, бо і сам быў у гуморы, і Разенбаўм не раздражняў, а «разенбаўм» разганяўся добра, нават перадачы пераключаліся з першай спробы.

Сутнасць феноменалагічнага падыходу да музыкі, разважаў я, можа заключацца ў неістотнасці таго, што канкрэтна грае. Сапраўдная музыка ў любым выпадку ствараецца не дзе-небудзь — яна пішацца свядомасцю слухача. Менавіта ўнутры нас і нараджаецца адчуванне прыгажосці пачутых гукаў, альбо, наадварот, раздражненне імі. Таму сапраўдны мудрэц можа колькі заўгодна ездзіць з адной касетай, адчуваючы то шчасце, то абурэнне праз адны і тыя ж песні.

Падчас роздумаў я заўважыў, што перада мной з'явіўся кампактны Jaguar, выпушчаны дзесьці паміж 1945-м і 1970-м. Вядома, ён выглядаў як рэдкі скарб з антыкварнай калекцыі, а не як барахло з «сэканду». Мне запамніліся бляск цёмна-вішнёвага кузава, аксамітны адкідны дах і тое, як імкліва звер набраў хуткасць пасля святлафора. Я спачатку радасна паддаў за ім, але «разенбаўм», канечне, не даў рады, закашляўшыся і схапіўшыся за сваё 1,2-літровое сэрца. Такія клубы шызага дыму са згвалтаванага старэчага ру-

хавічка не вартыя любавання чужой цацкай, істотай з іншага атраду, у які мне ніколі не трапіць.

Ақурат тады, калі я страціў надзею пабачыць калі-небудзь яшчэ вішнёвага прыгажуна, які нават стоп-сігналы меў уласнага адцення, за мной узнік агромністы серабрысты Mitsubishi Pajero, з лябёдкай наперадзе і часта-колам ліхтароў над дахам. Ён імчаў наўпрост у Вальгалу — відаць, з прыпынкам у «Курылах». Джып стаў падціскаць, наблізіўшыся так, што лябёдка кранула задні бампер «разенбаўма», які ледзь дыхаў. Я націснуў на газ, спрабуючы адарвацца, але цягі бракавала. Гэты, ззаду, прапальваў мяне дальнім святлом, маўляў, давай, валі з паласы! Падобная да японскага трансформера аграмадзіна не выклікала жадання паказаць сярэдні палец (як я разумею зараз, на гэта меўся разлік).

Я ўключыў паваротнік, зваліўся ў крайні траваедны шэраг і прытармазіў. Але ліхтары ўсё адно працавалі з такой сілай, нібы «разенбаўм» быў футбольным стадыёнам. Я страціў разуменне, што адбываецца: еду ж я ўжо ў «павольным» правым шэрагу, што трэба ад мяне? I Jaguar ужо быў тут жа — яны рухаліся з Pajero на адной хуткасці, утвараючы калону, і я, падобна, уклініўся паміж імператарам і самураем, таму яны і свяцілі фарамі. Я неадкладна, ужо без абурэння, з'ехаў у сярэдні шэраг. Але сінхронным манеўрам туды ж кінуліся і Jaguar з Pajero.

Pajero зноў падціскаў, вымушаючы разганяцца, таму мы імчалі так: ззаду джып, наперадзе спартовы кабрыялет, пасярэдзіне я. А палосы вакол — пустыя, бо нікога больш і не было. Ды што такое? Я шмыгнуў правей. І гэтыя — следам, нібы рыбкі-прыліпалы. У кіроўцы Jaguar адчуваўся буйны драпежнік. Відавочна, ён і мігалку на дах не паставіў толькі таму, што на мяккую матэрыю яна без шкоды не стане.

Я кідаўся з паласы на паласу, і яны нязменна паўтаралі тое ж. Мы пранесліся праз Новы Арбат ад ракі да Уздзвіжанкі, і я павярнуў у спадзеве, што яны адстануць. Але яны кінуліся наўздагон — спачатку Pajero, а потым, абагнаўшы па суседняй вуліцы і вылецеўшы на сустрэчную, і Jaguar. Што адбываецца?! Адчайна хацелася набраць міліцыю, але для

гэтага патрабавалася хаця б скінуць хуткасць, бо мы ляцелі 90 км/гадз па двухпалоснай, звлістай дарозе, пазастаўленай машынамі. Я паспрабаваў прытармазіць, але ззаду завыла сірэна і ўключылася дальняе святло фараў: ніякіх прыпынкаў, давай-давай! Я вырашыў дабрацца да пашырэння дарогі, каб скокнуць направа, заехаць на бардзюр і выключыць рухавік — і хай яны сабе ганяюцца! Мы перасеклі Цвярскую, і тут мне б павярнуць — але я не паспеў, выскачыўшы з завулка ў завулак, нібы з трубы ў трубу.

Таварышы, якія ўсхваляюць СССР дагэтуль! Хто дасюль мае настальгію па Пахмутавай, таннай каўбасе, ДТСААФ, стабільнасці, альбо па чым вы там яшчэ звычайна настальгуеце... Дык вось, дарагія мае, такая парада: паспрабуйце праехаць на аўтамабілі ВАЗ-2105! Перасядзьце са сваіх Land Cruiser на геніяльнае дзецішча позняга «саўка» і пракаціцеся па раёне! Паспрабуйце ўключыць трэцюю перадачу! Зрабіце спробу павярнуць на хуткасці, большай за 60! Вы ўсё зразумеете і згадаеце ўсё пра СССР. За стырно сваіх Land Cruiser вернецеся без настальгіі.

І зноўку цесная дарога, і на спідометр страшна пазіраць. Разенбаўм замоўк, пстрыкнуў зламаны аўтарэверс. Святло фараў за спінай такое, нібы адбыўся атамны выбух: Рајего, гэты номад, нават верхнія ўключыў. Наперадзе будынкаў менела — там плошча. Я падрыхтаваўся да выратавальнага манеўру, але Jaguar раптам знік за воблакам дыму і дробных пырскаў з лужыны. Як я зразумеў, праехаўшы метраў пяцьдзесяць, адбылося гэта праз рэзкае тармажэнне з намерам перакрыць мне дарогу. Такое рэзкае, што з заносам нават ягоная спартовая сістэма з АБС і дыскавымі тармазамі не далі рады. Jaguar злёгка крутануўся, корпус занесла ўлева, і мне адкрылася ўразлівая бачына з месцам для пасажыра.

Вось акурат у яго — без шанцаў затармазіць... Хоць я адчайна ціснуў педаль тормазу так, што адчуваў, як яна ўткнулася ў гумовы кілімок і змянае яго! Дык вось, менавіта ў гэты цёмна-вішнёвы музейны метал... Выпушчаны ў год, калі мяне, відаць, і не было на свеце... Усё-ўсё ў «разенбаўме» таксама тармазіла, намагаючыся спыніць немінучае сутыкненне. Ён яшчэ па-старэчы чапляўся лысінай гумы

за асфальт, крахтаў, абломваў пазногці, а я, здавалася, ужо праціснуў дно і тармажу нагой аб асфальт, сціраючы падэшву...

На дзіва, «разенбаўма» не пачало заносіць. Хоць з чаго б? Ён і не тармазіў наогул: машына, як на санках, скіравала найпрост у цёмна-вішнёвага вінтажнага прыгажуну і ляпнула як след. Я паспеў сёе-тое заўважыць, перш чым спрацаваў рэмень бяспекі, а мяне торгнула так, што ў шыі нешта шчоўкнула. Падумалася: альбо смерць, альбо параліч. Але ў наступны момант я стукнуўся локцем аб прыборную дошку і адчуў востры боль: шыйныя пазванкі, значыць, цэлыя. Дык вось, я паспеў заўважыць, як капот майго «разенбаўма» ўздыбіўся і, стукнуўшыся аб лабавое шкло, адскочыў і грымнуўся ўніз, каб захлопнуцца. Але там быў не маторны адсек, а чужы Jaguar, і вечка капота драпежна ляпнула па шыкоўным даху. Удар запусціў магнітолу, і панеслася: «Как часто вижу я сон, мой удивительный сон, в котором осень мне танцует вальс-бостон».

У наступную секунду я пабачыў, як у Jaguar пасля ўдару адчыніліся дзверцы, спрацавала падушка бяспекі, а кучаравы кіроўца, што ўлёгся на яе, паварушыўся — значыць, жывы, дзякуй Богу! Я быў гатовы ўздыхнуць з палёгкай, падумаўшы, што ўсё скончылася (а мінула секунды дзве), ды атамны бляск ззаду ператварыўся ва ўдарную хвалю — мяне нагнаў Рајего. Удар быў мацнейшы, чым падчас сутыкнен_ня з Jaguar. «Разенбаўма» штурханула наперад і падкінула ўверх, перакуліўшы. Мой вестыбулярны апарат заглячыў, як падчас працяглага кручэння на месцы. Там, дзе быў асфальт, цяпер была сцяна дома, а дзе сцяна — начное неба і ліхтар. Рэмень нацягнуўся, утрымліваючы мяне, бо я навісаў над стырном. Кіроўца Mitsubishi паспеў затармазіць, але гэта не дужа дапамагло. Падчапіўшы лябёдкай «разенбаўм», ён спачатку прыўзняў мяне і толькі пасля пачаў расплюшчваць, яшчэ больш уціскаючы ў Jaguar, кіроўца якога таксама павіс на рамяні.

З ілба цёк гарачы пот чырвонага колеру. Я зірнуў у патрэсканае люстэрка задняга віду і высветліў, што ў мяне выбітае вока — з чорнай вачніцы тырчэў аскепак шкла.

Ды не — гэта павека, яно закрытае, а на ім сапраўды аскепак, але не шкла, а люстэрка. Я змахнуў яго — цэлыя і вока, і павека! І нагамі варушу, і рукі баляць, і Разенбаўм спявае.

Кіроўца Jaguar адшпіліў рэмень, выпаўз з-пад ламачча, падняўся і, хістаючыся, крутануў галавой. Я пазіраў на яго з прыязнасцю: пасля ўсяго, што мы разам перажылі, у мяне ўзнікла пачуццё, быццам я ведаю яго ўсё жыццё. Я торгнуў ручку, і ўвесь механізм — замок і прылада для адмыкання — папросту вываліўся, нібы ўстаўная сквіца з мерцвяка. Дзверы перакасіла так, што ўнізе была шчыліна ў сантыметр, а на месцы петляў утварыўся гармонік са скручанага металу. Адчыніць іх можна было хіба аўтагенам. Лабавое шкло адсутнічала, бакавое захавалася. Менавіта праз яго я вырашыў выбірацца, бо па капоце можна было толькі скаціцца на Jaguar, зараз прысыпаны шклом і паліты кіслатой з раструшчанага акумулятара ўперамешку з гарачай машыннай алівай і чорт ведае яшчэ з чым.

Я схопіўся за вясло круцілкі, якой апускаюць шкло, і зрабіў колькі абаротаў — шкло заскрыпела, хаваючыся ў скамечаныя дзверцы, але спынілася на двух трацінах шляху. Палез у прагал, высвятляючы заадно, што цела, змочанае крывёй і потам, усё ж можа праціснуцца ў такую вузкую шчыліну. Вызваліў галаву, плечы і верхнюю частку тулава, але зачাপіўся за нешта, нага не даставалася з аркі з педальмі. Так і вісеў, здрыгаючыся.

Кіроўца Jaguar абтрос і паправіў пінжак, абышоў зранага вінтажнага звера і рушыў да мяне — я ўскінуў галаву і, здаецца, паспеў прамовіць: «Жывы». Замест таго, каб спытаць, ці ўсё ў мяне цэлае, ён ударыў з размаху мне ў сквіцу. Не тое каб моцна, але па шчацэ драгнула пярсцёнкам. Мне пераняло дых ад нечаканасці. А ён, адварнуўшыся ад мяне, пайшоў назад да свайго зламанага скарбу. І адразу згадалася ва ўсіх падрабязнасцях дзіўная гонка. Захацелася крыкнуць: «Што ж вы, вашу маць, робіце?» Але высвятляць стасункі, калі ты напалову тырчыш з дзвярэй ВАЗ-2105, самае дурное, што можна прыдумаць. Тым часам з Раёго вылез вялізны мужык у гарнітуры, падобны да сумаіста, які пражыў у Расіі дзесяць гадоў і асіміляваўся. Ён дзелавіта

наблізіўся да мяне, кіўнуў на таго, які ўдарыў мяне, і сказаў, прадстаўляючы:

— Пётр Вікенцьевіч, — і выпрастаўся перад ім.

Відаць, ён разлічваў, што я, вытыркнуўшыся з машыны, нібы Віні-Пух з трусінай нары, прадстаўлюся і пачну з Пятром Вікенцьевічам размову пра перавагі сучасных японскіх і англійскіх машын над састарэлым дззецішчам айчыннага аўтапраму. Але я працягваў торгоўца, малячы нагамі па салоне, намагаючыся выкараскацца. Трэба адзначыць, падчас усёй гэтай сцэны з «разенбаўма» чулася лірычнае: «Как часто вижу я сон — мой удивительный сон, в котором осень мне танцует вальс-бостон».

Дакорліва памаўчаўшы спінай да мяне, Пётр Вікенцьевіч зірнуў на сумаіста і сказаў коратка:

— Пяцьдзясят тысяч.

— Дакладна? — спытаў той. — Каб не прадзешавіць!

— Пяцьдзясят тысяч, — паўтарыў Пётр Вікенцьевіч, не азіраючыся, пайшоў у бок завулка і знік, пакінуўшы па сабе імя і імя па бацьку, якія я запомніў на ўсё жыццё.

Як толькі ён сышоў, у сумаіста знік гуллівы выраз з твару. Да мяне ён наблізіўся ўжо абсалютна стомлены. Я яшчэ чакаў пытання, ці не зламаў я што-небудзь, але ён узяў мяне за шкірку і панёс — не як кацяня мама-котка, а як леў ягня, якое ўжо прыдушыў і неўзабаве зжарэ, — схпіўшы пасярод спіны, за пінжак і кашулю. Узяўшы так, быццам там, пад адзеннем, у мяне была ручка для пераноскі, ён адным моцным рухам вырваў мяне з салона і, не падумаўшы адпусціць, панёс да джыпа. Кроў прыліла да галавы, я з абурэннем заверашчаў, а сам выцягнуў рукі і ногі перад сабой, разлічваючы вырвацца ці хаця б адштурхнуцца ад асфальту, калі мяне выпусцяць. Але хват у сумаіста быў што трэба, ён не збіраўся ні адпускаяць мяне, ні кідаць на зямлю. Адчыніўшы дзверы джыпа, ён шпурнуў мяне на задняе сядзенне — і я праляцеў у паветры, нібы шчання, захлынаючыся абуранасцю і выкрыкваючы «міліцыя», быццам яна ў такіх сітуацыях магла дапамагчы. Ён абышоў джып, які літаральна расплюшчыў зад майму «разенбаўму», хіба падрапаўшы лябёдку, завёў яго і зрабіў грамчэй музыку, у якой

я пазнаў нейкую знаёмую электроніку (The Prodigy?). Рэзка здаў назад, і прыпаднаты зад «разенбаўма» з грукатам абрынуўся на зямлю. Я баяўся, што ад удару яго зломіць папалам. А хіба і зламала.

Я крычаў пра выкраданне. Што месца здарэння пакідаць нельга. Казаў нешта пра міліцыю. Нават схопіў яго за плячо, спрабуючы зашкодзіць кіраваць машынай. Але ён, не паварочваючыся, сціснуў мае пальцы і загнуў іх так, што мяне скурчыла нясцерпным болем і кінула на падлогу. Калі папусціла, я залез на сядзенне, падціснуў да сябе калені, абхапіў іх рукамі, перапэцкаўшы штаны крывёю, і ўжо не крычаў, бо няма толку, бессэнсоўна — не пачуе ніхто, а крык толькі раззлуе садыста-сумаіста.

Мы імчалі праз Маскву, парушаючы ўсе хуткасныя забароны, паварочвалі на нейкія праспекты, праязджалі масты, абміналі шэрагі гаражоў, ехалі ўздоўж бетонных сценаў, распісаных графіці, у якіх агрэсіі, бадай, больш, чым прыгажосці, — я ледзь адсочваў маршрут, галава была цяжкая, быццам пад бровамі набраклі навальнічныя хмары, дзесьці ў раёне патыліцы ўжо грымела, а мяне вось-вось званітавала б папросту пасярод салона (страшна падумаць, што буйвал за гэта зрабіў бы).

Джып запаволіўся, рухаючыся ўздоўж трохметровага плота з калючым дротам. Выглядала ўсё так, быццам мяне адразу вязуць у СІЗА і змесцяць там на пятнаццаць сутак у камеру за псаванне Jaguara важнай асобы, з мігалкай над кожным вухам. Але не, брама, каля якой мы спыніліся, выглядала як заезд на склад камерцыйнай кампаніі. Меліся нават аранжавыя ліхтарыкі, якія апавяшчалі, што брама адчыняецца. За ёй было некалькі неасветленых пабудоваў, панылы выгляд якіх не пакідаў сумневу, што яны ўзведзеныя (пра гэты тып будынкаў лепш, канечне, ужываць слова «сабраныя») у самыя жалезабетонныя гады савецкай архітэктуры — у 1970-я. Каля аднапавярховага будынка на ўездзе сумаіст выключыў рухавік. Я шукаў вачыма якую-небудзь шыльду з адрасам ці назвай канторы, мусолячы ў руцэ тэлефон, на якім ужо ішоў набор нумара міліцыі — я ўсё яшчэ спадзяваўся на абарону. У слухаўцы паведамлі

строгім і сур'ёзным голасам, што я трапіў куды трэба і каб чакаў адказу дзяжурнага, але кіроўца абышоў машыну і адчыніў дзверы каля мяне. Я, уціснуўшыся ў сядзенне, выставіў ногі і падрыхтаваўся адбрыквацца, калі ён да мяне палезе. Але ён сказаў спакойна і нават злёгка грэбліва:

— Давай выпаўзай, ніхто табе нічога не зробіць. І набор скінь, каб пасля за лжывы выклік не плаціць.

І так сказаў, што я скінуў. Кароткі нумар будзе можна ж набраць, калі што, і не дастаючы тэлефон з кішэні — і хай там чуюць усё, што адбываецца. Я злёгка абурыўся, ускрыкнуўшы:

— Што наогул здарылася? Вы здурэлі?

Але падпарадкаваўся. Як толькі я вылез з машыны, ён спрытна выціснуў мой тэлефон, а потым лоўка і прафесійна, так, што спрацацца не хацелася, праляпаў мяне з ног (спачатку правую, потым левую) да галавы, быццам шукаў зброю. Але тое, што ён шукаў, было ў правай кішэні кашулі — скураны чахол з маімі дакументамі: тэхпашпарт на машыну, пасведчанне кіроўцы з талонам, страхоўка, сертыфікат тэхагляду. Вывудзіўшы, ён адкрыў яго, павярнуўся да ліхтара і стаў вывучаць дакументы з выглядам даішніка. Гартаў, учытваючыся (вусны варушыліся, выдаючы чалавека, які чытае рэдка, настолькі рэдка, што навык чытання скаціўся да дзіцячай неабходнасці прагаворваць склады), пасля кіўнуў і прамовіў:

— Усё тут. Давай за мной.

Мы трапілі ў асветлены бокс з шэрагам выключаных манітораў — мяркуючы па ўсім, пакой ахоўніка. Пасля ён доўга адмыкаў жалезныя дзверы, шукаючы патрэбны ключ на звязцы, і рэзка выпхнуў мяне ў суседняе памяшканне. Рапуча і прафесійна, нібы турэмны вяртухай, ён замкнуў за мной, адрэзаўшы адзіную крыніцу святла. Я быў нагэтулькі агаломшаны, што не адразу пачаў калаціць у дзверы, патрабуючы неадкладна выпусціць, абяцаючы патэлефанаваць у ФСБ, у аддзел па барацьбе з тэрарызмам, свайму сябру Аліку, які паадрывае галовы ўсім, хто выкрадае людзей! Усё, як ты, Воля, разумеш, было блефам, і ніякага сябра Аліка не было, проста тут, у гэтым пакоі з затхлым паветрам,

у цемрадзі, за жалезнымі дзвярыма, мне зрабілася жахліва. Я стаў абмацаваць сцены, баючыся трапіць далонню ў раскрыты рот іншай ахвяры, што памерла тут пару дзён таму, але на ўзроўні вачэй знайшоў выключальнік, націснуў на яго і заплюшчыў вочы — так ярка загарэліся лампы.

Калі ўсё навокал перастала выглядаць як засвечаная плёнка і праз нясцерпную заслону святла праступілі стол, шафа, сейф і акно з кратамі, я зразумеў, што знаходжуся ў пакойчыку два на тры метры, дзе, тым не менш, неяк змясціліся і стол, і шафа, і сейф, і нават шырокае падваконне пад закратаваным («світанак над турмой») акном. Вядома, як семіётык я найперш пайшоў да шафы, да кніжнай шафы: было цікава, якія там кнігі, і я адчуваў, што здолею зразумець, дзе знаходжуся, проста з карэньчыкаў і назваў кніг (правільным рашэннем было б, вядома, агледзець стол — у шуфлядзе маглі быць якія-небудзь паперы, але туды я так і не дабраўся). У шафе быў шэраг белых кніжачак з мяккімі вокладкамі — без назваў на карэньчыках ды і без карэньчыкаў як такіх. Гэта былі брашуры, саматужна сашчэпленыя пасярэдзіне. Яны мелі розную таўшчыню і выглядалі зацяганымі. Я націснуў на шкло, адсунуў яго і ўзяў адну з кніжачак. Назва вымусіла мяне прысесці на стол, на краёчак, бо там было напісана «Баявое прымяненне пісталета Макарава». І добра б толькі гэта — ці мала кніг выдаецца для задавальнення нездаровай цікаўнасці псіхаў да прыладаў забойства! Крыху вышэй, у шапцы, было пазначана «Міністэрства ўнутраных спраў РФ». І так усё было нязграбна звярстана, і з такімі дурнаватымі ілюстрацыямі, акуратнымі, але недарэчнымі, на якіх міліцыянт з уважлівым тварам, заплюшчыўшы вока, страляе ў злачынца, што ўцякае, дзіўнавата прыгнуўшыся (цікава, чаму дапаможнік вучыць нападаць на бяззбройнага? Чаму нельга даць у рукі зламысніку хаця б абрэз? Ці прэнт? Ды ўсё настолькі «для службовага карыстання», што і няма ў каго запытаць).

Я неадкладна засунуў брашуру назад і заўважыў побач яшчэ адну — пра псіхалагічныя асновы следчых дзеянняў, зноў з шапкай МУС, і зачыніў бібліятэку шкляной засаўкай ад граху падалей, зразумеўшы, што, сапраўды, у міліцыю я

тэлефанаваў дарэмна. Зірнуў на адлюстраванне сваёй паслухмянай фізіяномі з рассечаным ілбом і паспрабаваў падбэдзёрыць сябе, пасміхнуўшыся.

Але цікава, што ў сейфе? Ён, вядома ж, зачынены. Калі замок кодавы, можна ўсю ноч падбіраць гэтыя шэсць лічбаў, якія яго адмыкаюць. А раніцай да мяне прыйдуць, будуць выбачацца і адпусцяць, тлумачачы, што падначалены перамудрыў і перавысіў паўнамоцтвы. Але тут быў звычайны замок, сарамліва прыхаваны плоскім язычком, пафарбаваным у колер сейфа (пафарбаванага ў колер сценаў). І я торгнуў ручку без спадзеву, вядома, што сейф адкрыецца. У сюжэтах з героем, які апынуўся ў абмежаванай прасторы з кратамі на вокнах, сакрэт уцёкаў заўжды захоўваўся ў сейфе, але паспрабуй адамкні яго! Калі галаваломка разгаданая, там, канечне, будзе ключ ад дзвярэй ці напільнік для кратаў — і суцэльны хэпі-энд! Але ручка паддалася, язычок шчоўкнуў, і сталёвыя дзверцы адчыніліся, а там быў рэвальвер з прымацаванай цыдулкай «З’еш мяне, Аліса».

Пра цыдулку я, вядома, жартую. Цыдулкі не было, а вось рэвальвер быў. Сапраўдны, цяжкі і халодны, як палеазойская акамянеласць. І я адразу за яго ўхапіўся, не схапіў яго, а менавіта ўхапіўся, нібы за выратавальны круг, які, без сумневу, мне дапаможа. Я намацаў пад пальцам прымітыўны засцерагальнік, які блакуе кручэнне барабана, і адвёў яго — можна было б і застрэліцца, ха-ха. Насамрэч мяне калаціла: у пакоі, нашпігаваным мусаўскімі метадычкамі, наўрад ці захоўвалі б газавы пісталет або траўмат, і сам факт, што нехта пакінуў зброю ў незамкнутым сейфе, дэманстраваў невыносную лёгкасць стаўлення гаспадароў памяшкання да смяротных цацак. Засталося спраўдзіць, ці ёсць кулі. Вярнуўшы засцерагальнік на месца, я пачаў тормаць рычажкі. Штосьці шчоўкнула. Нагадвала рускую рулетку з няўцямным вынікам: вядома ж, я не буду страляць у чалавека, які забраў мае дакументы і сышоў. Доступ да барабана я атрымаў-такі з дапамогай палачкі пад ствалом — а я падумаў, што гэта нейкі шомпал. Я націснуў на яе, і пісталет разламіўся напалам, як паляўнічая стрэльба. Барабан

быў пусты. Зацеплілася надзея, што чалавек, які прыйдзе па мяне, пра гэта можа не ведаць.

Але, пазбаўляючы часу выбудаваць выразны план з удзелаў зброі, у замку шчоўкнуў ключ. Сумаіст нібы анічога-ніякага зайшоў у пакой (зрабілася складаней дыхаць), пабачыў у маіх руках рэвальвер і спакойна сеў. Секундачку. Я варухнуў ствалом, паказваючы, што я як бы ўзброены. Канечне, не асабліва верачы ў свае сілы і сваю ўзброенасць.

— Пакладзі цацу на месца, — прамовіў ён з такой абыякавасцю, што нават калі б у барабане былі бранябойныя патроны, я б усё роўна не здолеў яму запырэчыць. А калі б зрабіў спробу, не напалохаў, а пацешыў бы. Таму я запхнуў пісталет у сейф, нібы добрапрыстойны грамадзянін, заспеты падчас расфасоўкі марыхуаны, і падрыхтаваўся слухаць.

— У змрочныя дзевяностыя, — пачаў ён, прыдаўшы мудры выраз свайму кругламу, з вузенькімі шчылінкамі вачэй, твару, — мы цябе за такія фінты паставілі б на кватэру. І, я лічу, па-свойму мелі б рацыю. Ці бачыў ты, мудос, што ад калекцыйнага «Ягуара» Пятра Вікенцьевіча пакінуў?

— А што я такога зрабіў? — заблекатаў я, паспрабаваўшы абурыцца. — А самі вы што зладзілі? Вы ж мяне ціснулі ззаду, нафіга было так? А гэты... Сам вінаваты, што так рэзка тармазнуў!

Ён слухаў мяне так, быццам ён доктар псіхіятрычнай лякарні, а я толькі што дастаўлены туды буяны паэта Іван Бяздомны.

— Пра дыстанцыю не варта забываць, таварыш кіроўца. Ці мала вам, ёлупкам, пра гэта ў сацыяльнай рэкламе тлумачаць? — спытаў ён нязлосна. Я папярхнуўся контраргументамі, а ён працягнуў гнуць сваю лінію: — Дык вось. Маём дзве праблемы. Па-першае, няма ў цябе кватэры. Па-другое, ужо не змрочныя дзевяностыя, — цягліцы майго азадка пачалі расслабляцца. Падобна, сітуацыя не такая і дрэнная, як думалася.

— Зараз дачыненне дзяржавы і бізнесу, а таксама... — ён не змог вызначыць фармат нашых дачыненняў, свой і мой статус, таму пасля кароткай паўзы закругліў думку так: — а

таксама бізнесу з усім астатнім светам вызначаюцца выключна паводле прававой асновы.

На словах «прававая аснова» ў мяне з'явілася думка пра страхоўку, таму зрабілася ўжо зусім спакойна. Але ён меў на ўвазе іншае:

— Як ты разумееш, аніякі поліс Расдзяржстраху нанесеную табой, вахлачына, шкоду, не пакрые. Там ліміт — сто штук грыноў, а ты нам шкоды на дзвесце пяцьдзясят даставіў. Ці яшчэ болей, я і не ведаю, колькі напраўду каштуе тачка. І колькі на барахолцы дадуць за твая два колы, што ты ад яе пакінуў. Але з табой, нелюдзем, вырашылі па-ступіць па-людску. Нават не ведаю чаму, ды і не мая справа. І ты чуў: ты нам вінны толькі пяцьдзясят тысяч. Я табе шчыра скажу. Я б табе выкаціў утрая болей. І меў бы, зноў жа, рацыю. Але сказана пяцьдзясят, значыць пяцьдзясят. І калі ты, мудац, усю суму праз тры, ну добра, праз пяць... Так, пяць звычайна даецца... Дык вось, калі ты нам гэтыя пяцьдзясят тысяч праз пяць дзён не прынясеш, ведаеш, што мы з табой зробім?

Тут ягоны тэлефон запяюкаў нейкую надзвычай томную мелодыю, і ліпкі жаночы голас зацягнуў «А тыыыыы...», але далей сумаіст праспяваць не дазволіў, алёкнуўшы коротка і дзелавіта, як рэферы на баксёрскім матчы.

— А, таварыш палкоўнік! — зварот прагучаў не лісліва, а па-суседску, адчувалася, што ён з «таварышам палкоўнікам» на «ты» ўжо не адзін дзясятка гадоў. — Вось акурат гутарку праводжу. Ну, я і дынамік уключу тады, хай паслухае.

І націснуў кнопку гучнай сувязі. Разам з ёй незадаволенна мяўкнулі яшчэ тры кнопкі: пальцы ў яго былі такія, што клавiшы мусілі б быць паўметровыя. Праз пабулькванне памех пачулася:

— Ну, што там паводле арыенціроўкі... Дзе ён прапісаны, ты ведаеш. Сужыхарка — афіцыянтка. Сапраўднае месца працы — універсітэт. Паводле сацыяльнага ды псіхалагічнага партрэтаў і з такім заробкам яму будзе пасаваць крадзёж сродкаў сувязі. І праўдападобна, і справы такія нераскрытыя маем. Вось заява грамадзянкі Валабуевай ЭмЭс, адпрацаваная і праведзеная. Паказанні сведкаў сабраныя,

засталося хіба прозвішча падазраванага дапісаць. Выкраданне тэлефона з ацэначным коштам сямсот баксаў, мы падчас экспертызы завысім, каб вам прыемна было, дык вось: без абцяжальных пацягне на пяцёру агульнага рэжыму. Ну, як табе варыянт?

— На першы раз — самае тралі-валі! А як выйдзе, мы яшчэ пяць дзён дамо, каб грошы сабраць. А тады ўжо на сямёрку пасадзім, калі не адшукае, — падтрымаў круглатвары.

— У «хаце» яго адразу зробіць «машай». Гэта мы забяспечым, — дадаў суразмоўца.

— Зразумеў, таварыш палкоўнік! Дзякуй за дапамогу! То пяць дзён, а тады рыхтуйце камеру!

Сумаіст скінуў званок і здзекліва пасміхнуўся ў мой бок:

— Ну, ты ўсё чуў, прафесар. Вас ва ўніверсітэтах вучылі ж, што такое пяць дзён? Ты можаш, вядома, паспрабаваць зваліць з Масквы, але мы цябе знойдзем, і тады ўжо размова ў нас пойдзе неправавая, зусім не прававая. То пяцьдзясят тысяч праз пяць дзён — усё проста. Сёння вечар аўторка. У нядзелю, у васьмнаццаць нуль-нуль бабло мусіць быць у цябе. У сэнсе, у мяне. Ці зразумеў?

А я ад самага моманту агучвання сумы сядзеў збянтэжаны, не рэагуючы на іх абмен рэплікамі: грошы былі б завялікія для мяне, нават калі б іх было ў дзесяць разоў менш. Не меў я ні пяцідзясяці, ні пяці тысячаў, ды і тры б назбіраў мінімум за паўгода. І я думаў, а ці не сказаць ім адразу, што грошай няма і не будзе, не знайду, мо лепш адправіць мяне ў камеру? Але — надзвычай востра — падумалася пра цябе, Волечка. Падумалася, што пяць дзён разам — гэта... Гэта нямала, разумееш? А сумаіст ужо выштурхоўваў мяне з будынка і вёў да брамы:

— Ну, давай, ідзі бутэлькі збірай, альбо як вы, прафесары, на жыццё зарабляеце. Мы за табой будзем сачыць. Калі раней збярэш — даведаемся, самі на цябе выйдзем. Як разумееш, ты ў нас на далоні. Але не зацягвай, чуеш? Каб паспець да нядзелі! Зона — камусьці маці родная, а камусьці, нахштальт цябе, і хрыбет можа пераламаць. Там такіх, хударлявых, ведаеш як! Таму давай, усё!

Брама расчынілася, за ёй чакала таксоўка, сеўшы ў якую, я адчуў, што не разумею, куды паехаць, і назваў Кап'ёўскі завулак, каб забраць парэшткі «разенбаўма». На месцы высветлілася, што груды скамечанага металу там ужо няма — толькі лужына машынай алівы ды непрыбранае шкло, якое будзе ляжаць тут, у цэнтры Масквы, і тыдзень, і месяц, пакуль не змые дождж. Рабочыя з дарожнай службы забралі абодва трупы і, відаць, добра весяліліся: як жа пацешна, што брыда з ніжэйшага атраду так знявечыла гэтую вяршыню аўтаэвалюцыі! А я па-сапраўднаму засмуціўся праз «разенбаўма», згадваючы яго дэрмацінавы салон з прарванымі швамі на сядзеннях і лялечную, нібы сабраную з дзіцячага канструктара, скрынку перадач.

Набраўшы нумар ДАІ, я даведаўся, што парэшткі адтранспартавання на штрафную стаянку і суткі ляжання ў гэтым моргу каштуюць даражэй за сам «разенбаўм» у цяперашнім стане. Грошай на першую ноч у мяне б хапіла, але як яго забраць адтуль? Чым аплаціць эвакуатар? І куды везці? І я махнуў рукой на скалечанага дзядулю — з каменем на сэрцы, адчуваючы, што паводжуся подла, і апраўдваючыся тым, што мае справы яшчэ горшыя. А адбылося ўсё, дарэчы, яшчэ і праз тое, што ён не здолеў затармазіць. І ўвогуле праз пяць дзён я буду чакаць адпраўлення ў СІЗА, таму ці варта пераймацца пра разбітую машыну? Хай застаецца ў даішным моргу, пакуль трубы аўтамабільнага Страшнага суда не ўваскрэсяць яе!

Ушанаваўшы памяць «разенбаўма» хвілінай маўчання, я рушыў да Астанкіна. Была позняя ноч, транспарт не хадзіў, і каля мяне час ад часу спыняліся бамбілы, намагаючыся затармазіць як мага эфектней, ледзь не на тратуар заскокваючы перад самым носам: «Куды паедзем, хлопча?»

Але я рабіў млявы жэст рукой, дэманструючы крайнюю ступень спустошанасці ва ўсіх сэнсах гэтага слова — уключна з фінансавай. І нахабныя тараканы начнога мегаполіса імчалі далей, а я заставаўся. Нібы нейкі харчовы адкід, не цікавы нават тараканам.

Дадому было ісці кіламетраў дзесяць, паўночы пехатой, а ногі ледзь рухаліся. І грошы варта эканоміць — я хацеў

пакінуць табе хоць штосьці, перш чым пакінуць на пяць гадоў. Але не, хлушу я, Воля: не адчуваў я ў той момант, што мяне напраўду пасадзяць. Не рыхтаваўся да турмы, не абдумаў такі варыянт. Не, я інстынктыўна адчуваў: грошы лепш не марнаваць, бо раптам я адшукаю дзе-небудзь гэтыя 47 300 даляраў і да патрэбных 50 000 застанецца цалкам сабе рэальная сума. Крыўдна будзе не сабраць яе яшчэ і таму, што праехаўся на жажліва дарагім таракане да нашага пяціпавярховіка, дзе цябе ўсё адно няма: ты працуеш да раніцы. На адной дзясятай дарогі, калі раптам зрабілася адчайна шкада сябе, побач спыніўся аўтобус з шыльдай «У парк». Склаліся дзверцы, і кіроўца прыязна выгукнуў: «Куды табе, сябра?» Я адказаў. І дадаў, што не маю грошай, але ён толькі кіўнуў на пусты салон, прамовіўшы адзіную фразу: «Калі шчыра, мне не па дарозе, але нічога, давязу». Ці можна казаць пасля такога, што ў Маскве зусім няма добрых людзей?

Вярнуўшыся, я змыў кроў і наляпіў на драпіны пластыр, але выглядаў так зусім інвалідам, таму здэяр яго і стаў чакаць цябе. Мне не хацелася ні хлусіць табе, Воля, ні пачынаць сушыць сухары. Час надумаў правесці так, быццам пагрозы й няма. Седзячы ў фатэлі каля старога таршэра, я намагаўся прыдумаць, што сказаць табе праз чацвёра з павай сутак, калі мне начэпяць кайданкі.

Пачуўшы службовую «Газэль», што развозіць вас, я зразумеў, што думаю не пра тое. Тлумачыць неабходна і трэба прыдумаць, чаму ў мяне рассечаны твар і куды падзеўся «разенбаўм». Ты ўвайшла, стомленая, з загорнутымі ў цэлафан мядовымі пірожнымі — трафей з поля бою. Даўшы буську мне ў шчаку, моўчкі рушыла на кухню. Пацікавілася, ці зрабіць мне кавы, і я, вядома, пагадзіўся. Затрымала пазірк на рассечаным ілбе і прамовіла:

— Мне заўжды падабаліся мужчыны са шнарамі пасля баявых раненняў. Іх было пяцёра?

— Ды не, я парэзаўся, калі галіўся. Мы нейкі час не будзем карыстацца «разенбаўмам», добра?

— Ды нармальна, хоць ад «полем, полем, полем» адпачнём.

І ўсё! Вось так, размаўляючы выключна пра тое, што трэба, мы і жылі.

Мы леглі спаць, але неўзабаве я ўжо ляяўся на будзільнік, што выцягваў мяне ад цябе да «дзяцей» і семіётыкі архітэктуры. Я распавядаю адну тваю параду, добра? Памятаеш, аднойчы ты, прафесіянал у працы цэлымі суткамі, сказала, што, калі трэба выспацца за тры гадзіны, варта пакінуць адчыненай фортку і што асабліва гэта дапамагае ўзімку? Згадваю гэта не як сродак барацьбы з недасыпаннем, бо дапамагае не ўсім і не заўсёды, але мне дапамагала, бо гэта параіла ты. Дык вось, распавядаю, каб праілюстраваць твой космас і ўяўленне пра метафізіку, бо ці памятаеш, як ты тлумачыла неабходнасць адчыненай форткі? Ты казала, што так душы лягчэй выбрацца з кватэры ў неба, дзе яна лётае сабе і лётае, а таму адпачывае па-сапраўднаму, бо яе адразу адносіць наверх. Самая мілая ў свеце лухта!

Пакуль я мыўся, апранаўся, піў кіпень гарбаты і паліваў кактус, галоўнае характва якога ў тым, што пра яго можна не думаць тры месяцы, даглядаючы толькі адно аднога, — дык вось, я не змог прыгадаць, з чым на сэрцы засынаў напярэдадні. Быццам мая душа сапраўды адлятала высока ў неба. Толькі ў пад'ездзе, рэканструюючы тэму лекцыі, я зразумеў, што за гукі варушэння, піск і пашкрэбванне чуліся ўсю раніцу з-пад падлогі маёй свядомасці. А праз секунду, каля дзвярэй, я пабачыў! І сэрца зайшлося.

Там стаяла міліцэйская машына з вартавымі парадку. Вокны прыспушчаныя, рацыі працавалі і пра штось хрыпелі складана арганізаванымі памехамі. Падумалася, што мяне арыштуюць, хоць заставалася яшчэ чатыры дні (усяго чатыры!). Але, падобна, міліцыя тут была па іншых справах, бо мянты нават не зірнулі ў мой бок, і я пайшоў да метро, выдыхнуўшы з палёгкай. Але вярнуўся праз дзве гадзіны: сказаў на факультэце, што захварэў, і ўцёк ад студэнтаў, якія былі шчыра ўсцешаныя гэтым (у такія моманты я кепска разумеў, у чым сэнс маёй працы, калі адмена лекцый так радуе і мяне, і іх). Я проста вырашыў, што чацвёрта сутак — замалы адрэзак часу, каб марнаваць яго на лекцыі.

Вярнуўшыся, пабачыў тую самую машыну на месцы і звярнуў увагу на штурмавыя шлемы ля задніх сядзенняў. Падумалася, што, мінаючы яе, я абавязкова пачую: «Малады чалавек, секундачку...» І аблокі высока ў небе нагадалі пухнаты калючы дрот. Я наблізіўся да яе і здранцвеў. Але нічога не адбылося. Міліцыянт на месцы кіроўцы соп, закінуўшы галаву. Ці так усе чацвёра сутак яны будуць стаяць? А пасля запросаць у машыну і адвязаць у СІЗА?

Я зайшоў да цябе. Ты спала, і твая душа была там, між аблокамі. Я сеў побач, не ведаючы, як ласкавей цябе разбудзіць і ці трэба гэта рабіць увогуле. І кранаў твае валасы, і амаль гладзіў па твары, не дакранаючыся, у міліметры, каб не патрывожыць. Я маляваў цябе пальцамі, намагаючыся запомніць твае абрысы назаўсёды.

У застыглай цішыні раптоўна зароў правадны тэлефон, які ў прынцыпе недзе меўся, але даўно ператварыўся ў элемент інтэр'еру, грувастка і суровы. Мы нават хацелі зрабіць з яго помнік: абрэзаць шнур і паставіць на бачным месцы, на тэлевізары напрыклад. Але баяліся, бо за перарэзаны шнур гаспадыня кватэры перарэжа мне нешта такое, што не так лёгка замяніць. Я спрабаваў зразумець, куды мы яго засунулі, а ён працягваў грымець, нагадваючы школьны званок з пафарбаваных у зялёны колер савецкіх школ, у якіх мы з табой калісьці вучыліся. Тэлефона не было ні на паліцы каля ўвахода, ні каля люстэрка, і я ўхапіўся за нітку Арыядны ля ўваходных дзвярэй і цягнуў яго да сябе, падлюку. Тэлефон хаваўся за шафай.

— Алё? — сказаў я здзіўлена.

— Гман Мхал Аксеіч? — у вароніным клёкаце жанчыны бракавала ўдзелу вуснаў, яна іх быццам праглынула разам з зубамі, што выпалі з дзяснаў. Так нехайна мог размаўляць толькі чалавек, якога няма каму паставіць на месца, няма каму паправіць і паказаць. Але я вырашыў прымусіць яе паўтарыць:

— Што? Не зразумеў вас.

— Герман Міхаіл Аляксеевіч?

— Так, я.

— Вас з УУС турбуюць. Нам запыт быў з гарадской пракуратуры, — на слове «пракуратура», ды не, раней, на слове «УУС», я здрыгануўся, і бяззубая гаворка жанчыны адразу зрабілася зразумелая, бо я зараз чапляўся за кожнае гукавое адценне! — Вы дзе ўсё-такі пражываеце?

— Пражываю па адрасе, куды вы тэлефануеце, — сказаў я. — Тут, у гэтай кватэры.

— Аааа, зрзнула! А то ў вас часовая рэгістрацыя на іншы адрас аформленая! І яны не ведалі, дзе вас шукаць, калі што.

— Прабачце, а з якіх часоў УУС займаецца праверкай пражывання грамадзянаў па месцы рэгістрацыі? — я быў хутчэй напалоханы, чым абураны. Сваю часовую рэгістрацыю, як і большасць карэнных масквічоў, я купіў па абвестцы ў газеце «З рук у рукі» — пяцьдзясят даляраў на паўгода.

— Чаго вы на мяне крычыце? — пакрыўдзіўся варонін голас. — Мне казалі, вось я і правяраю. Жывіце там, дзе хочаце! Галоўнае, каб пракуратура ведала, як вас знайсці, калі што.

— Калі што? — тупа паўтарыў я.

— Калі спатрэбіцца, — міралаубна заключыла жанчына і паклала слухаўку.

Я прытуліўся да сцяны, каб астыць і спыніць пульсацыю. «Калі ўзнікне патрэба», яна сказала, «запыт з пракуратуры», сказала... У дзвярах з'явілася ты, разбуджаная званком. Калі б у гэты момант спыталася, хто тэлефанаваў, я б распавёў, што высвятлялі месца пражывання, што ўнізе дзяжураць мянты, што праз чатыры дні мяне забяруць, што адбылося ўсё праз нейкіх фрыкаў на Jaguar з аховай... Калі б я пра ўсё распавёў тады, цікава, ці надарылася б усё далейшае? Альбо мяне б пакінулі ў спакоі, высветліўшы, што я ўсё расказваю, а гэта не адпавядае іх чаканням і майму партрэту «таго, хто ім патрэбны»?

Але ты выйшла, і замест падрыхтаванага адказу на пытанне «хто тэлефанаваў», які пачынаўся словамі «мяне шукае пракуратура...», я ўсмінуўся табе. Ты ўсмінулася ў адказ і, пахістваючыся, падышла вось такая, раскудлачаная, як выцягнуты з зімовай спячкі звер, абняла мяне і

паспрабавала тут жа заснуць зноў. Але я расштурхаў цябе прапановай зрабіць табе каву. І ты драмала на кухні, пакуль я намагаўся паўтарыць твае танцы з кава-машынай Allegro.

І крыху семіётыкі. Калі мы пілі каву, разваліўшыся на канапе, у выпуску навінаў паказалі сюжэт пра юбілей нейкага Аляксея Барысавіча Нойдэ. Сюжэт пра старога чалавека, які чамусьці седзячы абкурваў пчаліны вулей, тады нічога не значыў для нас. Але пасля, Воля, у жыцці адбыўся шэраг падзей, якія ператварылі кожную дэталю таго сюжэта ў знак. Бачыш, семіёзіс часам здараецца і з бязглуздымі тэле-навінамі.

Я нагадаю, што там было, а кніга патлумачыць пасля, чаму гэта важна. Семіёзіс, Воля, здарыцца пасля зліцця інфармацыі, якую я распавяду зараз, з той, якую ты атрымаеш пазней.

Стары, узрост якога какетліва не назвалі, хоць тэмай сюжэта быў юбілей, вяртаўся з пчоламі, глядзеў у камеру і відавочна па просьбе рэжысёра паварочваў галаву, дэманструючы ударлявы біблейскі профіль. Менавіта на гэтым ракурсе ў гледача адбывалася пазнаванне, суаднясенне героя з непаваротлівымі, цяжкімі постацямі, якія некалі манументальна махалі нам з маўзалея. А мужчынскі голас за кадрам паведамляў, што перад намі Аляксей Барысавіч Нойдэ, апошні генеральны сакратар СССР, які ініцыяваў перабудову яшчэ да таго, як яе папулярываваў іншы чалавек, лысы і мітуслівы. Які не сябраваў з граматыкай і запомніўся найперш «сухім законам», што пераходзіў усе межы разумнага. А галоўны герой у свой час «дзеліў будучыні дэмакратыі» адмовіўся ад прапанаванай пасады «першага прэзідэнта» ЦК.

Рэпарцёр казаў:

— Аляксей Барысавіч Нойдэ мог бы кіраваць і дасюль, як некаторыя, — намёк на маю бедную радзіму няйначай, бо намёкаў на больш блізкія прыклады мы з табой, Воля, на расійскім федэральным канале не ўяўляем, праўда? — Але ён заўжды быў чалавекам, вышэйшым за ўласныя амбіцыі.

І менавіта таму кешкаецца на лецішчы з пчоламі? Мядовая тэма мела бедны візуальны шэраг — дзед толькі круціў

у руках рамкі, разглядаў іх на прасвет, каштаваў мёд. Было б лепш, калі б яго здымалі ў Калоннай зале Дома Саветаў, а не ў гэтай камічнай пастаралі. Рэпарцёр прамаўляў словы «адрачэнне», «самаадданаць», «ціхія радасці жыцця», і адчувалася: ягоны культурны ўзровень патрабуе абавязкова параўнаць (іншыя ж не ведаюць!) «гераічны ўчынак» дзеда, які адпусціў уладу, з гісторыяй, якую распавядае герой фільма «Масква слязам не верыць» рабацяга Гоша — пра рымскага імператара Дыяклетыяна, што адмовіўся ад пасады і пайшоў на гароды. Там Дыяклетыяна спыталі, чаму ён сышоў (Гоша падвышаў голас, як напрыканцы анекдота, дзе ўсе мусяць засмяцца), і той адказваў: «А вы б бачылі, якую я выгадаваў капусту!»

Рэпарцёр крыху пахадзіў вакол ды каля, але сарваўся і без спасылкі на кіно, з памылкай у Дыяклетыяне, назваўшы «Дыялекттыянам», выдаў тую самую цытату пра капусту. Божухна, колькі мудрасці нясуць нам гэтыя носьбіты мікрафонаў Першага канала! А што агароднік Дыяклетыян перад сыходам заснаваў дыктатуру і заклаў аснову Дамінату і ўсёй позняй Рымскай імперыі, напрыклад? Гэта ж хаця б на Вікіпедыю трэба зайсці! Але мы гісторыю ведаем выключна з «Масква слязам не верыць». Адразу пасля дыяклетыянавай капусты ружавашчoki медыйны прарок кіўнуў і задаў аксамітнае пытаннечка ў камеру: «Мар'яна?»

Тут я і завершу тэлевізійны пераказ. У той дзень мы яшчэ доўга валяліся на канапе. І разынку ў нашыя варочанні з боку на бок прыўносіў той факт, што пад домам стаяла машына з вартавымі парадку. Яны зусім не цямяць у семіётцы, але лёгка рашаюць задачу семіёзісу чужых лёсаў.

Глава трэцяя,

*дзе я трапляю ў тэмпаральную пятлю,
і праблемы вырашаюцца самым нечаканым чынам*

Падзяліць кожныя суткі на дваццаць чатыры гадзіны. Кожную гадзіну — на шэсцьдзясят хвілін. Кожную хвіліну — на секунды. Секунда — якое багацце! Секунда ўдыху твайго водару — церпкага, замешанага на тысячы кветак. Секунда выдыху — табе на вушка, у выгін шыі. Секунда погляду на тваю скуру, секунда, калі ты абарочваешся, а ў вочы — сонца, красавіцкае сонца. Мінаем помнік Пушкіну, і ты — ты побач, кажаш штосьці, а мне няўцыям. Калі жыць вось так, секундамі, пераклучыўшыся на раскадроўку, дзе кожны кадр — шэдэўр. І пасля кожнага не боязна паміраць (а паміраць наогул не страшна, страшна — у турму, бо ніхто ж насамрэч не ведае, чым ёсць турма, а хто выйшаў адтуль, ужо як бы і не чалавек, ён і размаўляе інакш. А з тых нечалавечых развагаў, што «на зоне, калі прыйшоў лайном, лайном і застанешся, а як прыйшоў мужыком, мужыком і выйдзеш!» нічога не зразумела тым, хто там не быў). Вядома, я рыхтаваўся, «сушыў сухары», ды на свой капыл — так да турмы рыхтавацца можа толькі ўніверсітэцкі прафесар. Маімі «сухарамі» былі кнігі. Ды і сам жа я быў «сухар».

На кніжным развале на Краснасельскай я адкрыў кнігу «Турмы Расіі», адшукаў вачыма загаловак «Як паводзіцца пачаткоўцу» і адразу пабачыў параду праявіць адразу як мага большую агрэсію, напрыклад, прабіць каму-небудзь

галаву зэдлікам, каб паказаць свой нораў. Мне ўявілася кампанія, дзе людзі пачынаюць знаёмства адно з адным з прабівання галавы. Але не мог я нікому вось так — іншы я быў. Ды і не разумеў, як зрабіцца такім.

Я падумаў, што добра б зайсці ў бібліятэку і вывучыць пытанне больш дасканала — такія «сухары» для «сухара»! — але сам сябе асадзіў, бо шкада часу, ды і веды гэтыя я не канвертаваў бы ў практыку, не зрабіў бы з сябе звера чытаннем. І думалася ўвесь час пра ўсе гэтыя жахі турмы. Таму памятаў, на ўсялякі выпадак, Воля, што вены ўскрываць трэба не ўпоперак запясця, бо гэта лёгка заціскаецца жгутом і зашываецца, а ўздоўж — тады дакладна.

Міліцэйская машына дзяжурыла дзень і ноч, а тройчы на суткі змяняўся нарад: на месца двух заспаных мянтоў прыходзілі два такія ж заспанія. На другі ці трэці дзень ты зацікавілася і пацягнула мяне да іх, каб спытаць, што здарылася, але я запырэчыў іх жа фармулёўкай (адказ быў без сумневу такі): «дзяжураць, бо ўзнікла апэратыўная неабходнасць». І, адводзячы цябе, тлумачыў, што да нас яны не маюць ніякага дачынення. А таксама спрабаваў здагадацца, колькі можа каштаваць такое шоу — два мянты ля пад'езда круглыя суткі цягам пяці дзён. І пераконваў сябе, што яны не па маю душу і проста стаяць, але неяк, выходзячы з пад'езда, заўважыў, як адзін штурхнуў другога і паказаў на мяне — неяк іначай трактаваць гэты жэст было нельга. Я ўжо дэ-факта быў пад вартай, а наша кватэрка пераўтварылася ў астрог, што ахоўваецца жандарамі. А зрэшты, як весела патлумачыў я сабе ў момант, калі ўнутры булькатаў добры настрой і цягнула на чорны гумар, гэтая машына — перасоўная КПЗ, каб я дакладна ведаў, куды прыходзіць здавацца. Добры дзень, гэта праз мяне вы тут увесь гэты час, мяне падазраюць (дакладней, западозраць праз 10 хвілін, калі будзе 18:00) у крадзяжы сотавага тэлефона, давайце афармляць затрыманне!

Што рабілі мы? Чым займаліся? Ды глупствамі! Хадзілі ў кінатэатр «Пушкінскі». Я трымаў тваю далонь, і мая рука зацякала. На экране хтосьці за кімсьці гнаўся, нехта адстрэльваўся, і было гэта так для мяне нудна ў параўнанні — ну, не

ведаю — у параўнанні хаця б з тым, як твае валасы трымае ў хвосціку чорная гумка. Так проста і так прыгожа! І я цягнуў цябе за руку, прыгнуўшыся, як пад абстрэлам, і шэраг сядзенняў падаваўся бясконцым! Пакінуўшы цёмную залу кінатэатра, мы траплялі ў сусвет тысячаў секунд, запоўненых сонечным святлом. І як жа гэта доўга — гадзіна! Як гэта шмат — дзень! І страшна было ўсведамляць, што час, які складаецца з процьмы секунд, усё ж мінае. Немінуча. Але яшчэ нямала я маю гэтых маленечкіх скарбаў, парушынак у пясочным гадзінніку. Цэлых трое, двое сутак! Цэлыя суткі! І дадатковыя 8 гадзін — ад абуджэння раніцай нядзелі да праклятых і такіх далёкіх 18 гадзін вечара!

Існае наркатычнае ап'яненне характвам жыцця, з якім я развітваўся. Як яшчэ мы бавілі тья дні? Памятаю, калі і не пахла такім далёкім расстаннем, у чацвер ці пятніцу, мы выйшлі ў цэнтр, і з мяне папросту прамяніла мая архітэктурна-паўсюль я бачыў музыку і пачуваўся дырыжорам. Паказваў рэдкі канструктыўнізм сярод усюдыіснага класіцызму і, вядома, «сталінак». Заліваўся ў расповедах пра іх, бо якая ж Масква без «сталінак»? Распавядаў падоўгу і без сістэмы. Пра свой удзел у палеміцы наконт назвы «сталінскага стылю», што замяніў сабой пасля смерці Леніна стэрыльны і ўтапічны, нібы проза Платонава, канструктыўнізм. Казаў, што ёсць мудакі, якія называюць гэты стыль «сталінскі ампір» і «сталінскі класіцызм», раскрываў імёны гэтых злачынцаў і разыгрываў па ролях спрэчкі з імі падчас канферэнцый. Ты спыняла мяне патрабавальным «мяў!», паказваючы дзяўчыну, якая гандлюе шарыкамі, і даводзілася згортваць дыспут, каб разабрацца з гэтымі касманаўтамі ў бязважжасці, невагомымі каляровымі пяльмешкамі, дапамагаючы выбраць самы яркі і што «найбольш цягне да неба». І калі шарык ужо ўпрыгожваў тваё запясеце, я апантана працягваў. Я пераказваў тэзісы, апублікаваныя ў «брацкіх магілах» (так трапна называюць зборнікі навуковых прац, выдадзеныя за грошы Сораса нашым МЯЎ). Што класіцызму не ўласцівыя акратэрыі і статуі, што характэрныя выключна барока. І не інакш як «сталінскім барока» трэба іменаваць увесь гэты скрадзены Жалткоўскім заходні

fusion. Паклаўшы галаву на маё плячо, ты глядзела на неба, а я паказваў пальцам на бліжэйшыя будынкі: «Акратэрыя!», «Антаблемент!», «Балясіны!», «Фрыза з барэльефам!» і ўсклікаў: «Ну, і які “сталінскі ампір”?!»

Ты смяялася, што я папросту апантаны, і прапаноўвала пашукаць марозіва. Але замест марозіва мы замаўлялі каву ў першай-лепшай кавярні, а я намагаўся падысці да сваёй тэмы з іншага боку. Ужо і сам не разумею, чаму я так навязліва паяў табе пра «сталінскае барока» — мо, рыхтуючыся да расстання з белым светам, я пабачыў у табе таго самага вучня, які атрымлівае ў спадчыну веды настаўніка, каб працягнуць ягоную барацьбу, ха-ха.

Я спрабаваў натхніць цябе. Глядзі, казаў я, раней людзі жылі ў атачэнні прыроды і мелі назвы для ўсяго, што ўтварала рэкі, лясы і палі! У іх былі плёсы і поймы, раслі алешына, ляшчына, дуб і хвоя, меліся падбел, верас, кавыль і скрыпень. Навакольны свет быў ім зразумелы, і яны давалі імя кожнай з’яве. Але чалавек уцёк у горад, і не кожны зараз можа растлумачыць, што такое плёс ці пойма, адрозніць алешыну ад ляшчыны, сказаць, дзе скрыпень, а дзе верас. Чалавеку больш гэта не трэба. Ён жыве сярод каменных кветак: вокнаў, арак, барэльефаў і анфіладаў. І вось архітэктура дае нам словы, каб патлумачыць тыя лес ці поле, якія зрабіліся нашым натуральным асяроддзем. І ўсе гэтыя мае смешныя балясіны, калоны з валютамі, раскрапоўкі і ордары — гэта поймы, верасы і ляшчыны нашага каменнацаглянага жалезабетоннага свету. А большасць людзей сёння і гэтыя словы не ведаюць, не могуць адрозніць эркер ад аркады, таму свет робіцца ўсё больш неназваным, не патлумачаным і страшным.

Ты слухала гэта — прамоўленае не з жарсцю, а ціха, напеўна і пранікнёна, — а пасля спытала (табе здавалася, што гэта ўзаемазвязаныя рэчы), ці не ведаю я, чаму самалёты трымаюцца ў паветры, хоць яны зробленыя з жалеза і важаць тону, а ты, расставіўшы крылы сваіх рук, з вагой сорак пяць кілаграмаў, у паветры не трымаешся? Падскокваеш і падаеш. Але я не ведаў, і само пытанне вяртала мяне да нас, і я разумеў, што ў нашым з табой свеце не трэба даваць

назвы рэчам і з'явам. Што мы як Адам і Ева ў райскім садзе да таго, як яны з'елі яблык з дрэва спазнання: першабытныя і недасведчанья. І праз гэта бясконца шчаслівыя.

Прыгадваю неверагодны выбух эмоцыяў у нас абаіх, калі мы дабраліся да легендарнага будынка на Кацельніцкай, — я дык ажно ўзвыў ад захаплення. Мы з табой адмыслова ішлі туды, не падымаючы галовы, пакуль не трапілі на двор, а ўжо там узнялі вочы і — ба-бах! — ледзь не прыселі. Так прыціснула гэтым характвам. Быццам арганную фугу Баха на поўную гучнасць уключылі з калонак вышынёй з гэты гмах. А зверху моўчкі стаялі статуі рабочых, салдат, сялян і архітэктараў — усіх сталінскіх волатаў — і глядзелі на нас з нябёсаў, нібы на жамяру. Мы селі на лаўку, бо шыі ў нас зацяклі — так доўга мы глядзелі ў нябёсы. І я распавядаў табе, што гэтая архітэктурна, як і сацрэалізм у жывапісе, стваралася людзьмі, якія шчыра верылі ў нешта светлае і магутнае. І што, гледзячы на вынік іх працы, адчуваецца, як моцна гэтых людзей кілбасіла. І што, нягледзячы на жахі тых часоў, такія архітэктурныя фугі па ўсёй Маскве нагадваюць пра мары сваіх стваральнікаў.

Я ўпотаі пазіраў на цябе і разумеў, наколькі дурное і няважнае ўсё, пра што я распавядаю. Мы намагаліся трапіць у пад'езд, але нас ледзь не венікам прагнаў дворнік. У такім гмаху могуць жыць толькі самыя-самыя, і гэта не мы, не мы, вядома, а каб мы — гэта ніколі, немажліва, немагчыма!

А час — час, нягледзячы на ўсе мае спробы, ішоў няўмольна. Прыходзілі ночы і перагортвалі старонкі сутак. Як бы ні гіпнатызавала цябе спаданне пясчынак, яны рана ці позна сканчаюцца. І я не прыдумаў, што табе сказаць. Я і не хацеў нічога табе казаць, Воля. Проста не ведаў, як з табой развітвацца. Час ішоў, а я не мог вымавіць гэтыя словы: «турма», «СІЗА», «суд». Яны былі настолькі не мае, што нават не выбудоўваліся ў правільную паслядоўнасць: «СІЗА, суд, турма».

За гадзіну я быў ужо на чацвёртым пяціпавярховіка і пачаў спрабаваць развітвацца з табой. Я сабраў рэшту сваіх секунд у жменю і выкінуў іх — усё скончана, болей няма за што трымацца. Я ведаў, што мой арышт табе неаднаразова будучь тлумачыць, і ты даведаешся такія падрабязнасці гэ-

тага няздзейсненага злачынства, пра якія не ведаю нават я — падчас допытаў, куды цябе выклічуць як сведку. А зараз трэба проста абняць і сказаць што-небудзь.

І я буркнуў, што ў нас скончылася малако. Ты запырэчыла: мы ж не п'ём малака. Але я, працягваючы паўтараць пра яго, надзяваў загадзя падрыхтаваную вопратку, цяплейшую, чым патрабавалася для прагрэтага вясновым сонцам вечара. Бо надыдзе ж ноч, ноч у халоднай камеры, у вільгаці... Але не, не думаць — проста апранацца, глядзячы на цябе. Ты раптам развесялілася і сказала, што выправішся са мной разам у гэты бессэнсоўны крыжовы паход па малако (няўжо я не мог прыдумаць нешта больш лагічнае?). А я, жартам, што чапляецца за камічнае хіба самым краёчкам, ужо скрыўленымі горам вуснамі заявіў, што па малако ўдваіх не ходзяць, і гэтая місія даступная толькі адзіночкам. А тады — падышоў і абняў. Занадта моцна, як на просты паход па малако. І абдымаючы, зразумеў, што каханне — гэта калі больш няма словаў. (Калі я цябе пабачу? Ці дазваляць нам сустрэцца да прысуду? Ці прыедзеш у турму? Ці зразумееш, што абылгалі? З кім будзеш?) Апісваю ўсё гэта, бо для цябе яно прайшло незаўважна: я выйшаў на дзесяць хвілін і вярнуўся. Так, вярнуўся.

Гэткі, прыціснуты, і гатовы да Страшнага суда, і не гатовы адначасова — немагчыма быць да яго падрыхтаваным (хацелася вярнуцца і сказаць: «Я ў турму, бывай!», але я не мог). Заставалася пятнаццаць хвілін. І як гэта будзе? Яны самі падыдуць? Альбо трэба сесці на задняе сядзенне, моўчкі падставіўшы рукі пад кайданкі — начэплівайце? Ці ператварыць усё ў вадэвіль, зубаскаліць, зайсці з цытаты Шэкспіра? Вось толькі не прыдумвалася патрэбная. Не казаць жа пра «ўвесь свет — тэатр» — я ж не зладзюга з трыма класамі адукацыі, а пра pair of star-crossed lovers яны наўрад ці зразумеюць. Але навошта планы, калі ўсе планы адносна мяне ўжо складзеныя? Адчыніў дзверы пад'езда і...

Зірнуў на міліцэйскі бобік (цікава, адкуль гэтая сабачая мянушка?), у ім галоўны, таўсцейшы, выразна паглядзеў на гадзіннік. Трынаццаць хвілін я яшчэ маю.

Я пабачыў Волю — тую самую, у пухнатым спартовым касцюмчыку. Яна несла свой бюст насустрач мне, пабліскваючы парцялянай нанесенага на твар арыфлэйму, і позіркам нібы клікала за сабой, каб я, скажам, адрамантаваў водаправод: калі ласка, бо якіх яшчэ пяць гадкоў, і я зраблюся старая!

Прыкмеціў, як прабіваецца з вільготнай і тлустай вясновай глебы першая траўка.

Акінуў позіркам неба, якога так шмат у нашым раёне, нашпігаваным аднолькавымі блокавымі пяціпавярхоўкамі.

Зірнуў на так і не засмажаную Астанкінскую вежу, што паказвае свой сярэдні палец нябёсам.

Пабачыў «разенбаўм» — на тым жа самым месцы, дзе я яго ставіў.

Заўважыў...

Секундачку...

Пабачыў «разенбаўм» — на тым жа самым месцы, дзе я яго ставіў.

Злёгка кранутую іржой, але цалкам сабе на хаду машыну...

Але — якім чынам? Дзядуля, а дакладней ягоныя пагнутыя парэшткі, зараз у моргу пад назвай «штрафная стаянка ДАІ». Радыятар, ператвораны ў труху, акумулятар, расціснуты аб рухавік, рухавік, што праламаў стойку і зваліўся на зямлю, і задняя частка, складзеная гармонікам пасля сутыкнення з джыпам. Быццам аўтамабіль — мадэлька з тонкай паперы, скамечаная рукой дзіцяці. І толькі некрануты капот, нібы сківіца, што вывалілася з чэрапа, а ад самога чэрапа нічога не засталася. Такім я бачыў яго ў апошні раз. Дык што за відзеж? Роўны, старэнькі, з цалюткімі шкельцамі, зграбненькі «разенбаўм». Я міжволі памацаў лоб. Там, зацягнутая шурпатай скарыначкай, была драпіна — апошняе пацверджанне, што аварыя, якая знішчыла «разенбаўм», адбылася недзе па-за маёй фантазіяй. Ранка — на месцы! — засвярбела. То што за трызноцце адбываецца?

Ці аварыі не было? Тады што тут робяць мянты? Ці, можа, яны бачныя толькі мне? То Андрэйка навучыў мяне такой перцэпцыйнай няўпэўненасці, якая тлумачыць адрознен-

не фенаменолога ад сябра фенаменолога, які толькі выпівае з ім: наколькі варта давяраць органам пачуццяў, калі не існуе доказаў, што яны фіксуюць паказанні рэальнасці правільна? Пры адсутнасці доказаў, што чорны колер насамаўрэч не белы. А белы наогул можа быць калектыўным вар'яцтвам homo sapiens. Страказа на месцы беллага бачыць, напрыклад, фіялетаваы. Але я бачыў перад сабою не штосьці фіялетавае і не белае, а — кававае. І гэта быў «разенбаўм». А побач з ім, незваротна загінулым у аўтакатастрофе, стаяла машына з мянтамі, якія з'явіліся тут пасля наступстваў той катастрофы. Машына, якую бачыла і ты, а таксама намагалася паразмаўляць з яе пасажырамі. Таму мянты не былі «сланом» майго вар'яцтва! Значыць, альбо не было катастрофы, і тут не павінныя б стаяць мянты, альбо, што больш верагодна, катастрофа была, і ў мяне на ілбе маецца доказ гэтага. І тады — ні фенаменалагічна, ні семіятычна, ні ідыятычна — тут не можа стаяць «разенбаўм».

Я агледзеў машыну (а час ідзе!), пераконваючыся, што гэта папросту галюцынацыя. А так і ёсць! І галюцынацыя да таго ж недакладная: лінія карозіі ля задніх дзвярэй на сапраўдным «разенбаўме» распадалася на два ручайкі і ўтварала невялічкае азярцо, а тут ручаёк карозіі быў адзін і рабіўся нейкім залівам — дзіўна ж, так? Ці не варта патрабаваць ад відзежу бездакорна дакладнай імітацыі арыгінала? Бо і тое, і тое існуе выключна ў маёй свядомасці. Адно — як успамін, другое — тактыльная і сэнсарная гульня паводле вобразу з памяці. Дык чаму такое разыходжанне? І што я раблю насамаўрэч, «у рэале»? Вачыма мянтоў? Тапчуся каля чужой машыны? Якой-небудзь цёмна-сіняй «капейкі»?

Але стоп. Існуе спосаб праверыць! Я абышоў «разенбаўм». Нумарны знак — той жа, супадае. Значыць, не галюцынацыя? Альбо не — гэта можа быць скажэннем успрымання, прыкметай яшчэ большага затлумлення. Зрабілася страшна. Я фізічна адчуў зацямненне свядомасці, адчуў, як ува мне пасяліўся хтосьці іншы, суцэльны вар'ят. Бо калі я зараз здолею адамкнуць машыну і сесці за стэрно, якой тады гульнёй успрымання гэта тлумачыць? Ці падыдуць мае ключы да машыны, праз якую і паўсталала ілюзія?

І — ключ увайшоў без перашкодаў, пракруціўся лёгка, дзверы адчыніліся без праблем. І пах у салоне быў такі ж, ну, можа злёгка не такі — ці дадатковыя адхіленні ад успаміну, вобразу, які галюцынацыя мусіла б дасканала ўзнавіць? Сеў (ёсць жа дзесяць хвілін!), паклаў рукі на стырно (злёгка не такое), крануў рукаятку пераключэння перадач — таксама не зусім. Хоць яна гэтак жа «цюнінгаваная»: з забурштыненай у празрыстую пластмасу ружачкай. Але ў мяне ружачка была бляклая і выцвілая, а гэтая — сакавітая, яркая, нібы нядаўна набытая. І тут, ахутаўшы разуменнем, што гэта таксама ёсць прыкметай майго вар’яцтва і лопнутаі свядомасці, што не вытрымала чакання зняволення, узнікла ідэя. Можа, я трапіў у часавую пятлю? Ці (усё ж навуковая ступень! Лакан, а не Стывен Кінг!), можа быць, чалавеку ўласціва ў крызіснай канцэнтрацыі выклікаць у свеце, які існуе выключна ў ягонай галаве, нейкае скажэнне, што адкідвае ў часе? Гэта ж тлумачыць і «жывога» «разенбаўма», новую ружачку ды іншы малюнак іржы (можа, ён такім і быў да сваёй сёмай пафарбоўкі?). Калі алкаголь п’яніць, а музыка цешыць нас праз мозг, мажліва, ён усё-такі здатны змяняць рэчаіснасць як захоча? Перапраграмоўваць населеную намі ж «матрыцу» так, каб пазбягаць крытычных для цела сітуацый? (Падумалася, вядома, што не кожны мозг, а толькі выхаваны, начытаны, самаўсвядомлены мозг — акурат як у мяне!)

Мянты, у сваю чаргу, адрэагавалі на тое, што я сеў за стырно. Яны выйшлі з машыны, і адзін з іх, пазяхаючы, спыніўся пасярод выезда з двара ды ляніва расшпіліў кабуру: маўляў, не выпусціць, калі надумаю рвануць. Карацей, паводзіліся так, нібы я і напраўду сядзеў у салоне машыны, магу завесці яе і з’ехаць. Але ж не існуе альбо мянтоў, альбо машыны (альбо мяне!). Я варушыў вуснамі, ліхаманкава намагаючыся ў думках намацаць хоць нейкую логіку ці прыняць факт таго, што я або вар’ят, або геній. Спрабаваў нават неяк прымусіць знікнуць гэтых мянтоў сілай сваёй думкі ці хваляй разумовага скажэння рэчаіснасці, якая зрабіла так, што «разенбаўм» уваскрэс на пяты дзень. (А трэ

было на трэці! Тады б «Лада» змясціла яго, укрыжаванага на штрафстаянцы, на сваю рэкламу: і прыйшоў Збаўца!)

Але мянты не знікалі. А ў двор з хуткасцю акулы, якая прачэсвае мелкаводдзе, закаціўся той самы джып Рајего, што некалі і дабіў «разенбаўма». Адтуль выйшаў сумаіст і здзіўлена звужіў вочы, пабачыўшы мяне за стырном. Ці здзівіўся ён, бо таксама палічыў, што «разенбаўм» у скамечаным стане ў штрафморгу? Ці падумаў, што галюцынацыя? Альбо такія людзі менш схільныя да рэфлексіі? І пачаў размаўляць з вартавымі парадку. Заставалася чатыры хвіліны. Ці адправяць мяне ў СІЗА вось такім, звар'яцелым? Не раскрыўшы, адкуль узялася гэтая машына? Ці «разенбаўм» гэта ўвогуле? Сумаіст распавядаў штосьці мянтам, адмяраючы далонямі адрэзак паветра, які аднолькава мог быць і чэлесам, і падлешчыкам, і пісталетам. Я павярнуў ключ, каб паслухаць характэрнае кашлянне машыны — і яно адрознівалася, было часцейшае, хоць і з тым жа тэмбрам. Быццам сапраўдны «разенбаўм» меў падсёлы ўжо акумулятар, а тут — яшчэ не. Гэта быў мой аўтамабіль за пяць гадоў да таго, як я купіў яго. Дык вось як, аказваецца, з'язджаюць з глузду.

Уключылася магнітола, і з дынаміка пачуліся шумы. Я пакруціў ручку — гучнасць не рэгулявалася. Сярод шумоў, там, дзе мусіла б пачацца «подем, подем, подем...», надзіва чыста, так, як не чакаеш ад старых савецкіх калонак, пачуўся голас. Сухаваты мужчынскі голас, які нагадваў маё супер-эга, мой страх ці мой розум:

«Добры дзень, Міхаіл. (Паўза.) Мы ведаем, што вы трапілі ў бяду. (Зноў паўза, даўжэйшая крыху.) Мы вашы сябры. Мы хочам дапамагчы. Вы можаце прыняць нашу дапамогу альбо не. У багажніку ляжаць пяцьдзясят тысяч долараў ЗША. (Паўза, але ўжо ўрачыстая.) Выйдзіце з машыны. Адчыніце багажнік. Вазьміце грошы. Калі вы дакраняецеся да іх, мы лічым, што вы гатовы быць нам сябрам».

Ані слоўца, на якіх умовах перадаюцца гэтыя грошы. Нічога пра тое, хто яны самі, гэтыя сябры. Паведамленне было складзенае па-дурному, так, але галоўная фраза, пра пяцьдзясят тысяч, у ім мелася. А нічога іншага я б і не па-

чуў зараз — за дзве, нават за паўтары хвіліны да заканчэння часу, калі сумаіст ужо дагаварыў з мянтамі і няспешна крочыў да мяне. Але я ўсё роўна сядзеў і чакаў, і (сорамна прызнацца) нават задаў пытанне магнітоле, нібы туземец, які вырашыў пагаварыць з тэлевізарам. Нахіліўшыся да яе, нібы там мелася і камера для відэасувязі, спытаў: «Хто вы?»

І яна адказала — досыць крэатыўна, дарэчы — выплюнуўшы мне ў твар макароніну магнітнай стужкі, што палілася на сядзенне. Я націснуў «стоп», ведаючы, што кнопка не працуе, і касета зламала галоўку, раструшчыўшы яе (відаць, нехта папрацаваў з прыймачом). І гэта можна было б, вядома, сабраць, зматаць, склеіць і аднавіць, каб праслухаць яшчэ раз, бо гэта толькі ў раннях фільмах братоў Коэнаў дэтэктывы адразу ж выкідваюць зажаваную касету. Але навошта? Навошта, калі і так усё зразумела: сябры, багажнік, пяцьдзясят тысяч. А да сумаіста дзесяць метраў. І ягоны твар ужо расплыўся ва ўсмішчы шарпея. Я хуценька-хуценька выбраўся, не адразу трапіў ключом у замочак, але адчыніў багажнік — і разводка! Разводка! Апошні жарт гэтага іх Пятра Вікенцьевіча? Падарыць надзею, амаль звёўшы ёю з розуму, каб адразу абламаць?

Я разлічваў пабачыць гафрыраваны кейс з зашчоўкнутымі на ручцы кайданкамі. Ці пакет з тоўстага чорнага пластыку. Хаця б скрынку з-пад ксеракса. Ды й любую форму захоўвання грошай, да якой мы прызвычаліся дзякуючы медыя! Але ў багажніку на кавалку не надта чыстай гумы, як і было ў «разенбаўме», ляжалі толькі лысая запаска, камплект загорнутых у дэрмацін ключоў, іржавы дамкрат і аптэчка. Секундачку! Спрацаваў інстынкт з камп'ютарнага юнацтва. Аптэчка — гэта заўжды мінімум +20 здароўя і знак таго, што ты зможаш даўжэй пастраляць у монстраў! Так пайшло яшчэ з Doom і Heretic, дзе ў гэтай ролі былі нейкія фіялетавыя колбы, Hexen, Duke Nukem і Half-Life. І не трэба быць семіётыкам для такога прымітыўнага семіёзісу, прыспешанага агульным трагізмам сітуацыі.

Я падцягнуў пластыкавую скрынку і адразу здзівіўся ейнай вазе: аптэчка не мусіць быць гэткай прыемна цяжкаватай, там толькі тры пачкі таблетаў, жгут і шпрыц! І вечка

расчыніліся само, бо яго ўзнялі пругкія пачкі па 10 тысяч даляраў, змацаваныя паперай з эмблемай і пячаткай «ВТБ». Здзіўлены тым, наколькі мала патрабуе месца такое багацце, як кампактна змяшчаецца ў аптэчцы паўкватэры ў Маскве, я працягнуў выратавальны куфэрак з чырвоным крыжом сумаісту, які ўжо соп побач са мной. Ён узяў адзін пачак, узважыў яго, быццам гэта акунь ці краснапёрка, калупнуў куток купюры, прайшоўся па ім пазногцем, пераконаўшыся, што грошы сапраўдныя... Твар у яго быў разгублены, і як жа прыемна было сузіраць гэтую разгубленасць, пакуль ён распіхваў пачкі па кішэнях пінжака, а потым развёў рукамі і не прыдумаў, што сказаць. Але, падумаўшы, усё ж такі выдаў:

— Ну ты, бляха, і даўбанаўт! Трымаў пяцьдзясят штук у «карчы»! Без сігналазацыі! А калі б ускрылі?

Я не адказаў. Словаў не было. Думак не было. Сарказму не было. Страху — таксама ўжо не было. Толькі пустая скрынка аптэчкі.

А ты махала мне зверху і паказвала вялікі палец, маўляў, класна я прыдумаў: «разенбаўма» ўпотаі ад цябе адрамантаваць і сюрпрыз зрабіць! Я адкрыў салон, згрэб кудзеры магнітнай стужкі, выцягнуў за валасы рэшткі касеты і выкінуў усё ў сметню паблізу. Мянтоў не было. Ражого знік. Як і не было нічога. Ты, упёршы рукі ў бакі, сустрэла пытаннем: «Ну, і дзе ж малако?!» А я і сам здзівіўся, што пры ўсёй чароўнасці сітуацыі малако знянацку не з'явілася ў маіх руках. Мы глядзелі фільм, але я час ад часу вызіраў на двор, пераконваючыся, што «разенбаўм» — на месцы, не знік. А значыць, я перастварыў рэальнасць вакол сябе проста па-майстэрску! Але, калі шчыра, я ўсё выглядаў гэтых таёмных «сяброў», спрабуючы здагадацца, якой будзе адпрацоўка за падораныя пяцьдзясят тысяч. Але ў двары былі адно бабулькі, коткі і наша ліпкая Воля. І нават верылася, што на свеце можа быць, што хтосьці проста — р-раз! — і дае табе кучу грошай! Бо яны табе дужа-дужа патрэбныя! І нічога наўзамен!

Бо гэта ж Масква. Горад, які нічым не здзівіш. Горад, дзе мільёны да мяне думалі, што яны ўсіх парвуць, пераставо-

раць свет сілай думкі, спыняць час, а пасля сапраўды — знянацку рвалі, перастваралі і спынялі. А потым паміралі. На месцы іх беласнежных мезанінаў, дзе чарговы перастваральнік піў гарбату з бергамотам і пазіраў на бэз, зараз запраўляліся брудныя фуры. А горад толькі пацэпвае плячыма, абьякавы: колькі вас было такіх, родненькія! А колькі будзе! Скачыце, спаборнічайце! Заваёўвайце зоркі! Стварайце новыя сузор'і! Спыняйце час! Мне ўсё адно. Я абдумаў усе думкі, якія вам падаюцца новымі. Мне смешныя вашыя песенькі, у якіх уся Масква зьяе. Быў тут заўсёды і буду тут, калі не стане вас. Я ж вечны. Магу сабе дазволіць парачку гэтых таных цудаў.

Глава чацвёртая,

дзе мяне сустракаюць людзі, якія выконваюць просьбы

«**В**ось жа! Былі вар'яцкія і летуценныя часы з праектамі-ўтопіямі — кшталту Палаца Саветаў ці будынка Наркамцяжпрама на Краснай плошчы. Але Сталін, разам з усімі сваімі ўяўленнямі аб пралетарскіх кватэрах са столямі ў тры з паловай метры, неўзабаве памёр. З эстэтычнага пункту гледжання адбылася трагедыя, палітычныя ж пытанні мы з вамі тут, у аўдыторыі, дамовіліся абмінаць. Што было далей? З'явіўся Хрушчоў, і пачалася барацьба з празмернасцямі ў архітэктуры, так з'явіліся панэльныя дамы. Што характэрна, хрушчоўскі падыход, які не назавеш функцыянальным (хутчэй, квазі-функцыянальным), прадэманстраваў не абы-якую жыццяздольнасць: з 1961-га і да 1990-га.

Калі глядзець на рэпрэзентацыю як на канструктывісцкі праект, высвятляецца, што гэта не “рэальнасць” паўплывала на архітэктараў, вымусіўшы ад класіцызму перайсці да неарамантызму, а ад мадэрну да канструктывізму і гэтак далей. Не! Сама архітэктура сканструявала новы стыль, як і ўсе папярэднія.

Разгледзім гэтую тэзу падрабязней. Вы тут, вядома, можаце згадаць пра агента, які непазбежна патрабаваў усе гэтыя эвалюцыі ад стылю да стылю, ад канструктывізму да барока. А што архітэктар і ягоная роля, якая, пагадзіцеся, перастае праглядацца, калі дапусціць, што архітэктура змяняе сама сябе? А вось жа — чаргаванне стыляў паўстае

з самой прасторы архітэктурнай мовы. Калі абсалютызаваць канструктывісцкі погляд на архітэктурную рэпрэзентацыю, мы зразумеем, што вялікія сацыяльныя і палітычныя ўзрушэнні XX стагоддзя маглі быць дэтэрмінаваныя выключна архітэктурнай мовай. Смерць Леніна перадвызначыла адмову ад канструктывізму. А Сталін папросту мусіў памерці, бо на 1953 год мікс антычнасці і італьянскага адраджэння з падмяшаным французскім барока сябе вычарпаў дашчэнту. Спрашчэнне формаў гэта рабіла відавочным. А перабудова мусіла адбыцца яшчэ і таму, што архітэктурну — заўважце, не палітыкаў! — архітэктурну стамілі хрушчоўскія блокавыя каморыны.

На гэтым завершым. Будзьце асцярожныя з навучальнымі праектамі».

У аўдыторыю зайшла дзяўчына з дэканата, уручыла мне канверт і адразу ж збегла.

Я пераказаў тут кавалак лекцыі, бо ты некалі прасілася да мяне на працу. Маўляў, ты ж распавядаеш мне пра бітвы хазараў з печанегамі ў «Курылах», а мой свет для цябе закрыты.

Але галоўнае — бялюткі канверт, уручаны без тлумачэнняў. Цікава, хто даў яго? Дэкан? Сам рэктар? Я пацягнуў клапан уверх — заклеены. Упершыню я атрымаў з дэканата (ці рэктарата?) канверт з намёкам на нешта персанальнае, асабістае, адрасаванае асобе, а не пустому месцу, як я ўспрымаўся адтуль раней. Унутры была цыдулка — вузкая, на танючкім пялёстку паперы.

Не, я, вядома, не наіўны. Я ведаў, што са мной звязуцца. Наколькі б мілымі ні былі істоты, якія далі 50 тысяч, яны пра сябе нагадаюць. Выключная канкрэтнасць і катэгарычны тон напісанага не пакідалі сумневаў у тым, хто менавіта піша мне.

«Наступная пара ў вас адмененая. Выйдзіце з універсітэта (адсутнасць загалоўнай літары ў гэтым слове паказвала, што цыдулка напісаная і надрукаваная не ў дэканаце). Ідзіце пешшу ў бок Нікіцкай брамы, зайдзіце на Цвярскі і рухайцеся да Страснога бульвара па правым баку. Дзякуй».

Я выскачыў з аўдыторыі і ўзбег па закручанай лесвіцы, даганяючы белую блузку, якая цокала абцасамі:

— Хто адмяніў маю наступную лекцыю?

Яна нахмурылася: зазвычай адмену параў не абмяркоўваюць.

— У нас там сустрэча з пісьменнікам нейкім...

Яна шчоўкнула пальцамі, намагаючыся згадаць прозвішча. Прозвішча не далася. У МЯЎ не прынята фарсіць абазнанасцю ў літаратуры.

— Зразумела.

Нічога зразумела не было. Я чакаў тэлефанавання з Мін-Аду, «маланкі» са Смольнага, ліста ад Луначарскага — чагосьці больш рэчыўнага, за што можна ўхапіцца і зразумець, што гэта за сябры, адкуль у іх баксы растуць. Але яны мімікрыравалі пад універсітэцкую бюракратыю.

Трэба было ісці. Пешшу да Цвярскога.

Я намагаўся прыгадаць, што ж там, па правым баку Цвярскога, і на думку прыходзілі цяністыя дрэвы ды лавачкі. Магчыма, мяне там, на бульвары, схопяць за шкірку, як ужо было не раз, закінуць у машыну і звязуць куды-небудзь. А там у сейфе будзе ўжо не рэвальвер, а станковы кулямёт ці ядзерная кнопка.

Ідучы, я ўзіраўся ў твары людзей, бо фармулёвачка «рухайцеся да Страснога бульвара» азначала, між іншым, што за мной будуць сачыць і дзесьці перахопяць.

Як шмат бачыць цікаўнае вока на маскоўскай вуліцы! Вось табе і камеры назірання, якіх, аказваецца, так няма-ла! І міліцыя, якой, калі так трэба, ніколі няма, а зараз — во, праз кожныя пяцьдзясят метраў! І рабочыя, якія перакладваюць бардзюр, праўда, чамусьці з рацыямі. Яны сочаць вачыма — так і павінна быць? Нашто ім рацыі? Тут людзі, і не разбярэш, ці то звычайныя масквічы, ці то госці сталіцы, якія проста гамоняць па тэлефонах, ідучы за мной у адным тэмпе. Ажно захацелася знянацку спыніцца і азірнуцца: хто таксама? Але ўжо нібы і падштурхоўваюць, мацокаючыся: ідзі давай роўна!

Я і ішоў сабе, нікому не патрэбны, і нават з'явілася надзея, што маім нябачным, але шчодрым «сябрам» гэта і

было патрэбна — каб я выканаў просьбу ды проста прагуляўся. Прадэманстраваў стараннасць. І што ніякага развіцця не будзе. Удалечыні паказалася скрыжаванне з Пушкінскай плошчай, і я паскорыў хаду, разумеючы, што чым хутчэй пайду, тым хутчэй скончыцца маршрут, апісаны ў цыдулцы. Блізу аднаго вядомага рэстарана, які зараз не меў шыльды і быў спрэс застаўлены рыштаваннямі, па-за мной узнік чалавек з далікатным выразам на твары. З’явіўшыся з нейкай зморшчыны рэчаіснасці, ён нагнаў мяне і, гледзячы перад сабой, падкрэслена ветліва спытаў:

— Ці не хацелі б вы павячэраць, Міхаіл Аляксеевіч?

Я азірнуўся і пачаў вывучаць яго твар. Вось ён, адзін з маіх шчодрых «сяброў». Доўгавалосы, чарнявы, з бакенбардамі, якія ўзлезлі на шчокі. Такі сабе, ведаецца, Анегін, хоць наконт бакенбардаў апошняга я і не ўпэўнены. Можна было б параўнаць яго з Фандорыным, каб шырокія народныя масы ўявілі яго больш яскрава. Сёння Фандорына ім нашмат прасцей уявіць, чым Анегіна — подлы семі-ёзіс нашага фальшывага стагоддзя. Але не для шырокіх народных масаў пішацца гэты тэкст, а для цябе. Таму, вось жа, Анегін.

Ён не дазволіў сябе паразглядваць як след, бо ці то засаромеўся, ці то забаяўся, ці то меў інструкцыю зрабіць усё хутка. Анегін забег наперад на тры крокі і захоўваў такую дыстанцыю, а ці на бягу пабачыш усё? Я быў паскорыўся, каб нагнаць, але ён стаў у пакорлівую паставу лёкая, і пад чорным сурдугам апошняй калекцыі Pal Zileri — і не старымодным, а ультрамодным — заззяла белая кашуля, на руцэ, як і належала, быў гадзіннік Breguet («Как Dandy лондонский одет»). Ён паказаў на дзверы рэстарана за рыштаваннямі. Там была стылізаваная шрыфтам і латунню пад «залатое стагоддзе» шыльда «Зачынена на рамонт» — з незразумелымі мне завітушкамі і «яцем», якія я не магу ўзнавіць, бо папросту не ведаю гэтага правапісу, а пераказваю ж па памяці.

— Туды, усярэдзіну? Ці як? — удакладніў я. — Зачынена ж.

Анегін усміхнуўся, але не з такой нахабнай усёдазволенасцю, якую я буду сузіраць пасля, а сарамліва, адным куточ-

кам вуснаў, маўляў, не для нас, шаноўны, пішуцца ў гэтым горадзе забаронныя шылды. І падаў руку на развітанне. Але тут жа, відаць, прыгадаў, што няма чаго нам з ім развітвацца, бо мы ж і не віталіся, не знаёміліся, а так, перасекліся на імгненне. Я быў, як я зараз разумею, для яго кароткай, просценькай просьбай. Анегін апусціў руку, паказваючы, што гэта так — рука чамусьці сама торгнулася. І паспяшаўся да метро.

Стоячы пад рыштаваннямі, я падумаў, што гэтае «Зачынена на рамонт» азначае ў дадзеным выпадку «Не зачынена, але закрыта для вас, паважаныя масквічы і госці сталіцы. Ідзіце вы, паважаныя масквічы і госці сталіцы, міма, як ішлі!». Калі я пацягнуў цяжкія дзверы, адзначыў, што гэта добра тлумачыць канцэпцыю «закрытая вечарынка». І я трапіў у хол з металічнай рамкай і сталом, дзе азызлы дзяцюк, які быў мозгам рамкі, безэмацыйна прамовіў:

— Усе металічныя прадметы на стол, сумку на дагляд, сам — праз рамку.

Я падпарадкаваўся. І звінеў, і выцягваў рэмень, і ляпаў сябе па кішэнях, і падскокваў, і даваў сябе абмацаць, а сканер усё роўна пішчаў, таму я нават рот адкрываў і прыпускаў шкарпэткі. У выніку быў узнагароджаны правам апынуцца па той бок партала. Азызлы сказаў у рацыю: «Прайшоў. Прапускаю». І я рушыў па калідоры ў абсалютную цемру. Тут мяне сустрэў яшчэ хтосьці і бесцырымонна памільгаў ліхтарыкам у твар. Ну навошта асляпляць? Я пабачыў толькі водбліскі святла ў ягоных зрэнках — адзінае, што рабіла гэтую гару мяса чалавекам. Перагарадзіўшы дарогу сваёй масіўнай неразборлівай тушай, ён каротка праінструктараваў мяне:

— Зойдзеш у залу. Пабачыш стол. Павітаешся. Сядзеш насупраць. Крэсла там адно. Першым не загаворвай. Звяртайся «Аляксей Барысавіч». Ці ўсё зразумеў?

Я кіўнуў і, сцяміўшы, што ківок не будзе пабачаны, пра-дубляваў:

— Так. Усё.

— І глядзі, каб без выкрунтасаў, — папярэдзіў інструктар ужо лагодна, паказваючы, што ён нават і не пагражае, а так,

як бы жартуе па-сяброўску. Ён рушыў наперад на дыбачках, выводзячы мяне на дашчаную падлогу (дошкі пад ім адчувальна прагіналіся).

Святла зрабілася болей. Яно сачылася з прыадчыненых дзвярэй пакоя, у які мы ішлі. Злёгка пакланіўшыся, ён зрабіў два хуткія знакі рукой, як у гульні Counter-Strike: «Пайшоў, пайшоў! Go, go, go!» І зрабіў паўкроку наперад, па-ведаміўшы ціха:

— Герман дастаўлены.

Я запамінаў яго аблічча, разумеючы, што ён зараз, нібы смоўж, адпаўзе зноў у цень, і паспеў заўважыць буйны мясісты нос, масіўныя надброўныя дугі, шырокія скулы і трыкутную шыю — прыручаны звер, які лёгка адкусіць непажаданаму госцю канечнасць.

У пакоі я заўважыў старога, павернутага профілем да мяне. І твар яго быў знаёмы. Толькі ж нядаўна я недзе яго бачыў, менавіта вось так, профілем!

Нойдэ!

Дыяклетыян з тэлевізара.

Той самы бортнік, які прамяняў пасаду прэзідэнта на пчол — менавіта гэты дзядуля быў перада мной! Я спалохаўся і замітусіўся, кінуўся шукаць крэсла, пра якое казаў звер у чорным гарнітуры. Пабачыў нейкі зэдлік ля сцяны, пад акном з цяжкой парцьерай (ці не таму адсутнічае натуральнае асвятленне, каб старога выпадкова не пабачылі з вуліцы, ці як?). Я імкліва пайшоў да крэсла, чуючы, як вульгарна шоргаюць па падлозе мае паспешлівыя падэшвы. Таму і не заўважыў стол — доўгі стол, накрыты белым абрусам, накрыты на два куверты, адзін каля старога, другі на супраць, цьху ты! — вось жа яно, мае крэсла! Не заўважыў праз піянерскую збянтэжанасць.

Я падсунуў крэсла да сябе, утварыўшы пякельны скрыгат. Адразу з-за дзвярэй паказалася пыса інструктара — ці ў парадку гаспадар, ці не забіў я яго гэтым гукам? А я, чырвоны, пачуваючыся кухаркай на прыёме ў англійскай каралевы, сеў і склаў далоні на калені, стукнуўшыся локцем аб спінку. Падумаў адразу: сеў жа за стол, таму рукі трэба, здаецца, не на калені, а на абрус, ды так, каб локці ўнізе. І тут

жа скінуў відэлец (як жа гучна звягнуў!), падняў яго і выбачыўся (гэтым разам з-за дзвярэй не вызіралі).

Стары глядзеў і ўсміхаўся — шчыра, з захапленнем нават, нібы прыроднаму цуду, як вясёлка ці першы снег. Папросту выкручаны гэтым позіркам, я выціснуў з сябе:

— Даруйце, — з такім адметным падвышэннем інтанацыі, ужытым у надзеі дадаць поўнае імя, але яно якраз узяло і забылася! І вось гэтае «даруйце, ...» так выразна павісла ў прасторы, а я так бездапаможна хапаў вуснамі паветра, што ён мацней заўсміхаўся. Зараз, натуральна, я разумею, што ён маніпуляваў мной, вымушаючы раскрыцца напоўніцу ў маёй засмучанасці і выкласці яго пільнаму хірургічнаму агляду ўсе мае псіхалагічныя вантробы.

— Даруйце, — паўтарыў я, пунсавеючы.

Тады ён усміхнуўся іначай — сапліва, крыху маразматычна і па-старэчы — ды прамовіў з нейкай пяшчотай:

— Ведаеце, а тут даволі смачныя кашкі!

І мозг разбіўся аб гэтыя «кашкі», быццам ён быў вольным скакуном, які нёсся сабе галопам ды ўцямышыўся ў нябачнае сілавое поле так, што засталіся толькі какашкі ад «кашак» мозгу. А стары толькі пагаршаў:

— Ці хочаце, пакаштуем?

Увага — не «ці хочаце пакаштаваць?», а «пакаштуем!». Будзем разам зараз сядзець і жаваць гэтыя кашкі, класці іх у рот, запіваць морсікам, ці што там ён параіць. Я адмоўна пакруціў галавой, усведамляючы, што, магчыма, паводле тутэйшага этыкету, здзяйсняю нейкае злачынства, калі грэбую пачастункам. І ўзнікла думка-маланка, што трэба пагаджацца: а давайце, не праблема! Пяцьдзясят тысяч, у рэшце рэшт. Кашкі дык кашкі! Будзем каштаваць! Але ўжо вырвалася ж «не». А яму толькі вось гэта маё першае ды шчырае і патрабавалася.

Стары кіўнуў — больш дзелавіта, чым чакаеш ад маразматыка. Ён ужо зрабіў усе неабходныя высновы пра мяне і прапанаваў кавы-гарбаты. Я папрасіў кавы. За камінам былі яшчэ дзверы, схаваныя заслонай, — адтуль выпырхнула дзяўчына з абліччам Марыі Магдаліны, у якім прыроджаная распуснасць спалучалася з вывучанай пакорай. Роўны

прабор валасоў, і такая бялявая... Ёсць у гэтым слове нешта ад вулканічнай лавы, праўда? Такая сабе ператвораная ў белы камень гарачыня. І гэта праглядалася ў ейных сціснутых вуснах. Яна нахілілася да старога і шэптам спытала: «Вам як заўсёды?» — і ён, яе гаспадар, кіўнуў: «Як заўсёды». І яна, апусціўшы вочы, сышла, а я ўжо чакаў сваю каву, каб яна апынулася так блізка, каб можна было адчуць водар парфумы. А стары сказаў аднаскладова:

— Хана.

Я страпянуўся, бо не адразу зразумеў, што гэта я папроста не дачуў: «Ганна». Імя — Ганна. Дзяўчыну, значыць, клічуць Ганна (толькі не раўнуй, Воля!). Я агледзеўся: паўзмрок, свечкі і старая жырандоля з латуні і крышталю. Усё падрыгвае, варушыцца, патрэскваюць дровы ва ўпрыгожаным белай кафляй каміне, танчаць млявыя фігуры на столі — відавочная празмернасць. Не пракансультаваліся з такім занудам, як я, бо інтэр'ер у стылі позняга класіцызму можа мець толькі белую столь з паўкруглымі абломамі, максімум барэльефную разетку, а ніяк не гэткага тлустага, алейнага «дэлакруа» над галавой. Але вярнуўся позіркам да старога, які працягваў разглядаць мяне.

Вярнулася Ганна вельмі хутка! Падазраю, што яны ведалі загадзя маю замову, і ўжо былі там і гарбата, і мая кава падрыхтаваныя. Я прыўзняўся, мяркуючы, што Ганна падыдзе да мяне з падносікам, але ж не: спачатку да Нойдэ. Нібы паказваючы, што я не госць, а чарвяк. Яшчэ адно значэнне слова «аблом», дарэчы. Я кіўнуў, атрымаўшы на абрус каля сябе спачатку сподачак, потым сурвэтку, за імі лыжачку і толькі пасля — парцялянавую гнутую (зноў барока, а не класіцызм) філіжаначку з кавай.

Стары памяшаў гарбату і сёрбнуў так, быццам п'е з гранёнай шклянкі ў латуневым падшклянніку — відаць, нейкая старая крамлёўская звычка. Ён трымаў кубак за вушка трыма пальцамі, і яно ўпіралася ў далонь пад вялікім пальцам, а сам палец прыціскаўся да краю кубка. Быццам возьмешся іначай — і кубак выслізне ды перакуліцца, абдаўшы кіпнем. Сталіна так пераймае, ці што?

Паставіўшы кубак, ён звярнуўся да мяне з зусім іншай інтанацыяй, не мармычучы і не шамкаючы вуснамі, а холадна і цвяроза глядзячы на мяне. Зрабілася ніякавата.

— Мішэль Фуко разумеў трансцэдэнтную волю да ўлады ў Ніцшэ як выварат рацыяналізму, — пачаў ён, паказваючы, што ведае: сярод нас, «навукоўцаў-батаноў», думка, не падмацаваная спасылкай на аўтарытэт, не лічыцца думкай наогул. Гэтак, з выразна прамоўленым «трансцэдэнтным», якога магло і не быць, але было ў якасці дэманстрацыі таго, што ў старога для кожнага ёсць свая мова, свая «феня», а ён валодае розумамі менавіта таму, што валодае ўсімі «фенямі». І ён працягваў: — Я б не пагадзіўся з Фуко. Бо лічу так: воля да ўлады і ўлада сама па сабе можа быць не вываратам рацыяналізму, а самім рацыяналізмам як такім. Больш за тое, калі прыбраць прагу ўлады ў чалавека, ад грамадства застанеца толькі хаос уцягнутых у працэс бесперапыннага спажывання малекул. Калі хочаце, воля да ўлады і ёсць адзіным рацыянальным пачаткам, які арганізуе той хаос.

Я адчуваў, што я тут не для дыспуту пра генеалогію ўлады, таму ўважліва слухаў, кіўкамі паказваючы, што разумею яго думку.

— Калі параўноўваць уладу з нейкім кодам, што арганізуе хаос у пэўныя структуры, а яны, да таго ж, і самі рухаюцца, падпарадкоўваючыся сваім законам, і ствараюць новыя законы... Дык вось, я б сказаў, што мы — вашыя сябры, якія запрасілі вас сюды, — і ёсць гэты код. Не былі б вы навукоўцам, я б сказаў, што мы і ёсць улада, але гэтае эфектнае дапушчэнне не вельмі карэктнае. Бо я да гэтага часу не магу дакладна адказаць на пытанне, што такое ўлада. А на пытанне, хто такія «мы», я адказаць магу. Прынамсі, паспрабаваць.

Ён зрабіў паўзу, і, вядома, я спытаў:

— І хто такія «вы»? — мне хацелася дадаць штосьці іранічнае, бо так працуе мой розум. Сутыкаючыся з чымсьці, што прэтэндуе на велічнасць, ён спрабуе напісаць на гэтым велічным непрыстойнае слова. Накшталт: «Ці не тыя, хто закрывае рэстараны на рамонт, каб наведнікі не заміналі ім есці кашкі?»

— Мы, — прамовіў ён, — група людзей, якія дапамагаюць адно адному. І толькі. Калі камусьці штосьці трэба, усе астатнія намагаюцца зрабіць усё, каб ён атрымаў гэта. Прычым чалавек можа сам не разумець, што трэба, і тады іншыя вырашаюць за яго. Агульнае правіла — чым ты вышэй стаіш, тым болей можаш даць. А таму ўсе зацікаўленыя, каб нават пачаткоўцы знаходзіліся як мага вышэй. Ці зразуме-ла я кажу?

Я кінуў, але ўсё-такі выдаў:

— Атрымліваецца нешта тыпу таварыства альпіністаў.

— Я супраць таго, каб нас лічылі таварыствам, — парыва-ваў ён. — Мы — група нічым, апроч узаемнай сімпатыі, не аб'яднаных індывідаў. Але, калі ўжываць гэтае слова, то ху-тчэй мы падобныя да таварыства ўзаемадапамогі.

— А вы ў ім? — удакладніў я галоўнае.

— А я кшталту старшыні, — адказаў Нойдэ.

Я ўзняў свой кубачак у фамільярным жэсце, кшталту «Ну, за цябе, старшыня!», і кава пралілася міма сподачка, міма сурвэткі — на бялюткі абрус. І захрасла ў горле падрыхта-ванае «Віншую». А стары ж мяне бачыў наскрозь і за гэтую маю іранічнасць у адказ на ўсе развагі і праявіў цікаўнасць. Але гэта я разумею зараз, а тады, вядома, спытаў:

— І чым магу дапамагчы я? — і, голасам пяцідзесяці ты-сяч, дадаў: — Мушу сказаць, што вельмі, вельмі ўдзячны вам за тое, што выручылі мяне з грашмыма. Надзвычай вы-ручылі. Без жартаў. Шчыры дзякуй. Але што цяпер? Вы ж чакаеце нечага?

— Міхаіл, давайце сыходзіць з таго, што мы запрасілі вас не таму, што вы нам штосьці вінны. А таму, што вы нам напраўду цікавы. І сыходзячы з гэтага мы будзем з вамі раз-маўляць, добра?

— Я цікавы? Чым?! — я сапраўды сумеўся. Я не ведаў, чым магу быць цікавы людзям, якія могуць сабраць паўсотні тысяч за пяць дзён і аддаць іх, не высоўваючы ўмовы.

— Мы сочым за вамі вельмі даўно, Міхаіл. Бо падаяце вялікія надзеі на тым полі дзейнасці, якое нас заўсёды ціка-віла найбольш.

— Што гэта за поле? — запытаўся я. — Гісторыя архітэктуры? Семіётка?

— Не, Міхаіл. Улада.

— Улада? — здзівіўся я. — Ды я нават на выбары не хаджу! Я не цікаўлюся палітыкай!

— Я не сказаў «палітыка», Міхаіл. Я сказаў «улада».

Я спатыкнуўся аб гэты аргумент і змоўк. Наогул, калі трэба было, ён добра ўмеў мяне асадзіць, выбіваючы глебу з-пад ног, і дуля ў кішэні расціскалася.

— Не мне вам тлумачыць, але штораду, калі вы пачынаеце сваю лекцыю, і нават раней, калі толькі трапляеце ў аўдыторыю, вы ўключаецеся ў дачыненні, што мала звязаныя з існай мудрасцю. Паверце мне, старому, — пакакетнічаў ён, — мудрасць прыходзіць з досведам. Веды здабываюцца з кніг. А ўніверсітэт — гэта ўлада. Прычым цесна знітаная як з мудрасцю, так і з ведамі. Генеалогія ўлады была выведзеная з генеалогіі ведаў. Хто валодае ведамі, валодае і чалавекам. Самы прасты прыклад — дачыненні доктара і пацыента. Таксама ўлада. Пацыент даручае цела доктару, бо ён валодае ведамі, як гэтае цела функцыянуе. Акадэмія ж ва ўсе часы была інстытутам падпарадкавання, прымуовай «сацыялізацыі», калі хочаце. Яна прывучала юнага грамадзяніна да таталітарнай сістэмы, дзе давядзецца пражыць усё жыццё. Да іерархіі, дзе яго могуць пры ўсіх адперыць за спазненне, за дрэнныя паводзіны, а ён абавязаны маўчаць, слухаць і маўчаць. Вы, Міхаіл, робіце з вольных жывёл, якімі з'яўляюцца дзеці, вінцікі, ідэальна прыдатныя і да працы ў офісе, і да дзяржаўнай службы. Гэта ваша праца, ваша і іх бацькоў, якія прывучаюць дзетак да думкі, што вас трэба слухацца. Падпарадкоўвацца вам. І яны вучацца — маўчаць, праглынаць крыўды і так уладкоўвацца ў іерархію, пачынаць шлях наверх.

Думаецца, апошнія слова ў апошнім сказе можна было б узяць у двукоссе.

Я круціў перад сабой кубак з кавай. Там пасярод была выспачка ўзбітай жоўтай пены — і калі я круціў кубак, яна не рухалася — цікава, чаму? Але цікава было толькі вачам,

мозг жа слухаў, усмоктаў, здзіўляўся і падпарадкоўваўся — яму, ягонай логіцы і ведам. Я вырашыў выказаць сумнеў:

— Я ва ўніверсітэце самы дробны драпежнік. Нават не драпежнік — траваеднае млекакормячае, — яго аргументам мне не было чаго супрацьпаставіць, і я пярэчыў толькі свайму персанальнаму месцу ў іх. — Калі вам трэба дзецям мазгі прамыць, звяжыцеся з рэктарам. Я думаю, людзі, якія валодаюць такімі... рэсурсамі... лёгка пераканаюць яго ў чым заўгодна... А я нават не дацэнт, я старшы выкладчык. З нуднымі лекцыямі, на якіх усе спяць. Ніякай улады не маю. На жаль.

— Вы напраўду лічыце, што няма? А дзе пачынаецца ўлада, Міхаіл? Там, дзе прэзідэнт сустракаецца з рабочым? Альбо ніжэй, дзе мент выбівае хабар з таксіста? Ці яшчэ ніжэй, дзе таксіст, прыйшоўшы дадому, крычыць на жонку за тое, што яна перасаліла боршч? Або ўсё ж і першае, і другое, і трэцяе з'яўляецца ўладай, Міхаіл? Можна быць, не толькі дачыненні рэктара з выкладчыкам — улада, але і дачыненні выкладчыка з тымі, хто слухае лекцыі, — таксама? Прычым больш абсалютная, бо ён не толькі аддае загады, як рэктар, але і выходзіць — на ўсё жыццё...

Я ківаў, касаваўчыся на абрус, і ўжо прыдумаў гісторыю: вось сядзіць стары, які валодаў усёй краінай. Яму захацелася зноўку валодаць ёй. І задумаў ён, падобна, новую рэвалюцыю. Бабла ў старога, канечне, шмат — распрадае паціху золата і брыльянты партыі. Ён аплаціў мой доўг (адкуль даведаўся пра яго, цікава?) і зараз папросіць распаўсюдзіць сярод студэнтаў улёткі, дзе яго абвесцілі апошняй надзеяй дэмакратыі, змагаром з тандэмам, спадчыннікам Ельцына і гэтак далей. А які-небудзь былы шахматыст будзе прарокам яго. І, відаць, штосьці мільганула ў маіх вачах, бо ён імгненна прачытаў гэты вар'яцкі сцэнар і ўсміхнуўся:

— Толькі не трэба думаць, што я папрашу вас агітаваць сярод студэнтаў! Божа барані! Забудзьцеся пра палітыку! Я ж сказаў, сваёй працай вы прыцягнулі ўвагу. Але сутнасць нашага з вамі, — ён запнуўся, — сяброўства... ніяк не звязаная з вашай працай, з універсітэтам!

— Тады я хацеў бы ведаць, што ад мяне патрабуецца, — папрасіў я.

— Я лепш распавяду, што вы атрымаеце наўзамен, — ён падняў далонь, заклікаючы не спяшацца. — Ёсць пэўная, даволі вялікая, зрэшты, колькасць людзей, якія ўваходзяць у наша, скажам так, кола. Так, нас можна назваць «кола сяброў». І вось кожны з іх — а людзі ў нашым атачэнні трапляюцца сур'ёзныя — гатовы зрабіць дзеля любога іншага вельмі і вельмі многае, выканаць, калі хочаце, любую просьбу. Якой бы вар'яцкай, нясвоечасовай і дурной яна ні падавалася. І што мы маем?

Я падумаў. Праглынуў жарцік пра фільм «Выратаванне радавога Райна». Бо ўсё пачынала гучаць надта сур'ёзна. Нават занадта. Я сказаў:

— Мы маем арганізацыю, якая можа ўсё, што ў кампетэнцыі кожнага яе сябра, — і дадаў: — Калі дапусціць, што ў ёй прадстаўнікі ўлады, фінансавых колаў і сілавікі, гэтая арганізацыя ў такой краіне, як Расія, папросту ўсёмагутная.

Ён выставіў наперад далонь, спыняючы мяне і быццам заклікаючы адкінуць фантазіі:

— Я ж кажу, няма ніякай арганізацыі. Ёсць індывіды, фізічныя асобы, аб'яднаныя выключна ўзаемнай сімпатыяй, — я ў адказ махнуў рукой, маўляў без розніцы. — А што будзе падмуркам для бясспыннай працы такога механізму?

— Адсутнасць цікаўнасці ад ФСБ? — я прыкусіў язык, бо жарт атрымаўся залішне сур'ёзным, яго і жартам можна не лічыць.

Стары зноў падняў далонь. Ужо з іншым выразам на твары: і з ФСБ, і з астатнімі ўсё даўно вырашана. І пачаў адказваць на сваё пытанне, а ягоны твар, за выключэннем падбароддзя, зрабіўся нерухомай, дэманструючы ўрачыстасць, тоесную значнасці моманту:

— Падмуркам будзе тое, што ўсе сябры гэтага кола няўхільна выконваюць усе просьбы, якія ім даручаюцца.

Я кіўнуў, пагаджаючыся. Сапраўды. Бо калі адзін заўпарціцца з якой-небудзь шкоднай просьбай, тады і іншыя таксама. Бо хто ведае, якія ў іх там просьбы. А стары працягваў, свідруючы позіркам:

— Я задам пытанне, дзеля якога вас запрасілі сюды, Міхаіл. Ці пагодзіцеся вы быць нашым сябрам? Ці згодні вы далучыцца да нашага кола?

Я глядзеў на яго. Вядома, я чакаў і разумеў, што да гэтага ўсё ідзе. Чаму я адказаў так, як адказаў? О, не таму, што стары падпарадкаваў мяне, загіпнатызаваўшы ведамі, — гэта дакладна. І наўрад ці таму, што скарыў мяне размовай. Хоць, можа быць, і праз першае, і праз другое. Здаецца, спрацавала трэцяе — магчымасць быць далучаным да чагосьці большага, мудрага, усёмагутнага. Мы ж усе ў глыбіні душы хочам, каб нас хто-небудзь рана ці позна ангажаваў у нешта такое. І я адказаў:

— Я згодні.

— Ці гатовы вы выконваць усе просьбы...

— Так, — але, выявілася, у гэтай прапановы быў працяг.

— ...наколькі б страшнымі ці бессэнсоўнымі яны ні здаваліся?

— Так.

Узнікла думка, што падчас вячання мусяць запытвацца менавіта так: ці гатовыя вы выконваць усё жыццё дурныя просьбы — купляць плаўленыя сыркі, бегачь па муку, зачыняць фортку, рабіць цішэй гук? Бо так больш сумленна. А «быць разам і ў горы, і ў радасці» — проста словы, фраза, сказаная на мове кахання, нават, калі хочаце, ідэалогія. Бо праз гады шлюбу застаецца не каханне, а спрэс дурныя просьбы. Таму, Воля, я і не прапаноўваў табе пабрацца шлюбам. Я цябе кахаю — а гэта не пра нейкія чортавы просьбы.

Я пагадзіўся, яшчэ не ведаючы, на што выракае «шлюб» з новымі «сябрамі» і якім монстрам я з яго выйду. У гэтым маім хуткім «так», што вымавілася нават да завяршэння фразы, быў увесь мой абноўлены лёс. Стары імгненна перамяніўся:

— Ну, што ж. Тады, паводле нашай традыцыі, адразу першае заданне. Вы паедзеце да «Шарамеццева»...

— Зараз? — здзівіўся я. — У мяне былі планы на вечар!

— У тым і справа, Міхаіл, што зараз жа. Калі б у вас было штосьці важнае ўвечары, напрыклад канцэрт Пласіда Дамінга ў Luxury Village, мы б дзеля смеху нават перанеслі яго.

Але ў вас няма нічога важнага. І мы гэта ведаем. Вам трэба змірыцца з думкай, што, калі мы нешта даручаем, значыць, так трэба. Што даручэнне невыпадковае і ўсе іншыя справы ўжо адмяніліся, таму трэба сканцэнтраватца на тым, што мы папрасілі. Добра?

— Ага. Добра.

— Такім чынам, Міхаіл, вы зараз сядзеце ў машыну, якую пакажа Чупрыга.

— Хто? — здзівіўся я.

— Гэта мой памочнік, ён праводзіў вас сюды. Чупрыга. Вам часта давядзецца дачыняцца, таму запомніце. Вы сядзеце ў машыну, паедзеце ў «Шарамеццева-2» і трапіце ў залу прылётаў. Злева ад галоўнага ўвахода там сядзенні ўздоўж сцяны, пастаўленыя блокамі па сем штук. Паміж блокамі — прагалы, кіёскі, абменныя пункты і гэтак далей. Вам трэба адлічыць чатыры блокі ад увахода.

— Чатыры блокі? — перапытаў я.

— Так, менавіта. На другім ад увахода сядзенні чацвёртага блока будзе мужчына. Метр восемдзесят, каштанавыя валасы, паўнаваты, пяцьдзесят два гады. Клічуць Іван Аркадзевіч.

— Чакайце! Мне трэба запісаць!

— Нельга, Міхаіл! — адрэзаў стары. — Нашы просьбы ніколі і нікуды не запісаць! Трэніруйце памяць. Вызначце ў маім паведамленні галоўнае. Імя ды імя па бацьку чалавека не галоўнае. Галоўнае са сказанага — «Шарамеццева-2» і «другое сядзенне чацвёртага блока».

— Другое чацвёртага. Другое сядзенне чацвёртага блока, — паўтарыў я.

— Вы падыдзеце да гэтага чалавека і скажаце, што вас завуць Міхаіл. Больш нічога казаць не трэба. Ён выйдзе з вамі, — стары задумаўся. — Калі спатрэбіцца дапамога, дапамажыце яму выйсці, але... не прыцягваючы ўвагі, добра? Дамоўцеся як-небудзь з ім, каб ён... абапёрся на вас, скажам. Разам дойдзеце да машыны — нікуды не спяшаючыся, павольна, акуратна. Адтуль паедзеце на адрас: вуліца Планетная, дом 12, кватэра 57. Гэта трэцяя рэч, якую вам трэба запомніць: дакладны адрас. Вуліца Планетная, дом 12,

кватэра 57. Там на трэці паверх... Лепш, вядома, было б на першым, — задуменна сказаў ён, — але ў такі тэрмін мы здолелі адшукаць толькі на трэцім паверсе. Адамкняце дзверы ключамі, якія вам перадасць Чупрыга. Пабачыце калідор, кухню, два пакоі. Пакладзяце яго ў пакоі, які бліжэй да кухні. Зачыніце за ім дзверы. Калі на лесвіцы застануцца... нейкія сляды... — Мне пачынала рабіцца млосна ад гэтага інструктажу: якія сляды? чаму кватэра мусіла быць на першым? — Трэба будзе ўзяць у ваннай анучу і іх зацерці... Калі ўнутры кватэры — не старайцеся. Прыйдучь адмысловыя людзі і прыбяруць. Ці зразумелі?

— Што за сляды? Вы пра што?

— Ніякіх пытанняў.

— Але гэта тычыцца маіх дзеянняў! Раптам я вас няправільна зразумеў!

— Не задавайце пытанняў! Усё зразумеецца на месцы! У кватэры прабудзеце да раніцы. А дзвянтай пакінеце яе, замкнёце дзверы, спусціцеся, ля машыны вас сустрэне Чупрыга. Ці ўсё зразумела? — не даўшы мне адказаць, што не, не ўсё, ён працягваў: — Самае галоўнае, Міхаіл! Пра што б вас ні прасіў Іван Аркадзевіч, не выконвайце яго просьбы. Рабіце тое, што сказаў я. Лепш наогул не размаўляйце! Ён сам праінструктаваны, але можа... можа пачаць прасіць... Ніякіх просьбаў! І ніякіх тэлефанаванняў, Міхаіл! Падкрэсла: нельга нікому тэлефанаваць пасля сустрэчы з Іванам Аркадзевічам. Не тэлефанаваць, не выходзіць з кватэры! Сядзіце ў суседнім пакоі, што б ні адбывалася, да раніцы! Ці зразумелі мяне?

Я кіўнуў, аблізнуўшы вусны. Што я чакаў? Перастрэлку? Ёмістасць з шэкспіраўскім палоніем, што пральецца на лесвічнай клетцы, а мне давядзецца яго «зацерці»? Я яшчэ не ведаў, а ўжо прадчуваў, рыхтаваўся, а стары, сашчэпліваючы іклы на шыі маёй душы, падсумаваў:

— Памятайце: гэта першае заданне, праверка. Не падвядзіце нас, Міхаіл. Вы атрымалі ў якасці праверкі вельмі адказнае і небяспечнае даручэнне.

Я пачуў, вядома, толькі «небяспечнае». Думаў адразу патэлефанаваць табе, Воля, папярэдзіць, але стары ўжо жа-

даў поспеху, а з дзвярэй выйшаў бамбіза Чупрыга, пацвярджаючы, што гутарка падслухоўвалася, бо як яшчэ ён даведаўся б, што ўжо можна зайсці? І я, нібы студэнт на іспыце, што выцягнуў білет з пытаннямі, якіх не ведае, бачком, з усмешчак, выбачаючыся за ўсе жартачкі, ішоў да выхаду і далей па калідоры, а стары глядзеў услед, выцягнуўшы шыю. Так, напэўна, дабраслаўлялі на доўгую дарогу, але было штосьці і ад праклёну ў самім заданні. Праклёну, ад якога я не магу пазбавіцца дасюль.

Не разабраўшыся, з якога менавіта моманту нельга тэлефанаваць, я, ідучы за бамбізам, каб не даць магчымасць табе адказаць, неяк адрэагаваць ці абурыцца, набраў СМС: «Ni hao! U mianie spravy. Nie khvaliujsia, nie chakaj mianie i kladzisia. Rankam usio patlumachu!»

І масіўная спіна, не паварочваючыся, кінула:

— Забараняецца абмяркоўваць заданні з роднымі, сябрамі ці з кімсьці наагул. Ты можаш паспрабаваць, але мы даведаемся. Ніхто пра тваю гутарку з Бацем ведаць не мусіць.

— З кім? — здзівіўся я.

— З Бацем. Мы так Нойдэ называем. Ён нам напраўду як бацька. Табе, навічку, не зразумець, але некаторых ён павыцягваў з залётаў, больш безнадзейных за гэтыя твае пяць-дзясят штук.

Бач ты! І тут «Баця»! Але іншы, быццам з песні «Любэ». Баця — якое вульгарнае і бесцырымоннае слова! Яно азначае чалавека, які і махоркай падзеліцца, і абмацюкае, калі ты схібіў, і з жыцця што-небудзь гэтакое прыгадае, прыціснуўшы позіркам з-пад навіслых чапаеўскіх броваў. Але ж не пабачыў я Нойдэ такім! Ніякага Тараса Бульбы з адвечным «баця-бацька» і «Паворотись-ка, сынку!». Ну, ды добра! Мне трэба было неяк звяртацца да гары цягліцаў наперадзе, і я спытаў:

— А вас як па бацьку?

Ён хмурна рыкнуў:

— Чупрыга я, — і расхацелася ўдакладняць, ці гэта нейкае экзатычнае сібірскае імя, прозвішча, мянушка, альбо, дапусцім, званне. Чупрыга і Чупрыга. Хрэн з ім.

Мы выйшли на двор і абышли будынак, рухаючыся да суседняга завулка. Я разглядаў бамбізу: касцюм на ім не такі і добры, кашуля памятая і, відавочна, набытая на рынку побач з дынямі. Яму было пляваць на адзенне — галоўнымі элементамі, якія ўдзельнічалі ў семіёзісе яго знешнасці, былі плечы і твар з воспінамі, пачварны, але магутны. Валасы выглядалі так, быццам да нядаўняга часу былі прычоскай «бобрык» Шварцэнэгера ў фільме «Драпежнік», але хтосьці даў гэтай стрыжцы падножку, і яна падкасілася перпендыкулярна ілбу, як нос блатной кепкі. Каларытны персанаж, тыповы жыхар начных «Курылаў».

Мы падышли да чорнага джыпа. Чупрыга паляпаў сябе па кішэнях, нават паскакаў, але ключы не бразгалі. І тады проста адчыніў дзверы — і так, ключ быў у замку запальвання — легкадумнасць драпежніка, перакананага, што яго машыну не скрадуць. Ён пайшоў да пасажырскага месца, а мне махнуў сядаць за стырно.

У скураным салоне Чупрыга штосьці казаў пра турбіраваны рухавік і разгон да ста, тлумачыў, што каробка аўтаматычная і таму я мушу патрэніравацца. Я крутануў ключ, і рухавік зашумеў, ажыла, асвятліўшыся, прыборная панэль. Прыгадаўшы, я тут жа выключыў запальванне:

— Нікуды я не паеду. Не магу.

— Не зразумеў? — не, нават не так ён сказаў, а вось так: не зраззумееў?!

— Пасведчання кіроўцы з сабой няма! Я ж сёння пешшу, не на «разенбаўме». Цьфу ты! Не на сваёй «пяцёрцы».

— А, ты ў гэтым плане, — адмахнуўся Чупрыга. — Не сцы, ехай! Ніхто цябе не спыніць! Гэтую машыну, як і ўсе нашы, ніхто не спыніць. Чыста для сябе, ведай: дакументы ў бардачку.

Я зноў завёў джып, а ён дастаў маленькі ключык, на якім баразёнкі ішлі не па верхнім і ніжнім акрайках, а па баках. Ключ быў без біркі, проста кавалачак металу. Паклаў яго на панэль і загадаў:

— Схавай, — і я сунуў яго ў кішэню.

— Адрас мне назаві.

Я напружыўся і зразумеў, што не прыгадаю. Звер загалёкаў:

— Нармальна ты, баец, на заданне выехаў! Ну ты і таўкач, бляха! Добра, глядзі.

Ён націснуў кнопку GPS-навігатора, і там з'явіўся загадкавы маршрут да «Шарамеццева». Быў і другі — ад «Шарамеццева» да вуліцы Планетнай.

— Глядзі, усё гатова. Калі мазгоў не маеш, хаця б тэхнікай карытайся!

Я кісла пасмінуўся і газануў, паказваючы, што гатовы ехаць (і што ягоная кампанія мне непрыемная). А Чупрыгу карцела мяне чым-небудзь зацапіць. Відаць, «універсітэтам», што ператварыў яго з вольнай жывёлы ў вінцік грамадства, было войска. Менавіта там ён засвоіў, што трэба паважаць толькі старэйшых па званні, прыходзіць без спазненняў і апранацца з хуткасцю гарэння запалкі. Яго настаўнікамі былі не прафесары, а стараслужачыя і сяржанты, якія тлумачылі экзістэнцыйныя ісціны на мове ўдараў кірзачамі. Падумалася, што студэнтаў на лекцыях трымае страх перад войскам, але калі яны вылятаюць з alma mater, што корміць салодкім малачком падпарадкавання, яны трапляюць не на свабоду, а ў больш страшную акадэмію падпарадкавання. То-бок у войска, створанае для тых «крутых», хто паслаў прафесара на тры літары, адпачатку не імкнуўся ў аўдыторыі, хто разумее толькі мову сілы. Кулаком іх забіваюць у шэрагі тых, хто ходзіць у офіс і сядзіць там з дзявятай да шостаі. Прычым добра, калі ў офіс. Больш імаверна, што калі і трапяць туды, то ў якасці ахоўнікаў, якія нудзяцца на ўваходзе.

Ён бачыў ува мне навабранца, а ў сабе стараслужачага, і кірзавая светабудова ў ім заклікала зняважыць мяне, а лепш ударыць, прабіць «фанеру», прымусіць вычысціць зубной шчоткай унітаз. Але я быў з іншага асяроддзя, са мной вунь сам Баця як паважліва размаўляў. Мяне ламалі не ў войску, а ў аўдыторыі, потым у аспірантуры, на абароне дысертацыі і гэтак далей. Чупрыгу заставалася толькі зубаскаліць і здэкавацца, а мне — грэбліва пасміхацца ў адказ.

— Карацей, не зламай нічога. Mercedes GLK — гэта табе не ВАЗ-2105, — ха-ха! як смешна! — І дбай пра дыстанцыю! Каб не было, як тым разам.

Я кіўнуў, гледзячы перад сабой, — я ўсё зразумеў і з усяго пасмяяўся. Чупрыга вылез, абышоў машыну і даў мне ад машку пачынаць. І я рвануў наперад, з перагазоўкай, пакідаючы нахабную пысу, якая нібыта ведала, што мяне чакае ўначы, і менавіта таму здэкуецца. Пасмейваўся ж яшчэ, набрыдзь, з такім затоеным рыкам, разумеючы, як менавіта будзе пачувацца інтэлігенцік у сітуацыі, што мяне чакала. І я набіраў хуткасць, намагаючыся адарвацца ад уласнага страху і перагнаць сябе самога, пакідаючы за спінай халодны пот і сумнеў, ці ўсё я правільна раблю. Уцякаў, не разумеючы, што немагчыма ўцячы ад страху, калі сам маршрут зададзены тымі, хто гэты страх спарадзіў.

Глава пятая,
*дзе адбываецца сітуацыя,
у якой дарослы чалавек кліча маму*

Галоўная мая прэтэнзія да «літаратуры», пад цесным каўняром якой я намагаюся замаскіраваць пасланне да цябе, Воля, — у неабходнасці прытрымлівацца асноўнай думкі. «Вытрымліваць стыль» і «прыгожа пісаць» — быццам у жыццях, якія мы пражываем, ёсць нешта прыгожае! Маю падазрэнне, што літаратура з яе чатырма сюжэтамі — самы недасканалы спосаб апавядання, вынайздзены чалавекам. Ён прыдумаў яе і нібы паленаваўся важдатца з ёй далей, бо вечна ж не да літаратуры: то паляванне, то вайна, то жанчына, то смерць бога, то аблога крэпасці. А сесці і добра падумаць, як і што пісаць, няма калі. Форма так званай літаратуры — самая прымітыўная, яна вырасла з антычных уяўленняў пра логіку і з тых часоў не рэфармавалася. Музыка прарабіла шлях ад антычных гімнаў да Fatboy Slim, ад псалмоў да сінці-попу. А літаратура дасюль складае словы ў сказы, забяспечваючы назоўнікі прыметнікамі, не забываючыся на абавязковыя дзеясловы. Бо як жа так, каб раман без дзеяння і без сюжэту? А бывае, што ў пэўныя моманты няма ў табе ні сінтаксісу, ні граматыкі, ні складнасці, а ёсць адзін суцэльны страх. Дык гэта літаратуры няўцям. А яшчэ дыялогі, кажуць, трэба абавязкова. Без іх не надрукуем, кажуць. А адкуль узяць дыялогі, калі самота, ка-

лі пачарнелая Масква вакол і зусім нічога дзяслоўнага? А вось назоўнікаў, прыметнікаў і прыслоўяў — процьма.

Любую частку фартэпійнай санаты можна слухаць без ведання зместу папярэдняй. І на сэт якога-небудзь дыджэя — ідзі, стань бліжэй да калонкі і з любога моманту падхоплівай, лаві гарачую і гнуткую хвалю! Музыка кожным гукам адсылае да папярэдніх элементаў самой сябе. Не так з літаратурай: вырваны з палатна тэксту кавалак прадэманструе фрагмент незразумелага арнаменту, не болей. Не задуму, не настрой і не рух, чорт яго бяры! Бываюць сітуацыі і перажыванні, якія не змяшчаюцца ў прозу, як ні запіхвай. Ёсць рэчы, якія трэба апісваць так, як тое робіць музыка, — наборам гукаў-словаў, пырскі якіх пакідаюць на шкле свядомасці нешта кшталту кропляў дажджу, праз якія — бах! — і пабачылася ўсё, як было. Так трапна, што дыбяцца валасы і хочацца схаваць твар далонямі.

Боязна брацца апісваць тую ноч. Ліхтары, падвойная суцэльная... З ёй можна забаўляцца ў дарозе, то наязджаючы левым колам, то з'язджаючы. Дождж, цёмныя постаці ўздоўж — у дажджавіках, плашчах, з парасонамі. Правады, бяжкі-зялёныя клеткі офісных будынкаў, што застаюцца за далёка спінай, як балотныя агеньчыкі.

Ліхтары, падвойная суцэльная. Самота чалавека ў мегаполісе. Чалавек едзе, немаведама, для чаго і да каго. Аранжавыя сполахі рамонтнай тэхнікі. Змяншэнне хуткасці. І — адразу разгон, каб прыціснуць машыны наперадзе. Прыемна назіраць, як яны раз'язджаюцца з павагай ад чорнага тупога рыла Mercedes GLK, якое семіятычна папярэджвае пра кагосьці ікластага за стэрном: лепш саступіць. Нашы машыны — дэмані, якія ляцяць, каб распавесці свету ўсё пра вастрыню кіпцюроў і глыбіню лютасці сваіх гаспадароў. Таму машына і трэба масіўная: на дарогах зараз вельмі шмат ад дэманалогіі. Спаборніцтва крылатых заступнікаў, якія вырашаюць, хто, каго і ў якой паслядоўнасці мусіць прапусіць на скрыжаванні!

Ліхтары, падвойная суцэльная. Дрэвы па краях дарогі, іх мудрагелістыя і страшныя танцы, калі яны цягнуць скур-

чанья пальцы да чарнільнага, падсветленага пякельным полымем неба. Чыгунныя аблогі Масквы. І раптам — паспраўднаму жывы твар, які мільгануў так блізка: мілая дзяўчына за стырном, напружана прадзіраецца праз ноч, за ёй корпаецца дзіця. І, вядома, на «капейцы» — хочацца пашкадаваць, ахутаць крыламі, бо не выжыве ў гэтым спаборніцтве дэманаў, у злосці і грубасці.

Ліхтары, падвойная суцэльная быццам гарыць, падпа-леная ксенонавымі фарамаі маёй баявой калясніцы. Адны білборды запрашаюць у «Эльдарада», на іншых фальшы-выя сябры, махаючы адразу ўсім, клічуць выпіць «Старый мельник». І чым большыя дзіры ў душы, тым больш нахаб-на лезе ў іх рэклама, абяцаючы сяброўства, мацярынскі клопат ці нават вернасць.

Ліхтары, падвойная суцэльная, дождж, зноў дождж — такая мазаіка з паездкі ўтварала б маю санату сі-мінор з не-вялічкім інтымным *andante*: дзе пра дзяўчыну з малым.

Але калі сотні тысяч пісьменнікаў да мяне, усе гэтыя пра-фесійныя літаратары і дыпламаваныя прарокі, якія лічаць слова «белетрыст» абразай, так і не рэфармавалі літарату-ру, дык навошта спрабаваць нешта змяніць мне, які толькі прымярае касцюм прэзіка дзеля нашай з табой, Воля, за-бавы? З якой нагоды спрабаваць пісаць інакш? Мне гэта і трэба ж толькі для таго, каб знайсці цябе. Таму вернемся да ранейшай манеры.

Недзе далёка за кальцавой, у лясах, дзе няма ні балотных агенчыкаў офісаў, ні пешаходаў, у лясах, якімі праз нейкае бадай непаразумеце аточаная Масква, я прыгадаў, што ў машыне маецца прайгравальнік. Мяркуючы па яго ані-маванай пысе, ён быў уключаны, і я крутануў гучнасць (яе можна рэгуляваць!) — у салон хлынула лютая электроні-ка, якую, падобна, выдалі мне разам з машынай, нібы на-ган да скураной курткі чэкісту. Калі б у «сяброў Баці» мусіў быць свой гімн, то вось акурат тое, што трэба! Б'е па мазгах так, быццам стаіш у поўнай цемры насупраць уключанага страбаскопа з магутнасцю святла, як у маяка ў акіяне. Такая музыка мусіць быць па змаўчанні ў прайгравальніку. Бя-гучым радком пранеслася назва гурта — The Prodigy.

Спачатку там хлопец чытае лічылачку:

Imagine how it would be
To be at the top
Making cash money
Go and tour all around the world
Tell stories about all the young girls

А пасля ўключыўся такі біт, што машыну выбухам басоў зрушыла з паласы і пачало пагойдваць. Хацелася раўці па-звярынаму! Затым той жа нескладаны тэкст млявым голасам прамаўляе нейкая лярва, а ўслед уступае тарантэла, быццам выразаная на хрыбетніку, і зноў — басамі пад дых, усё гучней і гучней. Гэта трэба слухаць толькі па дарозе ў аэрапорт, каб выконваць першую просьбу (ці ўсё ж «даручэнне»?), ад якой павявае магілай.

На думцы пра мэту паездкі — гучней музыку! Уражанне, што ў салон улезла цэлая тусоўка, што перажэрла амфетаміну і метадону, усе падпяваюць The Prodigy і разгойдваюць машыну. Мігцяць цені, водбліскі вачэй, а злева — ух ты! вось жа чорт! — машына ДПС, а з яе ўважліва разглядаюць мяне, а на спідометры сто сорок, перавышэнне на нейкія там пяцьдзясят кіламетраў, але дакументаў з сабой няма. І рэфлекс — зняць нагу з педалі і пачаць тармажэнне, бо зараз уключаць чырвоны прабліскковы і прыціснуць да абочыны. І я прыбраў нагу, запаліўшы паваротнік — здаюся, гады! Але мянты абыякава паехалі наперад: «Ніхто цябе не спыняе». Як і казаў Чупрыга.

З'яўленне міліцыі (дакладней, думкі, што міліцыя ўсё ж існуе ў нейкіх вымярэннях) астудзіла мяне. Я зрабіў цішэй музыку і, падумаўшы, выключыў яе зусім. Наперадзе праглядаўся маўзалеі аэрапорта.

Завярнуўшы пад шлагбаум, я пачаў паркавацца ля arrivals. Дзых пасля «разенбаўма» падаваўся агромністым касмічным караблём, у якім падазрона лёгка круціцца стырно. Я здаваў назад па сантыметры і, прыткнуўшыся ў дзірку паміж машынамі, у паўтара разы шырэйшую за

тую, што патрабавалася б для «разенбаўма», зразумеў, што не здолею адчыніць дзверы. Я пацеў і злаваўся: мяне ж чакае нехта, каму трэба дапамагчы! Ад месца, дзе я прыткнуў машыну, да будынка аэрапорта было пяць хвілін хады. Я і падумаць не мог, што такая адлегласць можа быць праблемай. Таксісты праводзілі мяне пагардлівымі позіркамі: яшчэ адзін гад сустракае сам, адбіраючы кавалак хлеба.

Зайшоўшы, я папросту згубіўся ў халоднай і гулкай прасторы, створанай падчас самых мярзотных у эстэтычным плане гадоў савецкай архітэктуры. Пад скляпеннямі (каб жа яны былі — не, тут змрочныя столі з пацямнелых шэрых плітаў) выдатна глядзеліся б зграі кажаноў. Тут і сапраўды штосьці лётала, але гэта былі галубы.

Нягледзячы на вялізныя вокны, тут было змрочна. Думаю, нават апоўдні. А ўначы праз бляклае святло яшчэ таго часу ліхтароў увогуле з'яўлялася адчуванне лагернага этапавання. У людзях вакол адчувалася нейкая зладзеяватасць, што заўжды напаўняе прастору вакзалаў. Тут пачыналася Дарога, а значыць, тут заўсёды будзе смярдзючы чабурэк, які табе будучь намагацца прадаць па рабаўніцкай цане, нібы гэта Sbarro. Дарога мае пах гарэлкі і гора. Ліпкі гламур, наліты паверх турэмна-перасыльнай энергетыкі, не схвае гарэлачна-чабурэчнае ўражанне і працуе, як бурштын, у кроплі якога застыгла старажытная муха. Рэклама Chopard і Boss Hugo Boss не надта мяняе прастору, а вось сама прастора мяняе яе выдатна. Здаецца, што гэтая стракатасць яшчэ пазыяе крыху і супакоіцца назаўжды ў гулагаўскіх ільдах гэтага будынка. Трэба валіць адсюль хутчэй.

Уздоўж сцен сапраўды былі пластмасавыя крэслы, ох і нязручныя, напэўна! На іх былі людзі, шмат людзей. Гэта былі тыя, хто сустракае. Я рухаўся ўздоўж іх і прыглядаўся, намагаючыся пазнаць на другім сядзенні чацвёртага блока мужчыну, таго, што метр восемдзесят, паўнаваты і г. д. Абмінуў газетны кіёск, пра які мне нічога не казалі, і думаў павярнуць назад — бо не разабраўся, дзе шукаць і адкуль адлік. Але раптам пабачыў прыгнутую масіўную постаць і адразу зразумеў: знайшоў.

На выгляд — пад пяцьдзясят гадоў, дужы, твар стомлены, спіна сагнутая, быццам неба, якое тут дзіраваць самалётамі, прасела і лягло яму на плечы. І ён адзін трымае яго, разам з усімі хмарамі і авіялайнерамі. Мужчына сядзеў падаўшыся наперад, абапёршыся правай рукой аб калена. У левай ён церабіў нешта, нейкія кругляшы. Апынуўшыся побач, я змог разабраць: манеткі, нікель, лічыць і пералічвае ў глыбокай задуменнасці. Побач з ім сумавалі жанчына ў хустцы і дзядок з прамоі, як палка, спінай.

— Іван Аркадзьевіч? — не ведаю, чаму я адразу згадаў яго імя, бо нават імя «Баці», таксама пачулае аднойчы, ужо вылецела з галавы.

Ён падняў вочы і ўважліва зірнуў на мяне. І я зразумеў, што запаволенасць, застыгласць, якую ў яго ранейшай, сканцэнтраванай на манетах позе можна было прыняць за задуменнасць, мае іншае паходжанне. Я шмат пасля чытаў, згадваючы кожную дэталю той ночы, і даведаўся сярод іншага, што існуе такая нападмахлярская тэхніка, «з НЛП» — сканцэнтравацца на дробным прадмеце ў руках, калі табе кепска і ты не мусіш гэта паказваць. А яму было кепска, так... Гэта адчувалася ў тым, як ён, без лішніх слоў, працягнуў мне манеткі, рублёвую дробязь (нашто яна мне?), і ўсміхнуўся такою ўсмешкай, якая і сама забылася, як гэта робіцца. І вочы былі не тое каб мутныя і не тое каб чырвоныя, але блішчэлі так, што хацелася тэрмінова памераць тэмпературу (рука была распаленая).

— Я Міхаіл, — сказаў я, як патрабавала інструкцыя. Прыняў ад яго жменю дробязі і ссыпаў яе ў кішэню.

Ён усміхнуўся без весялосці, кіўнуў і сказаў: «Іван Аркадзьевіч», хоць я толькі што звяртаўся да яго.

— Вы ў парадку? — задаў я дурное пытанне. Ён усміхнуўся зноў. Здаецца, нават з сарказмам, пасля скрывіў рот і хмыкнуў. Ледзь прыўзняўся, выпроставаючыся, але яго павяло.

— Міша, значыць, — сказаў ён сцвярдзальна, уладкаваўшыся ў ранейшай, сагнутаі позе. — Так зробім, Міша. Ты станеш на кукішкі, я абапруся на цябе левай рукой.

Ён прамаўляў вельмі чыста, і цьмяная думка, што ён п'яны, што налыкаўся папросту, знікла сама сабой. Хоць не,

не знікла, не змянілася іншай думкай, а растала, пакінуўшы пустэчу здзіўленасці. Я не здагадваўся, што з ім, раз ён не п'яны.

— Я перанясу на цябе частку вагі свайго цела, а важу я, Міша, дзевяноста кілаграмаў. Пасля табе трэба будзе выпрастаць ногі і павольна ўзняцца. Абапрыся на крэсла, ці што. Табе давядзецца давесці мяне да выхаду, — ён паказаў наперад пальцамі, таму для іншых гэтая сцэна магла выглядаць п'янай размовай, але паху перагару не было. І дадаў ужо шэптам, так, каб ні дзед, ні жанчына ў хустцы не разабралі: — Калі ты, Міша, упадзеш разам са мной, нам, Міша, гамон. Пакуль не стану тлумачыць чаму. Ты паднапружся і падымі мяне, зразумеў, Міша? Я паспрабую ўстаць на ногі, але я не ўпэўнены, што яны яшчэ працуюць. Гадзіну таму я хадзіў сам. Я нават... змог сюды дайсці, праз мытню...

Узнікла думка пра які-небудзь смяротны вірус — што мужык хворы, а я зараз таксама, падобна, падхаплю. Я трохкі адсунуўся, але ён узяў мяне за плячо і прыцягнуў да сябе.

— Галоўнае, запомні: калі падыдуць мянты... Кажы, што я п'яны. Я табе падыграю, спяваць пачну ці лухту якую-небудзь завяду. Але — без «хуткай». І ніякага пастарунка. У мяне ў правай кішэні гаманец. Там дзве з паловай тысячы даляраў і пяцьсот еўра. Калі нас возьмуць, выцягні яго і тагуйся, як можаш. Спрабуй адкупіцца. Намякай, што я дэпутат ці прэзідэнт. Ці хрэн яго ведае хто яшчэ. А зараз пайшлі, Міша.

Я паднырнуў пад ягоны локаць, і ён уставаў, прыгаворваючы — гучна, для чужых вушэй, ледзь варочаючы языком:

— Давай, давай, зямеля! Трэба ўзняцца крыху!

Ён узваліўся на мяне, і так, 90 кг — гэта цяжка. Я паспрабаваў прыўстаць, каб паставіць яго на ногі, але не даў рады. Ён шапнуў: «Зараз, чакай, рвануся!» Уздыхнуўшы, выцягнуўся і падскочыў з дапамогай нейкіх другарадных цягліц ног, якія звычайна не выкарыстоўваюцца. Ён павярнуўся, і я пабачыў ягоныя скрыўленыя вусны, з якіх некантралявана сцякала сліна — і не разумеў, што гэта. Заплюшчаныя вочы, слёзы ў кутках: яму вельмі балюча. Ён хістаўся. Я паклаў яго падпаху сабе на плячо і спытаў шэптам:

— Што з вамі? Што? Скажыце! Нам будзе прасцей! — але ён маўчаў.

З таго, як напіналася ўсё ў яго цэле, калі ён схіляўся направа, як вольнай рукой ён абараняў і прытрымліваў свой правы бок і як няпэўна хадзіла сама рука, быццам падняць яе вышэй ён не мог, — я зразумеў, што нешта не так дзесьці на ўзроўні жывата ці грудзей. Я быў пацягнуўся, каб крануць там, але ён змяў маё плячо так, што я прысеў, і ён заваліўся на мяне. Сціснуў зубы і прамовіў: «Не!»

Мы зрабілі з дзесяць крокаў — побач прайшоў міліцэйскі патруль. Мой спадарожнік паспрабаваў зацягнуць «Чёрный ворон», але збіўся. Я заўважыў, што дыхаць ён стаў вельмі-вельмі часта, відаць, болевы шок. Прыдушаная песня пры нашай засяроджанасці і задыханасці магла выглядаць падазрона. Мне рабілася цяжэй — ісці ён мог па пятнаццаць-дваццаць крокаў, а потым ногі запляталіся, рабіліся макаронамі і пачыналі чапляць пліты на падлозе. Тады мы падалі на бліжэйшае крэсла, дзе нехта абавязкова сядзеў, падалі, зганяючы палахлівага замежніка ці зняважлівага суайчынніка, і той раздражнёна шыпеў штосьці, сыходзячы. А я спалохана і непераканаўча мармытаў, каб супакоіць, выбачыцца:

— Чалавек напіўся, не бачыце?

І ў адказ на такія словы можна было б прыстрашыць міліцыяй, сказаць штосьці кшталту «закусваць трэба», але ніхто не шыкаў і не пагражаў. Відаць, інтанацыя казалася: «Чалавек памірае, не бачыце?»

Нейкая паненка ў белым плашчы, блакітнавокая, трапяткая, падобная да анёла, прапанавала нашатыру, але, затрымаўшы позірк на яго твары, трагічна працягнула: «Оооо!» — мабыць, прачытаўшы больш, чым здатны я. Яна ўскочыла і ўзяла яго за запясеце. Адхапіўшы руку праз тры секунды, занепакоена ўскрыкнула, што тэрмінова трэба «хуткую». Тэрмінова!

Жанчына панікавала, шумела і лезла ў самы цэнтр нашай маўклівай трагедыі. І было няясна, што з ёй, адзінокай, рабіць. Не грошы ж прапаноўваць. Але я неяк спрытна

знайшоўся, сказаўшы, што я — лекар, што «хуткая» тут, што неўзабаве прыбудуць санітары.

Іван Аркадзьевіч, хутка дыхаючы, закінуў галаву, і вочы ў яго закаціліся пад павекі, агаліўшы бялкі. Я паклаў руку яму на швэдар справа, каб прамацаць (быццам мог нешта зразумець з такога агляду), і пад пальцамі штосьці зашамацела не як тканіна. Прыгадалася слова «кеўлар», але хутчэй гэта нагадвала цэлафан (які яшчэ тут цэлафан?!).

Разбуджаны гэтым дотыкам (відаць, там балела), ён падагнаў: «Давай, давай, Мішуня!» — і падскочыў з дапамогай адных ног, не падключаючы прэс. Трэба тэрмінова сыходзіць. Я цягнуў яго. Апошні рывок (ногі ўжо амаль не варушыліся) — і мы выйшлі з будынка. Гэта нагадвала вынас параненага з поля бою, а не эвакуацыю п'янага дэбашыра. Я раптам зразумеў, чаму не падышлі мянты! Яны ж бачылі, што ён хворы. І менавіта таму не падышлі.

Бо з п'янага пад пагрозай адвезці ў пастарунак можна зняць апошнія штаны, а якая карысць ад хворага? Калі б наблізіліся да нас, давялося б яшчэ дапамагаць мне цягнуць яго ў медпункт альбо да «хуткай». І, што галоўнае, абсалютна бясплатна! А хто ж ведае, што ў яго! Лепш адварнуцца вось так вось спінамі...

Але, думаючы пра гэта, я не паспеў усвядоміць галоўнае: пакінуўшы будынак «Шарамеццева», мы пазбавіліся магчымасці прысаджвацца праз кожныя дзесяць-дваццаць крокаў. Сядзенняў больш не было, а прысесці патрабавалася — чалавек не трымаўся на нагах. Я прываліў яго да сцяны і паляпаў па шчоках, але ён нават не падымаў галавы.

— Што баліць? Ну? — крычаў я, ужо не маскіруючыся. Ён толькі часта-часта дыхаў і моршчыўся.

Я ўзваліў яго і працягнуў уздоўж сцяны з дзесяць крокаў. Яго рэакцыі рабіліся слабымі, твар пажайцеў і выцягнуўся, сквіца адвісла — ён больш не кантраляваў сябе. Я не ведаў, што рабіць. Я не мог выклікаць «хуткую» — гэта забараніў мне ён. Я не мог узяць таксі і адвезці яго ў шпіталь — гэта забараніў стары. Трэба было дабрацца да вуліцы Планетнай, а я не ўяўляў нават, як дабрацца да машыны. Можна па-

садзіць яго і падагнаць Mercedes. Але ці падыму я яго пасля? Я схапіў тэлефон з намерам парушыць табу і патэлефанаваць старому ці Чупрыгу, каму заўгодна! Каб проста даведацца, што рабіць. Майго досведу бракавала. Але ж ніякіх кантактаў гэтыя людзі не пакінулі. Быццам адмыслова, каб я і не думаў тэлефанаваць.

Іван Аркадзьевіч тым часам быццам ачуняў, адляпіўся ад сцяны і, нічога не сказаўшы, самастойна зрабіў колькі крокаў, пакуль я не падхапіў яго. Мы пакрочылі так наперад, бо ён, нібы адпачыўшы, зрабіўся мацнейшым, праўда, не размаўляў. Соп і перастаўляў ногі! Блізу стаянкі здарылася праблема. Перагнуўшыся праз маё плячо, ён скурчыўся і стаяў так, і вось, знізу, знутры, яго перацягла, і проста на ногі і пад ногі палілося гарачае! Я адскочыў, але там былі не ваніты, а кроў, кроў з камякамі нейкай дрэні. Іван Аркадзьевіч асядаў на зямлю, у бруд, у лужыну, і я прыхіліў яго да вялізнага Cadillac.

— Стаяць можаш? — перажыванні збліжаюць, і ўмоўнасці, кшталту звароту на «вы», перастаюць мець значэнне.

Ён кіўнуў — здаецца, нават не зразумеўшы пытанне, але хутчэй усвядоміўшы, што яго пра штосьці пытаюцца і трэба кіўнуць, каб даць зразумець, што пачуў.

— Стой тут. Пастарайся не ўпасці. Калі ўпадзеш, я цябе не падыму. Стой вось так. Я зараз падганю машыну!

Я прыбег да джыпа. Як гэта бывае, насупраць яго, перакрыўшы выезд, прыладзіўся на мінівэне нейкі чувак з паголеным чэрапам, хударлявы, у швэдры ў абліпку. Седзячы за стырном, ён размаўляў па тэлефоне — нервова, з жэстыкуляцыяй. Завёўшы рухавік, я ўключыў блізкае, потым дальняе святло. Але ён стаяў нібы нічога-ніякага — ён размаўляў па тэлефоне.

Я пачаў шалець. Заглушыў рухавік, выйшаў, прыкрыўшы ціхенька дзверы, як мага больш расслабленай хадой накіраваўся да яго. Ён, пабачыўшы мой выраз твару, тут жа ўзняўся, як патрывожаны ваўком заяц, і ўдарыў па газях — нават тэлефон выскачыў з рукі і пакаціўся па салоне.

Супакоіўшыся, я вярнуўся, плаўна крануўся, павярнуў, зноў павярнуў, заблукаў, забыўшыся, дзе пакінуў Івана Ар-

кадзьевіча, зрабіў кола, паскараючыся, і знайшоў яго. Мы ні за што б не дайшлі да машыны самі! Абапёршыся аб той самы Cadillac, мой спадарожнік стаяў, ледзь сагнуўшыся, але стаяў!

У коткі дзевяць жыццяў, у чалавека дзевяць сіл. Першая сіла заканчваецца — прыходзіць другая, галоўнае — пачакаць і мабілізавацца! Варта было адчыніць перад ім дзверы, як ён сам сеў, падцягнуўся, і толькі ногі давялося забраць рукамі. Усё, можна было не спяшацца, я плаўна крануўся са стаянкі, і на выездзе з асветленай ліхтарамі зоны ён ціха папрасіў мяне спыніцца.

Я ўключыў асвятленне ў салоне і агледзеў яго. Твар з поўнымі шчокамі, растрапаняны валасы, выразны падбародак, але галоўнае — зморшчынкі вакол вачэй і вуснаў, павуцінне мімікі, што распавядае незнаёмцам пра ўсе прымружванні, усмешачкі, звычку ўскідваць бровы. Усё гэта выдавала ў ім жартаўніка, душу кампаніі. Я не ведаў, ці магу загаворваць з ім, як і не ведаў, ці хопіць яму самому сілаў загаварыць са мной.

Адкінуўшы галаву, ён споўз на сядзенні і заплюшчыў вочы, быццам зноў страціў прытомнасць. Але пасля некалькіх цяжкіх удыхаў (дыханне нагадвала хутчэй сутаргі) ён звярнуўся да мяне, вельмі ціха, эканомячы сілы:

— Скажы, Міша. Скажы... Якая ў цябе інструкцыя? Наконт мяне? Шчыра.

І я не ўспрыняў гэтае «шчыра» тады, а зараз разумею, што ён чакаў бледнага дэмана з зараджаным рэвальверам ды інструкцыяй вывезці яго ў лес. Гэта выглядала б гуманна. Але тады, побач з ім, я не зразумеў і абурыўся:

— Што значыць «шчыра»? Я што, хлусіць буду? Я вас, між іншага, на сабе цягнуў!

Ён зрабіў млявы жэст рукой.

— Міша, не крыўдуй. Не крыўдуй. Што табе казалі зрабіць са мной?

— Мне трэба даставіць вас на вуліцу Планетную, пакласці ў ложка і быць побач да дзвятай раніцы.

Далей была паўза. Доўгая-доўгая паўза, пасля якой ён, яшчэ не верачы, што з ім паступілі так, спытаў:

— І ўсё?

— І ўсё! — зноў не зразумеў нічога я. — А што яшчэ?

— Без бальнічкі? — мне падавалася, што «бальнічка» — гэта нейкі вядомы выключна ім, у іх колах, тэрмін, які ні пра што не кажа мне, акрамя таго, як шмат надзей ускладае на гэтую бальнічку Іван Аркадзьевіч. Што яны так называюць? Хірурга, які працуе падчас спецыфічных, скажам так, выпадкаў? Закрытую ўстанову, куды дастаўляюцца такія, як Іван Аркадзьевіч, пацыенты? У такіх, як у яго, выпадках?

Я адказаў, што не чуў ні пра якую бальнічку. А ён закінуў галаву і некалькі разоў гучна хмыкнуў — ці то ад болю, ці то ад горычы. Спытаў: «І хто гэта вырашыў?» Я адказаў, што не ведаю, і ён задаў пытанне іначай: «Хто цябе паслаў?» Я адказаў: «Нойдэ, асабіста». Ён здрыгануўся. Хмыкнуў зноў і адвярнуўся (магчыма, плакаў, а калі не — варта было). Пасля паўзы ён сказаў, што яму ўсё зразумела, мы можам ехаць. Я вырашыў паказаць характар, сказаўшы, што нікуды не паеду, пакуль ён не адкажа на мае пытанні.

Ён хмыкнуў зноў. Мы стаялі на месцы, ён глядзеў у акно. Я пазіраў проста перад сабой, адчуваючы бяссіллі і стомленасць. Адчуваючы не страх, а спустошанасць. Побач сядзеў чалавек, які меў адказы на мае пытанні, але я не мог іх выцягнуць. Сітуацыя нагадвала ўніверсітэцкі іспыт, калі спрабуеш «уратаваць» якую-небудзь сімпатычную табе дурніцу, каб не раўла пасля пад дзвярыма. Усё адно семіётыкі ў яе жыцці будзе столькі, колькі патрабуецца, каб абраць ювелірны брэнд, вырашыўшы, з кім суаднесці ўласны ментальны вобраз: з загадкавымі прыгажунямі з рэкламы Prada альбо з мудрымі сцервамі Dior. Катуюш такую дадатковымі пытаннямі, а яна маўчыць, адвярнуўшыся, як Іван Аркадзьевіч, перакананая, што я яе «валю», хоць я акурат выцягваю. Я паспрабаваў зайсці іначай:

— Паслухайце, я ведаю, што не магу нічога запытваць. Але я атрымаў заданне. Раскажыце хаця б пра тое, што мае да яго дачыненне. Што з вамі адбылося? Мне не так важна, хто вы такі і што рабілі ў аэрапорце. Вы хворы? Калі так, я змагу вам дапамагчы без усякай бальнічкі. Заедзем у аптэку, купім лекі...

Ён маўчаў.

— Што вам трэба? Антыбіётыкі?

Вядома ж, ён маўчаў. Мае веды ў медыцыне вычэрпваліся гэтымі «антыбіётыкамі»: калі хвароба лёгкая, трэба піць аспірын, калі цяжкая — антыбіётыкі. Яны ж ад усяго.

— Вы разумеете, што можаце памерці, калі не заговорыце са мной?

Ён хмыкнуў — а, напэўна, няпроста ж даваўся яму гэты саркастычны выдых, разыходзячыся болем па ўсім целе. Адчуўшы сябе садыстам, фашыстам, які катуе параненага, я пакінуў яго ў спакоі. Крануўся і паехаў, маштабуючы GPS-мапу і ўсім выглядам паказваючы, што страціў да Івана Аркадзьевіча інтарэс. Мы праехалі кіламетраў дзесяць, калі ён ледзь чутна прамовіў адзінае, што я здолеў пра яго дазнацца:

— Быў за мяжой. Выконваў там заданне. Адказнае заданне. Ты разумееш, хто мне яго даў?

Вядома, я разумеў хто. Я кіўнуў, заахвочваючы расказваць далей:

— Ну і?

— Я аблажаўся, Міша. Няважна, што адбылося і як. А аблажаўся так, што, ты бачыш, застаўся без бальнічкі. Нават без бальнічкі...

Дзіўна, як, пазбаўлены неабходнасці кудысьці ісці, рухацца, ён збіраўся з сіламі. Напаўлежачы на сядзенні, ён выглядаў цалкам здаровым, хіба крыху стомленым.

— Цісне, — сказаў ён, схіліўшыся. Менавіта так: не «баліць», а «цісне». І пасля гэтага прамовіў зусім звычайна: — Ты даўно з намі?

І адразу ж выправіўся, відаць, больш не лічачы сябе часткай сістэмы, якая здрадзіла:

— Ты даўно з імі?

— З сённяшняга дня. Гэта маё першае заданне.

Ён збіраўся сказаць яшчэ нешта, мяркуючы па твары, даць нейкую парадку. І дужа цікава, якая парада магла сыходзіць ад гэтага чалавека. Чым, якім досведам, ён збіраўся падзяліцца? Але, падумаўшы долю секунды, ён перадумаў і хмыкнуў:

— Складанае табе трапілася заданне. Зазвычай прасцейшыя даюць.

— А вы даўно? — паспрабаваў я падтрымаць гутарку, але ён ужо адварнуўся да акна. Нельга было пытацца ў яго пра дэталі біяграфіі, пра мінулае, пра што заўгодна — наогул, гэта было бессэнсоўна, можна было толькі сачыць за дарогай і гадаць, ці скажа ён што-небудзь яшчэ.

Калі лес застаўся за спінай, мы выехалі на праспект і пачалі між балотных агнёў офісных будынкаў, ён павярнуўся да мяне і, бліснуўшы густым потам на твары, пацікавіўся, так, як алкаш пытае ў суседа пра апахмел — з верай у цуд, якога, вядома, не бывае ў жорсткім свеце:

— Яны табе не давалі нічога? Для мяне?

— У сэнсе? — нахмурыўся я. — Што яны мусілі даць?

— Ну, таблетку там? Альбо ўкол?

Я паглядзеў на яго. Мяркуючы з яго патлівасці, яму зрабілася горш — дыхаў ён, быццам прыкладаючы высілкі, каб не крычаць ці выць тут, у машыне.

— Не, нічога не было. Паверце, я б перадаў.

Ён памаўчаў, потым прыклаў далонь да правага боку і, трымаючы яе так, сказаў:

— У школе — а даўно гэта было... Даўно і далёка... Дык вось... У школе ў нас быў настаўнік біялогіі... Не памятаю імя... Руды такі, з барадой... Вось ён нам аднойчы сказаў... Калі балюча... Калі няма абязбольвальнага... Трэба прыкласці руку... Патрымаць над ранай... Што не дарма Хрыстос... Лекаваў накладаннем рукі... Што чалавеку дадзена... Ад Бога дадзена... Але я... — ён скрывіўся. — Я не вернік. Напэўна, таму не дапамагае.

— Трымайцеся, Іван Аркадзьевіч! Мы хутка прыедзем, — падбадзёрыў я яго. Быццам наш хуткі прыезд абяцаў вяртанне да жыцця. Ці хаця б медычную дапамогу.

— Там, у... — ён спыніўся, бо ледзь не выдаў таямніцу. — Там, за мяжой, у горадзе, дзе я... Працаваў... Выконваў даручэнне... Яны перадалі мне дзесяць таблетаў... У канверце... У паштовую скрынку... Іх па чвэртачцы трэба было прымаць... Першыя пяць гадзін... Крыху дапамагала, але

складана думаць пасля... і галюцынацыі... А апошнюю я ўжо ўсю цалкам... і ніякага эфекту... Баліць... Прычым мацней і мацней.

— Калі баліць, — значыць, арганізм змагаецца, — выдаў я максіму, у якой не меў пэўнасці. Ён хмыкнуў, і я падумаў, што сказаў нешта не тое. Але яго хацелася падбздзёрыць, ён заслужыў, і я казаў: — Лекары кажучь, калі чалавеку балюча, калі вельмі балюча, значыць, ён будзе жыць... А калі ён страціў адчувальнасць, значыць, сыходзіць. То ўсё ў вас будзе нармальна. Адлежыцеся і паправіцеся! — апошняе слова адсылала да нейкай іншай сітуацыі і хваробы, як бы да румянага хлопчыка ў піжаме з зайчыкамі, з градуснікам пад пахай (37,3°), які прастыў, катаючыся з горкі на санках, і неўзабаве паправіцца. Да нейкай такой зімовай пастаралі яно адсылае. Тут жа было нешта жахлівае — масіўны, паралізаваны болем паўтруп, і я вёз яго праз начны горад, ведаючы толькі, што ён не выканаў заданне.

Мы імчалі, ліхтары ўспыхвалі ў яго вачах, ён схіліў галаву на грудзі, але дыхаў, дыхаў гучна, уздрыгваючы, а я думаў, ці зможа ён зайсці ў пад'езд, альбо давядзецца цягнуць яго. Але часам Іван Аркадзьевіч ажываў:

— У мяне ў Карэліі, недалёка ад Прыморска, дом ёсць, — паведаміў ён. Не ўпэўнены, што мне. Магчыма, сабе і толькі сабе: — Не сказаць, што раскошны дом. Але такая дыхтоўная драўляная хата... Дух у ёй такі... Быццам яна жывая, дыхае разам з табой. Бывае, прыедзеш туды на ўвесь чэрвень... А там белыя ночы... Чытаеш паўночы савецкі літаратурны часопіс «Замежная літаратура» — там падшыўка ў мяне. Чытаеш, а потым адкладзеш і, не выключаючы начнік, пойдзеш... Там поле, выган і малочна-шэры конь... А за выганам — паўкругам лес. І ўсё сцяжынкі — пратаптаныя з дзяцінства. Ідзеш, ціха вакол. Туман... Брыдзеш так... Па траве... Ногі мокнуць ад расы. А як стане халодна — назад у хату. Выпіць гарбаты... І бачыш гэтую хатку, бледную ад смугі, празрыстую... У акне — святло, там — разабраны ложка, недачытаны нумар «Замежнай літаратуры»... Вось туды б хацеў... Там пасяліцца... Каб белая ноч... І прагулкі

па лесе... І начнік... І гэтае адчуванне ўтульнасці... Быццам цябе чакаюць, разумееш? Хоць начнік сам жа і ўключыў...

І ён заплюшчыў вочы. Але мне трэба было цягнуцца з ім да кватэры — мы ўжо былі каля паварота на Планетную. Я пляснуў яго па мокрай шчацэ, патузаў за вуха, прыводзячы ў прытомнасць самым грубым чынам. Ён ускінуў галаву і паглядзеў на мяне цалкам цвярозым позіркам, і мне давялося апраўдвацца:

— Пад'язджаем. Трэба рыхтавацца. Збярыцеся з сіламі, Іван Аркадзьевіч...

Ён працёр твар левай рукой, выцер пот аб калашыну.

— Цісне, — сказаў ён зноўку. І ўдакладніў: — Гэта твая машына?

Я адмоўна пакруціў галавой:

— Далі спецыяльна для місіі.

— Ну, тады можна... Ты тады даруй... Мне... Я тут... Насвінячу... Проста цісне... Невыносна... А я папругу прыбярэ...

Слова «папруга» ён падобна, прыдумаў тады, калі яшчэ мог жартаваць, з дзесяць гадзін таму. Калі думаў, што выкараскаецца. Цяпер жа ён вымавіў гэта стомлена і нават скорана — «папруга», трэба ж! І пачаў закасваць швэдар, што схаваў бы і цяжарнасць. Ён падымаў ягоны полаг, агаляючы тонкую белую кашулю. Пад ёй, у правым баку, нешта тапырылася, відавочна ўспухаючы, але шырокая туніка швэдра хавала гэты бугор. Прытрымліваючы швэдар падбароддзем, ён стаў таропка расшпільваць кашулю, агаляючы — не, не живот, але нейкія белыя камякі з чорнымі плямамі, быццам у жываце ў яго была гурба снегу.

Я выцягнуў шыю і машынай кіраваў ужо адным вокам, зменшыў хуткасць і амаль спыніўся, жадаючы пабачыць, што ж там. Мой спадарожнік стаў выдзіраць гэтыя белыя камякі, ірвануў у бакі кашулю. Вышчэпваў з сябе гэты белы «снег», дайшоў да чорнага, прасякнутага чымсь масляністым. У галаву ўдарыў моцны пах. Пах нават не бальніцы, а кірмашу. Мясныя шэрагі. Свежая кроў у вялізных колькасцях. Гэтыя прасякнутыя крывёй аладкі ён прыбіраў ужо акуратна, відаць, тут ужо было балюча.

Зняўшы з сябе некалькі слаёў бінтоў з крывёю, агаліў зусім сюррэалістычнае: эмблему супермаркета С&А на цёмна-сінім цэлафане. Складана апісаць ступень майго здзіўлення: што робіць лагатып на чалавеку, пад пластамі скрываўленай ваты і бінтоў? Але, рассунуўшы прасякнутыя крывёй шматкі, ён дабраўся да празрыстага скотчу, якім С&А мацаваўся да яго брушыны. І стаў адрываць, здымаючы ўвесь пласт. Адтуль нават не пацякло — хлынула. Як шмат крыві можа выйсці з аднаго яшчэ жывога чалавека! Лагатып С&А быў разадраным пакетам з гэтай крамы, дзе, відаць, нешта купляў Іван Аркадзьевіч да таго, як атрымаў раненне, і ён скарыстаўся яго воданепранікальнасцю, каб схаваць кроў ад чужых вачэй. Пад ім хаваліся новыя пласты ваты з крывёю, і яны нагадвалі кішкі. Ён кідаў іх сабе пад ногі, на кілімок, а мая галава круцілася так, што я плыў на хуткасці 15 км/гадз уздоўж абочыны.

Іван Аркадзьевіч не спыняў свае засяроджаныя рухі — і не палохала ж яго кроў. Як рабіў ён гэты... кампрэс, што не лекуе, затое дапамагае схаваць праблему. Цікава, дзе ён навучыўся і як разлічыў час? Бо не заўважыў ніхто ні ў самалёце, ні на мытні!

А ён усё раскідваў рыззё, адрываючы схаванае з такой надзеяй, быццам рана знікла, зарасла, і вось ужо справа на жываце, зусім побач з печанню, ці на самой печані, паказаўся не доўгі шнар, дрэнна зашыты пасля аперацыі, а кругленькая дзірачка, акуратная, быццам прасвідраваная алмазным свердлам. Агаліўшы, ён накрыў яе рукамі, перапэцкаўшыся ў ліпкае, і, адняўшы іх, пабачыў, што так, яшчэ сочыцца. Павольна, але выцякае. А нават калі б зажыла рана — заставаліся б пашкоджаныя вантробы.

І зрабілася зусім кепска — гэта ўжо мне. Але я не выскачыў з машыны, не званітаваў пад ногі — проста апусціў шкло і зрабіў некалькі глыбокіх удыхаў і выдыхаў, намагаючыся суняць мітусенне ў вачах. Канец маршруту паводле GPS быў побач, трэба толькі павярнуць у двор дзевяціпавярховіка, і я праехаў туды. З Івана Аркадзьевіча цякло — па сцягне, на скуранае сядзенне і кілімок. Разварочваючыся, я

крануў заднім бамперам смеццевы бак, але прыпаркаваўся так, каб да пад'езда было бліжэй. Тры прыступкі, дзверы, там таксама будуць прыступкі. Абышоў джып і, намагаючыся глядзець толькі ў твар, прамовіў:

— Выходзім.

Дзіўна, але без «папругі» хада давалася яму прасцей. А я адчуваў цэлафан і побач з левай ныркай. Ясна, куды падзелася другая палова пакета C&A: ёй замаскіраваны выхад кулі. Нават тэрміновая хірургічная дапамога не ўратавала б. А можа, і здолела б. Ды не — мне зручна верыць, што не.

У пад'ездзе я правёў яго да пляцоўкі, дзе звычайна знаходзіцца ліфт. Але нас чакала подлае прывітанне ад архітэктараў 80-х — часу, калі не засталася ні эстэтычных, ні фінансавых падставаў для існавання нават высокіх сталінскіх столяў, часу, які і дабіў Савецкі Саюз сваёй пачварнасцю побыту, спароджаны жадааннем эканоміі. Карацей, не было тут ліфта на першым паверсе, бо ён быў на другім, каб жыхары другога паверха не карысталіся савецкай тэхнікай, эканомячы рэсурсы і электраэнергію радзіме!

На другі паверх вялі высокія прыступкі з ліпкімі парэнчамі. І я не ведаю, як бы мы адолелі гэты ўздым, калі б у яго не працавала левая рука. Ён мог налегчы на парэнчы і так, крок за крокам, часам спыняючыся, караскацца ўверх. У пралёце паміж першым і другім паверхамі я, перапэцканы яго крывёю, якой мы шчодро залілі лесвіцу, адчуў такую лучнасць з ім, што спытаў, забыўшыся пра забароны:

— Што адчуваеш, калі ў цябе стрэлілі з пісталета?

Ён, відаць, адчуваў тое ж, што і я, таму адказаў:

— Не з пісталета, Міша. З аўтамата. Маленькі такі. Як Uzi, але з прыкладам. Паліцэйскі. А адчуваеш што? Ну, спачатку эйфарыя была. Трапілі, а хадзіць магу, болю няма — праз шок, ці што? Але як быццам у пахвіне пачало калоць і... — тут ён абарваўся: — Калі куля ўвайшла, штурхнула крыху. Я нават не ўпаў, на нагах быў, працягваў уцякаць. І крыві... Не так шмат было... Спачатку... А справу, бачыш, не завершыў. Калі трапілі... Пабег... Без аглядакі... А завершыў бы — была б бальнічка...

Ці страляў ён сам у кагосьці? Ці рабаваў банк для кола сяброў? Ці ладзіў дыверсію? Чаму трапіў пад абстрэл? Пага-тоў яшчэ і паліцыі? І як такі добры чалавек выконвае місіі, што па ім страляюць? Але ён не дазволіў марудзіць:

— Добра, хадзем, а то я зараз вырублюся, і ты таксама сваё заданне не выканаеш.

Мы паўзлі моўчкі, толькі саплі разам, нібы зрадніўшыся. Я ўжо быццам адчуваў, дзе і як яму баліць. Ведаў, як падхапіць і як падштурхоўваць, каб было мякчэй. А ён караскаўся і павісаў на парэнчах і на мне, запаўзаючы вышэй і вышэй па прыступках. Для яго гэта было лесвіцай на нябёсы, так... Лесвіца на нябёсы.

Мы нарэшце апынуліся каля ліфта, каб узняцца на адзін паверх у паўзмроку (лямпачкі ва ўсім доме адсутнічалі — альбо хуліганы, альбо «сябры» падстрахавалі). Вось патрэбная кватэра, ключ у замок, і тут ужо, пакідаючы на сценах барвовыя палосы і чырвоныя адбіткі далоняў, адразу ў бліжэйшы пакой. Засланы ложкак. Лямпа. Стос часопісаў «Замежная літаратура» (як быццам чулі нашу гутарку!). Я пакінуў яго, а сам пайшоў у ванную, бо трэба было «зацерці» кроў на пляцоўцы і адагнаць джып ад пад'езда. У ваннай былі падрыхтаваныя ануча, вядро, швабра і магутны дыёдны ліхтар з мацаваннем на лоб. Усё прадугледзелі!

Але найперш добра б адмыцца самому. Найбольш складана было з рукамі, бо з твару кроў адмылася адразу, а на далонях была процьма шчылінак, у якіх яна запыкалася і не сыходзіла, закаркаваўшыся ў порах. Няясна было, што рабіць з адзеннем, як я патлумачу табе раніцай, чаму я ўвесь у крыві — але гэтую праблему я буду вырашаць пазней. Пакуль жа — за анучу і швабру... Тры вядры змяніў, чатыры, і ўсё адно — застаюцца ружовыя разводы. Ох, сапраўды на-свінячылі мы тут. Пакінуўшы вядро каля дзвярэй пад'езда, я пераставіў машыну.

Салон нагадваў месца забойства. Крывавыя плямы, лужына на падлозе — гэта не адмыецца ніколі. Сабраў кавалкі ваты і бінтоў разам і выкінуў у смеццевы бак. Сядзенне накрыў анучай (адразу праступіла кроў, контурам Афры-

кі), накідаў зверху рыззя. Абцёр арку, дзверы, тарпеду, усе пластмасавыя, скуруныя і драўляныя паверхні, усе ўтулкі-затычкі і інкрустацыі, якія ён кранаў крывавай рукой.

Магу ўявіць, як гэта глядзелася: чалавек з налобным ліхтарыкам адцірае ад крыві салон добрага джыпа. Але нашы людзі ў джыпы з пытаннямі не лезуць. Рэха вайны. То-бок дзевяностых. Кажу вам: у гэтым горадзе можна разразаць трупы папросту на двары, пасярод дзіцячай пляцоўкі.

Задубелымі рукамі я ўзяў ядро і пайшоў у кватэру: сляды былі знішчаныя, не ідэальна чыста, але крываваых падцёкаў, што вядуць па лесвіцы ў ліфт, а адтуль у кватэру, ды лужын на месцах прыпынку больш не было. Плённа папрацаваў, семіётык архітэктуры!

Рукі зноў давялося адмываць — мылам, вадкасцю для мыцця посуду і пральным парашком, праз які на падушачках пальцаў і вакол пазногцяў утварыліся язвы, скарыстаў нават старую зубную шчотку. І ўсё роўна трымалася.

Страшней за ўсё было думаць, што ён памёр. Уяўляўся ашчэраны труп, ля якога трэба будзе правесці ноч. Таму, не зазіраючы ў яго пакой, я праслізнуў у вольны. Паркет на падлозе, свежы акрыл на шпалерах — акуратненькая кватэрка тут была, доўга давядзецца выводзіць усе гэтыя плямы.

Пакойчык быў з выхадам на балкон, запраўленым двухспальным ложкам, а на тумбе ляжала «Преступление и наказание»: сардэчна вітаем, Міхаіл! Агледзеўшыся, я зразумеў, што не засну тут. Лепш было б уцячы куды-небудзь, а восьмай вярнуцца, пачакаць гадзінку і пайсці. Але нездарма ж загадалі сядзець, бо, відаць, я быў патрэбны на выпадак, калі ён пачне вар'яцець, паміраючы. Я быў гарантам ціхай і спакойнай смерці. Аператар-кантралёр смерці — неяк так.

Я ўстаў і мякка падышоў да зачыненых дзвярэй. Прыадчыніўшы, пабачыў яго заваленым на бок, ложкам сачыўся пунсовай вільгацю. Колькі крыві з яго ўжо сышло? Ён быў накрыты часопісам «Замежная літаратура» за 1983 год. Спрабаваў чытаць і страціў прытомнасць ці нават... Не, дыхаў, дыхаў часта, хваравіта, з усхрыпамі. Усё было б прасцей

і хутчэй, калі б куля зачাপіла лёгкае. Адчуўшы маю прысутнасць, ён усміхнуўся і прамовіў:

— Андрэй, сыноч...

Гэта было цяжка, цяжка. Ён дадаў:

— Баліць... Баліць!

Я выскачыў на кухню, бо мусіць жа быць у кватэры, да-льбог, у любой кватэры, аптэчка, а ў ёй абязбольвальнае. Спытаць бы ў каго, што і ў якіх колькасцях даваць людзям з прастрэленым жыватом, але ж нельга тэлефанаваць ні ў «хуткую», ні табе, Воля. Нікому. Абшукаўшы ўсё, я знайшоў два блістары актываванага вуглю — насмешка лёсу. Затое ў шафцы над ракавінай хаваўся бар з трыма гатункамі віскі. Я ўзважыў у руцэ бутэльку Ballantine's і шчодро прыклаўся да яе, ведаючы, што не возьме, выпі хоць літр. Панёс, паклаў яго галаву на калені і пачаў ліць. Ён закашляўся, зрабіў глыток, два, тры нават. Можа, яму зробіцца лягчэй. Ён глядзеў на мяне, не пазнаючы. Але неўзабаве віскі дало эфект: ён вяртаўся ў прытомнасць, душа зноў кружыла побач з целам. Паварочаўшы зрэнкамі, ён усхліпнуў:

— Міша?

Я кіўнуў.

— Міша, дзе мы? У шпіталі?

Што мне было рабіць? Хлусіць! Толькі хлусіць!

— Так... У бальнічцы. Вас прааперыравалі. Будзеце жыць.

І настолькі гэтая «бальнічка» ненатуральна прагучала, што ён апрытомнеў:

— Міша, мы ж на кватэры, так? Навошта хлусіш?

— Ну, так. Так, на кватэры. Вам ужо лепш. Калі я зайшоў, вы спалі. Вы паправіцеся.

Ён ужо не хмыкаў, не мог. Яго пакінула тая частка свядомасці, дзе была іронія. Быццам гаспадар агромністага палаца, пакідаючы яго, паслядоўна зачыняе за сабой дзверы, адны за другімі, набліжаючыся да выхаду, пасля якога ўжо нічога... І пакой з іроніяй знаходзіўся далей за астатнія. Ён даўно зачыніў і замкнуў ягоныя дзверы. А зараз ён пакідаў пакоі, дзе яшчэ пазнае навакольных, але рэальнасць адзяляецца ад відзежаў.

— Міша, — нечакана вярнуўся ён. — Міша, трэба патэлефанаваць. Міша, ці маеш тэлефон?

І я маўчаў. Бо тэлефон быў. Але яго нельга было даваць. І сказана ж: нікуды не тэлефанаваць. А сядзець у пакоі. А я з ім. Каб яму не было страшна. Бо мне — страшна. Страшна побач з ім. Я думаў, ён забудзецца, але ён зноў папрасіў:

— Міша, дай тэлефон. Мне не ў бальніцу тэлефанаваць. Мне развітацца.

Я маўчаў.

— Міша, бляха, чалавек... Чалавек мае права развітацца... Міша...

Я не мог вытрымліваць ягоны позірк. Адышоў, адвярнуўся і пастаяў так нейкі час. Чалавечнасць ува мне, Воля, змагалася з паслухмянасцю ўва мне ж. Індывідуальнае — з сацыяльным. Дабро з... тады я думаў, што з іншым дабром, бо падавалася, што кола сяброў жадае добра, а зла я тады не бачыў, не адчуваў, не адрозніваў. У той момант быць добрым значыла зрабіць так, як сказаў Баця.

Маё нутро хацела даць Івану Аркадзевічу тэлефон, бо яму трэба развітацца з жонкай ці з сынам Андрэем. Але такім чынам я б, як ён сам выказаўся, «аблажаўся». А такіх не любяць у коле сяброў, не паважаюць, пагарджаюць імі, і трэба трываць, не чуць просьбы. І я выключыў лямпу, пакідаючы засынаць, як дзіця, а ён, зразумеўшы, што патэлефанаваць я не дам, выціснуў:

— Пакінь святло, Міша... Пакінь святло... Страшна без святла...

І я ўключыў начнік. І дадаткова вялікае святло — хай яму не будзе страшна. Захацелася спытаць, каму ён тэлефанаваць думаў. Каб потым самому — заўтра ці паслязаўтра. Патэлефанаваць і перадаць. Распавесці, як сышоў... Але — нельга. І я закупорыўся ў сваім пакойчыку, забраўшыся пад коўдру ў вопратцы.

Як мінала ноч, Воля? Дагэтуль я быў вельмі заняты: ехаў на машыне, дапамагаў ісці, насіўся з анучай, ліў віскі — часу падумаць пра штосьці і не было. А як прылёг, выпадкова паўтарыўшы яго позу, усвядоміў, што адбываецца. У сусед-

нім пакоі паміраў мужчына, які ў трызненні зблытаў мяне з уласным сынам. А ён жа яшчэ, верагодна, і мае шанец на выратаванне, калі я выклічу «хуткую». Я не ведаю, як патлумачу кулявое раненне і ці не памрэ ён па дарозе. І падазрэнне наконт яго смерці будзе на мне. Не змагу растлумачыць, ні адкуль машына, ні як наймаў кватэру... Але ж мае вельмі разумныя аргументы тычыліся складанасцяў, з якімі я сутыкнуся, калі зраблю адзіны магчымы ў гэтай сітуацыі добры ўчынак: паспрабую выратаваць чалавека. А не выклікаўшы «хуткую» і нават не дазволіўшы патэлефанаваць, я ператвараюся ў забойцу. Хай ён і не сказаў бы мне гэта ў твар.

І тут, калі я ўсё гэта, агаломшаны, абдумваў, ён паклікаў мяне. Не гучна, але метадычна. Спачатку «Міша!», «Мішачка!», «Падыдзі!», потым «Андрэйка!», «Андрэй!» Я ведаў, пра што ён папросіць — зноў развітанне і забаронены званок. А нават калі і шклянку вады папросіць, усё роўна завядзе размову пра тэлефон. Давялося б глядзець у вочы і маўчаць. А ён памірае, бляха, і неўзабаве памрэ. Я мераў пакой крокамі, але не выходзіў, бо пасля адной праявы слабасці я абавязкова дапусціў бы наступную.

Паміж крыкамі «Андрэй» і «Міша» пачалі з'яўляцца паўзы — быццам ён прыслухоўваецца, ці тут я, ці магу пачуць яго. Я выключыў лямпу, скокнуў на ложка і баяўся нават дыхаць. Так, гэта выратаванне: хай ён думае, што я заснуў! І ў яго — жывога, а потым мёртвага — не будзе падставаў злаваць, што я не выканаў апошнюю просьбу!

Так я і сядзеў, слухаючы гукі яго соўгання, валтузні, чуючы крыкі, усё радзейшыя і слабейшыя — здаецца, ён і крычаў ужо пра тое, што забываўся, як рабіў гэта, ды ніхто не адгукнуўся. Калі я расслабіўся, перастаўшы сціскаць у кулаках коўдру, у тым пакоі штосьці гулка бухнула на падлогу. Без сумневу, гэта ён зваліўся з ложка, магчыма, што ў агоніі. І зноўку халодны пот — я не ў сілах нават выказаць здагадку, што адбываецца. Я ўявіў мерцвяка, які паўзе да мяне з нажом у зубах.

І тут адразу ж пачуў сапраўдны грукат, створаны дзвярной ручкай у тым пакоі — па ёй быццам бы ўдарылі далон-

ню. Я сціснуўся, канчаткова страціўшы вытрымку, і міжвольна ўскрыкнуў, калі грукат паўтарыўся. І тлумачыў сабе тым, што ён ужо не можа хадзіць і таму паўзе. Падпоўз на сваім прастрэленым жываце да дзвярэй і намагаецца павярнуць ручку, але слабая далонь зрываецца, таму ён паспрабаваў зноў. Так усё выглядала лагічна. (Спадзяюся! Напэўна! Я не мог быць упэўнены!)

Трэцяя спроба, новы ўдар па ручцы, і дзверы адчыніліся — праз шчыліну я пабачыў бляск святла. Амаль нябожчык (ці ўжо зомбі?) быў на калідоры. Я чуў, як ён паўзе навобмацак, хапаючыся за сцяну. Я, ікнуўшы, у жаху саскочыў з ложка і ўзлез на падваконне з нагамі ды прыціснуўся да шкла. Варушэнне рабілася гучнейшым, і мне падумалася, што ён жа здолее дацягнуцца і ўхапіць мяне мёртвай далонню за нагу, каб сцягнуць і перагрызці горла, раз я не дазволіў яму развітацца. Я адчыніў акно — трэці паверх, унізе трава і дрэвы. Шыя звернецца. Але лепш так, чым пабачыць акрываўленую постаць на парозе, якая паўзе і цягнецца рукой да цябе...

Калаціла так, што ступні падскоквалі на падваконні, адбіваючы дробны рытм, як у The Prodigy, ага. Але варушэнне сціхла, і засталася дыханне: гучнае, з хрыпам. Яно змянілася, зрабіўшыся механістычным: рэзкі ўдых і выдых. Усвадомленасць сышла, засталіся толькі рэфлексы і патрэбы — канчаўся Іван Аркадзьевіч. Падобна, ён ляжаў у метры-паўтара ад дзвярэй, ляжаў і больш не прасіў ні пра што, проста дыхаў. Мяне крыху адпусціла, страхі падаліся ідыёцкімі: там цяжкапаранены, не вораг, адзін. Свой, якому я — не адмовіў, але... Проста не мог, ніяк не мог дапамагчы! Я паставіў ногі на батарэю пад падваконнем і, пасядзеўшы так крыху, вярнуўся на ложак, ужо амаль без боязі. Выцягваючы ногі на ложку, гатовы чакаць яшчэ пяць гадзін, пачуў праз дзверы жаласнае:

— Мама! Матуля!

Зрабілася нагэтулькі яго шкада, што мой страх сышоў. Побач было божае стварэнне, якому балюча і страшна. Божае стварэнне, якое губляла жыццё, і, відавочна, праз ней-

кую дурасць. Ды праз маё бяздзеянне. Яно шукала і клікала маці, якая дапамагла яму з'явіцца на свет, яно прасілася да яе, бо ніхто больш не мог дапамагчы: «Мама! Матуля!» Ці не дзіўна? Што б зрабіла маці? Паглядзіла б па валасах? Выцерла б перадсмяротны пот? «Матуля! Матухна!»

Зрабілася ціха. Ён дыхаў роўна-роўна, з механістычнасцю гадзінніка, у якім зламалася спружына, таму замест «цік-так» чулася «хрып-храп». Як ні дзіўна, менавіта гэтая раўнамернасць і супакоіла мяне перад світаннем, калі неба зрабілася бірузовым. І я заснуў, праваліўся ў мімічную зморшчыну ночы на гадзіну ці дзве, забыўшыся на свае страхі. Калі я, уздрыгануўшыся, прахапіўся, ужо свяціла сонца. З-за акна чуліся галасы, праязджалі машыны, але з калідора — ні гуку, ні хрыпу, ні ўздыху. Ціха. На гадзінніку было 08:15.

Вядома, Іван Аркадзьевіч, пасапеўшы нейкі час пад дзвярыма, папоўз назад у пакой, дзе і заснуў. Таму я зараз прыгатую нам абодвум яечню і зраблю каву, а ў дзевяць гадзін прыйдзе доктар, каб адвезці яго ў бальніцу.

Не верачы ва ўласную лухту, я на дыбачках наблізіўся да дзвярэй, ціхенька адчыніў іх і пабачыў, што на паркеце ляжыць нейкая рэч, скручаная, як шырокі дыван. Рэч мела падабенства з мужчынам у швэдры, які працягнуў руку да дзвярэй. Нічога жывога ці адухоўленага не было — жоўты воск замест скуры, шэрая маска замест твару, ускудлачаны штучны мех кітайскай цацкі замест валасоў. Іван Аркадзьевіч ляжаў тварам у падлогу, і я не пабачыў ягоныя вочы, не быў напалоханы грымасай смерці. Сапраўды — рэч, лялька, цяжкі дыван. І я пераступіў праз яго. Крануўся шыі, як у фільмах, каб праверыць пульс, але пальцы намацалі холад. Бо крыві не было — выцекла дашчэнту. Проста скручаны дыван. Хтосьці пакінуў. Не звяртаць увагі.

Пайшоў у ванную так ціха, нібы дыван мог пачуць крокі і прачнуцца. Замкнуў за сабой дзверы, залез пад душ і ўключыў вадку, каб адагрэцца пад пругкімі струменямі. Страшна не было — здаецца, болей страшна, чым уначы, і не магло быць у жыцці. Яркае святло, дыван на паркеце — што тут можа палохаць?

Выйшаў у адных майтках. Што рабіць з акрываўленай адзежай і дзе шукаць новую? Зайшоў у ягоны пакой — барвовая пляма на ложку, часопіс «Замежная літаратура» на падлозе, у шафе дадатковы камплект бялізны. Не ў халаце ж вяртацца да цябе, Воля! Пайшоў у свой пакой, зірнуў у шафу... Акуратна складзеныя штаны, кашуля і швэдар — такія ж, як і на мне ўчора! Памеры супадаюць, цэтлікі адарваныя.

Пакінуў пакой.

Пераступіў праз... гэта.

Апрануўся. Агледзеў сябе.

Швэдар навеішы, не такі разношаны. Ну, хіба штаны ціснучь, трэба б шырэйшыя. Як і з «разенбаўмам». Машына часу.

Кухня.

Імбрык.

Піў гарбату, гледзячы на дрэвы.

Разглядаў аблогі.

Плывуць сабе.

Павольна-павольна.

Без пяці дзевяць старанна вымыў кубак, паставіў. Абуў боты, зняў боты, пайшоў у ванную, змыў засохлую кроў.

Накіраваўся да выхаду.

Паляпаў па кішэнях.

Вярнуўся.

Дастаў з правай кішэні старых штаноў гаманец і ключы ад дзвярэй.

У левай кішэні штосьці бразгатала.

Залез.

Нікелевыя манеткі — рублёвая дробязь.

Здзівіўся, адкуль.

Прыгадаў.

Прыгадаў.

Вядома.

Іван Аркадзьевіч.

Учора быў Іван Аркадзьевіч.

Учора жыў Іван Аркадзьевіч.

Як жа яго шкада.

Шкада.

Я збудаваў з манет слупочак і пакінуў там: мне без патрэбы, яму пагатоў.

Замкнуў дзверы.

Уніз па лесвіцы.

Кажуць, калі чалавек памірае — памірае штосьці і ў людзях, якія яго ведалі.

Частка мяне памерла ўначы.

Хай жа зямля будзе пухам: і яму, і мне.

Глава шостая,

дзе я атрымліваю па заслугах

Унізе побач з «мерседэсам» таптаўся Чупрыга. Ён сустрэў мяне без пакепліванняў, без усмешачкі стараслужачага, які мае намер сказаць «духу» чарговую мудрасць ваенна-палітычнай падрыхтоўкі. Па-мужчынку працягнуў руку, моўчкі ляпнуў па плячы і нават прыабняў, абдаўшы ўдэлівым пахам адэкалону, што зазвычай прадаецца на прыпынках. Я хмыкнуў — гэтак жа, як Іван Аркадзьевіч. Шчыра кажучы, ледзь не расплакаўся. Узнікла памкненне прытуліцца да яго і выпусціць на волю назапашанае з учора. Ён падбадзёрваў мяне па-чалавечы, але суха:

— Нармальна, Міша. Усё правільна зрабіў. Малайчына.

— Ён памёр.

— Я ведаю, Міша. Усе там будзем, — нібы гэтай фразай, якая штурхае цябе ў труну разам з нябожчыкам, можна кагосьці суцешыць. Унутры, у самых глыбінях маёй свядомасці, мяне папросту калаціла, але звонку я быў халодным і крыху заповоленым. — Міша, так склалася. Ну не маглі мы дапамагчы.

— Не маглі альбо не хацелі?

— Я не дужа ўмею ў філасофію, але Баця б табе адказаў, што ў гэтым выпадку абое рабое, — да Чупрыгі вярнулася жартаўлівае казармаў, на вусны вылезла ўсмешка тыраназаўра: жыццё працягваецца, у труну да нябожчыкаў ён сам не збіраецца. — Магчымасць дапамагчы, Міша, мае два

складнікі: жаданне дапамагчы і рэсурс, які дазваляе гэта зрабіць. І калі няма жадання, няма і магчымасці, бо рэсурс робіцца бессэнсоўным.

Гэты вытанчаны платонаўскі танец на касцях дазволіў мне апрытомнець. Нішто так не выцвярэжвае, як ператварэнне смерці ў рытарычны прыём.

— Чаго вы на яго ўз'еліся? Якое-такое заданне ён праваліў?

— Мішуня, яму забаронена было нават згадваць пра факт правалу. Значыць, ён і тут аблажаўся. Што да місіі, яна адбывалася за мяжой, і больш табе ведаць не трэба. Ты заданне выканаў, — і адразу, не падвышаючы голасу: — Дарэчы, вось на чорта было кілаграм бінтоў у сметню выкідваць? Нейкая бабка мянтоў выклікала, і не дзіва! Там жа крыві было, маць тваю, цэлы палявы шпіталь! Давялося па нашых каналах адмяняць выклік і даставаць бінты. А яны, бляха, некаторыя на самае дно сметні праваліліся, пад недаедкі і лупінне. Думаеш, прыемна ранак пачынаць з корпання ў памыях? Ці, па-твойму, я да бамжа падобны?

— Прабачце, — адмахнуўся я, не адчуваючы віны.

— Пла-ба-цце, — перадражніў ён. — У пакет бінты склаў бы, а пакет у багажнік.

— Мы салон крывёй заляпалі.

— Сур'ёзна? — ён з выглядам такога сабе фокусніка, нейкага дзіўнага, скажам, фокусніка-шызафрэніка, які паказвае нумар у інтэрнаце для асаблівых дзяцей, усміхнуўся і адчыніў дзверы: — Ану, пакажы!

Падчас размовы з ім я баяўся нават касавурыцца туды, каб не бачыць, наколькі там усё завэдзганае крывёю, але ў салоне была абсалютная чысціня. Я зазірнуў усярэдзіну — і нават швы, бялюткія швы, якімі была прашытая скура на сядзеннях, як новыя! Але ж не існуе такой хіміі, якая б змыла кроў з прашыўкі. Я працягваў агляд: на драўлянай панэлі быў след далоні, і кроў глыбока ўелася ў матэрыял. Гэта немагчыма адцерці — трэба было спачатку шліфаваць, а пасля зноў лакіраваць. Чаму яна чыстая цяпер? Слядоў крыві не было і на ручках, трымалках, кнопках, зазорах і

шчылінах, якія, не разбіраючы панэль, немагчыма было адмыць.

— Вы што, замянілі панэль? І сядзенні?

Чупрыга здаволена ўсміхаўся. Ён адчуваў гонар за тое, як чыста яны прыбіраюць сляды смерці.

— Але як вы паспелі за гадзіну? І ва ўсіх на вачах?

— Ну чаму ж за гадзіну? Чаму ва ўсіх на вачах? — спытаў ён. — Салдат спіць, служба ідзе. У адным з нашых боксаў усю ноч кіпела праца.

— Ды вы проста машыну замянілі! — сцяміў я. — Акурат такі ж Mercedes GLK падагналі! Толькі нумары ранейшыя!

Ён моўчкі сеў на пасажырскае сядзенне, зняў мацаванне са светла-карычневага гумовага кілімка і падняў яго. Пад ім своеасаблівым прывітаннем з учора, ліпкім дэжа-вю, была барвовая пляма.

— Вось тут, зірні, засталася крыху. Не здолелі адмыць, даруй. Кроў, яна наогул не надта з габелена сыходзіць, а тут уся гэтая фігня яшчэ і частка абшыўкі... Вырваць можна, канечне, але аналагу паводле колеру ў нас не было пад рукой. Давядзецца так ездзіць. Але я табе як маладому скажу: кепскі той джып, у салоне якога няма засохлай плямы крыві. Джып — машына вікінгаў! Таму ездзі з гонарам, заслужыў!

— Што значыць «ездзі»?

— Машына твая. Кажу ж: малайчына. Даў рады з заданнем. Мы ганарымся табой. Не на «пяцёрцы» ж табе шкандыбаць, ёпцель! Дакументы — у бардачку, усё там аформленае на цябе, страхоўку праз год не забудзься працягнуць. Віншую!

— Дзякуй, — сказаў я прыгаломшана.

— Ну, усё, ты вольны. Едзь да сваёй. Мы цябе знойдзем, як будзе чо паведаміць.

І так я быў здзіўлены падарунку, што не адразу адзначыў ягонае «да сваёй» у дачыненні да цябе, Воля, — адным прыналежным прыметнікам, без пазнакі статусу, не «да сваёй дзяўчыны», не «да сваёй нявесты», нават не «да сваёй жанчыны», што можна было чакаць ад яго манеры. А проста —

«да сваёй». Я зрабіў спробу вярнуць таго чалавека, які пачалавечы суцішаў мяне, калі мы сустрэліся:

— Ён клікаў маці. Ці магу я сустрэцца з ёй і перадаць грошы на пахаванне? — усвядоміўшы адразу, што прашу зашмат, паправіўся: — Ці проста: сустрэнуся і скажу, што бачыў яго перад смерцю?

Але Чупрыга ўжо вышчэрваўся, дэманструючы свае рознакаліберныя зубы, быццам гэта боепрыпасы, а прадбачлівы стваральнік забяспечыў яго ўсімі іх відамі. Шчэрыўся і рухаў бровамі, нібы гібон, рыхтуючыся выдаць чарговы жарцік:

— Вядома, можна, Мішачка! Залупнешся на Бацю, і я цябе да яе адразу адпраўлю! Наўпроставым рэйсам на той свет. Памерла яна даўно, матуля ягоная! — не, ён не пагражаў, а жартаваў. Меў ён уласнае, чупрыгаўскае, жартоўна-рытарычнае стаўленне да смерці.

Ізноў я гнаў наперад на чатырох тысячых абаротаў «мерседэса», пакідаючы за сабой вышчаранага аўстралапітэка, да якога ледзь было не прасякнуўся сімпатыяй. Я ехаў у кватэрку на чацвёртым пяціпавярховіка, дзе спала ты, для якой я быў мерай усіх рэчаў. А я ехаў хлусіць табе, распавядаць, як мы напіліся з Андрэйкам-фенаменалагам, якога кінула дзяўчына (ага, яго дзяўчына, пышнагрудая Гусерль!).

Хлусіць — гэта проста, зараз я ведаю, як і што ўкладваць у вушы іншым. Але тады я быў нават не аматар, а пачаткоўца. Пачаткоўца-неаматар. І такі адказны дэбют — ты! А можна ж было адпачатку проста не змаўчаць пра разбіты «разенбаўм» і падрабязна распавесці, што і як адбылося.

З пазіцыі сённяшняга досведу адзначу, што спрацаваў я някепска як на пачаткоўца. Ухвальна, што для маскіроўкі высакароднай справы (заданне ўсёмагутных людзей) я абраў тое, пра што зазвычай хлусяць, намагаюцца схваць (п'янка з сябрам). Такая блытаніна дапамагла б пераканаць нават недаверлівую сцерву, якая заўжды шукае падвох. Што можа быць горшым для жанчыны, чым п'янка з сябрам усю ноч? Гэта ж амаль здрада, бо магчымасць правесці каштоўны час разам з ёй заменена на сумнеўную кампанію

абмежаванага і грубага прыяцеля, яшчэ і з алкаголем. Трэба мець максімальна хворую фантазію, каб паверыць у рэальнасць таго, што адбылося са мной насамрэч.

Кнігу я пішу ў тым ліку для таго, каб падрабязна разабраць сцяну хлусні, узведзеную мной між намі. Спачатку яна была з пяску. Падзьмеш ды плюнеш — і ўсё, мы зноўку разам! Але я ўмацоўваў яе, прыцягваючы новыя камяні і валуны, так што зрабілася яна ў метр таўшчынёй з калючым дротам хлуслівых інтанацый наверху, а праз кожныя 20 метраў былі вышкі з папярэдняй маной. Я перастаў чуць цябе, а ты мяне, і прарвацца адно да аднога было немагчыма.

Адцяпер ты ведаеш, што было, калі мы «напіліся з Андрэем». Мой аповед пра тое, як ён запіваў спірт вадой з аква-рыума, як мы закусвалі тэкілу агавай, палітай смятанай, бо іншай закускай не знайшлося, — усё было фантазіяй. (Калі што, Андрэйка выдатна гатуе. І калі ён сустракаўся з чарговай аспіранткай, ён адвечна кулінарыў, пакуль тая глядзела футбол з бутэлькай піва ў руцэ.)

Я нахлусіў табе, і я раскайваюся.

Ці мог я выпіваць так, каб пасля не смярдзела перагарам? Чаму ты не задумалася пра гэта тады? Альбо ўсё зразумела і не паказала? Уявіла канкурэнтку і вырашыла не павялічваць ейныя шанцы тым, што праяўляеш характар?

Я залагодзіў. Я схлусіў. Але страціў. Я страціў цябе.

Усе, хто хлусіць каханым, не ўлічваюць адну істотную рэч. Так, хоць і самая гуманная ў свеце рэлігія не мае сярод заветаў «Не падманвай», і цэлы народ з аглядкай на тое, што праўда часам можа параніць глыбей, чым нож, прыдумаў «хлусню дзеля ўратавання» — а ўсё адно: «не падманвай!», не кажы няпраўду, як бы балюча і страшна ні было.

А ведаеш чаму? Бо каханне, стасункі, ды і мы з табой, Воля, — усё складаецца са словаў. Можа быць, нязграбных, можа быць, аднаскладовых. Але паміж людзьмі — словы, увесь час словы! Таму яны так баяцца слова «каханне», не наважваюцца сказаць «кахаю», а словы «ты», «неба», «вечар» ім нястрашныя. А менавіта ж з іх, пастаўленых у правільным парадку і ўзнікае іскра, дзеля якой мы жывём. І ка-

лі яна ўздымае цябе па-над зямлёй паветраным шарам, пачынае падавацца, нібы гэта назаўжды. Але самы прасты спосаб згасіць гэтую іскру — павер, мілая, я гэта зараз дакладна ведаю — гэта пачаць хлусіць. Да далікатнай гульні святла і ценяў, у адценні сэнсаў, куды істотнейшых за словы, тады падмешваецца штосьці цёмнае і фатальнае. І ўсё. Словы пачынаюць значыць роўна тое, што яны значаць для астатніх.

Я больш не буду хлусіць табе. Буду пісаць тут праўду, толькі праўду і нічога, апроч яе.

Дык вось, мы прабавілі прыгожы ранак, абмяркоўваючы п'янку, якой не было. Потым я паехаў ва ўніверсітэт і прачытаў сваю лекцыю так, быццам тое была Дэкларацыя незалежнасці ЗША, бо тычылася мяне і сферы маіх цікаўнасцяў не больш, чым высадка саюзнікаў у Нармандыі. Дзіўна было, чытаючы з канспекта ўласныя жарты, разумець, што яны дурныя, калі нехта на іх ужо зрэагаваў, хмыкнуўшы. Але тое, што, правёўшы такія ноч і ранак, магчыма ўвогуле пра штосьці распавядаць, можа лічыцца цудам.

На выхадзе з аўдыторыі я пабачыў скручаную дывановую дарожку. Прыбіральшчыца мыла падлогу на калідоры, таму скруціла яе і адсунула да сцяны. І я пайшоў у бок вітай лесвіцы, якая пранізвала ўвесь будынак. Яна мела прыгожае дзённае асвятленне дзякуючы шкляннай столі — штосьці футурыстычнае было ў гэтым праекце, нязвыклым для нашай школы, быццам мары савецкіх школьнікаў з фільма «Госця з будучыні» ўвасобілі скандынаўскія дызайнеры.

Я накіроўваўся ў дэканат, каб здаць ведамасць з наведвальнасцю маіх семіятычных лекцый, і ўніверсітэт мог пачынаць выбіраць прэтэндэнтаў на перавод у «акадэмію фізвыхавання» (то-бок у войска). Узыходзіў і глядзеў уніз, на невялікі круглы панадворак кшталту такіх, што былі ў рымскіх атрыумах. Там буяла прымітыўнае, але напраўду адметнае жыццё.

Колькімі прыступкамі вышэй як быццам пачуўся неўласцівы для ўніверсітэцкіх калідораў гук — бразгатанне хваста грымучай змяі. А неўзабаве з шолахам лісця паказа-

лася пышная драцэна, і не проста так, а ўзнятая на пакрытае разьбой крэсла васямнаццатага стагоддзя — пераход ад ракако да ампіру, ні больш ні менш. Недзе я такое бачыў... Дакладна! У кабінэце дэкана! Крэсла раней было пад ім, а цяпер пад драцэнай, якая жыла на акне дэканата!

З імі паказаўся і сам дэкан. Ён зносіў крэсла з драцэнай і ледзь не наляцеў на мяне. А ўрэшце і наляцеў! Калі я невядома чаму выбачыўся і адскочыў, дэкан узнавіў свой ганаровы спуск, нават не падумаўшы павітацца. Ішоў адзін, бо, ведаеце, не палюбляе высокаарганізаванае грамадства тых, хто пацярпеў паразу, а кожны ўніверсітэт — акурат такое грамадства.

— Добры дзень! — крыкнуў я ўслед.

Ён азірнуўся, каб спапяліць мяне позіркам. Я разглядаў яго дробнае цела, лысы чэрап, які нібы вырастаў з моху, нагадваючы буйны баравік, яго бародку, ускінутую клінком наперад. Глядзеў і не мог сцяміць, чым наклікаў на сябе негатыў. Хаця пастфактум, з улікам абставінаў, раз'юшанасць можна было зразумець.

— Вырашылі паздзекавацца? — ускрыкнуў ён гучней, чым калі-небудзь. Ён не даў рады з голасам, і напрыканцы пачуўся віск. Звычка ўсё жыццё прамаўляць ціха і ўладна нагадала пра сябе. Крычаць таксама варта было нападгюласу.

— Ды я не разумею... Што здарылася?

Ён паспеў спусціцца на колькі прыступак уніз, і ягоны позірк выказваў недавер:

— Крэсла я забіраю з сабой. Я прынёс яго з хаты ў кабінет удзень заснавання ўніверсітэта. Разам з раслінай, — ён быў вельмі раз'юшаны, такі зазвычай добры, ціхі чалавек. — Калі вы не супраць!!!

Я, вядома, не пярэчыў. Больш за тое, сказаў:

— А што здарылася? Чаму? Давайце я дапамагу вам! — я пацягнуўся, каб забраць у яго драцэну, але ён, нібы пакрыўджанае дзіця, жэстам паказаў, маўляў, не аддам. — Я хацеў выказаць вам удзячнасць, — працягваў я, — за тое, што ўладкавалі. Паставіліся па-чалавечы... Вы адзіны пагадзі-

ліся даць мне гадзіны, калі б не вы, я б зараз плітку кляў... Што адбылося?!

Ён здзівіўся:

— Міхаіл, вы нічога не ведаеце?

Я адмоўна пакруціў галавой.

— Праўда?

Адкуль і што я мог ведаць? Магчыма, мая разгубленасць пераканала яго:

— Гадзіну таму, загад рэктара. Ён адмовіўся ад сустрэчы і з'ехаў на тры дні ў цірольскія Альпы. У мяне ўражанне, што ён пазбягае мяне.

— Д'ябальшчына... І хто на ваша месца? Хто будзе новы дэкан?

— Вы, галубчык, і будзеце!

Ён мусіў бы неяк саркастычна засмяяцца, паказваючы, што ён пакідае пасаду прафесарам, з паслужным спісам і рэпутацыяй, якія лёгка дапамогуць адшукаць новую пасаду, а вось я, старшы выкладчык, без кабінета, сувязяў і рэпутацыі, назаўжды застануся нулём без палачкі. Але ён быў сур'ёзны. Ды не столькі гэта, колькі ягоная раз'юшанасць дазваляла дапусціць, што ён не жартуе. Я — дэкан? У вачах прамільгнулі ўсмешачка і сфінксаў профіль Нойдэ. Зрэшты, тое, што адбывалася, было менш неверагодным за ўваскрасенне «разенбаўма». Менавіта так: не «больш верагодна», а «менш неверагодна». Бо і тое, і тое было «неверагодна».

— Вы гэта сур'ёзна? — я ўжо выяўляў здзіўленне хіба самой інтанацыяй.

— Так.

— Гэта нейкае непаразуменне, розыгрыш, — крывадушнічаў, так, але мой маўленчы апарат яшчэ не адаптаваўся, таму прамаўляў я цалкам праўдападобна.

— Шчасліва пацялёпкацца! — ён тыцнуў мне ў грудзі локцем. — Я сыходжу адсюль да д'ябла! Ключ ад кабінета ў замку, — і гнеўна патупаў далей. Я не ведаў, ці радавацца, што ў маёй безнадзейнай кар'еры адбыўся такі касмічны ўзлёт, альбо засмучацца, што ў якасці адкінутай прыступкі для ўзлёту быў скарыстаны добры чалавек.

Падняўшыся, я вінавата зазірнуў у дэканат, і безаблічная дзяўчына-метадыст, якая зазвычай падшывала нейкія тэчкі, прамармытала:

— Добры дзень, — хоць раней проста ківала мне галавой.

І, калі нязграбна падышоў і паклаў ведамасць на стол, дала ціхенька, пад нос:

— ...Міхаіл Аляксеевіч.

Я кіўнуў і зрабіў вуснамі рыбін рух. І выскачыў прэч. Азадана спыніўся ля дзвярэй, дзе быў ключ з біркай і прозвішчам небаракі-баравічка, якога толькі што вырвалі з моху і выкінулі. За дзвярыма быў кабінет з акном, і падваконне нібы зрабілася шырэйшае праз адсутную драцэну. Акно глядзела на тую самую вітую лесвіцу ва ўнутранай частцы корпуса. Не бог ведае што, канечне, але адцяпер у мяне свой кабінет. І стол. Праўда, без крэсла. Гэтую праблему трэба вырашаць самай першай! У калідоры быў шэраг аднолькавых чорных сядзенняў са складнымі партамі. Не пасуе дэкану. У адной з незамкнёных аўдыторый за выкладчыцкім сталом было выдатнае офіснае крэсла — чорнае, з артапедычнай спінкай. Акурат тое, што трэба для дэкана-пачаткоўца з вялікай дарогі!

Відаць, варта было вырашаць усё неяк афіцыйна, праз рэктарат, але ж колькі давядзецца чакаць, пакуль складуць каштарыс, набудуць, прывязуць, змантуюць — не, хуліганскае рашэнне праблемы бліжэй! Абы не застукалі. Вызірнуў — нікога. Можна цягнуць. Але ж і цяжкое, зараза! Прыгожы пачатак кар’еры — дробны крадзеж універсітэцкай маёмасці. Хоць крэсла фармальна і не пакідае яго сцены, проста карыстацца ім будзе зусім іншы азадак. Калі да фінальнай кропкі заставалася метры з два, ззаду над вухам пачуўся ліслівы галасочак, які вымусіў здрыгануцца:

— Добры дзень! Вы наш новы дэкан?

Я азірнуўся, апараны кіпнем, і пабачыў перад сабой птушаня. Высокі юнак, хударлявы, у белай кашулі. З вельмі шырокім для такой тонкай шыі каўняром. Нагадвае варацяна. Недзе я яго раней бачыў. Відаць, адзін з палутара соцень маіх боўдзілаў-студэнтаў. Сцяміўшы, што чарнявы хлопчык наўрад ці будзе адчытваць мяне, я кіўнуў:

— Ну так, я! — і пацягнуў крэсла далей.

— Не трэба гэта рабіць! — перасцярог ён, і я азірнуўся на яго ўжо з абурэннем. Хто ты такі, каб загадваць? Адлічу! Улады хопіць! Адпраўлю ў «акадэмію фізвыхавання»!

А студэнт пачаў так разлютавана вырываць крэсла з маіх рук, што я саступіў яму. Чорт з табой, я пасяджу на падваконні, а цябе запамню, прыгажун! Але ён і не падумаў вяртаць крэсла назад. Ён узгравасціў яго на спіну і, нібы в'етнамец з клятчастай торбай на Савелаўскім рынку (ці памятае нехта такі?), хуценька пайшоў да майго кабінета. Занёс крэсла, паставіў да стала, і, адсунуўшы яго для мяне, сказаў:

— Вось, сядайце, спадар дэкан! — я ашалеў. — Вам бы яшчэ жалюзі, каб не было так гола ў кабінце! Хочаце? Я магу намуціць. У мяне старэйшы брат займаецца. Бясplatна. Мы палічым за гонар!

Я падышоў да стала, акуратна сеў на край і пацікавіўся:

— Ты хто?

— Я — Саша! Саша Чубакоў. Я іду, бачу, дэкан сам мэблю носіць! Непарадак! Вам калі штось паднесці трэба, клічце мяне! Я заўжды! Я буду рады!

— Добра, Саша, — я ацаніў яго вяртлявасць і з ветлівай усмешкай выціснуў з кабінета. — Добра, Саша, я ўлічу. Дзякуй.

— Звяртайся ў любы час, спадар дэкан! — паспеў укрукціць ён, перш чым дзверы за ім зачыніліся.

Ачмурэць можна. Я пахадзіў па кабінце, сеў на крэсла. Да мяне забег Андрэйка, той самы Андрэйка, які быў маім алібі на мінулую ноч.

— Стары! Ну ты даў! — закрычаў ён. — І хто з нас пасля гэтага «феномен»? Ты як гэта? Дэкан у... Колькі табе там? — ён паспрабаваў адгадаць і пераблытаў у большы бок. — Чаго глядзіш так закахана? Хадзем прастаўляцца!

І быў «Барт», і была тэкіла, і яшчэ тэкіла, і зноў. Я ледзь адпіваў, а Андрэйка піў шот за шотам, прыгаворваючы: «Ты што такі пануры, спадар дэкан?», а я казаў: «Прыціскае да зямлі пачуццё адказнасці!» Ён планаваў, як мы рэфармуем факультэт, пісаў на сурвэтцы праскрыпцыйны спіс тых, каго варта звольніць у першую чаргу. Дагледжаная дзяўчына

без трэцяга зуба падтрымлівала святочны настрой. Я не афіксаваў момант, калі яна пачала выпіваць за наш кошт.

Зрэдкаса я меланхалічна нешта запытваў у бармена, напрыклад, а ці можна закусваць агавай тэкілу. Ён казаў, што ядомымі з'яўляюцца толькі суквецці і карань і што карань народная медыцына выкарыстоўвае, каб лекаваць пранцы, а вось сцябліна горкая і няўежная. А тэкілу робяць з соку.

Праз тры тосты за мой талент выбівацца ў людзі я ўдакладніў у бармена пытанне ўжывання агавы разам са смятанай. Ён, прымружыўшы вока, адказаў, што нават з ёй сцябліны есці немагчыма. І калі Андрэйка караскаўся на барную стойку з патрабаваннем уключыць песню «Белыя ружы» ў караоке, якога ў бары папросту не было праз інтэлектуальны цэнз, я зрабіў апошнюю спробу і спытаў, ці можна есці агаву са смятанай у невялікіх колькасцях, калі ты моцна п'яны. І зноўку адказ быў адмоўны, але аргументаў я не пачуў, бо шчаслівы за мяне Андрэйка ўжо выконваў песню «Белыя ружы» гурта «Ласкавы май» без караоке. Дзяўчына без зуба пляскала ў ладкі і смяялася.

Завершылася ўсё прадказальна: я, дапамагаючы сабе рукамі і нават нагамі, запіхваў Андрэйку ў таксоўку, а ён чапляўся за мяне і клікаў да сябе глядзець акварыум. Перш чым захлопнуць за ім дзверы, я ўдакладніў:

— А ты развёў бы спірт вадой з акварыума?

— Не, — цвёрда сказаў ён.

— А за сто баксаў?

— Не, — паўтарыў ён.

— А за пасаду дэкана?

— Не! — ускрыкнуў ён і дадаў, што ніколі не стане мяне падседжваць.

— А за Нобелеўскую прэмію?

Андрэйка зрабіў старажытнарускі непрыстойны жэст рукой, выклікаўшы немалы фурор перад студэнтамі, якія выходзілі з корпуса. Ён заўтра будзе чытаць ім лекцыі.

— Чаму? — здзівіўся я.

— Бо ў мяне ў акварыуме нейкі белы чарвяк завёўся, усю вяду загадзіў. Я яго вытрочваю, а ён зноў праз тры дні на

сценках. Не хачу, каб тое ж у маіх глудзах было! У мяне сваіх тараканаў хапае, зладзяць там Кулікоўскую бітву, а мне пакутуй пасля.

Я развітаўся з ім сардэчна, як пісьменнік развітваўся б з персанажам сваёй кнігі, калі б надарылася сустрэцца ў рэальнасці. Андрэй зрабіўся маім «персанажам», я яго «даду-маў», каб хлусіць табе. Але, як выявілася, непраўдзіва. Выдуманы Андрэй не рабіў бы тое, што я яму прыпісваў, але з маёй падачы для цябе ён назаўжды зрабіўся пажыральнікам агавы. Толькі ад'ехала ягоная таксоўка, побач са мной спынілася наступная. Дзверцы расчыніліся, і са скураных глыбіняў мне махнуў рукой ашчэраны прыгажун з тварам забойцы.

— Добры вечар, Міхаіл Аляксеевіч! — крыкнуў Чупрыга.

Я не хацеў нікуды з ім ехаць. Не хацеў яго бачыць. Я не навідзеў яго ірацыянальнай нянавісцю разумнай і слабай істоты, якую пераследуе неразумная, але большая паводле памераў.

— Давай лезь у машыну, разумнік!

І я зразумеў, што калі не залезу, ён занясе мяне, узяўшы за шкірку, як гэта рабілі са мной раней. Занясе, нягледзячы на толькі што падараваны мне прэстыжны пост, на мой уласны кабінет, на тое, што знайшоўся студэнт, які пагадзіўся цягаць за мяне мэблю. І я пакорліва скокнуў у прасякнутыя танным адэкалонам нетры і зачыніў дзверцы. Мы паехалі наперад, а ён, ашчэраны (мяркуючы па ўсім, ён лічыў гэта абаяльным), сказаў:

— Як хутка ў нас усё, скажы, га? Колькі ты гадоў да гэтага калупаў пароду без варушняку ў кар'еры? Год? Два?

Я кіўнуў, схваўшы вочы, і выціснуў:

— Дзякуй.

— Дык чо «дзякуй»? Гэта не мне «дзякуй»! Гэта сам ведаеш каму «дзякуй»! Зараз пакалякаем. Браток, адвязі ты нас у «Курылы»!

Я напружыўся, а ён заўсміхаўся нават шырэй, чым дазваляла сківіца, да поўнага яе вывіху, што частакол зубоў ледзь не вываліўся ў салон.

— Ды не сцы! — ляпнуў ён мяне па плячы лапай. — Твая дома сядзіць! Яна сёння выходная!

— Так праінфармаваны пра ейны графік? — я ўскінуў брыво.

— О, так! Пра-ін-фарма-ванны-я капец як! Можаш не сумнявацца! Веды — сіла, тупняк — магіла!

Я мог бы запырачыць, што веды — гэта інфармацыя, якая прайшла сістэматызацыю. А на яе мозг Чупрыгі не здатны. Хіба засвойваць інфармацыю як такую: дадзеныя сачэння, матэрыялы праслухоўвання. Але мае веды (менавіта што не інфармацыя, а глыбіннае разуменне норваў і звычак гарылаў) падказвалі мне, што рэакцыя на такое назіранне, прамоўленае ўголас, можа быць крыўднай і хутчэй за ўсё балючай для мяне. Мы ехалі ў цішыні — відаць, ён меў інструкцыю не пачынаць размову ў таксоўцы.

Я сузіраў вечаровую Маскву, у якой захоўвалася дзённая мітусня, але з нейкім новым сэнсам. Увечары падаецца, што людзі бегалі туды-сюды ў пошуках чагосьці вечнага і добрага: любові, гармоніі, цеплыні... Чупрыга вычышчаў ключом бруд з-пад пазногцяў, рабіў з яго бобачкі і каштаваў. Я быў павярнуўся да яго, каб неяк падкалоць, але заўважыў кабуру, а потым і рукаятку пісталета. Не, жартаваць з яго не хацелася. Ні па-сяброўску, ні грэбліва.

— Чо? — ён засяроджана ссунуў бровы.

— Нічо, — перадражніў я яго. — Смачна есці!

Ён адразу прыбраў ключы ў кішэню. Відаць, чыстка пазногцяў была для яго працэдурай інтымнай, і заняўся ён ёй забыўшыся. Машына заціхла ля ўвахода з шылдай «Курыль». Трапіўшы ўсярэдзіну, мы селі ў адну з кабінак, упрыгожаную шаўкаграфіяй. Акварэль на сцяне лаканічнымі шаравата-зялёна-чорнымі фарбамі дэманстравала лінкор, які тоне, і было не зразумела, японскі ён ці расійскі. Мяркую, гэтую двухсэнсоўнасць закладалі адпачатку. Пра Курылы таксама складана сказаць, чые яны.

Чупрыга замовіў салёную гарбату з пражаным рысам, а таксама чарку гарэлкі, прадэманстравалі павагу і да японскай, і да расійскай традыцыі. А я папрасіў кавы, і з давальненнем пачуў, як шуміць, перамолваючы зерне, ка-

вавы аўтамат Allegro. Чупрыга ашчэрыўся, збіраючыся нешта сказаць. Я падумаў, што, калі ён ляпне штосьці пра наш з табой Allegro, я ўстану і сыду. І хай ён, бляха, пасля выбачаецца ў прысутнасці Баці, што ўлазіць у мае жыццё і таямніцы. Але ён перадумаў, відаць, пабачыўшы нядобры бляск у маіх вачах. Варта запомніць, што яго можна спыніць. Ён выліў сваю чарку гарэлкі ў гарбату і сказаў:

— Генмайча па-курыльску! Гы-гы!

Атрыманую сумесь ён выпіў з выглядам гурмана-людажэра, які толькі што вячэраў чыёйсьці сакавітай пячонкай. Пасля зачыніў бамбукавую засаўку ў кабінку, зрабіў жэст, каб я нахіліўся, і з даверам паведаміў:

— Тут можна размаўляць. Ніхто не слухае. Ну, апроч нашых, вядома, — ён ухмыльнуўся. — Карацей, вось як мы будзем працаваць. Запамінай. Ты будзеш атрымліваць даручэнні. Ты не зможаш іх не выконваць, інакш з табой будзе размаўляць ён, — Чупрыга паляпаў па кабуры. — Даручэнні будуць перадавацца вусна і толькі нашымі людзьмі. Запісваць нельга. Распавядаць нельга. Пераносіць даручэнні на іншы час, акрамя таго, які скажуць нашы людзі, нельга. Зараз, значыць, наконт механікі працы. Запішы тэлефон, — ён прадыктаваў нумар, які пачынаўся з 916, і распарадзіўся: — Пазнач імя як «Нойдэ». Не «Баця», бляха, і не «Старшыня» — толькі «Нойдэ». Бо калі табе тэлефануюць ці пішуць з нумара «Нойдэ» — гэта тыпу размова дзвюх асоб. А калі «Старшыня», атрымліваецца, што ты нібыта падначалены. Ці нейкая арганізацыя як быццам. Гэта значыць, скажам, ужо можна справу заводзіць. Ці зразумеў?

Я кіўнуў.

— З нумара «Нойдэ» табе будуць прыходзіць СМС. Яны — самае галоўнае. Іх будзе два тыпы. Першы — «Прымі чалавека». Другі — «Чалавек далей не едзе». Зараз я табе патлумачу, што да чаго. Паведамленне «Прымі, напрыклад, Чупрыгу» азначае, што баклан, які прыйшоў да цябе і прадставіўся як Чупрыга, — гэта важны дзядзька. Ён ад імя нашай арганізацыі і па яе даручэнні. Усё, што ён сказаў, абавязковае для выканання. Сцяміў? Калі ты атрымаў СМС «Прымі Чупрыгу», а да цябе прыйшоў які-небудзь нату-

раліст і сказаў, што ён Вася і ён ад Баці, пасылай яго на тры літары. Калі ты атрымаў паведамленне «Прымі Васю», а да цябе прыйшоў я і сказаў: «Я — Вася», ты ўсё адно пад маім камандаваннем. Хоць ніякі я, вядома, не Вася. Я — Чупрыга. Так зазвычай не робіцца, і ўсіх сваімі імёнамі называюць, але важна, каб да цябе прынцып дайшоў. У СМС чалавек з імем, і ён вусна дае табе каманду. Тэлефон, як ты зразумеў, ад сённяшняга дня не адключаць і заўжды мець пры сабе.

— А калі я заняты?

— Баец, бляха! Тебе ж Баця тлумачыў: калі ты напраўду заняты, мы не чапаем! А калі так нешта, адарвешся, не рассыплешся! Баця любіць паўтараць для мудакоў, якія тлумачаць, што «зараз не могуць», бо да іх «бабуля прыехала», любіць тады набраць на мабільу і сказаць: «Сябра, бляха! Бог не дасылае табе большыя выпрабаванні, чым ты здатны вытрымаць! Калі мы табе напісалі, значыць, ведаем, што ты — менавіта ты і толькі ты — нашаму даручэнню дасі рады». А калі не даходзіць, прыязджаю я, — ён зноў паляпаў па кабуры.

Мне падумалася, што гэтай фразачкай ён не столькі блузнерыць, колькі неймаверна перабольшвае значнасць Нойдэ. Ці стары нагэтулькі самааддана будаваў Вавілонскую вежу ўлады, што забыўся, як сумна завяршыўся папярэдні эксперымент.

— А што значыць СМС «Чупрыга далей не едзе»?

— Я табе па зубах дам за «Чупрыга далей не едзе»! Дэкан, бляха! — у слове «дэкан» ён зрабіў націск на першы склад, і высакародная акадэмічнасць ператварылася ў штосьці крымінальна-блатняцкае, сугучнае з «зэкам». — Запомні: «Нейкі чорт далей не едзе» — гэта пра выхад чалавека з нашай арганізацыі, цьфу, чорт! Вось пастаянна агаворваюся! З нашага кола сяброў! Атрымаўшы паведамленне «Чупрыга далей не едзе», ты перастаеш не тое што даручэнні мае выконваць, нават калі хтосьці цябе з нумара Нойдэ пра гэта папрасіў, ты, сука, нават вітацца са мной перастаеш. Забываеш пра мяне і сціраеш усе кантакты з нататнікаў. Калі чалавек «далей не едзе», значыць, што ён адцяпер не з намі. А Баця разважае так, што той, хто не з намі, той утварае

патэнцыйную небяспеку для нас. Прычым гэта, павер, паўстала не на пустым месцы, — сківіца Чупрыгі высунулася, і ягоны твар азвярэў. Відаць, не адну костку ён зламаў тым, хто ствараў небяспеку для Баці.

— Я зразумеў. Калі атрымліваю паведамленне «прымі такога і такога», трэба будзе выканаць усе вусныя даручэнні, якія ён дасць. А наўпроставых даручэнняў праз СМС не бывае?

— Хіба што-небудзь нязначнае. Тыпу «паедзь туды і прымі там такога» ці проста «будзь там». Але калі нешта важнае, нешта небяспечнае, ты разумеш, дэкан, не-бяс-печ-нае? Тады вусна, пасля «прымі такога».

Ён расправіўся з генмайчой, я дапіў каву. Паўза схіляла да прастадушнасці:

— Слухай. А хто вы... То-бок мы... Хто мы такія?

— Вось усю гэтую разумку табе лепей Баця патлумачыў бы. Але ты ўжо чуў пра кола сяброў... Добра, хрэн з ім! Скажу па сакрэце, але не здавай мяне. Міжсобку мы называем кантору пантэонам. Не ведаю, адкуль пайшло. Пантэон — гэта такая маліна, дзе багі да рэвалюцыі жылі. Але я ў гэтай усёй, — ён пашчоўкаў пальцамі, — тэасофіі вашай не надта. Навука ваша — яна для дэканоў. На гэтым пакуль усё, адпачывай, баец.

Я развітаўся, адзначыўшы гэтае «адпачывай». Людзі, якія ставяцца да цябе, нібы гаспадары, гавораць так, каб распараджацца тваім асабістым часам. Быццам пераводзяць цябе ў рэжым чакання, калі ты ўжо выканаў іх заданне, бо, відаць, ужо выношваюць план, як «прыпахачь» цябе ў будучыні.

І мы адпачывалі з табой, Воля. Каталіся на Mercedes GLK. І ты не пыталася, адкуль ён у мяне, таму хацелася папроста насіць цябе на руках. Незразумелае GLK мы тут жа перахрысцілі ў «Галку», і чорны варанок зрабіўся нястрашнай птушкай. Пляму крыві ты адшукала ў першы ж вечар, калі абмацвала кнопкі, мяняла дыскі, аглядала бардачок і прыўздымала кілімкі.

— Глядзі! Нехта вінчык праліў! — ускрыкнула ты.

Кроў ператварылася ў віно. І гэта лепш, чым наадварот.

Глава сёмая,

у якой я крыўджу акулярыка

Явыканаў яшчэ некалькі даручэнняў, шторазу нечаканых для мяне, але яны не пакідалі пасля сябе гэткай вусцішы. Мне нават і не сорамна за іх.

Адным шэрым, як вада Яўзы, днём я прыйшоў у квартэрку-каморыну да нейкага былога партыйнага функцыянера. Патрабавалася выкупіць яго хатнюю бібліятэку, якая ледзь змясцілася ў «Галцы». Дзядулька ўвесь час гаманіў сам з сабой і меў агідную звычку, калі пра штосьці задумаўся, чухаць пахвіну. Ён спытаў, адкуль я даведаўся пра кнігі, і я, згодна з інструкцыяй, адказаў, што праз «З рук у рукі». Задаволена кіўнуўшы, ён адвёў мяне ў пакой, дзе кнігі былі раскладзеныя па стосах і перавязаныя жгутом — нібы савецкі торт «Казка». Згадаўшы штосьці пра архівы Жданава і атрымаўшы грошы, стары прамовіў на тон ніжэй: «Вось да чаго яно дайшло, вось да чаго» — мяркую, маючы на ўвазе самую неабходнасць продажу кніг. Не ведаю дакладна, ці быў ён знаёмы з Бачем, але штосьці ў яго манеры прамаўляць і рабіць паўзы між словамі падказвала, што быў. Магчыма, я браў удзел у нейкай хітрай расправе над колішнім ворагам. Можа, кнігі былі часткай якой-небудзь вельмі даўняй, яшчэ з 1970-х, спрэчкі. Альбо мелася сярод іх якая-небудзь інкунабула — першае выданне прамоваў Сталіна, падпісанае ім для бацевага сябра за часамі Палітбюро? Кнігі праз пару скрыжаванняў трэба было адгрузіць мужыкам на

КамАЗе. Назіраючы, як неахайна яны кідаюць кніжныя торты ў кузаў, я пацікавіўся, куды яны гэта ўсё павязуць. Адзін адказаў: «Не твая справа». А другі, адначасова з ім: «У Ногіна — на сметнік».

Была яшчэ арыстакратычная какетка, пажылая кабета ў дагістарычным футры. Яе мне даручылі суправаджаць у Вялікі тэатр на «Спартака». Яна назвала мяне «даражэнькі» і, узяўшы пад руку, правяла ў кватэру ды пачала бясконцы аповед пра балет. Маёй задачай было своечасова падтакваць, і я не даў рады, бо ківаў, калі, як вынікала з наступнай фразы, трэба было абуральна ўскідваць бровы. Але яна не асабліва звярталася на мяне ўвагу — відаць, такіх «даражэнькіх» было нямала да мяне. Яна падфарбоўвала вочы перад люстэркам, а я баяўся, каб не прыйшло ўдакладненне місіі наконт таго, што з ёй трэба зрабіць пасля «Спартака». Пшыкнуўшы яшчэ колькі разоў на сябе музейнай парфумай, яна ласкава дазволіла праводзіць сябе да аўтамабіля, элегантна абвіўшы мой локаць. Да канца вечара я, здаецца, ужо цяміў у балеце, і мы так пасябравалі з прыгажуняй, што я амаль забыў пра яе ўзрост і пакінутае ў гардэробе лісінае манто, якое нагадвала мне чучала з краязнаўчага музея. У зале былі яе сяброўкі. Яны перашэптваліся за верамі, і я зразумеў, што мая місія складалася з простага эскорту. Пасля яна наракала на дзяўчат з Украіны, якіх зараз бяруць у труп, хоць ім самае месца ў кароўніку. У гардэробе ліса вярнулася ёй на плечы, а ўзрост на твар. Калі мы ўжо вярталіся, яна раскрыла далонь, выгнула перадплечча, паклала пальцы на лоб і, адкінуўшы назад сваю пародзістую галаву, прамовіла:

— Танец балерыны стварае не аздак. У балерыны мусяць танцаваць пальцы, вусны і бровы.

Выпырхнуўшы з машыны, яна азірнула і папрасіла:

— Раствумач гэта маладым, бо мяне яны не чуюць. Прывітанне нявесце! — і сышла.

Неяк я наведваў у бальніцы чалавека, у якога, здаецца, было пераламанае абсалютна ўсё. Запытаў у вачэй, што тырчэлі з бінтоў, ці не трэба што-небудзь, а пасля прамовіў тое, дзеля чаго быў дасланы: «Іх пакаралі».

Я перадаваў нейкі скрутак бамбізу ў парку Горкага. Ён таропка прыйшоў і сышоў, азіраючыся, і глядзеўся б больш натуральна ў фуражцы і пры пагонах. Я вазіў кудысьці Peugeot 206, на прыборнай панэлі якога быў алтар з мяккіх цацак. Калі ў мяне папрасілі сэрвісны талон, выявілася, што бардачок пад завязку забіты прэзерватывамі. Я тэрмінова адвозіў да смешнага малыя грошы гатоўкай — пад цягнік на Яраслаўль. Грошы забраў п'яненькі мужычок, які меў пах вагона і вэнджанай курыцы, ён запісаў мой нумар і абяцаў вярнуць «лавэ» праз месяц, калі зноў будзе ў Маскве, але так і знік назаўжды з гэтымі 70 далярамі (дакладней, з сотняй, бо рэшты ў яго, вядома, не было).

А неяк познім ранкам я валяўся ў ложку, лянуючыся ўставаць, і падумаў, што, калі добра пашукаю, ты, Воля, знойдзешся між складкамі коўдры. Але згадаў, як раніцай ты апраналася, папраўляла вопратку, ціхутка сказала, што ў цябе сёння змена «на суткі», як я адчуў тваю буську на шчацэ і зноў праваліўся ў сон.

І тут гук падвойнага звону паведаміў пра новае СМС з нумара Нойдэ, кароценькае, нібы стрэл: «Прымі Філіпа».

Ведаеш, я адразу адчуў, што за гэтым паведамленнем, што за ім... Дадумаць мне тады не далі, бо пачуўся дамафон, і я, рыфмуючы «Філіп да лінолеуму пяткамі прыліп», пайшоў адчыняць. І здзіўляўся яшчэ — хто гэта і навошта ў дамафон? Сантэхнікі якія-небудзь? Але там — без «добры дзень», без «дазвольце прадставіцца» — прагучаў голас улады:

— Гэта Філіп.

І праз паўзу, каб я зразумеў, што «Філіп» значыць «слухай і слухайся»:

— Апранайся і ўніз, — і дадаў: — Пашпарт вазьмі.

Я апранаўся, думаў пра гальштук. Я не ведаў, што там, збег па лесвіцы. Філіп быў апрануты ў лёгкі цёмны плашч. Ягонаму пародзістаму гальштуку было цесна ў каўняры. Я адназначна бачыў недзе раней Філіпа — падумалася пра банкаўскі сектар. Валасы былі густа змазаныя лакам і разабраныя на пасмы, якія спадалі на лоб, — радыкальна як на банкіра, але такая ўжо Масква. Ён не глядзеў на мяне, факутуючы позірк на сваім гальштуку, і гэта мне не спадабалася.

— Слухай уважліва, — сказаў ён рэзка. — Трэба, каб ты выступіў у судзе. Гэта важна.

У судзе, падумаў я. Як цікава! Выступіў у судзе! Ён працягваў, падняўшы вочы — настолькі ўчэпістыя, што лепш бы ён працягваў іх хаваць у гальштуку, — хутка, але пераканаўча:

— Запомні адрас. Адрас, кажу, запомні. Вуліца Каланчэўская, 11. Паедзеш на метро. Так прасцей будзе потым... эвакуіраваць. Запомніў адрас?

Я запомніў слова «эвакуіраваць».

— Выходзіш з метро, ідзеш да суда. Адрас, яшчэ раз, вуліца Каланчэўская, 11. Пройдзеш метраў 50 — і ты на месцы. Там пабачыш. Двухпавярховік.

— Каланчэўская, 11, — паўтарыў я, думаючы, што значыць «эвакуіраваць» і чаму на метро.

— Пашпарт з сабой? — удакладніў ён. Я кіўнуў сцвярджальна. — Зараз самае галоўнае. Табе трэба будзе адказаць на пытанні. Будзе апытанне сведкі, запомніў? Апытанне сведкі. Табе задаюць пытанні, ты адказваеш. Я не буду табе надыктоўваць самі пытанні, каб ты не заблытаўся. Запомні толькі адказы. Яны такія. Запамінаеш? Адказы: «Так. Так. Не. Так». Будзе чатыры пытанні. Ты адказваеш у паслядоўнасці «Так. Так. Не. Так». Потым выходзіш з залы і валіш адтуль. Ці зразумеў?

Я кіўнуў.

— Калі ты памылішся нават у адным адказе, — сказаў ён праз паўзу, — я асабіста цябе заб'ю.

Ён паглядзеў мне ў вочы так спакойна, што я зразумеў: сапраўды заб'е. Такое вось пачуццё ад погляду.

— А да таго, як я цябе заб'ю, цябе арыштуюць у зале суда за лжэсведчанне. І адразу змесцяць пад варту. А я прыйду ў камеру і цябе заб'ю. Разумееш, што я кажу?

І ён засмяяўся, Воля! Засмяяўся, паказваючы, што ён так жартуе! Ведаеш, як смяюцца такія людзі? Яны шырока разяўляюць рот і, не мяняючы пазіцыю галавы, рагочуць на ўсё горла. Цікава, дзе ён гэтаму навучыўся, на якіх банкаўскіх курсах? Жыва ўяўляю сабе, як іх, топ-менеджараў, трэніруе які-небудзь топ-топ-топ-менеджар, як правільна смяцца, жэрці канкурэнтаў і рабіць гучную адрыжку.

Я не пытаў, ці магу я адмовіцца, бо ведаў, што не магу. Я спытаў, у сувязі з ілжэсведчаннем, ці азначае, што адказы «Так. Так. Не. Так» не лжывыя.

Ён нецярпліва махнуў рукою:

— Не напружвайся наконт гэтага! Папроста не грузіся! І газеты заўтра не чытай. І тэлевізар не глядзі. Табе Чупрыга пра тры правілы казаў? — Я хацеў сказаць, што не, але ён не даў мне скончыць. — Вось не думай. Не думай. Ты лепш адказы запомні. Так. Так. Не. Так. Там, у судзе, пра ўсё дамоўлена, усе пытанні павырашаныя. Засталася фармальнасць. Каб нехта падышоў і даў васьм гэтага адказы для пратаколу.

Ён працягнуў мне асадку, прапаноўваючы запісаць іх дзенебудзь. Я пачаў пісаць на левай далоні і ўжо амаль вывеў «так», калі ён прыкрыкнуў:

— Ты галавой ударыўся ці як? Хочаш, каб цябе ягоны адвакат за дупу схапіў і давёў у судзе, што ты адказваеш не сваім розумам? Давай схематычна як-небудзь малюй!

Ён стаяў насупраць мяне і чакаў, пакуль я «схематычна» намалюю на руцэ «Так. Так. Не. Так». Думкі блыталіся: мне прапаноўвалі нешта не проста несумленнае, а небяспечнае, пасля чаго мяне давядзецца «эвакуіраваць». Я згадаў Лотмана і накрэсліў «+ + - +».

Філіп паціснуў плячыма і сказаў, што я магу хоць жаночыя грудзі намаляваць, абы запомніў правільныя адказы.

Ён зірнуў на гадзіннік, што нагадваў плацінавага трансформера. Ён абвіваў запясце мноствам лапаў і, магчыма, мог ператварацца ў пісталет, калькулятар і мяшочак з трыццаццю срэбнікамі пры патрэбе. Падлічыўшы нешта ў галаве, Філіп сказаў:

— Ну што, Міша, голуб ты мой! Зараз там абвесцяць перапынак. Фармальна — на 20 хвілін. Рэальна — пакуль сакратар не паведаміць суддзі, што ты дастаўлены ў будынак. Таму давай, ногі ў рукі і на метро. Я б цябе падвёз, але нельга, каб нас бачылі разам.

Мне не хацелася, каб ён падвозіў мяне да метро. Мне не спадабалася, што ён назваў мяне Мішам і «голубам». Я бачыў, што гэтаму чалавеку нельга давяраць. Пра гэта кры-

чала ўсё — ад гэтага гальштука да бессаромных і чэпкіх ва-чэй, якія маглі пераканаць, але не маглі прывабіць. Але ён назваўся Філіпам, а ў маім тэлефоне, між тваімі СМС, было паведамленне: «Прымі Філіпа». Больш тут і думаць няма пра што.

Я рухаўся да метро, ловячы сябе на думцы, калі бачыў сваё адлюстраванне, што так, гарбавата хаджу, але хадзіць роўна ў нашы дні могуць сабе дазволіць толькі снобы, якія нікуды не спяшаюцца. Я мінаў астанкінскіх аматараў даміно і звярнуў увагу на іх наколкі. Так, бо лжэсведчанне ў судзе — крымінальнае злачынства.

Я абмінаў лужыны і хмызы, катой, машыны і рэкламу, якая выдае лжывыя сведчанні без усялякай адказнасці. Будзе вось як. Увайшоўшы ў залу, я пабачу злачынца, якога нашая хеўра намагаецца вывесці на чыстую ваду. Такі сабе пануры гарылоід з выпнутай ніжняй губой. І, калі я не прамоўлю свае «Так. Так. Не. Так», ён будзе працягваць здзяйс-няць свае чорныя ўчынкі.

Але гэта была лухта, вядома, бо такія людзі, як Філіп, па-просту не будуць ваяваць са злачынцамі. Вось цікава, з чаго я ўзяў, што маёй задачай будзе даваць паказанні менавіта супраць, а не на карысць кагосьці? Можна, гэты Філіп хо-ча выцягнуць з турмы аднаго з сябручкоў-банкараў? Вы-цягваць з турмы — зусім не засаджваць туды. Нішто сабе гуманная задача.

Спускаючыся па эскалатары, я глядзеў, як выціраецца потам частакол плюсікаў на маёй далоні. Мінус перакрэс-ліваў лінію жыцця, як і паказанні сведкаў часам перакрэс-ліваюць лёс. Што я раблю? Я ж чытаў і Новы Запавет, і «Архіпелаг ГУЛАГ».

Колькі станцый і перасадка — усё нібы ў сне. Маскоўскае метро — гэта сон, які сніць вялікі стомлены горад, а кож-ны чалавек, з яго лёсам, каханнем і стрэсам, у гэтым сне — здань, прымоеная на імгненне, пакуль горад не паверне-цца на другі бок і не засне больш глыбока. Таму не трэба думаць, трэба таксама заплюшчыць вочы і рухацца па яго-ных артэрыях, пакуль ён сніць цябе. І своечасова выйсці на вуліцу Каланчэўскую, дзе некалі, відавочна, была каланча,

а зараз правал метро, з якога людзі выпаўзаюць на святло. Хацелася пазбавіцца гэтага сюрэ і адназначнасці з плюсамі і мінусамі, хацелася нагэтулькі марудна ісці да патрэбнага адрасу, каб не трапіць туды ніколі. Але шыльды з нумарамі будынкаў былі дастаткова буйныя, а вокны з кратамі не пакідалі шанцаў прайсці міма.

Я набраў цябе, разумеючы, што ў зале суда тэлефон давадзецца выключыць. Цікава, калі б ты адказала, як усё павярнулася б? Ты магла б сказаць мне якую-небудзь адзіную фразу, якая не мела б ніякага дачынення да справы, у тваім стылі — што ў небе такія аблогі, і людзям трэба дарыць кветкі, а ў паветры пахне вясной і грэнкамі. І я б не зрабіў тое, што зрабіў. Але ты не магла адказаць, я ўсё разумею.

Двухпавярховы будынак суда быў лімонна-жоўты, меў карнізы і пілястры, пафарбаваныя ў белы колер, нібы гэта крэмавыя ўпрыгожанні на торце! Такі мілы і строгі класіцызм, папсаваны недарэчным ганкам яшчэ ў мінулым стагоддзі. Пачварнае вырашэнне, але як яшчэ ў наш час мусіў бы выглядаць уваход у будынак суда, дзе адны людзі вырашаюць лёс іншых?

Але галоўным тут быў не ганак, Воля, а натоўп, які грудзіўся на ходніку і вывальваўся на праезную частку, і таму АМАП паставіў каля яго агароджу. І мне зрабілася зразумела, што мы з натоўпам тут па адной справе. Я заўважыў фотарэпарцёраў з салдацкай выпраўкай, замежнікаў у бялуткіх кашулях, пабачыў тэлекамеры на павучыных нагах штатываў, падрабязна апісаныя Гербертам Уэлсам у «Вайне светаў».

Насустрач мне выйшаў мажны мужчына ў танным чорным касцюме, які, падобна, ледзь зашпіліўся на ім. Твар ягоны меў выключна службовыя рысы і паведамляў пра род дзейнасці лепш за чырвонае пасведчанне з абрэвіятурай. Я так і не зразумеў, ці ён з нашых, ці ягоная кантора прыняла ад нашых прапанову дапамогі.

— Міхаіл Аляксандравіч? — спытаў крупнел, нібы ён турагент, які сустракае ў аэрапорце Бангкока нелегальнага мільярдэра.

— Аляксеевіч, — паправіў я.

Ён звернуўся з нейкай паперчынай, паправіўся:

— Так, Аляксеевіч. Вы праінструктаваны?

Я кіўнуў, і ён, паўтарыўшы мой ківок, сказаў:

— Накіроўвайцеся за мной. Не затрымлівайцеся і не адказвайце на пытанні. Хутка.

І ён рушыў на натоўп, які расступаўся перад ім так, як расступалася б зграя антылоп, пабачыўшы слана, што рухаецца праз іх. Ісці за гэтым ледаколам было прыемна і лёгка, пакуль мы не ўперліся ў больш шчыльныя слаі натоўпу. Тады ён, рассоўваючы целы рукамі, пачаў паведамляць напайголасу, так, што чулі яго толькі людзі побач: «Кур'ер. Сьдзіце з дарогі, шаноўныя. Вызваліце месца. Прапусціце кур'ера. Тэрмінова. Дарогу для кур'ера». А вакол пачаўся гоман: «Хто гэта? Хто гэты хлопец? Адкуль ён? Яго хто-небудзь раней бачыў?»

Мы апынуліся ў вузкім калідорчыку, дзе мой праважаты паведаміў штосьці ўзброенаму ахоўніку-міліцыянту, і нас прапусцілі ў фае, адкуль давялося ісці на другі паверх па бетоннай лесвіцы, усталяванай тут яшчэ за савецкім часам замест старой драўлянай. Наверсе праз калідор я пабачыў разнасьцежаныя дзверы, якія вялі ў запоўненую людзьмі светлую залу. Нагадала пра ўніверсітэцкую аўдыторыю — калі ідзеш да натоўпу незнаёмых юнакоў, якім абсалютна пляваць на ўсю тваю семіётку. І тады робіш крок у гэтае святло, аслеплены на імгненне, і падаецца, што ты не здолееш прачытаюць лекцыю, але паступова зрок вяртаецца, голас набывае ранейшы тэмбр, і ты можаш проста давярацца плыні жыцця.

Я ўвайшоў следам за бамбізам. Тут маё месца, аднак, было не перад слухачамі, не за масіўным сталом, дзе ўзвышаліся крэслы для старшыні і засядацеляў, а бабітыя барвовым дэрмацінам. У зале, значна меншай за ўніверсітэцкую, маё месца было сярод статыстаў.

Мой праважаты шырокімі крокамі адолеў адлегласць залы да пракурора, сіні мундзір якога ўпрыгожвалі залатыя значкі і нашыўкі, нават пагоны, здаецца, ён меў залатыя. Але, зрэшты, ці былі ў яго пагоны? Не памятаю. Прынамсі,

акуляры ён дакладна меў залатыя. Прыўзняўшы іх на лоб, ён слухаў, што шэпча яму бамбіза, і глядзеў на мяне. Спачатку я апусціў вочы, нібы сарамлівая нявінніца, але знянацку на хвалі невытлумачальнага шаленства папросту ўтаропіўся на яго сваімі вачыма, яшчэ і з выклікам. Пракурор расчытаў гэта па-свойму. І ледзь заўважна кінуў мне.

З-за спіны да мяне наблізіўся судовы прыстаў са словамі: «Неадкладна займіце сваё месца. Чаго стаіце сярод залы? Неўзабаве пачынаем!» Каля бліжэйшага і наступнага вольнага месца на мяне шыкнулі: «Занята!» — адшукаць, дзе сесці, было няпроста. Якім бы нязручным і рыпучым ні было маё зробленае з ДВП сядзенне, давядзецца трываць. Бо ўсё-ткі ж суд.

Я агледзеўся. Удзельнікі працэсу прысутнічалі амаль у поўным складзе, не было толькі суддзі і, уласна, падсуднага. Відаць, праз мяне давялося расцягнуць перапынак. Памяшканне суда мела дарэвалюцыйную драўляную падлогу, несумнеўна, каб падкрэсліць глыбокія карані расійскага права. Вакол было шмат людзей з майстэрскімі журботнымі абліччамі, і я не мог здагадацца, хто тут смуткуе праз крыўду, а хто праз несправядлівае абвінавачванне. Справа была клетка з зэдлікам, вядома, без спінкі, каб падсудны, не дай бог, не мог усесціся на яго зручна. Каля клеткі міліцыянт з тэлефона чытаў Буніна. Жартую. Не ведаю, што ён там чытаў, можа, дэтэктыў які. Побач з пракурорам сядзела сакратарка і запісвала штосьці пад дыктоўку — падобна, мае пашпартныя дадзеныя, хоць у мяне іх так і не спыталі. Ззаду да мяне падышоў сівы мужчына з тварам чалавека, які зрабіўся вымушаны прасіць міласціну:

— Даруйце, малады чалавек, — прашаптаў ён, зазіраючы ў вочы. — А вы хто будзеце?

Я паазіраўся, шукаючы бамбізу. Я разлічваў, ён будзе непадалёку ад мяне, каб ахоўваць ад людзей і памылак. Але ён знік, і я быў з сітуацыяй сам-насам. «Так. Так. Не. Так», — бязгучна паўтарыў я сабе на ўсялякі выпадак і раскрыў лодачку далоні з заповітнымі плюсікамі.

— Дык хто вы? — не адставаў мужчына.

Што я мог адказаць? «Так. Так. Не. Так»? «Я не ведаю»? «Я сведка, але пакуль не ведаю, чый менавіта»? Я развярнуў-

ся да яго і паціснуў плячыма, бездапаможна развёўшы рукі.
Ну адкуль я ведаю, хто я?

Ён усміхнуўся ў адказ, праўда, здаецца, з нейкім шкадаваннем, і сказаў:

— А, ну ясна, — і шмыгнуў да сябе.

«Ідуць!» — прабегся шэпт па зале. І яшчэ раз другой хваляй, больш выразна, таму зрабілася зразумела, што не «ідуць», а «вядуць». Увайшлі два міліцыянты, паміж якімі быў заціснуты мужчына ў акулерах, апрануты ў шэры спартовы касцюм. Я адчуў, што мне лепш не глядзець на яго, што сёння наогул варта глядзець толькі на сваіх сяброў — пракурора і суддзю. Але не ўтрымаўся і павярнуўся да вязня. І я здрыгануўся, пазнаўшы ягоныя акулеры і тонкія вусны. Гэта быў вельмі вядомы працэс, які працягваўся неапісальна доўга, нібы хранічная хвароба з перыядычнымі абвастрэннямі ў тэленавінах.

Ён сеў на зэдлік у клетцы, нібы глядач кінатэатра, якога прымушаюць хадзіць на адзін і той жа фільм. Адкінуўшыся спінай на сцяну, ён абвёў прысутных стомленымі вачыма, як гэта рабіў бы рэжысёр аматарскага тэатра, дзе акторы не могуць сыграць пераканаўча сцэну са «Страшнага суда». Камусьці кіўнуў. І адразу ж утаропіўся на мяне, беспамылкова апазнаўшы новы сюжэтны паварот.

Самае страшнае, што ён імгненна выклікаў ува мне прыязнасць. Ён меў інтэлігентны твар. І чалавечны. Быў мо гадоў на пяць старэйшы за мяне, але нас з лёгкасцю можна было б палічыць аднагодкамі. Калі б мы вучыліся ў адной універсітэцкай групе, мы імгненна б пасябравалі, бо слухаем адну музыку і чытаем адны кнігі. Ён глядзеў на мяне з-за краты. Не, не рабіў спробаў са мной загаварыць, хоць нас аддзялялі тры метры. Але ў яго была жывая міміка: ён ускінуў бровы і неяк ветліва матнуў галавой, маўляў, сардэчна запрашаем у наш цырк! Мне захацелася як-небудзь падбадзёрыць яго: дружа, трымайся, усё будзе добра! — але я проста адварнуўся. Бо нельга на яго глядзець і сябраваць позіркамі. Як і не зразумела, з кім тут наагул можна сябраваць.

— Устаць! Суд ідзе! — абвясціў нехта.

За крэсламі адчыніліся дзверы, і ў залу заплыла тройца, апранутая ў манты. Я быў чамусьці перакананы, што такі працэс абавязкова будзе прызначаная весці вельмі маладая суддзя. Такая сабе карэнная масквічка, якая паўтара гады як пераехала з Кемерава. Па квадратным метры ў квартэру, што ўжо будуюцца, — за кожнае адхіленае хадайніцтва абароны. Але ж суддзя быў што трэба: персанаж англійскай класічнай літаратуры XVIII–XIX стагоддзяў. Пажылы, самавіты, з гэткім жа лёгкім папрокам на твары, як у таты, што заспеў цябе, малога, за крадзяжом вішняў. Калі б мяне судзіў такі, я і сам паверыў бы ў прысуд. Ці не праз тое працэс і цягнецца так доўга?

— Працягваем пасяджэнне, — нягучна абвясціў ён, і ў зале запанавала цішыня, ажно пачулася, як гучна і нахабна за вокнамі цвіркаюць вераб'і. — Зараз, як і было абвешчана да перапынку, мы заслухаем паказанні сведкі абвінавачання.

Абвінавачаны глядзеў на мяне, не адводзячы вачэй, і было невыносна цяжка пад гэтым позіркам, быццам пасярод начной шашы цябе паставілі перад аўтамабілем з уключаным далёкім святлом, а ты не можаш заплюшчыць вочы альбо закрыць твар далонямі. Залаты помнік пракурора працэсу ўжо зіхацеў недалёка ад суддзі.

— Ці ёсць тут Міхаіл Аляксеевіч Герман? — помнік пераклаў акулеры на лоб і, падслепавата мружачыся, хоць не рабіў так, калі глядзеў на мяне ў перапынку, абвёў позіркам прысутных. Мяне выклікалі туды, на сцэну, бо падымалі заслону. Я шумна набраў паветра і ўзняўся. — Назавіце сваё прозвішча, імя ды імя па бацьку, — загадаў ён, хоць сам толькі што іх назваў.

— Мелясей Алясе... Міхаіл Аляксеевіч Херм. Герман, — сказаў я.

— Папярэджваю вас пра недапушчальнасць заведама лжывых паказанняў, — у завучанай скорогаворцы перад апошнім словам ён зрабіў паўзу, таму яно прагучала вельмі выразна. — У адваротным выпадку вы будзеце прыцягнуты да адказнасці паводле сорок пятага артыкула, — тут ён вылучыў артыкул.

Суддзя зірнуў на мяне. Я мусіў нешта зрабіць, і павісла дурная паўза, бо ўсе апроч мяне разумелі, што ад мяне патрабуецца. Я ж працягваў стаяць, апалены позіркам з клеткі.

— Можна, падыдзіце і распішыцеся, ці што? — зрывістым голасам прапанаваў старшыня. У зале нехта хмыкнуў. Я зрабіў колькі крокаў да суддзі, але ён вачыма паказаў на сакратара.

— П'яны прыйшоў? — не спрабуючы шаптаць, здагадаўся нехта ў зале, але на яго шыкнулі.

Я намагаўся прабежчы вачыма падсунуць мне тэкст дакумента, дзе ўжо былі мае пашпартныя дадзеныя. «Вось тут, тут», — дробна стукала пальцам па радку сакратарка. Я ставіў так доўга подпіс, бо не мог адарвацца ад словаў «да сямі гадоў пазбаўлення волі ў калоніі агульнага рэжыму» — вось яны, плюсікі і мінусікі на маёй далоні. Да сямі гадоў. Дзякуй, Баця. Дзякуй, Філіп. Во зрабілі ласку!

Пакінуўшы подпіс, я няцвёрдай хадой вярнуўся на месца і сеў. Прысутныя хорам засмяліся.

— Ну, і чаго мы селі? — канчаткова ператвараючы справу ў анекдот, спытаў суддзя. — Вам жа паказанні даваць!

— Прабачце, — прамармытаў я і ўскочыў.

На гэтым моманце, да жалю, камедыя скончылася і пачалася трагедыя. Загучаў ледзяны голас пракурора. Ён задаў мне чатыры пытанні. На першае я мусіў бы даць адказ «не», бо гаворка ў ім была пра месца, па адрасе якога я ніколі раней не бываў і наўрад ці калі-небудзь пабываю. На другое пытанне я таксама мусіў бы даць адказ «не», бо яно тычылася ўчынку, нібыта здзейсненага падсудным у тым жа месцы, але я такога не бачыў, ды й не паверыў бы, калі шчыра, што чалавек з пальцамі піяніста на такое здатны. Трэцяе пытанне, па праўдзе, я не зразумеў наагул, а на чацвёртае пытанне я адказаў бы адмоўна, бо, з улікам намаляванай нібыта з маіх словаў сітуацыі, гэта быў не адказ, а гатовы прысуд. Гадоў на дзесяць. Вось як, калі каротка, я мусіў бы сведчыць у гэтым судзе, калі б меў права сведчыць паводле сумлення.

Як усё было насамрэч? Першае «так» было, бадай, прасцейшае за астатнія. Пад пякоткім поглядам з клеткі я кіўнуў і вымавіў гэтае доўгае, з некалькіх сотняў складоў, слова

«так». Я не глядзеў туды, але ведаю, што паголены налыса інтэлігент у акулерах у гэты момант падаўся корпусам наперад і, малітоўна склаўшы рукі перад вуснамі, бясслёўна прасіў, каб я не браў на сябе такі грэх, каб выратаваў сваю душу. Бо я пакуль што не схлусіў крытычна, і мяне можна было выцягнуць у гэты ж момант, у адрозненне ад яго.

Прагучала другое, самае галоўнае, пытанне, на якое я не быў упэўнены, як адказваць, бо ад страху забыўся, калі ішоў адзіны мінусік. Што не першы, дык дакладна, а вось другі ці трэці — паспрабуй прыгадай пад усімі гэтымі позіркамі. Ногі калаціліся так, што я ледзь не прытанцоўваў, і я наважыўся абAPERціся на спінку крэсла перада мной, каб схваць гэта. На мяне азірнуліся — яшчэ адна дакорлівая пара вачэй, якая разам з іншымі будзе ўтаропленая на мяне.

Я не быў упэўнены не толькі праз тое, што не памятаў. Я не быў упэўнены, бо разумеў, што менавіта правільны адказ зробіць з лёсам падсуднага. І я зрабіў глупства: раскрыў шпартгалку далоні і паднёс яе да вачэй. Там была нейкая фіялетавая мешаніна, вочы засцілала вільгаць. Пакуль я разглядаў далонь, усе навокал моўчкі чакалі майго адказу, неадкладнага і адназначнага. Але неўзабаве ў зале пачуліся смяшкі, бо хтосьці зразумеў, што я намагаюся прачытаць адказ з рукі. Я сціснуў далонь другой рукой так, што яна з болем захрабусцела, і вымавіў: «Так».

Пакуль пракурор агучваў трэцяе пытанне, я ўзіраўся ў лініі сваёй рукі, спрабуючы адгадаць, тое быў плюс ці мінус, праз гэта і не зразумеў яго пытанне. Падняў вочы і сустрэў позірк падсуднага — ён узіраўся ўважліва і спакойна. Праз секунду, калі выйшаў прыстойны час на тое, каб я своечасова даў пераканаўчы адказ, акурат у момант, калі я здагадаўся, што мінус аніяк не мог быць апошнім, а значыць, вось тут і змяшчаецца патрэбнае «не», яго скаланула ад бязгучнага смеху. Так, ён смяяўся з-за акулераў аднымі вачыма. І мне зрабілася лягчэй за секунду пераканаць сябе, што ён адчувае нянавісьць да мяне. А на нянавісьць лягчэй адказваць хлуснёй.

Слых вяртаўся да мяне, і я пачуў, што ў зале нехта крычыць, таму азірнуўся. Гэта быў той сівы: «Ды ў ЗША такому сведку проста ў зале суда прысудзілі б пяць гадоў за хлусню!

Гэта фарс! Фарс!!!» Калі пракурор прамаўляў чацвёртае пытанне, апошняе, пытанне-вердыкт, сівы зноў ускрыкнуў: «З 1621 году! Пяць гадоў у любым судзе! Ганьба!» Але яго ўжо выводзілі з памяшкання.

Зрабілася ціха — ад мяне чакалі адказу, і я, думаючы пра гэты 1621 год, аўтаматычна прамовіў «так» і зноўку зірнуў на вязня. Ён працягваў смяяца: яго тонкія вусны расцягнуліся ў ледзь прыкметную лінію, і было штосьці нездаровае ў гэтым смеху, нервовае, з жудой. Падавалася, яго вусны пасі-нелі. Нейкая жанчына (старэйшая сястра? маці?) праз шэраг ад мяне ўзнялася і крычала мне, павярнуўшыся спінай да суддзі: «І не сорамна?! Табе не сорамна?! Табе ўсё вернецца! Згніеш жыўцом! Я цябе праклінаю! Будзь ты пракляты, свалачына!» На задніх шэрагах скандавалі хорам: «Ганьба! Ганьба!» Міліцыянт каля клеткі расшпіліў кабуру, узяўся за пісталет і завуў: «Ціха! Маўчаць!» А я адчуваў, як мае ногі робяцца ўсё карацейшымі, бо мяне засмоктвае пад падлогу, ад мяне застаецца палова, і хутка мяне не будзе зусім.

Ці было мне сорамна? Не, было не сорамна. Мне было жудасна. Жахліва. У прысутнасці дзясяткаў людзей я здзейсніў злачынства. І ўсе яны ў прысутнасці суддзі гэта бачылі. І калі б суддзя папрасіў сам мяне ўдакладніць хоць што-небудзь альбо дазволіў бы гэта зрабіць абаронцам — напрыклад, спытаць, якога колеру фіранкі былі на месцы злачынства, дзе я ніколі не бываў, я б спёкся. Але суддзя ляпаў малатком, заклікаючы да спакою, і гэта не прыносіла плёну, пакуль ён не выгукнуў:

— Яшчэ тры секунды вэрхалу — і я заяўлю адвод усёй абароне!

Людзі заціхлі, але я адчуваў, што яны ўсе пра мяне думаюць.

— Абарона заяўляе хадайніцтва пра апытанне сведкі абвінавачвання! — ускочыў з першага шэрагу добра апрануты малады чалавек.

— Хадайніцтва адхіленае!

— Гэта наша законнае права! — ускрыкнуў ён.

— Хадайніцтва адхіленае.

— Гэта частка працэсу, прадугледжаная кодэксам!

— Хадайніцтва адхіленае!

— Але...

Старшыня павысіў голас:

— Я заяўляю адвод вась гэтага, — ён раздражнёна тыцнуў пальцам у адваката, але выправіўся: — Я заяўляю адвод Матухіна Паўла Валянцінавіча, а таксама выдаленне яго са складу дапушчаных да судавага працэсу абаронцаў. Ці мае яшчэ нехта з абароны хадайніцтвы?

Ніхто не наважыўся.

— Вы можаце быць вольны, — суха сказаў ён мне, і я ўсё-такі праваліўся скрозь зямлю, то-бок проста сеў на крэсла, проста сеў, а суддзя яшчэ нешта казаў, а, ну так: — Вольны — гэта значыць пакіньце залу.

Я ўстаў. Мне трэба было прайсці каля клеткі, каб абмінуць людзей. Як жа добра, што на працэс не пусцілі прэсу з тэлекамерамі!

На выхадзе мяне перахапіў бамбіза. Ён хацеў зачыніць за мной дзверы ў залу паседжанняў, але я прыняў рух гэтай вялізнай рукі за намер суцешыць мяне, таму прытуліўся да яго пляча. Адхіснуўшыся спачатку, ён усё ж ляпнуў мяне далонню па лапатцы і сказаў: «Ну, нічога, нічога. Вялікую справу зрабіў!» — але так няшчыра, што мне пераняло дых.

Мы спусціліся на першы паверх, і я быў пайшоў да міліцыянта, які ахоўваў галоўны ўваход, але праважаты, кашлянуўшы, прамовіў:

— Э, не, туды нельга. Разарвуць. Ці ты хочаш усім тэлеканалам свету інтэрв'ю даць? Я цябе зараз эвакуую.

І мы пайшлі ўздоўж стосаў старых тэчак па калідорах. Некалькі разоў ён адмыкаў дзверы, якія настолькі даўно ніхто не адчыняў, што на падлогу з іх сыпаліся рэшткі старой фарбы. Колькі разоў мы паварочвалі так, што былі бачныя вокны залы суда. Я заўважыў, што пасля майго сыходу ажыла постаць пракурора і зрабілася досыць рухавая, перастаўшы нагадваць помнік. Нарэшце мой праважаты наваліўся плячом на апошнія дзверы, ледзь не выціснуўшы іх з вушака, і перад намі паказаўся мірны офісны будынак.

— Уздоўж дома. Нікуды не збочвай. Выйдзеш на Орлікаў, павернеш направа і на Садовую-Спасаўскую. Адтуль — куды захочаш, хоць на Сахарава, хоць на Мясніцкую. Галоўнае — сюды не вяртайся. Тут цябе не надта любяць.

І я пайшоў, паварочваючы так, каб апынуцца як мага далей ад лімонна-жоўтага будынка.

У той дзень быў моцны вецер, ільдзяны, паўночна-заходні. У рэнесанснай Венецыі ўсе вятры мелі свае імёны — гэты вецер, крыху саланаваты на смак, я б назваў ветрам Роспачы. Недзе на ўскрайку Поўначы, за Міцінам, ёсць узбярэжжа Мора Слёз, і вецер прыносіць адтуль рэшткі чалавечай скрухі. Вецер Роспачы вымятаў мне ў твар усё смецце, усе пустыя пакеты, цягаў мяне за валасы і налятаў знянацку з завулкаў, а я гаманіў з ім, даводзячы, што так трэба — бо Баця, бо СМС, бо Філіп. Яму было ўсё адно.

У раёне ўзбярэжжа тэлефон зазвінеў, і ў трубцы пачуўся голас маці. Яе было досыць кепска чуваць, магчыма, праз вецер, магчыма, праз тое, што нас раздзялялі семсот кіламетраў паветра. Яна сказала, што бачыла мяне па тэлевізары, што нейкая з камер зазняла, як я заходжу ў суд, што гэта зараз па ўсіх тэлеканалах, і што я там такі сур'ёзны і прыгожы іду некуды, толькі некалькі секунд і збоку, але ўжо і цётка Лена з Гомеля патэлефанавала, бо яна таксама мяне пазнала і ўжо распавяла ўсім суседкам, і што ўсе шчыра мяне віншуюць і вельмі задаволеныя, бо ў Маскве я выбіўся ў людзі і мяне паказваюць па тэлебачанні, о, мама, бедная мама, як жа ты, зусім нічога не разумееш?

Ідучы ўздоўж ракі, я паўтараў сабе гэтыя страшныя «Так. Так. Не. Так», якія зараз, калі варта было б забыць іх назаўсёды, выплылі і зрабіліся маёй сутвай. Я паўтараў іх, а яны складаліся ў розныя камбінацыі, кшталту «Не Як Не Так».

Сонца ішло на схіл, а я запытваў у горада: «Ну што, ці бачыў ты калі-небудзь такую подласць? Ці бачыў раней такіх свалачэй?» Але гораду было ўсё адно. Бачыў і не такіх.

Глава восьмая,
*у якой я спасцігаю прыроду ўлады
і знаёмлюся з апосталамі*

Мяне выпрабоўвалі, пераконваў я сябе. І для гэтага яны абралі найбольш складанае для мяне. Але раз ужо яны зразумелі, што самым няпростым выпрабаваннем для мяне будзе ўзвесці паклёп на чалавека, які выклікае прыязнасць, значыць, мне гэта не ўласціва. І я, такім чынам, прыстойны і не схільны да хлусні чалавек. Вось як дасціпна!

Мне падавалася, мінакі часам затрымліваюць позірк на мне на даўжэй, чым прынята ў вялікім горадзе. Таксама бачылі мяне па ТБ? Відаць, зараз ва ўсім свеце будуць ведаць, што я нарабіў. Я апусціў вочы, вырашыўшы павывучаць расколіны на асфальце. Яны былі доўгія, нібы рэкі, зліваючыся, яны паспявалі за маёй хадой і нават абганялі, паказваючы ўсё новыя хітраспляценні. Калі пасля здзейсненага я больш ніколі не змагу глядзець у вочы мінакам, заўжды ёсць расколіны, мае выдатныя суразмоўцы.

Уключылася святло на нашай куханьцы, каб адразу ж згаснуць — лепш пасяджу ў цемры. Я глядзеў на астанкінскі пік, бачыў, як засынае вуліца, уключыў настольную лампу і пачаў чытаць Лотмана. Дакладней, назіраў, як ручаіны радкоў сустракаюцца з абрэзам старонкі і абрынаюцца вадаспадам, каб цячы з новага парогу, сустракаючы скалы абзацаў і ілюстрацый.

Перад вачыма былі толькі «+ + - +», ты ж разумееш. Я не вытрымаў і ўключыў тэлевізар у спадзеве паскакаць, нібы

мячык, па каналах, а там злавіць якія-небудзь навіны і хіба адным вокам зірнуць, не глядзець, а проста даведацца, што нарабілася. Вядома, адразу, з першага тычка, я наткнуўся на зразумела які сюжэт, дзе пераможным голасам паведамлялася пра нечаканы паварот у зацяжной крымінальнай справе, які адбыўся дзякуючы сенсацыйным паказанням сведкі, якія пераканаўча даказваюць віну падазраванага.

Мая сутулая постаць, знятая здалёк праз частакол штатываў. Я і сам бы сябе не пазнаў, калі б не быў там сёння. Згаслы экран. І злосць на сябе, бо ўключыў навіны. Сказалі ж: не чытаць газеты, не глядзець тэлевізар.

Уначы надарылася ваяджаніна з абуткам: я выставіў усё, што ёсць, у шэраг і чысціў па чарзе, пакуль а палове на чацвёртую раніцы не вярнулася ты. Сядзячы сярод цюбікаў, крэмаў, шчотак і анучак, я спытаў: «Табе нічога не трэба пачысціць?» Ты зусім не здзівілася і сказала: «Сёння раней адпусцілі, наведвальнікаў няма, дзяўчаты ўдзвюх даюць рады», а пасля спытала: «Што ты нарабіў? Дурненькі, што адбылося? Я ж усё адчуваю! Хадзі да мяне». І да раніцы гладзіла мае валасы і забаюквала, а пасля я адшукаў Бацю і сказаў, каб ён ішоў у дупу. Ну, то-бок так я ўяўляў нашу сустрэчу і маё выратаванне, пакуль займаўся ботамі. Але, вядома, нічога такога не здарылася, бо ў жыцці не застаецца прасторы для выратавальных прасвятленняў. Мудакамі не становяцца за адзін дзень, і назад з мудакоў у людзі не ператвараюцца. Ты была адзінай, для каго я засяроджваў усё самае добрае ўва мне, але ты была не ў сілах павялічыць агульную масу гэтага добрага, і яно паступова раставала, раставала і раставала.

Ты прыйшла пад ранак. Прынесла пакет з надпісам Ogriflame, у якім быў ніякі не Ogriflame. З гонарам пацягнула мяне на кухню паказваць трафей, уключыла святло, і сама пры гэтым свяцілася так, быццам адшукала затуленыя скарбы іспанскіх галеонаў. З пераможным «па-ба-ба-ба-па-пам!» сцягнула цэлафанавы вэлюм з пластыкавага кантэйнера, дзе быў дзясяткаў бутэрбродаў з падвялай чырвонай ікрой. Мы банкетавалі, а ты зноў і зноў вучыла мяне правільна есці ікру — расціскаючы яе аб паднябенне. А мне

думалася, што ікра нагадвае жэле з кривавых слёз. Ты пераказвала мне сцэнкі з Comedy club і сама смяялася. Ты нічога не заўважыла, Воля. Зусім. Жыццё працягвалася на суперак усім маім «Так. Так. Не. Так». Ці не дзіўна?

Адзінае, пра што ты сказала тады і заўважала пазней, што я чамусьці не гляджу табе ў вочы. На ногі і грудзі — так, але не ў вочы. І, маўляў, цябе гэта ў пэўным сэнсе задавальняе, што ногі і грудзі для мяне такія прыгожыя, але вось што вочы перасталі цікавіць — гэта абсалютна не задавальняе. Вось так і сказала. І пасля шмат разоў адзначала, што я, хоць і размаўляю нібыта з табой, гляджу некуды яшчэ. А я ўсё размаўляў з расколінамі на асфальце... Мне здавалася, што, калі я зірну на цябе, ты засмяешся *ягоным* смехам, ліхаманкава разявіўшы тонкія сінія вусны. Ох, не! Ці верыш ты, што можна кахаць і не глядзець у вочы?

Я паспаў тры гадзіны і, прачнуўшыся па будзільніку, паехаў да студэнтаў, якія, вядома, глядзяць навіны і, самае жахлівае, чытаюць каментары ў інтэрнеце. Я доўга стаяў перад люстэркам у сваёй універсітэцкай уніформе — цёмна-сінім пінжаку, блакітнай кашулі і нязменным барвовым гальштуку. Зашпільваў верхні гузік і пальцам выціскаў ямку пад вузлом гальштука. А пасля завязваў віндзорскі вузел. Зацягваў гальштук шчыльней і падымаў каўнер: такі сабе амерыканскі следчы з кіно 80-х гадоў, дзе зло паказвалі надзвычай выпукла. І аніводнае амплуа не пасавала мне.

Мне было напраўду страшна ісці ў аўдыторыю, што нагадвала рымскі Калізей. Мне здавалася, што студэнты пакажуць вялікімі пальцамі ўніз і выпусцяць дзікіх звяроў. Думалася, што мяне разарвуць ільвы і пантэры пытанняў «А ці не вы (ці не львы) былі ўчора ў судзе?» І я збег у свой невялічкі кабінэцік, запарыў зялёную гарбату і назіраў праз акно, як некалькі студэнтаў ва ўнутраным дворыку гуляюць у Counter-Strike (тэрарысты перамагалі) на сваіх ноўтбуках. Я спазняўся на лекцыю на пяць, на сем, на дзевяць хвілін — у спадзеве, што аўдыторыя, не дачакаўшыся мяне, разыдзецца.

Але жыццё — гэта калі ты не можаш патураць нават самым простым сваім жаданням. На адзінаццатай хвіліне я

ўжо быў на трыбуне, спазніўшыся бадай упершыню ў жыцці. І адчытаў паўтары гадзіны пра семіятычную крытыку трыяды Вітрувія, і мне давялося-такі згадаць аўтара «Так. Так. Не. Так» Лотмана. Натуральна, не адрываючы вачэй ад стала.

— Ці маюцца пытанні? — спытаў я напрыканцы ў свайго ноўтбука. Пытанняў не было. Не падымаючы вочы, я склаў ноўтбук, паклаў ведамасць у тэчку, а яе паклаў у сумку. Там, дзе сканчваецца стол, заўважыў край пінжака. Перада мной быў Саша Чубакоў.

— Што вам, Аляксандр? — суха спытаў я. Ён, пераканаўшыся, што ў аўдыторыі нікога няма, пачаў прамову.

— Я захапляюся вамі, Міхаіл Аляксеевіч! Проста зачараваны! Я бачыў вас учора па тэлевізары! Вы такі малайчына!

Я шукаў сарказм на ягоным твары, але ён ззяў шчырым, на мяжы з ідыятызмам, запалам. Яго трэсла нейкай незразумелай мне эмоцыяй. Я ўважліва агледзеў яго і зразумеў, што ён апрануты ў цёмна-сіні пінжак, блакітную кашулю і гальштук майго фірмовага барвовага колеру. Нават вузел быў гэтак жа рассунуты па баках пляскатым трыкутнікам.

Я здзіўлена паціснуў плячыма. Я шчыра не ведаў, як на гэта рэагаваць.

— Міхаіл Аляксеевіч! Калі вам што-небудзь трэба будзе! Я заўжды! І хлапцоў збяру! — пачалася новая порцыя здзіўнага эмацыйнага гону, што ставіў мяне ў тупік. — Вы такі малады, а ўжо дэкан! Да сарака будзеце акадэмікам!

Я ажно пачырванеў. Трэба нешта адказаць. Ён глядзеў на мяне ва ўсе вочы, такі ўвесь спраўны і амбіцыйны.

— Саша, — мне падумалася, што я такім, як ён, ніколі не быў. І ён капіюе не мяне, а нейкае ўласнае, больш паспяховае і больш подлае, прачытанне мяне. — Саша. Я ўсё зразумеў. І ўсё ацаніў. Праўда. Дзякуй за добрыя словы.

Я накіраваўся да выхаду, а яго накрыла новай хваляй:

— Памятайце пра тое, што я сказаў. Я заўжды вам дапамагу. Калі ёсць нейкія даручэнні — перадаць нешта, з'ездзіць кудысьці, — я гатовы.

Мяне ўшчыкнула падазрэнне, ці не звязаная гэтая адданасць з нечым большым за падлеткавы ідыятызм. Нейк

празмерна ён намагаўся ўцерціся ў давер да мяне, гэты Саша. Але чалавек — істота слабая. Чалавеку прыемна, калі яму кажуць ухвальныя словы. Я расслабіўся. Ён жа не прапаноўваў хабар — толькі дапамогу. Я фамільярна паляпаў Сашу па плячы (усплёск захаплення ў вачах) і прамовіў ужо з іншай інтанацыяй:

— Буду мець на ўвазе. Калі займею нейкія даручэнні, паведамлю, — і кіўнуў, паказваючы, што гутарка скончаная.

Я пакідаў аўдыторыю ўжо з нейкай упэўненасцю ў сабе. Я лёгка пабег па лесвіцы, арганізаванай вакол панадворка нашага МЯЎ, і пабачыў Андрэйку-Фенамена, які выплыў насустрач — «не мужчына, а воблака ў штанах!» На душы імгненна зрабілася неймаверна светла — такі ўжо гэта мой чалавек, з ягонымі дапатопнымі паказкамі, лысінай, пузам і бародкай! Нагэтулькі прыемна было яго сустрэць, што ўпершыню пасля суда я шчыра заўсміхаўся і, ззяючы душой, працягнуў руку і раўнуў на ўвесь корпус:

— Здароў, Андрэйка!

Андрэй, мой сябра Андрэйка-фенаменалаг, добры мой Андрэй, адступіў на крок і схаваў далоні за спіну. Ён не прамовіў ані слова, але пра ўсё сказалі яго вочы, у якія я, забыўшыся, што мне не варта больш глядзець у вочы людзям, зазірнуў. І пашкадаваў.

Сцэна працягвалася хіба секунду — замала, каб перайсці ў скандал. Але людзі побач паспелі заўважыць і моўчкі прайсці міма. Я кіўнуў, гледзячы ўжо скрозь празрыстага Андрэя, былога прыяцеля, які больш не пацісне мне руку. Пайшоў да ліфта і прыехаў у «Барт», дзе замовіў каву і, падумаўшы, пяцьдзясят — а, не, семдзясят пяць, а, не, усё-такі сотачку — каньяку. Сеў да акна.

Праз хвіліну з'явіўся Андрэй — ён, выявілася, таксама ішоў сюды. Замовіў гарбату і адварнуўся ад мяне. Горыч кавы, слодыч каньяку, зман алкагольнага аптымізму. Калі што — у мяне ёсць каньяк і кава. Ёсць расколіны на асфальце. Ёсць акно з відам на Новы Арбат. Усё будзе добра.

Пілікнуў тэлефон. Паведамленне ад «Нойдэ» было нязвычайна доўгім: «Спускаешся. Едзеш на МКАД. Адтуль на

Варшаўскую шашу. Па ёй — на Падольск. Заязджаеш у Падольск. Праязджаеш мост, паварочваеш на Дубровіцу. Едзеш, абмінаеш сядзібу, едзеш далей, за пагорак. Там сустрэнуць». Каньяк распушчаўся ў крыві, залагоджваючы вострыя куты рэчаіснасці.

Mercedes GLK стаяў у падземным гаражы самотна — калі Сорас планаваў гэты будынак, відаць, не ўлічыў, што расійская прафесура будзе не надта забяспечаная асабістым транспартам. Крык сігналізацыі, пах скуры салона з лёгкім адценнем парфумы, ключ у замку запальвання...

Калі сядзеш п'яным за стырно, галоўнае — правільна абраць музыку. The Queen і Placebo — занадта драматычна для раптоўнай і бессэнсоўнай смерці. Propellerheads, Benny Benassi, Fatboy Slim — ужо хоць нешта. Але вось і тое, што трэба: The Prodigy. Пад іх дзікую тарантэлу «Invaders must die» я імчаў, не ўключыўшы фары і не прышпіліўшыся. Ці ё сэнс прышпільвацца, калі сядзеш п'яным за стырно? Вылецеў на другую паласу, забыўшыся зірнуць налева — міма, ледзь не сутыкнуўшыся з кімсьці наперадзе, каб аб'ехаць мяне, праімчаў «жыгуль». Іх праблемы! Праглынуўшы сліну, зрабіў музыку гучней. Вось так не страшна. Даў па газак. І паварочваў праз падвойныя, залятаючы на масты, і сігналіў, і хрыпла мацюкаўся, і рагатаў, калі нехта з марудлівых казурак ляцеў зусім побач. Ужо на кальцавой уключыў трэк «Smack my bitch up» — шурпатая мянташка дарогі і электроннай музыкі вяла да нязведанага. Магчыма, да чарговай подласці. Але ўжо ўсё адно.

Было самае распаўсюджанае тут надвор'е — шэрыя нізкія хмары, якія дробна імжэлі. Хмары, што нагадваюць хрушчоўскія забудовы. Хмары, якія аддзяляюць цябе ад блакіту неба выклятай берлінскай сцяной. Ані шчылінкі, ані акенца ў ёй. Уздоўж небакраю — кулямётныя вышкі заводскіх труб падтрымліваюць бетон неба. Таталітарная прыгажосць, музыка для гістэрыкаў ды ідыётаў, якая закіпае ў крыві небяспечным рэчывам.

Я адчуваў, як вены, артэрыі і капіляры паступова, сантыметр за сантыметрам, вызваляюцца ад усяго, з чым я сядзю

у машыну. Ад крыўдаў, ад сяброўскай здрады, ад шкадаван-
ня, ад траўмаванай чалавечнасці, ад раскаяння. О, гэтая
музыка, спалучаная з жалезабетонам неба і напаўразбура-
нымі заводамі! Мае артэрыі і капіляры, мае сэрца, лёгкія і
страўнік набрынялі злосцю. Яна лілася ў мяне наўпрост з
музыкі, і я паказваў сярэдні палец усім, хто ехаў побач.

Ідзі ты ў дупу, Андрэйка, разам са сваёй прынцыповасцю!
Са сваёй схаванай за спіну рукой! Пайшоў ты на хрэн, акуля-
рык! Бо калі нехта трапіў за краты, значыць, ён перайшоў
дарогу некаму вельмі сур'ёзнаму, і трэба было думаць, бля-
ха, а не перці напрасткі, бліскаючы фарамі, як гэты, бляха,
Lexus за спінай!

The Prodigy — найлепшая музыка для злых дэманаў, для
забойцаў, для паклёпнікаў, для тых, каму трэба замяніць
крыўду на злосць!

І яшчэ паднацісем — каб 160! Хмары спалохана хава-
юцца за верх лававога. Сотка каньяку — тое, што трэба
для хуткай язды! Ну, уцянешуся я ў якога-небудзь мудака,
што будзе разварочвацца з паласы разгону, ну, саб'ю якую-
небудзь бабулю, школьніка або мянта — і пофіг! У мяне ёсць
«Так. Так. Не. Так», а гэта значыць, што адмажуць, запішуць
у тую ж службу з трох літар і патлумачаць усім, што я ехаў
паводле службовай неабходнасці! Я хоць зараз магу гэтую
фарбаваную дурніцу на «жуку» выпхнуць на абочыну, прос-
та так, па прыколе, і нічога мне ніхто не зробіць! Пайшла!

У дупу!

Трэ даведацца ў Баці, колькі яшчэ лохаў-акулярыкаў трэ-
ба «закрыць», каб мне нарулілі мігалачку на дах машыны.
Каб уключыў — і наперад, па галавах гэтых, бляха, дачнікаў!

Я праляцеў праз сонны Падольск, напалохаўшы старых,
што цягнуліся ўздоўж абочыны так скорана, быццам неслі ў
торбах уласныя лёсы. Павярнуў і зноўку газануў па раздзяў-
банай дарозе міма барочнай царквы з каваным наверхам,
міма ўпрыгожанай флігелем сядзібы з мудрагелістым фры-
зам на франтоне. Падрабязна вывучаць было ляютна, таму
я засяродзіўся на маршруце з СМС.

За пагоркам паказаўся глухі казачны лес, на ўзлеску мя-
не чакаў прадстаўнік «voodoo people», апрануты ў башлык і

плашч-палатку. Пабачыўшы мяне, ён падняў руку ў вітанні, і я затармазіў, абдаўшы яго брудам. Худое жвавае аблічча выдавала ў ім жыхара Падмаскоўя, які ўсё жыццё намагаўся перабрацца бліжэй да сталіцы, але так і састарэў (у ягоным выпадку 45 можна лічыць старасцю). Ён напалохана зазірнуў у салон:

— Добры дзень. Я забрудзіўся, пачакайце, — ён сарваў з дрэва галінку і пачаў змятаць лісцем камякі броду. Мне не спадабалася зваротная форма дзеяслова, ужытая ў дачыненні да дзеяння, якое з ім здзейсніў я (забрудзіў-ся?). — Салон у вас вунь які прыбраны, — паспешліва выбачаўся ён.

Цікава, ці доўга чакаў, стоячы пад дажджом. Я зрабіў The Prodigy цішэй, каб ён мяне не так баяўся. Voodoo-чалавек праціснуўся ў «Галку» і акуратна сеў.

— Я Цімафей, — прадставіўся ён і нават зрабіў рух далонню, каб павітацца, але, відаць, засумняваўся, што чалавек на Mercedes GLK захоча паціснуць яму руку. — Я ляснік тут, — дадаў ён, як бы выбачаючыся.

Я кіўнуў, дэманструючы суцэльную абыякавасць. Ён крыху пасядзеў, ці то чакаючы нейкіх пытанняў ад мяне, ці то не наважваючыся адразу сказаць мне:

— Ну што, паехалі?

Карцела спытаць, куды, але ж у нас пытанні не вітаюцца. Ляснік, зазіраючы мне ў вочы, пачаў нешта накшталт экскурсіі, удакладніўшы папярэдне, ці не адцягвае мяне ад дарогі. Я паказаў, што не, і працягваў руліць, слухаючы яго лапатанне:

— Тут у нас прыгожа, недалёка дзве ракі ў адну зліваюцца — пры-га-жосць! Раней гэта парк быў, але бачыце, як зараз усё зарасло! Суцэльны лес! — і, заўважыўшы, што я не асабліва рэагую, зайшоў з другога боку: — Уся Дубровіца нейкі час належала князю Галіцыну. Ну, ведаеце такога? А Кацярына выкупіла яго і перадала свайму фаварыту, Аляксею Мацвеевічу Дзмітрыеву-Мамонаву. Ён стаў потым заляцацца да фрэйліны, таму яго з Пецярбурга, значыць, выдалілі пер-ма-нен-тна. Каб царскія вочы не мазоліў. Вось ён тут і жыў, прыгожы. А Мацвей бацюшка Аляксандравіч

Дзмітрыеў-Мамонаў арганізаваў тут у 1813 годзе ордэн рускіх рыцараў, які, як я разумею, быў звязаны з тампліерамі, ну а яны — з вашых, з масонаў... — тут ён асекся, палічыўшы, што сказаў лішняе.

Я насцярожыўся, але працягваў ехаць праз размытыя калдобіны, рассоўваючы лбом «Галкі» нізкія галіны з кроплямі дажджу. Я спадзяваўся, што ён заговорыць зноў, але ён заціх надоўга, падобна, баяўся, што я яго выведу і расстраляю за празмерную гаманлівасць.

— А едзем мы куды? — нарэшце спытаў я.

— Едзем? А вось там яснавяльможны князь Галіцын паставіў напачатку XVIII стагоддзя невялікі манастыр, які зараз зусім у заняпадзе. Некалі турма ў ім была, экскурсіі не вадзілі. Сядзібу турыст ведае, ездзіць. А на манастыр усе забыліся.

— А што ў манастыры?

— Я не ведаю. Я ў вашыя справы, дзяржаўныя, не лезу, — адказаў ён. І, задаволены сваёй карэктнасцю, працягнуў: — Архітэктурна ў Дубровіцы, дарэчы, рэдкая! Галіцынскае барака!

— Так-так, чулі. Італія без дамешку Візантыі, — абьякава прамармытаў я. Ляснік замоўк — відавочна, архітэктурныя веды іншых «дзяржаўных» візіцёраў не дазвалялі адрозніць леснічоўку ад лазні.

«Галка» выехала на невялікую паляну, дзе была познебарочная арка з двума занадта жоўтымі анёламі, якія счাপілі далоні над уваходам. Перад аркай стаяў вялізарны чорны амерыканскі джып з затанаваным шклом і, напэўна, браніраваны. На такіх, відаць, ездзіць ахова прэзідэнта, не іначай. Я ўявіў, што за каменнай агароджай мяне чакае, дапусцім... Зрэшты, якая розніца?

— Мне далей нельга, — папярэдзіў ляснік і выскачыў з «Галкі». — Я назад.

Ён адыходзіў спінай, выказваючы своеасаблівую пашану, але неўзабаве знік, папросту зліўшыся з асяроддзем. Я пайшоў да брамы, якая больш нагадвала ўваход у тэатр, а не ў храм. Адтуль выйшаў ахоўнік, які, агледзеўшы мяне, кіўнуў, запрашаючы.

Я трапіў у парослы дробным хмызняком дзядзінец, уздоўж сценаў якога раслі бярозкі, а непадалёк ад увахода з зямлі высунулася елачка. Пасярод быў раскошны барочны храм, упрыгожаны такой колькасцю кучараў, валютаў, вітых пілястрачак, касых порцікаў і разетак, што балюча было глядзець. Будынак не фарбавалі, падобна, з XVIII стагоддзя, але выглядаў ён збольшага добра. Дзесьці са сценаў званіцы абсыпалася тынкоўка, агаліўшы фігурную італьянскую цэглу. Замест крыжоў тырчэлі простыя металічныя палкі, якія, падобна, выконвалі функцыю громаадводаў. Дзверы былі адчыненыя.

— Туды, туды, — нягучна падбадзёрыў ахоўнік.

За прытворам былі простыя вязковыя дзверы, праз якія я трапіў у прылазнік, дзе раней вісела распяцце і стаяла чапаша са святой вадой, а пазней, відаць, сядзеў кадэбэшнік і афармляў зэкаў. Апынуўшыся там, я пабачыў доўгі, на ўсю шырыню нефа, ад пілона і да пілона, стол з графінам, накрыты абрусам. За ім заўважыў адзінокую постаць Баці. Насупраць яго было вольнае крэсла. Усё зразумела. Мяне паклікалі на аўдыенцыю.

Ствараючы кожным крокам рэха пад скляпеннямі, я наблізіўся да стала і ўзяўся за спінку прызначанага для мяне крэсла. Я зрушыў яго да сябе — і ножкі рыпнулі па плітках, не раўнуючы The Prodigy, але з-за бліжэйшага пілона выйшаў яшчэ адзін ахоўнік і шыкнуў:

— Ціха! Ён спіць!

Я прыўзняў бровы, а дзяцюк паказаў мне знакамi, каб я сядаў і чакаў. Выконваючы загад, я адзначыў, што твар Баці ў сне вельмі напружаны, нібы перапоўнены думкамі. Такія людзі, відаць, і паміраюць гэтак жа засяроджана, не расціскаючы вусны. Накрыты клятчастым пледам, бледны Баця дыхаў вельмі ціха і не дэманстраваў прыкметаў жыцця.

Сцены былі пафарбаваныя казённай светла-шэрай фарбай, але па баках ад цэнтральнага нефа стаялі будаўнічыя рыштаванні, над якімі, вызваленыя ад савецкай тынкоўкі, адгаваліся чыесьці далоні, складзеныя на грудзях, і чыйсьці мудры пагляд. Сцены бакавых нефаў былі расчышчаныя цалкам, паказваючы сцэны дзеяў святых і постаці апоста-

лаў, выяўленыя ў томнай французскай манеры. А насупраць мяне спаў усёмагутны чалавек, здатны і вымусіць мяне на страшныя злачынствы, і арганізаваць супраць мяне такое ж. І было дзіўна, што такія людзі ўвогуле спяць.

Было надзвычай ціха, толькі зрэдку чуліся воплескі крылаў нябачных галубоў. Я намагаўся разгледзець іх наверх, але чуў толькі здзеклівае буркаванне. Я не ведаў, як доўга давядзецца чакаць, таму раз-пораз адмыслова падсоўваў зэдлік, ствараючы віск і выклікаючы шыпенне ахоўніка. Але Баця спаў і прачнуцца мог, відавочна, толькі па сваёй волі. Чарговыя апладысменты крылаў наверх — і на стол, плаўна кружачыся, спусцілася пёрка. Я пацягнуўся, каб узяць яго, і сустрэў позірк Баці, які глядзеў проста на мяне.

— Міхаіл, — сказаў ён праз секунду.

Я кінуў, думаючы адказаць чымсьці кшталту «добрага ранку», але палічыў гэта занадта легкадумным. Ён пакруціў галавой, размінаючы здранцвелую шыю.

— Слабасць магутная, а сіла нікчэмная. Калі чалавек нараджаецца, ён слабы і пяшчотны. Калі памірае — моцны і чэрствы. Калі дрэва расце — яно крохкае і гнуткае. А калі яно сухое і жорсткае, яно памірае, — працытаваў ён Таркоўскага, мабыць не падазраючы, што цытуе насамрэч «Да-адэцін». Зрэшты, Баця дакладна ведаў і пра «Сталкера», і пра Таркоўскага. Ён працягваў, размаўляючы быццам не са мной, а з вечнасцю: — Ці не прыходзіла табе ў галаву, што, зыходзячы з гэтага дуалізму мяккасці і чэрствасці, слабасці і сілы, можна прыйсці да больш цікавых высноваў пра смерць? Вось, скажам, бессань гэтая мая, на якую пакутуе большасць старых... Калі чалавек нараджаецца, ён здольны, праз сваю эластычнасць, і на моцны-моцны сон, і на абвостранае, яркае чуйнаванне. А калі старэе, няма больш ні таго, ні другога. Сядзіш па начах над кнігамі, чытаеш, згадваеш... А ўдзень у адвечнай дрымоце. Не спіш, не жывеш, а падыходзіш да смерці ў нейкім застыглым стане паўсну. Так, напэўна, прасцей сыходзіць.

Я ўважліва глядзеў на яго. Мне было дзіўна чуць такія развагі.

— Цікава ў вас тут! — сказаў я і абвёў памяшканне вачыма. — Гэта, кшталту, штаб-кватэра?

Ён не падтрымаў мой заліхвацкі тон:

— У нас няма штаб-кватэры. «Нас» таксама няма, я ж казаў. Калі б мы мелі свой «Газпрам-біддынг» у цэнтры Масквы, да нас бы рана ці позна прыйшлі. Канфіскавалі б бухгалтэрыю, спісы ці што там яшчэ бывае. Мы не маем маёмасці. У нас няма машын. Уся наша ўласнасць, — ён усміхнуўся, прадбачачы маё пярэчанне пра «Галку», — у руках фізічных асоб, якія ўступілі ў валоданне ёю легальна і з неабходнымі дакументамі. Як там «мерседэс», дарэчы?

Я ўдзячна, але з годнасцю кіўнуў. Але ж ці не зашмат вы, бляха, ад мяне хочаце за гэты Mercedes?

— Мы збіраемся штораду ў розных месцах, — растлумачыў ён. — Балазе, людзі, якія могуць арганізаваць бяспеку і камунікацыю за паўтары гадзіны ў любым месцы, у нас ёсць. І рэсурсы, якія дазваляюць хоць заўтра агульны збор правесці ў Крамлі, таксама. А часцей за ўсё і не збіраемся ўвогуле. Перапісваемся, сазвоньваемся, — ён усміхнуўся.

— Ну ўсё адно тут цікава, — я не сунімаўся, хацелася-такі нагаварыць гадасцяў за апошнія даручэнне. — А чаму стол не на месца алтара паставілі? Так больш выразна прасочвалася б паралель паміж вамі і... — я падняў вочы, даючы зразумець, каго маю на ўвазе.

— А, вось ты пра што, — ён паківаў галавой. — Бога няма. Ты не ведаў?

— Што ж вы з ім так паспяхова змагаліся? Ну, у вашы часы?

— Мы змагаліся не з Богам, а з рэлігіяй. Гэта значыць — альтэрнатыўнай уладай. Сістэмай, якая складае канкурэнцыю нашаму дамінаванню. А зараз зразумелі, што рэлігія і ўлада могуць працаваць разам.

— Бога няма? — я вырашыў вярнуцца да тэмы.

— Няма, — спакойна пацвердзіў ён.

— А хто ёсць? Хто ўсё так хітра зладзіў? Адзін градус у плюс — і жыццё на Зямлі знікае...

— Ну, калі б мы былі масонамі, я б табе сказаў, што зладзіў усё Вялікі Архітэктар. Які стварыў Сусвет і сышоў адпачыць.

І нам, вузкаму колу абраных, трэба выконваць Яго працу, — ён вылучыў слова «Яго», — і падтрымліваць парадак. Але мы не масоны.

— А мы дакладна не масоны? — перапытаў я, памятаючы пра выпадковае прамадушша лесніка.

— Не, мы не масоны, — падобна, мой настрой Бацю весяліў. — Мы не масоны, Міхаіл, бо масонаў не існуе. І ніколі не існавала.

— Вось што? Гэта як так? — нават маіх ведаў хапала, каб досыць прадметна паспрачацца. Але ён прывёў зусім нечаканы аргумент.

— Масоны — гэта тыя, хто сябе называе так сёння, хто дзеліцца на нейкія ложы, даводзіць, што франкамасонства старэйшае за італамасонства, ладзіць касцюміраваныя пастаноўкі з прыёмам у «арганізацыю» ў стылістыцы раняга нямецкага рамантызму... Дык вось, усе гэтыя шматзначныя таўстуны пры рэферы-клубах — усе яны проста зброд, што старанна намагаецца адрадзіць спрадвечны міф пра таёмнае таварыства, якое стаіць за любым дзеяннем вярхоў. Спачатку з'явіўся міф пра масонаў, а потым і самі масоны. З тымі, міфічнымі, масонамі іх лучыць толькі адно — эксплуатацыя ідэі, што ляжыць у аснове і нашай арганізацыі, дарэчы. Але гэта зусім не значыць, што мы з табой, Міхаіл, масоны. Бо гэтая ідэя ёсць у аснове любога арганізаванага жыцця на планеце. Гэтую ідэю ты знойдзеш у любой палітычнай партыі, любой дзяржаве. Без яе не было б краін, не было б кіраўнікоў, не было б грамадства — у тым выглядзе, у якім мы яго ведаем.

— І што гэта за ідэя? — вядома, спытаў я.

— Бліжэй за ўсіх да яе падабраўся нямецкі рамантык і вар'ят Фрыдрых Ніцшэ. Ці памятаеш ягоную «волю да ўлады», што нібыта кіруе чалавекам?

Я кіўнуў. Воля да ўлады. Як проста.

— Дык вось, Ніцшэ зайшоў не з таго боку, хоць і казаў слухна. Справа ў тым, што чалавекам кіруе не воля да ўлады, а воля да падпарадкавання. Падначалення іншым чалавекам. Падпарадкаванне пазбаўляе адказнасці — але гэта на такім, прымітыўным, узроўні. Не было б нашай іма-

нентнай волі да падпарадкавання, не было б і магчымасці для волі да ўлады. Бо ўлада, у аснове якой не ляжыць усеагульнае і добраахвотнае — яно тут вельмі важнае! — падпарадкаванне, дык вось, такая ўлада ў прынцыпе немагчымая. Гаворачы мовай твайго пакалення, людзі пастаянна і безупынна прагнуць, каб імі валодалі. На ўзроўнях дашнік-кіроўца, выкладчык-студэнт, прэзідэнт-народ. На ўсіх узроўнях!

Я прыгадаў студэнта Сашу Чубакова, успомніў яго дзіўную, невытлумачальную стараннасць, ягоны «закос» пад мяне.

— Не было б гэтага жадання, не было б офіса, карпарацыі — анічога, — спакойна працягваў Баця. — Уласна, калі з'яўляецца адзіночка, які не хоча, каб ім валодалі, ён перасоўваецца наперад і валодае астатнімі. Вось так, калі сцісла, — я маўчаў, абдумваючы пачутае. Баця ўмеў паставіць у тупік свежым бачаннем агульнавядомага. — А гэты ваш Дзмітрыеў-Мамонаў, з ягоным Ордэнам рускіх рыцараў, папросту блазан. І не масон, дарэчы. І не тампліер, як кажа гэты дурань з лясніцтва, — як шмат Баця ведаў пра людзей, з якімі я сустракаўся! Ці няма ў «Галцы» міні-камеры?

— А хто ж тады ёсць? — вярнуўся я да пачатку. — Калі няма ні Бога, ні Вялікага Архітэктара?

— Ды нікога няма, Міхаіл. Ты ёсць, як суб'ект, якога разрываюць жаданні. І калі ты прамовіш гэта пытанне Раскольнікава, я табе адкажу проста: так, права маеш. З бабулькамі можаш рабіць усё, што хочаш: і сякерай, і пад колы. Калі навіны чытаеш, ты ў курсе, як у нас проста стала ў краіне з «пад колы», — крыва ўсміхнуўся ён. — Галоўнае — мігалкі. Ну а мы, як ты разумееш, вельмі багата для сваіх сяброў зрабіць можам. Таму давай па-простаму. Мараль састарэла яшчэ падчас Канта, а вера ў Бога пасля Ніцшэ канчаткова вырадзілася ў рэлігію, то-бок уладу. Мігалку мы табе пакуль не дамо, але ў бядзе дапаможам. Так і жыві. Хочаш — збівай на машыне бабуль. Хочаш — пераводзь іх праз вуліцу. Што правільна — вырашаць толькі табе. Філасофія не дапаможа. Яна сышла ў сферы, далёкія ад галоўных пытанняў.

Я ўважліва глядзеў на яго. Мне вельмі хацелася запырэчыць, але я баяўся, што мае аргументы пададуцца дзіцячымі. Як спроба спыніць джып полем дзьмухаўцоў.

— Ван Гог, калі быў святаром, перагледзеў дзесяць заветаў, ці ведаеце? — асцярожна згадаў я прыклад з уласнага культурнага пласта. — Ён рэдуцыраваў іх да аднаго: не рабі зло.

Баця кіўнуў. І, падумаўшы, скончыў за мяне:

— Калі б ён кіраваўся гэтым заветам для сябе, насіў бы расу. Але ён пачаў прапаведаваць. Гэта значыць, палез у справы рэлігіі. То-бок — папёр супраць улады. Таму і перакваліфікаваўся ў мастака.

— Калі я магу сам вызначаць, як мне быць, — перайшоў я да асноўнага пярэчання такой маралі, а дакладней, яе адсутнасці, — калі я маю права спакойна забіваць бабуль, а вы пасля адмажаце, дык якога хрэна, — я зрабіў паўзу, — якога хрэна вы прымусілі мяне хлусіць у судзе?

Ён памаўчаў, не толькі счытваючы з майго твару прыкметы таго, што я не ў сабе, але і даючы мне час зразумець, што ён робіць гэта.

— Я прымусіў цябе хлусіць у судзе, Міхаіл, бо гэта было патрэбна для цябе. Для мяне. Для Чупрыгі. Для нашага таварыства ўзаемадапамогі. Я згодны з гэтым заветам, маўляў, не рабі зла. Але з адной умовай: калі сітуацыя дазваляе. Для існавання ў гэтым свеце неабходныя грошы. Сёння для большасці людзей справы ідуць так: чым болей грошай, тым болей існуеш. Але ў гэтага... Абвінавачанага, — ён падняў вочы на мяне, — было іх зашмат. Воляй выпадку. Бо ў яго не больш правоў на багацці Расіі, чым у цябе, Міша. Проста ён быў бліжэйшы да іх у патрэбны момант. Хітрэйшы. І мы палічылі, што гэтыя грошы мусяць належаць нам. Калі б ён меў магчымасць, ён бы зрабіў зло нам. Яго трагедыя ў тым, што мы магутнейшыя. Мы маглі сцерці яго на муку, а ён так і не разумеў бы, хто з ім ваюе. Я мог яго знішчыць фізічна, але прыняў рашэнне толькі спустошыць і пасадзіць.

— Але... — пачаў я.

— Апошні мой аргумент, і мы закроем гэтую тэму, — падняў ён руку, загадваючы мне замаўчаць. — Апошні. Гэты аб-

вінавачаны меў дваццаць мільярдаў даляраў. Зараз гэтымі грашыма кіруем мы. У вольны час паспрабуй усвядоміць, колькі гэта — дваццаць мільярдаў.

Я маўчаў і глядзеў на яго. Я думаў спытаць, чаму абралі ў якасці выканаўцы менавіта мяне, але ж задавальняла мяне ўласная версія пра прыстойнасць і яе выпрабаванне. І я прамаўчаў, а ён паглядзеў па баках і прапанаваў:

— А давай я табе правяду экскурсію, — стары паварушыў рукамі, і плед саслізнуў на падлогу. Пад пледам быў інвалідны вазок.

— А што з вамі... — пачаў было я, але абсекся. Вядома, дагэтуль — і ў рэстаране, і раней, па тэлевізары — я бачыў яго толькі седзячы.

Баця ліха развярнуўся і сказаў, не паварочваючы галаву:

— Інсульт. Сем год таму. Я не люблю, калі мяне бачаць у вазку. Сваю слабасць можна паказваць толькі тым, каму сапраўды давяраеш. У мяне такіх мала.

Аднекуль выпырхнула Ганна. Пінжак, строгая офісная міні-спадніца, пунсовая, як рабіна на снезе, памада. Не вітаючыся, яна ўзяла з падлогі плед і знікла ў левым нефе. Я адзначыў, што, відаць, каб не раздражняць старога цоканнем абцасаў, яна была ў простых туфлях з мяккай падэшвай. Ганна. О, Ганна. Халодная, нібы ртутная кропля асадкі Parker ва ўнутранай кішэні. «Што мне зрабіць, каб яна падарыла мне хоць адзін пагляд?» — думаў я, не разумеючы тады, Воля, што мне не патрэбныя яе пагляды. Часам мы, мужчыны, папросту самцы без мозгу, і Ганна апраналася так, каб гэтая бязмозгласць буяла ў кожным, хто яе бачыць.

Баця тым часам спыніў вазок каля выявы трох постацяў, напісаных як быццам папросту па тынкоўцы, бо і выглядалі яны больш пшчотна і загадкава, чым пазнейшы барочны роспіс. Тры сілуэты, злёгка нахіленыя. Дзе, мяркуючы па ўсім, быў нябачны праз непрыбраную тынкоўку Збаўца:

Мужчына з мячом.

Мужчына з арлом.

Мужчына з ключамі.

Іх твары выказвалі сум і пакору.

Фрэска была выкананая ў класічнай традыцыі і ў сваім архаічным характэве падавалася больш містычнай за позні роспіс «пад французаў», які ўлічваў усе законы перспектывы. Магчыма, менавіта праз аскетычнасць, што дысануе з барока, яе і схавалі стагоддзем пазней. Баця даў некалькі секунд палюбавацца і пачаў гаварыць:

— На момант свайго зараджэння хрысціянства было сектай, — нягледзячы на тое, што ў вазку ён знаходзіўся ніжэй, мяне не пакідала адчуванне, што гэта я гляджу на яго знізу ўверх. Сустрэкаюцца ж людзі, якія ўмеюць стварыць такое ўражанне. — Мэтай усходняга хрысціянства было афармленне на рэлігійным узроўні аўтаноміі Візантыі, якой цесна было побач з Рымам. Зрэшты, прапусцім гісторыю. Тваёй эрудыцыі хопіць, каб самастойна адчуць патрэбныя паралелі. Хрысціянаў пераследавалі праз тое, што яны змагаліся за ўладу. Адбывалася адна з першых буйных рэвалюцый. Паводле ўплыву на культуру яна ў разы пераўзыходзіла Французскую буржуазную, што адбудзецца нашмат пазней. Праз гэта быў пераслед хрысціянаў, а не праз догматы веры: там, дзе ёсць улада, заўсёды будзе і барацьба за яе.

Ён зрабіў паўзу, даючы магчымасць усвядоміць пачутае, і працягнуў, вельмі нечакана:

— Каб стварыць тэарарыстычную групу, гурток рэвалюцыянераў, любую арганізацыю, якая змагаецца за ўладу, трэба тры чалавекі. Апостал Павел, — ён паказаў на постаць з мячом. — Апостал Пётр, — ён паказаў на постаць з ключамі. — І Апостал Ян, — ён тыцнуў у апошняга евангеліста, на плячы якога сядзеў арол. Пасля гэтага рэзка развярнуўся на месцы і стаў да мяне тварам. — Чалавек з мячом адказвае за тваю бяспеку...

— Але ж Паўла малявалі з мячом не праз гэта! Меч сімвалізуе заўзятаяе служэнне справе веры! — запярэчыў я на спробу падпарадкаваць хрысціянства воўчым законам Баці.

— Ну, сёння дбайнае служэнне справе веры сімвалізуе аўтамат Калашнікава, у чацвёртым стагоддзі нашай эры, калі фармаваўся канон, сімвалізаваў меч. Сутнасць «заўзятага служэння справе веры» ад гэтага не мяняецца.

Штораду, калі я пярэчыў яму, у яго ўзнікаў такі іранічны тон, нібы Чапаеў размаўляе з Пецькам. І мяне здзіўляла мая ўпартасць: замест пакоры, выяўленай на фрэсках, ува мне нараджаўся пратэст, які не заўсёды, зрэшты, я мог вытлумачыць. І Баця, падобна, гэта ведаў.

— Чалавек з ключамі, святы Пётр, валодае доступам, інфармацыяй, паролямі, ці «камунікацыяй», як зараз бы гэта назвалі, — і, пакуль я збіраўся запярэчыць, што ключы ў руках Пятра — гэта ключы ад раю, а не ад паштовых скрытак іншых апосталаў, ён працягнуў: — Апошні, святы Ян, адказвае за назіранне. Арол на яго плячы сімвалізуе Ўсёвідушчае вока. Ён — твае вочы і вушы.

І зноў паўза, але недастаткова доўгая, каб я мог уставіць свае тры капейкі.

— Калі ў цябе няма такіх людзей, адбяры іх у ворагаў. Апостал Павел, перш чым узяцца за меч гэтага «заўзятага служэння», быў ганіцелем хрысціянаў. Гэтым жа мячом, які трымае ў руках, ён адсек не адну, як ты разумеш, галаву. Але нічога, прыручылі.

Я ўжо не хацеў спрачацца пра хрысціянства і думаў пра іншае: да чаго ён гэта распавядае? Ці ён вырашыў, што я мушу сабраць перадавы тэарыстычны атрад і павесці заўзятых служак веры ў Бацю на вайну? Але паварот быў іншы:

— З Чупрыгам ты ўжо знаёмы. Я не буду распавядаць, ганіцелем каго ён быў да таго, як я яго прыручыў і звярнуў ягоны меч на сваю ахову. Зараз я пазнаёмлю цябе з астатнімі.

Ён зноў ліха развярнуўся і накіраваўся за алтар, да ўвахода ў апсіды. Я ішоў за ім, нібы на рэлігійнай працэсіі, і думаў, якую ролю, цікава, выконвае побач з ім Ганна (даруй, Воля). Анёла, які стаяў за спінай святога Матфея, натхняючы на пісанне Евангелля? Або Марыі Магдаліны? Баця ж на вазку, але хто ведае, ад якога ўзроўню цела пачынаецца ягоны параліч.

Дзверы, праз якія Баця праехаў, не збаўляючы хуткасць, а мяне вымусілі нахіліцца, вялі ў пакручасты калідор, напрыканцы якога быў тупік, асветлены электрычнасцю. Адзінае вертыкальнае акно ў апсідзе было замураванае,

на сцяне на ўзроўні галавы былі падазроныя адтуліны. Не хацелася нават думаць, што тут адбывалася, калі будынак служыў турмой.

Пад адтулінамі былі два лёгкія складныя столікі з аднолькавымі ноўтбукамі. За першым сядзела Марыя Магдаліна, гуляючы ў Zuma, яна ўскочыла, як толькі Баця з'явіўся ў пакоі. За другім быў мужчына, магчыма мой аднагодка, ён быў у акулерах, якія маюць батанікі з фільмаў. Такія акулеры выпускалі годзе ў 1989 на якім-небудзь ваенным заводзе, дзе рабілі аптычныя прыцэлы, яны былі квадратныя, з празрыстай плексігласавай аправай, з якой тырчэлі вінцікі. Над акулерамі — выбух саламяных валасоў, быццам у галаве ад празмернасці колькасці інфармацыі нешта бабахнула, але не вынесла глужды, а паплавілася і засталося ў такім стане. Ён не праявіў аніякага інтарэсу да нас. Мы былі ўсяго толькі людзі — сапраўднае жыццё для яго было ў маніторы.

— Гэта наш Пётра. Чалавек з ключамі, — прадставіў яго Баця. Пётра працягваў глядзець у манітор. — Наогул клічучь яго Сярога. Сяргей?

Мяркуючы па ўсім, адчуўшы нейкія вібрацыі з рэчаіснасці, Сярога зрабіў адзіны рух — правёў рукой па галаве.

— Сяргей! — зноў паклікаў Баця і пад'ехаў бліжэй, разумеючы, што, пакуль не апынецца ў полі зроку, яго не заўважаць. — Сяргей? — і пахістаў крышку манітора. «Апостал» ускочыў з-за камп'ютара з выглядам «Ой, хто тут?» Дзікавата агледзеўшыся, ён з павагай кінуў Бацю, падышоў да мяне і сказаў: «О, прывітанне, Лёнька!», працягнуўшы руку.

— Гэта не Лёнька, — паправіў яго Баця, не здзіўлены паводзінамі «ключніка». — Гэта Міхаіл.

У дзвярах паказалася Ганна з нейкай тэчкай і шапнула старому вельмі ціха, але я ўсё ж разабраў адно слова: «Філіп». Баця ўзяў тэчку і накіраваўся ў цёмны калідор.

— Прыемна пазнаёміцца, Віця.

— Я не Віця, я Міхаіл, — паправіў я.

— Чорт, даруй. Я тут проста паралельна спрабую вырашыць сёе-тое з нагоды ТСПІР-пратокала і нашых знешніх шлюзаў. Дык ты гэта, з прыгонных?

Я падумаў, што мозг у яго працягвае іскрыць, і хацеў нагадаць, што прыгоннае права адмянілі ў 1861 годзе, але ён тут жа ляпнуў сябе па лбе, закрануўшы акуляры, якія не закрануць было немагчыма:

— Ах, так, ты, напэўна, не ведаеш! Усе мы: я, Чупрыга, Ганна... Класная, праўда? Але ты нават не заляцайся: мы яе не цікавім. Толькі нешта кшталту кар’еры... Дык вось, такія, як мы, — «прыгонныя». То-бок сядзім на зарплате, абслугоўваючы... пантэон, — ён панізіў голас, каб Баця не пачуў. — Ты, гэта, яму не кажы, што я пантэонкаю, проста ў мяне так: ёсць тэрмін — ёсць тэма, няма тэрміна — няма і тэмы. Я абстрактна думаць не магу. Хоць за парушэнне лексічнай чысціні нават «кінжал» атрымаць можна, — я вырашыў абавязкова ўдакладніць потым, што такое «кінжал». — Вось уяві, забаранілі прамаўляць «кукіз», а ты тлумач чайніку, чаму ў яго з «дзіаблед кукіз» палова кантэнтну не пампецца.

Я нічога не зразумеў, але кіўнуў.

— Увогуле, мы, хто тут, і ёсць пантэон. Усе астатнія пантэоняць кожны на сваім фрагу. У Дзярждуме, у Крамлі, гыгы, — яго ўсмешка састыла, як расплаўленая пластмаса на мацярынскай плаце: за маёй спінай быў Баця і чакаў, пакуль Сярога перастане выдаваць таямніцы.

— А зараз я цябе пазнаёмлю з Янам, — Баця накіраваўся направа, дзе быў яшчэ адзін уваход у вузкі калідор. Сярога з індыкатарам сістэмнай памылкі ў вачах застаўся стаяць на месцы. Відаць, працэсы падліку наступстваў заспетаі правіны перагрузілі аператыўную памяць.

Баця спыніўся напрыканцы калідора і нягучна пастукаў.

— Тут, за дзвярыма, нашы вочы і вушы, — патлумачыў ён. — Заходзіць мы не будзем, я адчыню дзверы, каб ты пабачыў гэтага чалавека.

Баця пацягнуў на сябе дзверы, і праз нешырокую шчыліну я пабачыў маленечкі, падобны да келлі, пакойчык, дзе за сталом сядзеў кучаравы мужчына, твар якога быў схаваны за трыма вялізнымі маніторамі з трох бакоў. Як толькі Баця прыадчыніў дзверы, ён адразу ж утаропіўся на нас. З павагай кіўнуў старому. А я адступіў на пару крокаў і працягваў

адступаць назад у калідор, вылупіўшы вочы. Бо чалавек, які кіўнуў Бацю з-за манітораў, быў не Янам, ён быў Пятром Вікенцьевічам. Тым самым кіроўцам Jaguar, праз якога і пачаўся мой шлях да кола сяброў. І тое, што ён быў сярод іх, сярод «прыгонных», азначала вельмі і вельмі многае. Гэта было як удар па сківіцы, як... Як...

— Я бачу, вы ўжо знаёмыя з Янам... — усміхнуўся Баця. — Яго сапраўднае імя Пётр Вікенцьевіч, як ты ведаеш. Так было трэба, Міхаіл, — дадаў ён. — Нам трэба было, каб ты да нас прыйшоў.

— Чаму вы мяне проста не запрасілі? — узняў я брыво.

— Бо ва ўладу проста так не запрашаюць, Міхаіл. Пасля ўсёй гэтай гісторыі ў нас засталася толькі адна страта — «Ягуар».

— Як у показцы пра двух каўбояў, якія, паспрачаўшыся, елі дзярмо.

— Міхаіл, — мякка звярнуўся да мяне Баця. — Міхаіл. Толькі нешматлікія нашы сябры ведаюць пра маіх людзей, якія трымаюць меч, ключы і арла. Калі б я захацеў, ты ніколі ў жыцці больш не сустрэўся б з Пятром Вікенцьевічам, — ён кіўнуў на зачыненыя дзверы. — Я адмыслова прывёў цябе. Каб паміж намі не было таямніц і падману.

— Таямніц і падману? — паўтарыў я, закіпаючы.

— Так. І галоўнае. Каб паказаць, што ты не вінны грошай, думкі пра якія могуць спыняць жаданне сысці. Ты нам нічога не мусіш. І ніколі не быў.

Ён зрабіў паўзу.

— Я кажу гэта да таго, Міхаіл, што адцяпер ты вольны ў рашэнні, ці заставацца з намі. Я ўжо казаў, што цябе нішто не трымае. Але ты мог не пакідаць нас проста з пачуцця ўдзячнасці. Я забраў у цябе і яго. Ідзі, калі хочаш.

Я мог сысці, Воля! Ці памятаеш, як я прагнуў паслаць гэтага чалавека? Калі ласка! Вось ён сам прапаноўвае мне сысці і забыць пра даручэнні. Дык чаму я застаўся?

Бо на маёй лініі жыцця назаўжды адбіўся паклёп у судзе? Ці таму, што Андрэйка больш ніколі не пацісне мне руку? Альбо праз тое, што мне пачынаў падабацца кабінцецік дэ-

кана, а The Prodigy ў Mercedes 350-GLK гучалі лепш за Разенбаўма ў ВАЗ-2105?

Баця яшчэ раз сказаў, што я магу быць вольны. І зараз гэтае «вольны» азначала, што я магу вяртацца ў Маскву і чакаць новых даручэнняў, бо ён ужо бачыў, што я застаюся. Ён і не паказваў бы мне кучаравага Пятра, калі б не быў адпачатку перакананы, што я застануся.

Пад жалезабетонным небам я спыніўся на каменных прыступках дзядзінца, каб зірнуць угару ў спадзеве адшукаць вачыма таго Мудрага і Літасцівага, які жыве на версе і да каго цягнуць свае званіцы і гэты, і ўсе саборы свету, але пабачыў толькі птушак, якія соўгаліся без мэты па шэрай коўдры нябёсаў, і самалёт, які, зрэшты, неўзабаве знік.

Глава дзявятая,

уякой я страляю ў галаву чалавеку

Упакойчыку была чароўная цішыня, на донцы якой гулка брахаў сабака — быццам нехта вялікі і добры выпіў нагбом іншыя гукі, пакінуўшы толькі гэтую далёкую звягу. Бязважкая ты на маім плячы. Твае валасы казычуць скуру. Нашы ногі, перакручаныя ў вітую пару, і мы, падключаныя да глыбокага сну, з якога штосьці вымушае вырывацца. Ах, ну так, гук эсэмэскі. Якая фэйная ідэя — адключаць мабільнік на ноч! Шкада, што Баця не ўхваліў бы. Я аддзяліўся ад цябе, ды не да канца, яшчэ трымаючыся пяткамі за наш сон. Але тэкст паведамлення не пакідаў шанцаў: «Прымі Чупрыгу». Ну, добрай ранічкі. Якое чароўнае абуджэнне.

Я ўскочыў, баючыся, што ён ужо на нашай кухні альбо зараз вылезе папросту з-пад ложка. Але было ціха, дамафон маўчаў, толькі да сабачага брэху дадаўся новы гук — міліцэйская сірэна. Не звыклая, натужліва-працяжная, а кароткая і нахабная. І вякнула яна з нашага двара проста пад вокнамі. Я выйшаў на балкон і пабачыў учарашні гіганцкі чорны джып з мігалкамі, які не толькі займаў увесь праезд, а яшчэ і двума коламі заехаў на бардзюр. За ім была чарга з машын, што намагаліся праціснуцца ў двор, каб сціпла пазаймаць свае месцы. Ім яўна нецярпелася. Дзядуля з «жыгуляняці» выйшаў і спрабаваў заяўляць пра свае правы — скрбся пальчыкамі ў браніраванае шкло спецаўтамабіля і нават біў яго ботам па коле. Але калі ўключылася сірэна,

спалохаўся і імкліва адступіў у свой парослы памідорамі салон. Схаваўшыся, ён даваў сігналы тым, хто яго падпіраў ззаду, каб выпусцілі. Відаць, з перапуду з’едзе на лецішча і будзе там чакаць, пакуль «міліцыя» не перастане на яго злаваць, бо ў яго, відавочна, не пройдзены тэагляд.

Чупрыга не выказваў ані намёку на тое, што збіраецца пакідаць бранявік, — проста сядзеў у машыне, уключыўшы сірэну. Разам з лаканічным паведамленнем з нумара Баці гэта азначала, што трэба неадкладна апрацаваць і бегчы ўніз. Калі я заскочыў у салон, Чупрыга марудна павярнуўся да мяне і кіўнуў, але руку не працягнуў. У салоне смярдзела адэкалонам, пах якога быў адначасова і касметычны, і дэзынфекцыйны. Умее ж чалавек падабраць водар! Апрачаты ён гэтым разам быў змрочна-вытанчана, адчувалася, я б сказаў, нават рука дызайнера. Чорны пінжак на двух гузіках, чорныя джынсы і светла-шэрая кашуля з атласнага шоўку — чалавек меншай камплекцыі выглядаў бы ў такой як стомны нарцыс, але ў дадзеным выпадку яна намякала на тонкую душэўную арганізацыю ўладальніка.

Чупрыга моўчкі крануўся і пачаў выязджаць, дабраўся да тупіка з іржавага савецкага аўтапрама, вылаяўся і, здаўшы назад, развярнуўся на дзіцячай пляцоўцы, практычна зраўняўшы яе з зямлёй, і паехаў наўпрост па двары, пакідаючы пасля сябе разоры, нібы ад танкавых гусеніц. Мы паехалі некуды на поўдзень. Каля каробкі перадач быў тэлефон урадавай сувязі — цікава, каго ахоўвае Чупрыга, калі не працуе апосталам Паўлам? І ці ахоўвае ўвогуле? Можа, гэты аўтамабіль ён атрымаў у якасці бонуса ад чалавека, які не ўваходзіць у кола сяброў?

Ён доўга пазіраў на мяне, быццам спрабуючы ацаніць, наколькі я гатовы да місіі, якую ён збіраецца мне даручыць, — ці мо лепш адразу выкінуць мяне пад колы машын, што едуць следам?

Воля, чытаючы ўсё, пра што будзе напісана далей, калі ласка, май на ўвазе такі фактар, як раптоўнасць. Я не меў ані секунды на роздум ці асэнсаванне. На тое, падобна, і быў разлік. Бо калі б перад кожным такім заданнем я меў магчымасць сесці і падумаць, што менавіта ад мяне патрабуец-

ца... Калі б... Ага. Пакуль ты ў сне працягвала піць цішыню нашай кватэркі, Чупрыга вёз мяне ў нейкі маскоўскі Гарлем і ў пэўны момант палез рукой да ўнутранай кішэні пінжака і спытаў:

— Ці бачыў такі?

Ён дастаў пісталет Макарава і працягнуў яго мне — ува-собленая ў рэч смерць, абыякавы метал, нагрэты Чупрыгам пад пахай. Пабачыўшы, што я збянтэжыўся, Чупрыга спытаў зноў, як у дзіцёнка:

— Ці бачыў?

Я паматаў галавой, хоць кожны, чыё дзяцінства прайшло за DOOM, а юнацтва — за Half-life, неаднаразова трымаў такую цацку ў намаляваных руках і страляў з яе па піксельных ворагах. Таму я ведаў, што верхняя клямка адцягваецца і блакуецца пасля апошняга стрэлу, што руку падчас стральбы падкідвае, што абойму трэба выцягваць пальцамі. Я пацягнуў на сябе клямку, і адтуль залацістай гарошынай выкаціўся патрон. Чупрыга скрывіўся: ну, давай, падбірай цяпер! І я доўга паляваў на бязважкі цыліндрык, які закаціўся пад сядзенне. Дацягнуўся, схопіў. Вярнуўшы баявы патрон у ствол, я асцярожна паспрабаваў аддаць пісталет. Але машына павярнула на пустынную вуліцу і спынілася каля шыльды «Смеццеспальвальны завод». Дзмуў вецер. Чупрыга апусціў шкло каля мяне і будзённа прамовіў: «Зараз страляць будзем». Ён паказаў на дрэва ў дзесяці метрах ад нас:

— Цэлься ў тую сасну.

Я ўзяў абедзвюма рукамі пісталет і ўжо амаль сумясіў прыцэльную планку з мушкай, але Чупрыга прыкрыкнуў:

— Ты руку на шкло пакладзі, а зброю з салона дастань, бо ўсю падлогу мне гільзамі закідаеш.

Я зноўку пачаў цэліцца, але Чупрыга вырашыў заняцца маімі вучэннямі больш сур'ёзна. Загадаў заткнуць пісталет за пояс, паказаў, як правільна даставаць зброю, як, дастаючы, адразу прывесці рулю ў прыцэльную плоскасць і вывесці яе на ўзровень позірку. Выглядаў ён пры гэтым як прафесійны забойца: хуткія, але плаўныя рухі, даведзеныя да аўтаматызму. Калі ён паказваў, як правільна трымаць

макараў у руцэ, я заўважыў, што ў ягоным левым вуху тырчыць навушнік з провадам ад шыі. Паставіўшы локці на зрэз браніраванага шкла, я стрэліў. Па вушах шарахнуў рэзкі гук. Я паўтарыў яшчэ раз і зноў. І апусціў рулю злёгка ўніз і пстрыкнуў яшчэ некалькі разоў. У сасну так і не трапіў.

— Ну, што я магу сказаць, баец! — Чупрыга, здаецца, не чакаў іншага варыянта: — зараджай другую абойму!

Ён ляпнуў далонню па кнопцы бардачка, дзе захоўваліся скрыначкі са смерцю. Я раскрыў адну з іх і пачаў нашпігоўваць патроны ў абойму, працягваючы гэта рабіць, калі яны ўжо не лезлі, таму Чупрыга рагатнуў: «Поўная! Трэніруйся!» Я зноў пачаў расстрэльваць бедную сасну. Галінкі вакол яе ўздрыгвалі і павісалі. Дзіва, што не зачэпіў якога-небудзь заблукалага грыбніка, бамжа ці хто там яшчэ насыляе лясочкі маскоўскіх ускраін. Нарэшце перадапошняя куля трапіла, і ўсё дрэва скаланулася. Зверху штосьці пасыпалася. Апошняя таксама трапіла ў цэль. Я зарадзіў нанова абойму і быў гатовы страляць яшчэ, але Чупрыга загадаў выйсці з машыны.

— Глядзі, колькі чаек, — паказаў ён на неба. — Давай, паспрабуй пацэліць у адну з іх.

Я ўскінуў пісталет, страляючы зноў і зноў, але ўсё міма.

— Пісталет Макарава, — узяўся грунтоўна тлумачыць Чупрыга, адабраўшы ў мяне зброю, каб зарадзіць абойму, — яшчэ тая херня. Страляе, нібы сцьць. Кулі ляцяць у розныя бакі. Паводле дакументаў, прыцэльная далечыня ў яго — 50 метраў. Але па факце з дваццаці хрэн пацэліш. А тут яшчэ ствол зношаны, рэсурс амаль выйшаў. Ужо даруй, але гэта адзіны чысты варыянт, які атрымалася адшукаць для цябе. А справа ў цябе менавіта сённяя, — ён падбадзёрвальна кіўнуў, пабачыўшы паніку ў маіх вачах: — Во, глядзі.

Ускінуўшы пісталет, ён пачаў страляць так, нібы не цэліцца наагул. І штораду пасля стрэлу мітуслівы росчырк у небе ўздрыгваў і, перакульваючыся, падаў уніз. Восем стрэлаў — восем збітых анёлаў. Ні кулі міма. Калі падысці да гэтых птушак, пабачыш спалоханае дагаранне жыцця ў вачах, крываваыя бурбалкі з дзюбы, вывернутае крыло, што лупіць па зямлі, не ў змозе трымацца за паветра. Чупрыга

пераможна павярнуўся да мяне, але не пабачыў чаканага захаплення. Хутка адварнуўся, патлумачыўшы:

— Чаек наляцела... Яны на смецце ласыя. Прыгожыя птушкі, але Масква іх сапсавала. Жывуць па сметніках. Прасцей, вядома, чым рыбу лавіць. Памыйніцы, бляха. А ты б бачыў, як яны серуць! Я на флоце служыў, дык я табе скажу, калі адразу лафет не памыць, метал як кіслатой выдуплівае. Во як.

Ён ляпнуў дзвярыма, і я пайшоў за ім. Наверсе няспына на лёталі птушкі, месца тых занялі новыя — неба пустым не бывае. Чупрыга ў чорных скураных пальчатках шараваў пісталет анучкай, змочанай нейкай вадкасцю, яшчэ больш смярдзючай за ягоны адэкалон. На сваім сядзенні я пабачыў чорны плоскі пенал, накіштальт зарадкі для ноўтбука, прыладжаны да звычайнага рэменя. Са скрыначкі тырчэла антэна і змяіўся провад з навушнікам.

— Надзявай давай, — загадаў ён. — Гэта для сувязі. Яна нам спатрэбіцца. І паспяшайся, у нас сем хвілін на зборы.

Перапыніўшыся, ён паднёс палец у пальчатцы да вуха і ўважліва нешта выслухаў. І пацвердзіў, што так, сем хвілін.

Я няўкладна пераапранаўся, не ў змозе справіцца з кашуляй, пакуль Чупрыга рупліва даставаў патроны са скрынкі, праціраў кожны з іх і ўціскаў у прыёмнік, пасля чаго працёр і саму абойму, перш чым загнаць яе ў рукаець. Паклаў пісталет побач, ужо не ў пінжак — баяўся, відаць, на чапляць якіх-небудзь мікралокнаў, якія ўсплывуць падчас экспертызы. Хаця, з іншага боку, якія экспертызы, калі ў іх суддзі і пракуроры запытваюць тое, што для іх напіша Філіп!

Мы паехалі, і Чупрыга толькі пасмейваўся, пакуль я намагаўся разабрацца з правадамі і заправіцца. Калі ў мяне ўсё нарэшце атрымалася, ён, не адпускаючы стырно і не збаўляючы хуткасць, трыма спрытнымі рухамі паўстаўляў усё, як трэба: скрынку на рэмені ссунуў, навушнік не ў правае, а ў левае вуха, мікрафон, які я прыняў за кліпсу, на каўнер кашулі.

— Ігар Мяцеліца. Ці чуў пра такога? — спытаў ён.

Я паціснуў плячыма. Слова «Мяцеліца» выклікала ў мяне нейкія асацыяцыі, але не са словам «Ігар». І ён патлумачыў:

— Ёсць такі. З гэтых, новых маладых. Вельмі хутка зрабіў кар’еру — за паўгода скокнуў ад простага рэпарцёра аддзела палітыкі ў растуўскай газеце да намесніка дырэктара федэральнага тэлеканала. Ну, ясна, што не без чараўніцтва, — ён шматзначна ўсміхнуўся. — У нас на тэлебачанне без чараўніцтва наагул рэдка трапляюць.

Чупрыга зрабіў жэст, парадзіруючы Бацю, які сядзіць у сваім вазку і цісне на кнопкі кіравання, каб я зразумеў, пра якое менавіта чараўніцтва вядзецца гаворка.

— Тры месяцы таму Ігар Мяцеліца атрымаў ад Баці заданне забяспечыць інфармацыйнае поле, каб чатыры нашыя кандыдаты трапілі ў Думу на гэтых выбарах. Усё паводле працэдуры, ён атрымаў СМС, я яму асабіста ўсё патлумачыў, — Чупрыга задумаўся, магчыма, ці не назваць мне імёны тых кандыдатаў. — Але Ігар Мяцеліца, замест таго каб выконваць даручэнні Баці, вырашыў пагуляць у Данка. Можна, памятаеш, у Горкага, «Старая Ізергіль»? — сама думка, што Чупрыга чытаў нешта, мне падавалася падазронай.

— Данка — гэта які сабе разарваў грудзі, бо хацеў асвятліць шлях людзям, якія некуды там за ім ішлі ў цемры? — абцякальна спытаў я, бо не быў упэўнены, ці чытаў тую ж, што і Чупрыга, «Старую Ізергіль».

— Карацей, гэты падкідак вырашыў праліць святло ісціны ў наш свет. І ў вечаровым эфіры нейкай там аналітычнай перадачы зрабіў высер пра «існаванне таёмнай арганізацыі, на якой зводзяцца ўсе ніткі ўлады ў Маскве». Ну, і прозвішчаў назваў парачку. Дзякуй богу, сюжэт быў анонсам, ён меркаваў запусціць цэлы серыял пра тое, як Баця ўдзень кіруе светам, а ўначы п’е кроў хрысціянскіх немаўлятаў. А задача ў мудака, паўтаруся, была нашых людзей у парламент прасунуць. Ну, што тут казаць... З тэлебачання яго выперлі цягам некалькіх гадзін, але ён не спалохаўся. Цесна ягонаму сэрцу ў грудзях, разумееш? Хоча ён яго вырваць і асвятліць шлях.

Чупрыга памаўчаў.

— Увогуле, мы гэтага Мяцеліцу і адмяцелілі разоў для прафілактыкі, папярэдзіўшы, маўляў, калі хочаш сыходзіць — сыходзь, але зяпу сваю не раскрывай. Але ён у газету ўладкаваўся, інтэрв'ю даваць пачаў. Большасць, вядома, думаюць, што ўсё гэта лажа. Аніводны суд, пакуль Баця жывы, ягоныя заявы і да разгляду не прыме. Але сітуацыя, пагадзіся, непрыемная. Трэба б яму дзеля навукі калі не сэрца, дык яйцы прыпячы.

Чупрыга перапыніўся і надоўга прыклаў далонь да навушніка. Выслухаўшы, крутануў стырном, змяняючы паласу, і рэзка паскорыўся. Я зразумеў, што размаўляць ужо няма калі.

— Давай праверым сувязь, — прапанаваў ён.

На пенале трэба было толькі перасунуць рычажок — і вуха ажыло дыханнем Баці. Ён сказаў, што мікрафон мне не спатрэбіцца, бо я буду працаваць толькі на прыём. Мы ехалі па Бірулёве — мясцовасці, якая падаецца папросту ландшафтным увасабленнем музыкі The Prodigy. Вакол былі трубы ЦЭЦ, іржавыя заводы і рэзервуары — пейзаж, які прадугледжвае маштабную перастрэлку. Я чамусьці быў перакананы, што мне не давядзецца нават выходзіць з бяспечнай машыны. Чупрыга ж пабачыў, што стралок з мяне аніякі. І я быў перакананы, што Баця не зробіць мне нічога па-сапраўднаму дрэннага. Што ў яго планах мне адведзеная адмысловая, прыгожая і прыстойная роля. І нават з гэтымі развагамі я дрыжаў ад пачуцця, якое хацеў бы назваць узрушанасцю, але гэта быў страх. Занадта блізка ад мяне знаходзілася зараджаная зброя.

Я нічога не зразумеў, нават калі Чупрыга сцягнуў пальчаткі і працягнуў іх мне з — «Надзень!» — які прадубляваўся і ў навушніку. І я спытаў наўпрост, куды і навошта мы едзем, а ён толькі адмахнуўся: неўзабаве даведзешся.

Вуліцы вакол мелі напеўныя назвы: Ягадная, Прахалодная. Я даўно заўважыў, што чым больш паэтычную назву мае месца, куды трэба ехаць, тым больш аддаленае яно ад цэнтра. Захар'еўская будзе дакладна ў межах Садовага. А на вуліцу Аленевую трэба дабірацца паўдня. Паэтычнасць зрабілася сутаргавым выратаваннем мегаполіса, метафа-

ры ўзнікаюць праз дэфіцыт намінатываў. Звярні ўвагу! Вось якія думкі пануюць у галаве, калі скорана чакаеш нейкай пэўнасці.

Дарога вывела да аднолькавых панэльных шматпавярховікаў Усходняга Бірулёва. Іх было так шмат, быццам лянiвы дызайнер віртуальнай рэальнасці скапіяваў адзін дом і панаўстаўляў яго наўкола копіпастам: панэлька, побач закінутая пляцоўка, разабраная крама, школьны стадыён і кіёск. Здзек са свету, пра які я распавядаю сваім студэнтам, свету з вытанчанай архітэктурай, з будынкамі, кожны з якіх мае ўласны твар. Панэлькі кпяць з архітэктурных стыляў, смяюцца з Баўхаўса, канструктывізму і наогул з любога пробліску архітэктурнай думкі. Тут дамінуе адзіная ідэя — сабраць як мага болей салдат у чалавечыя мурашнікі, размеркаваць іх па ярусах і прыладзіць які-небудзь уваход.

Мы ехалі туды, дзе нас не надта чакалі. Чупрыга прыглядаўся да надпісаў на будынках, яго падганяў голас у навушніку. Джып кідаўся з завулка ў завулак аднолькавай шырыні, з аднолькавымі крамамі, аздобленымі аднолькавай ружовай пліткай. Вакол аднаго з будынкаў мы зрабілі кола так, каб мае дзверцы былі насупраць пад'езда. Я спытаў, чаму, едучы на заданне, Чупрыга ўзяў нагэтулькі прыкметную машыну, і ён адказаў, што «дзяржаўны» выгляд спрашчае задачу.

Ён працягнуў мне чорную кепку і сказаў нацягнуць яе на лоб, каб схаваць вочы. Я спытаў: «Камера назірання?» Ён адказаў, што на ўсё Бірулёва ёсць адзіная камера назірання, і яна ўсталяваная каля бутэлькі Hennessy ў мясцовым гіпермаркеце (здаецца, гэта нейкі жарт з Comedy Club). І дадаў, што з мяне перхаць сыплецца, а гэта нядобра, бо «на месцы» нельга пакідаць ні валасы, ні перхаць, таму і патрэбная кепка. І сказаў, што абутак у мяне няправільны, але ўжо позна. Я крытычна аглядаў туфлі: здаецца, і абчас невялікі, і падэшва дастаткова мяккая.

Чупрыга казаў нейкія дзіўныя словы, нешта пра «выйдзеш з-за рага...», «адлегласць не болей за тры метры...», «...страляць, калі ён спінай». Я не разумеў, навошта ён гаворыць гэта мне, я не мусіў нікуды ісці, і пальчаткі з кеп-

кай мяне ні да чаго не абавязваюць. А ён паказваў на пісталет, загорнуты ў анучку, і падганяў: «Паспяшайся, ён на падыходзе! Тут скразны пад'езд, ён ідзе з іншага боку».

Чаму я пайшоў? Добрае пытанне! Калі шчыра, я думаў, што гэта нейкая праверка. І, як я ўжо казаў, мне не было калі думаць. Усё, што ён казаў, было простым і зразумелым: устань, надзень гарнітуру, выйдзі з машыны, зайдзі ў пад'езд, схавайся. Гэтыя словы патрабавалі толькі выканання, без усялякай рэфлексіі. Як жа тут не згадаць Бацю з ягонай воляй да падпарадкавання? Відаць, ён намацаў ува мне раба і адшукаў патрэбныя інтанацыі, каб загадваць.

І асобна, ужо не для цябе, Воля, а для таго, каго я шукаў вачыма пад жалезабетонным небам: я не разумеў, на што іду. Мне загадалі пакінуць машыну. Я паспрабаваў схаваць пісталет ва ўнутраную кішэню, але Чупрыга сказаў трымаць яго ў руцэ, каб не начапляць доказаў. У апошнія імгненне ён затрымаў мяне і прамовіў тое, што мне вельмі запамнілася: і словы, і інтанацыя, і выраз вачэй. Ён сказаў:

— Страляй вось сюды, — ён паказаў над сківіцай. — Ён вышэйшы за цябе, пісталет тузанецца, і ты пацэліш як трэба, у вачніцу ці вышэй. Ну а лепш у патыліцу. Стрэлаў для пэўнасці мусіць быць два, — і дадаў: — Ты, галоўнае, не сцы. Усё адмазана. Нават калі нешта не так пойдзе, нават калі суседзі выскачаць, у цябе ёсць жалезнае алібі, трэба проста гэта зрабіць, зразумеў? Следства ўсё зваліць на чачэнцаў, патэнцыйныя асуджаныя ўжо ёсць, трэба толькі даіграць пастаноўку да канца. Давай, пайшоў!

І я пайшоў, сціскаючы зняты з засцерагальніка пісталет з патронам у ствале. Пайшоў, заўважыўшы, што на дзіцячай пляцоўцы гуляюць дзве маленькія дзяўчынкі, а на трэцім паверсе хатняга гаспадыня, не раўнуючы як з рэкламы пральнага парашку, вытрасае ручнік. Іду крок за крокам, нібы і няма тут нічога ненатуральнага — чалавек з пісталетам у двары шматпавярхоўкі. Ніхто не ўзняў лямант, не закрычаў «міліцыя!». Я дайшоў да дзвярэй пад'езда і тузануў іх на сябе, не разумеючы, што будзе далей. Навушнік голасам Чупрыгі загадаў ісці наперад, падняцца па прыступках, павярнуць да смеццеравода і стаяць там ціха. І я стаяў,

думаючы, што ў якасці арт-правакацыі файна было б раз-маляваць гэтую трубу пад калону з карынфскім ордарам, унізе пакласці разьбяны стылабат, а сам смеццепрыёмнік аформіць у выглядзе галавы льва — вось такія бздурны былі ў галаве. Маё мысленне ў гэты момант раздвоілася. Адзін я думаў: чаму чалавек, які нядаўна яшчэ кіраваў прапагандай на тэлебачанні, жыве ў такім раёне? Ці ён да гэтага меў службовую кватэру, якой яго пазбавілі? А другі я паўтараў сабе голасам Чупрыгі: «Ствол уніз. Палец на курок». Мой унутраны свет працягваў дзівачыць, упрыгожваючы суседнюю панэльку порцікамі і балюстрадамі, франтонамі і эркерамі. Як бы гэта, цікава, глядзелася? Стыль «бірулёўскі pouveau»...

У навушніку прагучала: «Гатоўнасць — хвіліна». Падняўшы брылёк кепкі, я прамакнуў пальчаткай ушчэнт мокры лоб, зноўку ўзяўся за зброю і зразумеў, што яна зараз таксама мокрая праз мой пот. Я не ведаў, ці кепска гэта, хацеў удакладніць у Чупрыгі, але ён загадаў мне не падаваць голасу.

Мінула хвіліна, яшчэ адна. З аднаго боку, я думаў пра ўсялякія глупствы, падазраючы, што нешта пайшло не так. З іншага боку, я вельмі панікаваў. Спакойны голас Чупрыгі падаваўся значна разумнейшым за мой унутраны. Ён замяніў сабой маё мысленне, звязваючы са светам, у якім быў больш дасведчаны. І я пастараўся заглушыць разгублены ўнутраны голас, таму не чуў пярэчанняў, калі ў левым вуху гучала: «Увага. Два крокі наперад. Выходзіш».

Ногі, падпарадкоўваючыся Чупрыгу, панеслі мяне наперад, злёгка падкасіўшыся. Лінолеум прыліпаў да падэшваў, быццам ён быў увесь зроблены з жвачкі. Я спыніўся за рагам ад ліфта. У пад'ездзе панавала суцэльная цішыня. Людзі, відаць, раз'ехаліся па працах: жыць у Бірулёве, працаваць на смеццеспальвальным заводзе ў Бірулёве, кахаць, раўнаваць, пісаць вершы (хто ж іх не піша?), начаі глядзець на зоры ў Бірулёве... Гэтым поўднем ніхто нават не выклікаў ліфт.

Грукнулі дзверы пад'езда, наводдаль пачуліся ціхія крокі. Навушнік загадаў: «Акуратна зрабі халасты ход курка і так трымай. Не счы. Чакай каманды». А мне думалася: «А што, калі пісталет раптам стрэліць? А што з рыкашэтам? Тут паў-

сюль бетон! Там, каля ліфта, яшчэ адна сцяна! Мяне ж зачэпіць!» Гук крокаў заглушыў абодва галасы. Крокі стомленага чалавека. Адкуль ён вяртаецца апоўдні? З начнога клуба? З працы? А што, калі гэта не Мяцеліца, а жанчына пенсійнага веку? І Чупрыга загадае страляць? Страляць або не ў такім выпадку? Крокі сціхлі каля ліфта. Шоргат нейкага пакета. Цікава, дзе ён яго трымае? Ці паспрабуе закрыцца ім? Палец націснуў кнопку ліфта, пачуўся натужлівы, нібы галаўны боль, стогн — ліфт паехаў уніз. «Пісталет уверх, на ўзровень вачэй. Ловіш мушку, — падумаў я. — Стой. Стой. Крок направа. Аб'ект у зоне бачнасці. Працуем па цэлі. Працуем па цэлі!» Пабачыўшы постаць у плашчы, злавіў сябе на думцы: «А што, калі я сам захачу распавесці пра Бацю, мяне таксама вось так?» І праз імгненне: «Як я мушу стрэліць у патыліцу, калі ён стаіць бокам?» І ўслед: «Што за дурны загад — “Працуем па цэлі”? Чаму не сказаць — страляем, страляем у галаву, забіваем цэль? І не цэль, а — чалавека, жывую істоту, брата твайго».

Але пальцы ўжо націснулі курок, і пісталет грывнуў так, што заклала вушы. Замкнёная прастора — не лясок, які прадзімае вецер. Я зрабіў усё, што сказаў Чупрыга: я цэліў у шчаку і трапіў не ў вачніцу, а ў шчаку. Даўгалыгі ў ліфце павярнуўся да мяне. Ён не крычыць, ён толькі што заўважыў чалавека са зброяй. Па баках яго твару дзве дзіркі. Адна маленькая, другая — на паўшчакаі, з адарванай скурай, што вісіць, быццам на надкусанай курынай ножцы. Я стрэліў зноў, з метра, і схібіў. Я націснуў на курок зноў і зноў і тады трапіў у лоб над носам. Яго адкінула назад, і ён лягнуўся галавой аб бетон. Вочы былі расплюшчаныя. Вусны намагаліся ці то нешта сказаць, ці то выдыхнуць. Я наблізіўся ўшчыльную і стрэліў, стоячы проста над ім. Зноўку грывнула, і часцінка нейкай ліпкай дрэні, выдранай пранікненнем кулі ў цела, прыліпла да маёй шчакаі.

Я ўсвядоміў, што ўвесь гэты час я страляў, набліжаўся і зноў страляў адпаведна з камандамі з навушніка. Сам ніколі ў жыцці не зрабіў бы так зладжана. Цяпер адтуль камандавалі, каб я клаў пісталет побач з целам і неадкладна звальваў. Я зрабіў крок, наступіўшы на ролік стралянай

гільзы, я паслізнуўся і, падкінуўшы ногі дагары, грывнуўся на спіну, а галава ўдарылася ў грудзі нябожчыка, ажно шыйныя пазванкі хрснулі.

Як ты не прадугледзеў гэта, голас у навушніку? Я ўзняўся, у мяне балелі спіна і шыя, і пакульгаў уніз пад роў у вуху: «Што там у цябе? Ты ўжо мусіш быць на разліку. Давай уніз!» І я пайшоў, усцешаны, што выканаў заданне, да дзвярэй і, перш чым штурхнуць іх, крануў далонню шчаку, намацаўшы тую пляму ружовай дрэні з чалавечым воласам. Не разумеючы, што з ёй рабіць, я штурхнуў дзверы, выйшаў на ярка асветлены двор, у суцэльнае белае свячэнне, якое бачаць напрыканцы тунэля ўсе, хто перажыў клінічную смерць.

Я паспеў падумаць, што, відаць, усё-такі звярнуў сабе шыю і, падобна, паміраю недалёка ад таго памерлага, і на вывараце гэтага святла пачала праступаць іншая рэчаіснасць. Я авалодаў магчымасцю глядзець на яе так, нібы гляджу на вывешаную сушыцца тканіну і разглядаю з іншага боку, на прасвет, ейны малюнак. Я здзіўляўся, што нават пазнаю гэтую рэальнасць. І я — прачнуўся.

У нашым пакойчыку стаяла цішыня, на донцы якой гулка брахаў сабака — быццам нехта вялікі і добры выпіў усе астатнія гукі, пакінуўшы толькі гэтую мізэрную далёкую звягу. Бязважкая ты на маім плячы. Твае валасы казычуць скуру. Нашы ногі перакручаныя вітай парай. Мы ўключаем глыбокі сон.

Ведаю, што ты палічыш, што гэта выдуманы мной ход, з дапамогай якога я намагаюся пазбегнуць правасуддзя. Але гэта не так.

Ці так?

Усё ж так?

Ведаеш, гэтую сцэну каля ліфта я сніў пасля шмат разоў, з наслаеннямі і новымі падрабязнасцямі. Я не ўпэўнены, што штурхаў мяне да гэтых жахаў толькі сон. Толькі сон. Але ты — ты вер, калі ласка, што я ніколі не страляў з макарава па птушках, што не было насамрэч гэтай гісторыі ў бірулёўскім пад'ездзе.

Я думаю, такія, як я, мусяць адказваць на Страшным судзе, у які я працягваю верыць, што б ні казаў Баця, не толькі за здзейсненае ў жыцці, але і за тое, што прысніў. У любым выпадку — быў я там ці не. Быў! І гэта быў я. І я страляў. І камандам падпарадкоўваўся таксама я. Я памятаю пах пораху, аддачу, гук стрэлу. Таму — вінаваты. А рэшта — дэталі.

Магчыма, мае словы выглядаюць як спроба атрымаць дараванне ў Бога і каханай, не заслужыўшы пры гэтым пакарання паводле Крымінальнага кодэксу. Як крывадушнае памкненне схвацца за сон і выпрасіць літасць. Але ведаецца што? Думайце, як хочаце.

Мяне пабудзіў гук эсэмэскі. Выдатная была б ідэя — адключыць мабільнік на ноч! Але не думаю, што Баця гэта ўхваліў бы. Я зняў з нашай вітай пары ізаляцыю коўдры і адлучыўся ад цябе. Але не да канца — яшчэ намацаваў пятакі наш супольны сон. Ды тэкст паведамлення не пакідаў шанцаў: «Прымі Чупрыгу».

Глава дзясятая,

якую лепш бы табе не чытаць

Я ведаю, што, прачытаўшы назву, ты, Воля, учэпішся найперш за гэтую главу з какетлівай усмешкай, мяркуючы, што забаронены плод з'яўляецца такім не праз тое, што можа прычыніць шкоду, а таму што празмерна салодкі, і ў параўнанні з ім усе астатнія плады жыцця папросту страцяць смак назаўжды.

Не выключаю, што ты пераскочыла сюды з першай жа главы па змесце — як толькі зразумела, што гэтую кнігу напісаў для цябе я. Але я вельмі прашу цябе, Воля, лепш закрой кнігу, адгарні старонкі да наступнай главы і нават не падглядвай у напісанае тут. І калі сумневы наконт мяне яшчэ ўзнікаюць у тваім сэрцы, я вымушаны пацвердзіць найгоршыя з іх: напісанае адсюль і да адзінаццатай главы не прынясе табе нічога, апроч болю. І такі боль бывае толькі бессэнсоўным.

Усё, пра што я распавяду далей, адносна нашага з табой свету існавала як бы ў іншым вымярэнні. Баця меў своеасаблівы талент памнажаць мыльныя бурбалкі іншых сусветаў. Я ўключыў гэты аповед у кнігу з намерам распавесці ўсё як ёсць ад пачатку і да канца, не абмінаючы нават нязначныя акалічнасці. Бо яны абавязкова акажуцца істотнымі, а калі будуць не згаданыя — прарастуць у душы неабдымнай пустэчай, ад якой я хачу пазбавіцца, спавядаючыся.

Карацей, атрымаўшы тое паведамленне, я апануўся і пабег уніз, не чакаючы, пакуль Чупрыга пад вокнамі ўклю-

чыць сірэну, паведамляючы пра свой прыезд на велізарным джыпе. Штурхнуўшы штосілы дзверы пад'езда, я з разбегу наляцеў на двухметровага Чупрыгу. Ад яго патыхала адэкалонам яшчэ горш, чым у сне. Гіпертрафавана мужчынскі водар для нейкіх спецназаўцаў.

— О, а я толькі нумар кватэры збіраўся набіраць, — буркнуў ён. — Хутка рэагуеш! Малайчына!

— А дзе машына? — спытаў я, круцячы галавой па баках.

— А з чаго ты ўзяў, што я на машыне? — здзівіўся Чупрыга. — Я на таксі. У мяне наогул сваёй машыны няма, — ён сціпла паціснуў плячыма. — Не, ёсць старэнькі «опель», але ён з мінулага жыцця. Мяне ж возяць звычайна. Альбо таксоўка.

Я здзівіўся несупадзенню, а Чупрыга быццам чагосьці чакаў. Я не адразу сцяміў, што чакае ён, калі я запрашу яго ў свой Mercedes, у «Галку». Ён не збіраўся везці мяне, ён збіраўся быць пасажырам. Я кіўнуў на машыну і зноўку ўразіўся, наколькі ў маім сненні Чупрыга быў больш чупрыжны. Замест вытанчанага строю на ім была беспамерная цішотка, якая тырчэла з-пад фальшывага рэменя, відавочнага набытага на Чаркізаўскім, паверх быў ваўняны пінжак. Толькі кабура з пісталетам з-пад яго паказвалася паспраўднаму.

Усеўшыся, ён пачаў па-гаспадарску ціскаць на кнопкі рэгулявання вышыні і адлегласці крэсла. Тактоўнасці ў яго, канечне, бракавала, але хіба варта чакаць яе ад чалавека, які носіць баявую зброю на падробным рэмені Dolce & Gabbana?

— Ехай, — прапанаваў ён і няпэўна махнуў рукой у напрамку цэнтра.

Я крануўся і паспрабаваў усё-такі высветліць паходжанне той машыны, якая прыехала да мяне ў сон наўпрост ад манастыра ў Дубровіцы:

— Я думаў, гэта вы ездзіце на тым чорным джыпе, што каля манастыра стаяў.

— Хто ездзіць на тым джыпе, голуб ты мой, не твая справа, — нязлосна сказаў ён. — Я б табе мог назваць прозвішча,

але цябе адразу давядзецца забіць, — ён дастаў зубачыстку і пачаў калупацца ў роце. Мяркуючы па тым, як шырока ён яго разяўляў, спакою не давала нешта блізкае да зубоў мудрасці. Калі ў такіх людзей наагул не вырастаюць замест іх зубы дзёрзкасці альбо зубы «заўжды-бі-ў-сківіцу-першым».

Час ад часу ён даставаў з далёкага зубнога дупла кавалкі шэрага мяса, агульнай колькасцю якога можна б было накарміць небуйнога мужчыну. Шторазу, дастаючы зубачыстку, ён адкідваў галаву і пачынаў цыкаць, правяраючы, ці трэба яшчэ калупаць. Выявілася, што гэты надзвычай прыемны працэс Чупрыга можа сумяшчаць з размовай.

— Ці не казаў я, што ў кампаніі ёсць тры прынцыпы, на якіх усё палягае? — спытаў ён, павярнуўшыся да мяне. Да яго ніжняй губы прыліп кавалачак нейкай дрэні, які ён неадкладна злізнуў і праглынуў, заўважыўшы мой позірк. — А прынцыпы такія: «Не думай. Не здзіўляйся. І маўчы».

Чупрыга зрабіўся надзвычай сур'ёзны, і адвечная здэклівая расслабленасць на нейкае імгненне знікла. Вось яно як! Не думай, не здзіўляйся і маўчы! Такой замовай можна вылекаваць любую душэўную рану, толькі трэба сапраўды навучыцца не думаць і г. д. Бо ўсе нервовыя ўзрушэнні ў людзей, якія робяць подласці, і ўзнікаюць праз тое, што яны абдумваюць здзейсненае, здзіўляюцца таму, што нарабілі, а ўсе праблемы адбываюцца, калі яны размаўляюць пра гэта з кімсьці. Чупрыга зноў спытаў:

— Не казаў? Не? — і звёў усё на жарт: — Дык я табе нічога і не казаў. Не казаў нічога такога. Ты сам прыдумаў. Бо няма ў нас ніякай кампаніі. Пантэон-патэфон, блін!

— Куды едем? — спытаў я з кепска прыхаваным раздражненнем.

— Куды трэба, — адказаў ён, і на ягоны твар вярнулася здэклівасць. З гэтага выразу, з якім звычайна ён пачынаў разважаць пра Волю, я мог бы і здагадацца пра ўсё. Але не здагадаўся. Я ўсё чакаў найгоршага, накітавалі страляніны, крыві, смерці — ад чаго патыхае страхам нагэтулькі

моцна, што перабіць гэты смурод можа толькі танны адэ-калон.

— Тут павярні на Шчуку, — запатрабаваў ён, і мы пакаціліся ў бок Шчукіна.

Я ехаў уздоўж трамвайных шляхоў, апярэджваючы марудлівыя, напоўненыя людзьмі, нібы акварыумы на колах, трамваі.

— Скажыце, у нашай арганізацыі быў калі-небудзь такі Ігар... Імя дакладна не памятаю, — пачаў я. — Ігар, альбо... Ну, увогуле, чалавек з прозвішчам Мяцеліца? Мяцеліца? Не?

Чупрыга рагатнуў:

— Зямеля, «Мяцеліца» — гэта начны клуб. Дзе гэты падар бяззубы па сцэне скача.

Я абьякава кіўнуў.

— А вось... Ці ёсць нейкія тэлезоркі, якія здрадзілі Бацю? — не сунімаўся я.

— Хто ў нас ёсць, а каго няма, я казаць не буду, — разважліва сказаў ён. — Людзей хапае, і кожны на сваім месцы. А пра нейкіх там Мяцеліцаў, якія супраць Баці пайшлі, я ўпершыню чую.

— Ты наагул дзіўны нейкі сёння, — сказаў ён, падумаўшы. — Пра машыну спытаў, пра «Мяцеліцу» гэтую... Што, голуб, начныя жахі замучылі? — ён крыва ўсміхнуўся, але з выглядам знаўцы. Быццам сам такое сніць, што...

Чупрыга маўчаў, а я падагнаў машыну да «Шчукі» — клуб з светлавой рэкламай, што так бездапаможна і бякла глядзелася ўдзень.

— Прыехалі, — сказаў я далікатна.

Але ён загадаў абмінуць клуб і ехаць наперад. Праз некалькі кіламетраў мы заехалі пад дэкаратыўны знак «Пакроўскія ўзгоркі». Мы імчалі па Швейцарыі, пасаджанай у маскоўскую зямлю так, як у правінцыі часам утыркаюць пасярод заснежанага газона кіпарыс ці пальму — дзеля стварэння «прыгажосці». Будыначкі былі вельмі падобныя, двух-трохпавярховыя. Калі давяраць часопісам, у гэтым раёне жылі заходнія дыпламаты. Іншасць гэтага жылога комплексу адчувалася дзякуючы адсутнасці га-

лоўнай прыкметы элітнай нерухомасці ў Маскве і вакол яе — адсутнічала бясконцае спаборніцтва пантоў, не было архітэктурных бздуряў, калі бярэцца ўсё найбольш кідае з розных стыляў і сумяшчаецца на адной плошчы.

Гледзячы на шыльду «Пакроўскія ўзгоркі», я разважаў, колькі яшчэ часу ў бяскрыўдных словах, кштатту «пакроў», мне будзе бачыцца кроў, барвовыя згусткі крыві і лужыны крыві.

— Вось, табе туды, — паказаў ён на адзін з таўнхаусаў. Я плаўна прытармазіў каля брамы, чакаючы, што яна адчыніцца, але Чупрыга ўручыў мне ключы: — Місія твая на сёння простая. Пойдзеш туды. Дачакаешся чалавека. Зробіш усё, што скажуць. Пасля — вольны.

Ягоня вусны зноўку раз'ехаліся ўбакі з такой пахабнасцю на твары, быццам Чупрыга распавёў анекдот з ляянкавым словам напрыканцы. Як я мог пра штосьці здагадацца, калі ў яго ўвесь час такі выгляд? Адчыніўшы брамку, я зайшоў на дворык, пакуль ён, стоячы пасярод дарогі, дамаўляўся з нейкім Ільхамам, каб той пад'ехаў па яго і забраў. Тут расла вельмі мілая алея з дрэўцаў у форме трапецыі, у зямлі былі маленькія ліхтарыкі, і мне падалося, што ўначы тут вельмі ўтульна і чароўна. У доме быў вялізарны прырэдні пакой, дзе я павесіў свой пінжак на празмерна гасцінай, чалавек на сорок, вешалцы. У беспамернай кухні з кафляй на падлозе, мяркуючы, што чалавек давядзецца чакаць вельмі доўга, я націснуў кнопку на электрычным імбрыку, а ў шафе адшукаў цэлую калекцыю чорнай і зялёнай гарбаты. Заварыўшы сабе нейкія далікатныя суквецці з водарам акіянскай ціны, я пайшоў на экскурсію і на першым паверсе, апроч дзвюх спальняў, адшукаў басейн з уключанай падсветкай. Побач была сухая саўна — ужо гатовая.

Анічога з гэтага не выклікала ў мяне аніякага імпэту. Я меў працоўны лад і чакаў, вядома, каго-небудзь накштатт Філіпа. Наўрад ці Баця падсунуў мне іншага візіцёра. І як жа здзівіўся, калі ўваходныя дзверы неўзабаве ляпнулі, а з прырэдняга пакоя пачулася дробнае цоканне жаночых абцасікаў і ўздых знятага плашча. І — услед за гэтым — Ганна.

— О, гэта ты? — сказала яна будзённа.

—Прывітанне, — я зразумеў, што мне няма куды падзець рукі. І мне зрабілася шкада, што я зняў свой чорна-буры пінжак, у якім я папросту рок-зорка.

—Я гляджу, ты тут ужо асвоіўся, — пахваліла яна, пабачыўшы ў кубку гарбату.

Я паціснуў плячыма. Чамусьці мне падалося, што дом належыць ёй. Калі збянтэжанасць знікла, я заўважыў, што на ёй прыталены чорны касцюм, які рабіў яе адначасова недасягальнай і неверагодна жаданай — так беспаспяхова можна жадаць толькі фотаздымак мадэлі з вокладкі часопіса. Бялявыя валасы пакорліва, як у Сфінкса, ляжалі на плячах, лаканічны макіяж аздабляў твар, які дэманстраваў халоднасць. І ўсё было быццам бы залакіраванае. Яна выскачыла з туфляў і падалася больш хатняй. Заварыла чорную гарбату і села на высокі зэдлік, гуллiва падагнуўшы пад сябе нагу. Зірнула ў акно. Зрабіла глыток.

Я чакаў сур'ёзную і малапрыемную размову. Я думаў, што ў абліччы Ганны да мяне заявіўся Філіп, каб абкласці просьбамі-даручэннямі, якія не захацацца выконваць, бо яны знаходзяцца на адваротным баку этыкі. Але яна, памешваючы гарбату адмысловай драўлянай палачкай, падобна, падбірала інтанацыю — абсалютна нечаканую для мяне. Гэты тон уразіў мяне нават больш, чым прамоўленае:

—Я нарадзілася ў Калінінградзе, горадзе заснежаных дахаў і пранізлівых вятроў, дзе паўсюль мора, — яна сказала гэта быццам сама сабе. Здаецца, давяраючы штосьці іншым людзям, мы прамаўляем з той жа інтанацыяй і тымі словамі, якімі казалі б сабе. — Бацькі былі пастаянна занятыя, я сядзела дома і гартала кніжкі з малюначкамі. Я памятаю, напрыклад, Карлсана — такое старэнькае выданне з зялёнай вокладкай і акварэльнымі ілюстрацыямі...

Я не ведаў, як рэагаваць, таму, падаўшыся наперад, ківаў і намагаўся ўсім сабой дэманстраваць увагу.

—І я выходзіла гуляць: бацькі недаацэньвалі маю кемлівасць, мяркуючы, што, калі я не дастаю да зашчэпкі, я не змагу ўзяць зэдлік і адчыніць дзверы з яго дапамогай. Я апрадалася ў паліто, рукавіцы і адпраўлялася на забаронены шпацыр, пра які ні тата, ні мама не павінны былі ве-

даць. Жылі мы ў старым трохпавярховым доме, паўночны мадэрн, калі табе цікава. Звычайна маё падарожжа завяршалася ля дзвярэй пад'езда — далей ісці было страшна. Але адным снежаньскім вечарам, «снежаньскім» — вельмі ўмоўна, бо ў дзяцінстве ўсе зімовыя вечары падаюцца цёмнымі і чароўнымі, як у снежні, — дык вось тым вечарам я вырашыла выйсці ў вялікі дарослы свет. Я прайшла ў арку і патупала па цёмным завулку, і збочыла яшчэ раз, бо пабачыла котку і хацела яе пагладзіць, а калі не дагнала — апынулася пасярод цёмнага брукаванага двара. З яго разыходзіліся чатыры вузенькія вулчкі. Куды ісці, я не памятала. Апанулася я, вядома, не адпаведна надвор'ю — а вятры там лютыя. Мне было холадна і страшна. І, вядома, я пачала плакаць, спачатку душыла слёзы, а потым — на ўвесь голас. З суседняга доміка выйшла чароўная бабулька — такіх не бывае ў Маскве, дзе ўсе старыя — спрэс вядзьмаркі. Дык вось, бабуля ўзяла мяне за руку і павяла на казачную кухню, дзе было шмат палічак, бутэлечак — усяго, што прыцягвае дзіцячую ўвагу. І на кухні яна зняла з мяне паліто і ўручыла велізарны, вось такенны, — Ганна развяла далоні, — кубак гарачага шакаладу. Я піла гэты шакалад, я грэла пальцы аб кубак, і мне стала цёпла і ўтульна — і ўсё гэта пасля жаху ледзянога двара і аднолькавых дарог. Потым, вядома, з'явіліся бацькі — бабуля іх ведала. Яны адлупцавалі мяне і памянлялі замок на дзвярах — каб я больш не змагла сама выбрацца. Але ведаеш... Гэты вось кубак... Ён з тых часоў зрабіўся сімвалам людскога цяпла, чыстага і добрага. І я дасюль яго шукаю, гэтае цяпло... Не знайшла.

Я ведаю, Воля, што, нягледзячы на забарону, ты працягваеш хапацца вачыма за кожнае слова, і я апошні раз прашу цябе ісці прэч з гэтай часткі кнігі. Бо далей будзе горш.

Сказаўшы пра цяпло (зараз я думаю, гэта была стандартная «плаксівая» гісторыя, якую яна прамаўляла кожны раз, а «разоў» гэтых было багата), яна пацягнулася шчакоў да маёй далоні. Глядзела яна пры гэтым кудысьці ўбок, думачы пра сваё. Ганна прытулілася да мяне — працягваючы сядзець у паўметры ад мяне, яна была побач, па-кацінаму

выгнуўшыся. Я асалапеў, але не адхіліўся. Я чакаў працягу, якога не было. Яна ўсё сказала, далей яна думала толькі дзейнічаць.

І я адабраў руку ад яе шчакі і паклаў ёй на плячо, паляпаўшы па-братэрску: маўляў, трымайся. Я сябар, і я побач. Яна ўспрыняла гэта як паразу. І зрабіла глыток гарбаты, глядзячы па-ранейшаму ўбок. Тое, што адбывалася, падавалася мне сном, фантазіяй і не ўкладвалася ў галаве. Зараз жа, добра ведаючы Ганну, я разумею, што яе дзеянні былі асэнсаваныя і спланаваныя. Што яна рабіла спробу за спробай, чаргуючы розныя тэхнікі спакушэння.

Такім чынам, усвядоміўшы, што расчуліць гісторыяй пра шакалад не атрымалася (дакладней, атрымалася, я падтрымаў яе душэўны рух, але не зразумеў, што яго трэба канвертаваць у цялесную блізкасць), яна павярнулася да мяне і весела выдала:

— А ведаеш, у мяне пірсінг у языку! — і тут жа паказала свой язычок, пасярод якога тырчаў металічны пупочак штангі.

Я не ведаў, што казаць. Я не ведаў, як паводзіцца. Мяне кінула ў пот — гэтая танальнасць таксама была не для мяне.

— Ты калі-небудзь цалаваўся з дзяўчынай з такім пірсінгам? — пацікавілася яна і, перш чым я паспеў адхіснуцца, схілілася да мяне, абдаўшы рэзкім дыханнем. Секундай пазней мы ўжо цалаваліся, і яе язычок паддзяваў мой, і гэты пацалунак быў нагэтулькі непрыстойны, наколькі ўвогуле можа быць непрыстойным пацалунак.

Воля, не думай, што я спрабую сябе абараніць. Але і гэтую спакусу я вытрымаў. І, паколькі я паабяцаў быць сумленным, прызнаюся: хутчэй праз страх і паніку, чым праз вернасць я ўскочыў і, паправіўшы вопратку, сказаў: «Мне трэба ісці. У мяне лекцыя праз паўтары гадзіны. Ці ёсць яшчэ якія-небудзь даручэнні для мяне?»

Гэтае «яшчэ» адразу ўсё выдала, я быў бы шчаслівы запхаць гэта «яшчэ» назад у рот, бо я паказаў, што ўжо зразумеў, чым ёсць «даручэнне», а сысці я хацеў так, быццам — не, нібы я чакаў місію, але, не атрымаўшы, сышоў.

Ганна сказала, што мая лекцыя адмененая, як адмяняецца «па іх каналах» любая мая актыўнасць, калі я патрэбны Бацю. І дадала, уважліва гледзячы на мяне, што калі я не хачу «з ёй пасядзець», яна мяне не трымае.

На нязграбных хадулях ног я накіраваўся да выхаду, адчуваючы, што яна на мяне глядзіць, седзячы, як сядзела, падабраўшы нагу пад сябе. Я накінуў пінжак і павярнуўся, каб сказаць «пакуль!», але пабачыў, што яна побач. Тут яна пайшла ў апошні наступ, і я перакананы, такіх штурмаў было б роўна столькі, колькі б спатрэбілася, каб здарылася тое, што здарылася. І якая ж розная яна была кожны раз!

Яна прытулілася да мяне, як быццам развітваючыся, а мы знаёмыя вельмі даўно, паклала галаву на грудзі і абвіла далонямі шыю. Я не бачыў яе вочы, але ў пальцах, у гэтых плаўных каціных абдымках — развітальных паводле настрою — было так шмат пяшчоты і так мала няшчырасці, так шмат чалавечнасці і суму, што я не вытрымаў і падняў рукі, паклаў іх ёй на плечы і прыціснуў яе да сябе. Я ж не разумеў, што з ёй адбываецца.

Я думаў, што, можа, яе нехта кінуў, і таму яна вось так. Я ж не ведаў. Мы стаялі, яна грэла носам мне скуру пад кашуляй, а я адной рукой пачаў гладзіць яе па валасах. Яна адказала нейкім агульным націскам цела, як быццам падалася наперад, абвіла мяне яшчэ мацней. Я нават пачаў неяк падбэдзэрваць яе, на выпадак, калі ў яе сапраўды здарылася гора, са здзіўленнем назіраючы, як яе рука з маёй шыі слізгае ніжэй і ніжэй, корпаецца там, расшпільваючы прарэх, і гэта было так дзіка, што я застыў — бо як торгнуцца цяпер? — я стаяў, аслупянеўшы, у майтках, куды яна ўжо залазіла наманікюранымі пальчыкамі.

І калі пацалунак атрымаўся няёмкім праз тое, што яшчэ ўкладваўся ў нейкія нормы паводзінаў дваіх ледзь знаёмых людзей, то тут у яе справы пайшлі жвава менавіта таму, што нагадвалі нейкую дзікую фантазію: розум быў заблакаваны, а цела адказвала, захлынаючыся. І менавіта гэта Ганне было трэба.

Тут, Воля, ты з холадам пасміхнешся і паглядзіш убок — ты рабіла так, калі ты раўнавала мяне (без нагоды — заў-

сёды без нагоды). А потым абьякавым голасам спытаеш: і што ж у вас было далей? І, калі я пачну аднеквацца і казаць, што нічога не было, — здарыцца дурная сцэна («не хочаш — не кажы»). Але і калі распавяду ўсё, сцэна ўсё роўна адбудзецца. Ты будзеш расхаджваць, бледная, і казаць, што я абсалютна свабодны і што ты вольная. А то і сядзеш, накідаеш на твар хуткі, нервовы макіяж і бразнеш дзвярыма, уцёкшы да таксоўкі. І, калі не спыніць цябе, балюча будзе ўжо мне. Але я заўсёды спыняў — знаходзіў два-тры словы, пасля якіх атрымліваў кулаком пад бок і прабачэнне.

Але зараз я не магу ўзяць цябе за запясце і сказаць такія словы. Ведаеш, я думаю, прычына, чаму яны вырашылі цябе прыбраць, была ў тым, што ў нас з табой усё было вельмі сур'ёзна. І пакуль ты жыла ўва мне, я не быў здатны на абсалютнае зло і абсалютную подласць. Чалавек, які кахае, не здатны на зло. Мне трэба было зрабіцца стрыманым мудраком, якіх поўна ў эфіры федэральных каналаў.

Я скажу табе толькі, што з Ганнай (не магу тут ужыць «у нас з Ганнай») было востра, амаль балюча, востра і дзіка. Там, дзе ў нас з табой была пяшчота, тут працавала ўмела распаленая юрлівасць. Там, дзе ў нас былі ласкі, тут былі фрыкцыі, што нарастаюць паступова, з рыкам. Там, дзе ў нас былі нашы далікатныя памяншальна-ласкальныя, тут усё называлася сваімі імёнамі, а ад пранізлівых дзеясловаў галава ішла кругам.

Потым мы ляжалі ў спальні, на ўпрыгожаным віктарыянскімі завіткамі ложку, з якога не паспелі зняць полаг (дужа спяшаліся), і жоўтую фіранку па-набокаўску ўздымаў ветрык, і было ціха, і я спрабаваў зразумець, што нарабіў, і не мог — гэта не было каханнем і не прэтэндавала быць ім, а ва ўсім астатнім (як і ў самім каханні — бо ў мяне была ты) я не адчуваў патрэбы. Ганна, выцягнуўшыся, нібы плыўчыха пасля заплыву, ляжала побач, і, пакуль я падбіраў словы, каб неяк адрэагаваць на здарэнне, нават не адрэагаваць — завязаць размову, якая адпавядае нашаму новаму статусу, яна сказала...

Зрэшты, каб прадэманстраваць табе бездань паміж намі, тымі, хто перажыў толькі што аднолькавыя канвульсіўныя радасці, я лепш растлумачу, што хацеў сказаць ёй.

Я хацеў сказаць, што трансцэндэнтны ідэалізм Канта вылучаў у свеце сферу ноўмену, то-бок з'яваў, якія выходзяць па-за межы пачуццёвага досведу. А яшчэ ў Канта была сфера, якая падпарадкоўваецца законам прыроднага дэтэрмінізму, што спасцігаецца з дапамогай эмпірычнага пазнання. Гэтую сферу ён назваў сферай феномену. І што калі для спасціжэння паняцця «логас» трэба прыкладаць нейкія неэмпірычныя намаганні, падключаць логіку, разумовы апарат, то панятак «кафетэрыі» спасцігаецца інакш, паводле Канта — праз сукупнасць наведванняў кафетэрыяў у савецкія часы, калі яны яшчэ існавалі.

І што я мог бы запярэчыць Канту. Бо чамусьці ў мяне ўзнікла думка, што галоўны адбітак уяўлення пра кафетэрыі я атрымаў упершыню тады, калі канвертаваў яго з адцягненага панятка «кафетэрыі», пра які расказвалі бацькі, у рэальны пачуццёвы досвед першага паходу туды з татам. Кафетэрыі стаў для мяне невялікім не надта добра асветленым памяшканнем, дзе змешвалі малочныя кактэйлі і клалі марозіва ў сталёвыя савецкія крэманкі на пластмасавых ножках.

І што ўсе наступныя кафетэрыі ў жыцці я змяшчаў у рамкі першага кафетэрыя і параўноўваў: тое ці не тое, горш ці лепш. А Кант лічыў, што сукупнасць усіх маіх кафетэрыяў гамагенная і ўтварае ідэальны, цэльны кафетэрыі, паводле якога я буду меркаваць, напрыклад, пра рэстаран ці чаркавую — пра падобныя, але не ідэнтычныя ўстановы.

І што, галоўнае, нядаўняе сумеснае перажыванне робіць мае ўяўленні пра панятак «секс» нават больш гетэрагеннымі, чым мне б хацелася, што гэта было адначасова і чаркавая, і рэстаран, і кафетэрыі і яшчэ чорт ведае што. Што гэта быў «ноўмен», а не «феномен».

Вось так думаў я сказаць, і, пакуль я падбіраў словы, яна выдала адзіную (напэўна, неаднаразова прамоўленую да мяне) фразачку. Яна гучала так:

— Пасля гэтага заўжды такі расслабон!

І выцягнулася на ложку. Я нават паспрабаваў прыціснуцца да яе, паспрабаваць захаваць блізкасць, якой не было цягам усяго працэсу. Але яна адсунулася і ўскочыла, пры-

крылася сцягнутым з ложка полагам, быццам усё тое, што адбылося, не давала мне права бачыць яе аголенай. І пабегла ў душ, і адмакала там так бязмежна доўга, быццам усё, што здарылася, знясілівала і вымотвала, як складанае фізічнае практыкаванне, і трэба неадкладна змыць з цела ўсе сляды.

Калі Ганна, закручаная ў халат, выйшла да мяне, я ўжо нецярпліва сядзеў на кухні ў пінжаку, дэманструючы гатоўнасць сыходзіць. Гэта не выклікала ніякіх пярэчанняў: мы ўжо досыць «пасядзелі». Бадзёра прышлёпаўшы вільготнымі ступнямі па кафлі, яна села побач, дастала паперку і запісала на ёй нумар тэлефона асадкай, што падазрона была паблізу.

— Вось, — сказала яна, — калі будзе трэба нешта, — я вочы раскоса ўспыхнулі, — тэлефануй. Ну, ты ведаеш. Звычайна нам забаронена абменьвацца кантактамі, але не турбаваць жа Бацю шторазу дзеля гэтага.

А я ішоў да дзвярэй, запіхваючы гэтую паперку, скамечыўшы, у азадак — то-бок у заднюю кішэню джынсаў. Сыходзіў спустошаны нават больш, чым раздражнёны. І калі я зачыняў дзверы з хрыплым «пакуль», яна ўзмахнула мне шклянкай апельсінавага соку, напалову поўнай або пустой. Не збіраючыся ўстаць, не збіраючыся падысці і пагатоў абняць. Абдымкі — толькі сродак спакушэння для тых, хто не спакусіўся на папярэднім этапе. З чаго б нам абдымацца цяпер, калі яна ўжо і ў душ схадзіла?

Я пайшоў да «Галкі», завёўся і плаўна крануўся, Ганна махнула праз акно той жа шклянкай, ужо поўнай да краёў: страціла шмат вільгаці, трэба папоўніць. Я ехаў і адчуваў, што ўнутры ў мяне менавіта тая подлая пустэча (спустошанасць падлюгі), што добра прыбіраецца ста грамамі каньяку і альбомам The Prodigy «Invaders must die», уключаным як мага гучней.

Я спыніўся каля безназоўнай кавярні і, сеўшы за стойку, замовіў стопку. За ліпкім пластыкавым столікам сядзела ціхая мілавідная правінцыялка. Каля недапітай, але ўжо халоднай гарбаты россып папяровага смецця: ускрыты канверт з новай сімкай, пагадненне з мабільным аперата-

рам, газета «Жыллё», назву якой чамусьці хочацца прачытаць з «у» замест «ы», рахунак за гарбату. Рахунак за гарбату, так.

Мне хацелася з ёй загаварыць і распавесці пра кафетэрыі на маёй радзіме, якая ўзнікае зараз толькі ў снах. Распавесці пра малочны кактэйль, якім частаваў тата, пра наймаверна горкую каву, якую ён дазволіў пакаштаваць, пра твар гандляркі, які чамусьці добра захаваўся ў памяці. Пра вітрыну з музейнымі пірожнымі: крэмавымі трубочкамі, кошыкамі, заварнымі, безэ. Пра ўсё, што можа зацікавіць і крануць толькі мяне самога, а таму патрабуе слухача менавіта цяпер, калі так самотна.

Усвядоміўшы, што размова і тут не атрымаецца, што я намагаюся распавесці свету тое, што яго не цікавіць, вымусіла адсунуць каньяк і пакінуць кавярню. Я не хацеў запусаць у сябе злосць, замяшаную на хрыплай шаманскай гітэрыцы The Prodigy. Мне няма на каго і няма за што злаваць. І я, павярнуўшы на МКАД, уключыў старэнькі Depeche Mode — альбом, дзе «words are very unnecessary». Дзе доўгія, выкананыя на чатырох струнах душы, басовыя сола змяняюцца простымі словамі, напісанымі як быццам пра гэты вечар. Пра ліхтары і машыны, у кожнай з якіх сядзіць жывая душа. І столькі ў гэтай песні прыгажосці і адзіноты, што словы, вядома, нікому ў гэтым горадзе не патрэбныя. І я катаўся, пакуль дождж у маёй душы не замяніў туман.

Глава адзінаццатая,

дзе я ўпершыню адмаўляюся выконваць просьбу

Неяк у траўні, спякотным надвячоркам, на Патрыяршых сажалках у Маскве з'явіліся двое. Першы, у шэранькім летнім гарнітуры, быў невысокі, укормлены, лысы, свой прыстойны з выгляду капялюш піражком трымаў у руцэ, а на чыста выгаленым твары меў велізарныя акуляры ў рагавой аправе. Другі — плячысты, сярэдняга росту, крыху сутулы, з хударлявым і задуменым абліччам генія — быў я.

Спадарожнік, прадстаўлены «Яфрэмам Макаравічам», нагадаў лектара выязнай антыалкагольнай кампаніі часоў дзейнасці Баці. Ні капелюша, ні акуляраў у яго, вядома, не было, а вось шэранькі гарнітур з белай кашуляй меўся. І расшпілены гузік кашулі падступна агаляў ягоны парослы сівізной пуп.

Выпаўзшы з «Пушкінскай» з такім пачуццём уласнай годнасці, нібы ён сустракае тут самога Аляксандра Сяргеевіча, Яфрэм Макаравіч павітаўся і моўчкі павёў мяне па Броннай да Патрыяршых сажалак, якіх даўно няма. Менавіта яны сталіся для мяне некалі самым вялікім расчараваннем ад Масквы, куды я ўпершыню прыехаў турыстам, каб выпіць тэкілы і, занурыўшыся ў мапу, адшукаць гэтыя сажалкі. Але тут не пра гэта.

Задачай Яфрэма Макаравіча было даставіць мяне да Баці. І не на чарговую арандаваную канспіратыўную царкву, а непасрэдна дадому. Нягледзячы на нечуваны давер, адрас мне

ніхто не раскрыў, таму марудны і пупасты Яфрэм Макаравіч і суправаджаў мяне. Я намагаўся прыгадаць, ці ёсць у гэтым раёне які-небудзь трохпавярховы палацык у маўрытанскім стылі — іншага ў асобы маштабу Баці быць не магло.

Мінулымі тыднямі я выканаў некалькі даручэнняў, якія сам для сябе ахрысціў «цімураўскімі» — у гонар кніжнай шайкі піянераў, якія дапамагалі пілаваць дровы бабулям, на чыіх веснічках былі намалёваныя зоркі. Потым яны выраслі і навучыліся пілаваць бюджэты, карыстаючыся зоркамі на пагонах. Я карміў жабракоў, ламаў хлеб і хадзіў па вадзе, даказваючы, што сілы, прадстаўніком якіх я быў, могуць усё. Было нават чароўнае вылеканне ў «крамлёўскай» бальніцы. Маёй функцыяй было ператварыць вадку чужых словаў у выдатнае грузінскае віно для хірургаў, не забываючы перадаваць ім тугія пачкі грошай.

Хіба два даручэнні выклікалі ўколы сумлення. Зараз я ведаю, што сумленне змяшчаецца ў людзей у горле, нават у раёне кадыка. Менавіта там душыць і сціскае, калі робіш подласць.

Першае даручэнне мне перадаў цар Філіп у суправаджэнні панурага вайскоўца — відаць, вырашыў пасля таго самага суда дбаць пра бяспеку. Ён заявіўся ў камзоле, што яўна быў па-за межамі дзелавога этыкету. Валасы былі пастацку ўскудлачаныя і з дапамогай вялізнай колькасці лаку зачасаныя назад. У тэчцы, перададзенай ім, былі пажоўклыя дакументы з нейкімі старымі чарцяжамі і чорнабелымі фотаздымкамі смешнага двухпавярховага будынка. Філіп сказаў, што я за два дні мушу накатаць заключэнне, згодна з якім домік не можа быць прызнаны помнікам архітэктуры, як пра гэта сказана ў папярэдніх трох, датаваных 1937, 1976 і 1985 гадамі.

— Што выдумаеш, справа твая. Падапішыся ўсімі рэгаліямі: прафесар, дэкан, хуры-муры, — даручыў ён. — Пішы па-мастацку. На месцы гэтага ламачча праз паўгода мусіць стаяць дваццаціпавярховы офіс-білдынг. Цана пытання, — падумаўшы, удакладніў ён, — дзвесце два лімоны. Таму давай, каб талкова.

Не тое каб мне было шкада і не тое каб дужа хацелася спрацацца, але сярод планаў і фотаздымкаў былі газетныя нататкі, у якіх сцвярджалася, што будынак памятаў Пятра I і што Пётр там еў кашу (чаму менавіта кашу?). Да таго ж Філіп мне адкрыта не падабаўся, і я падумаў што гэта вельмі зручны момант, каб адпазіцыянавацца ад яго:

— Дзвесце два лімоны — гэта добра, — прамовіў я, — але ты, Філіп, не назваў памер маёй долі, — я крыва ўсміхаўся ад задавальнення казаць яму «ты».

— Табе грошай мала? — набычыўся ён. — Дапамагчы? Ці паведаміць Бацю, што ты ў позу стаў?

Я нагадаў, што грошай ад яго не атрымліваў зусім і што, калі ён не перастане злоўжываць лакам, ягоныя валасы могуць пасекчыся і выпасці зусім. Вайсковец побач з ім з цікавасцю выцягнуў шыю. Але Філіп засмяяўся. Мяркуючы па ўсім, ён штосьці ведаў пра бліжэйшыя планы Баці на мяне. Ён добрачыліва лягнуў мяне па плячы, сказаўшы штосьці кшталту «малады, ды борзы», і з'ехаў.

Да падрыхтоўкі заключэння я падышоў з імпэтам уролага, які праз недахоп працы паводле спецыяльнасці вымушаны працаваць дантыстам. Не маючы падставаў сумнявацца ў даце пабудовы, я рабіў упор на тое, што «ў пластычным вырашэнні аркатуры дысануюць з дынькамі, а мярлон не мог спалучацца з карунамі над вокнамі». Хоць будынак і ўпісвалі ў архітэктурнае аблічча Масквы цягам трох стагоддзяў, я нагадваў пра змешванне стыляў і дайшоў да таго, што заклікаў яго папросту знесці, хоць Філіп прапаноўваў толькі разабраць і перасунуць за кошт інвестара.

Уласна, сумленне і прачнулася, калі прафесійны азарт астыў. Я зразумеў, што напісанае — проста лухта, бо папярэднія экспертызы з подпісамі акадэмікаў, якія перадвызначалі выгляд Масквы ў ранейшыя часы, значна больш грунтоўныя: у мэрыі проста пасмяюцца з мяне. Але праз два дні «Коммерсантъ» напісаў аб прызначаным на канец тыдня зносе дома-старажыла. А яшчэ праз дзень — пра «аўтарытэтных гісторыкаў», якія ўзялі дом у жывое атачэнне, пра «неабыхавых мастацтвазнаўцаў», якія начавалі ка-

ля яго, але былі «брутальна» разагнанья мянтамі з экскаватарамі. Зрабілася не па сабе.

Яшчэ праз дзень, не здолеўшы адарвацца ад газетнай эстафеты, я пабачыў на першай паласе «Ъ» фотаздымак з руінамі і мардатымі мужыкамі наводдаль. З імі быў і Філіп, але ці пачуў ён параду наконт валасоў, было незразумела, бо ён быў у касцы. У артыкуле згадвалася «бессаромнае» заключэнне Міхаіла Аляксеевіча Германа. А казаў жа мне цар Філіп — не чытай газеты. «Не думай. Не здзіўляйся. І маўчы». А я зноў і зноў вяртаўся да слова «бессаромнае», думаў, што ў ім завёўся бес, а ў горле штосьці сціскала і душыла ліпкім камяком, і давлялося выпіць шклянку вады і церці пачырванелыя вочы.

Другой місіяй было заявіцца на Вераб'ёвы горы на абарону доктарскай нейкага чалавека, які напісаў дысертацыю пра неалібералізм, каб я заваліў яго пытаннямі з залы. Інструктаваў мяне Баця. Ён удакладніў:

— Пытанні дапамагчы табе напісаць?

Я адмоўна пакруціў галавой, хоць тэма была зусім не мая. Тызень я чытаў і перачытваў тэкст дысертацыі, які быў строгім, як партрэт Ісаі Берліна, рэпетаваў выпадкі і ўяўляў, як буду абараняцца ад сустрэчных пытанняў.

— Камісія — наша, усё ўжо вырашана, ты патрэбны, каб зладзіць шоу, — сказаў, інструктуючы, Баця. І дадаў: — Як заўсёды ў нас.

Пазбавіць чалавека, які нагадваў гайдаеўскага Шурыка, амаль прысвоенага звання проста: трэба з дасведчаным выглядам запытваць: «А як вы вызначаеце свабоду, нагадайце, калі ласка?», выслухаць з каменным тварам мітуслівы адказ «ліберала», які адчувае падвох, а пасля ўставіць як мага карацейшую зваротную рэпліку. Важныя былі не самі аргументы, а стылістыка. На «ну гэта ж відавочна...» — адказваць «не факт...», а на «гэта вызначаецца» — падвышаць голас: «Кім вызначаецца?» Ніхто ў камісіі не падымаў вочы ад паперчынаў, ставілі мінусы за мінусамі, а напрыканцы чацвёрта з шасці выказаліся супраць яго. Падчас абвяшчэння прысуду ён пахіснуўся ды так і застаўся на месцы, працуючы акулерамі, калі ўсе рушылі да выхаду. Тут ізноў у мяне

сціснула і прыдушыла, ажно давялося пайсці ў прыбіральню, каб папіць водаправодную ваду з пахам твані. Гэтым разам у газеты я не трапіў. Мне нават, здаецца, ціснулі руку, але, вядома, ніякага адчування перамогі ў мяне не было, толькі камяк у горле, праз які галава рабілася цяжкой.

Больш не было страху: я не баяўся адплаты, я больш нікога і нічога не баяўся. Пра якое пакаранне можа ісці гаворка, бо нават ты не адчула падман, калі я вярнуўся, накатаўшыся на «Галцы» і накатаўшыся на Ганне? Ты не заўважыла, як паміж намі пралегла чужое цела. Ужо на ранак я не памятаў адценняў таго, што адбылося, засталіся толькі стракатыя колеры нейкага кірмашу, і гэтая хахлама была абсалютна не тым, да чаго я мог імкнуцца. Змянілася толькі адно: бачачы Ганну сярод чэлядзі Баці, я, у адрозненне ад астатняй кодлы, больш не адчуваў аніякага жадання да яе. Узнікала іншае пачуццё: хацелася схаваць вочы і зрабіць выгляд, што я не заўважыў яе.

«Шурыка» я больш ніколі не бачыў, ды і не было чаго яму рабіць у Маскве. Пасля такога правалу з чатырма чорнымі шарамі на абароне дысертацыі чалавек зазвычай выпраўляецца ў пажыццёвае выгнанне на Радос.

А цяпер пупасты Яфрэм Макаравіч вёў мяне дадому да Баці, у «рэзідэнцыю», як паведамляла СМС. Мы выйшлі да сажалак з боку Броннай і прайшлі іх наскрозь, і неўзабаве мой праважаты спыніўся, паказаўшы на дом, дзе на выпрастаных порціках спалі два львы:

— Туды. Там сустрэнуць, — сказаў ён і пайшоў назад да свайго Пушкіна.

І я пабачыў у арцы апранутага ў чорнае мужчыну, які паказаў мне на пад'езд, дзе, расчыніўшы дзверы, стаяў яшчэ адзін:

— На трэці паверх. Званіць не трэба, дзверы адчыненыя, — сказаў ён і адступіў убок.

Дом быў збудаваны задоўга да хрушчоўскага загаду аб барацьбе з архітэктурнымі празмернасцямі. За дзвярыма быў шырокі хол, у якім можна было развярнуць аўтамабіль «Перамога». Падлога была аздобленая шакаладнай савецкай пліткай тых часоў. У гэтай гулкай прасторы ўзнікала

жаданне ўкленчыць і памаліцца. Я паспеў падумаць, што ўвесь будынак, разам з ільвамі над аркай, належыць аднаму Бацю. Падыходзячы, я ўяўляў бурнае архітэктурнае вар'яцтва ў стылі Фрэнка Геры, які любіў пакінуць фасад і сцены некранутымі, а ўсярэдзіне пусціць якія-небудзь паўпразрыстыя шклянныя хвалі. Хаця чаму, уласна, «у стылі»? Баця мог і самога Геры прывезці ў Маскву, каб ён падумаў над праектам яго дома. Ён, падобна, і Філіпа Брунелескі з магілы мог падняць і прымусяць працаваць на сябе.

Але ўсё ў пад'ездзе было стандартна. Ад лесвіцы разыходзіліся кватэркі з кнопачкамі званкоў. Патрэбныя дзверы на апошнім, трэцім паверсе былі прыадчыненыя. І ўсё за імі было сціпленька, вельмі сціпленька. Пацёрты кілімок на фарбаваных дошках. Дзверы ў залу з тоўстага некалі моднага «п'янага» шкла. Мода гэтая сышла са звычайнай выстаўляць напаказ чэхаславацкія крыштальныя вазы і цяжкія попельніцы, якія лепш падыходзяць для праломвання галоваў. Паварот на кухню, акуратная белая кафля, рукамыйнічак на два краны, якія тырчаць са сцяны. Справа яшчэ адзін пакой з падвязанымі цёмна-зялёнымі парцьерамі і абажурам — відавочна, кабінет. Далей па калідоры невялікая спальня, з якой пыхнула пылам, закінутая з выгляду. І гэта ўсё? А ці туды я трапіў?

З-за дзвярэй залы пачуўся какетлівы старэчы голас, які, быццам саромеючыся абстаноўкі кватэры, злёгка шамкаў:

— Я ту-у-ут!

Я вярнуўся, усведамляючы, што наша з табой кватэрка ў Астанкіне не нашмат горшая за гэтую, у якой жыве валадар першага, другога і трэцяга транспартных кольцаў. Я пабачыў Бацю на канапе побач з акном, што выходзіла на сажалку. Апануты ён быў у нейкі ці то халат, ці то піжаму і выглядаў бальнічна-маразматычна.

— Прывітанне, Мішачка, праходзь, — ён паказаў на канапу побач з сабой і пасунуўся. Гэты звычайны рух даўся паралізаванаму няпроста: давялося падцягнуць цела, падняўшыся на дрыготкіх руках, а потым пацягнуць за сабой бязвольныя ногі, спачатку левую, пасля правую. І халат

расхінуўся больш, чым нам абодвум хацелася б, і над высокімі шкарпэткамі мільганула белая старэчая плоць.

— Ты ўжо даруй, што цябе ніхто не сустрэў, — апраўдваўся Баця. — У мяне тут звычайна Вера Сцяпанавна ўвіхаецца, мые, гатуе. Яна ўжо сорок гадоў са мной, пакаштаваў бы ты яе расцягаі! Вернасць трэба шанаваць. Яна адышла, але вернецца пазней. Ахоўнікаў я сюды не пускаю. Сабакам на агул у дом нельга, бо на ложка залезуць, — ён задумаўся, відаць, пра часы, калі быў маладзейшы і прысутнасць сабак у ложку яшчэ магла хваляваць.

Я махнуў рукой, глупства, маўляў. Баця глядзеў на мяне, неяк ціха ўсміхаючыся, і мне падумалася: а што будзе з намі ўсімі, калі ў старога здарыцца другі інсульт? Ці якая-небудзь раптоўная смяротная хвароба? Я ўпершыню бачыў так выразна яго ўзрост і слабасць, і — зараз разумею — паказаў ён іх невыпадкова.

— Я думаў, вы інакш жывяце, — сказаў я.

— Гэта як? — спытаў ён.

— Ну, дом на Рублёўцы. Такі, з контрфорсамі. Каб адразу бачна, што грунтоўны чалавек жыве. А тут — кватэрка трохпакаёвая.

— Мішачка, а навошта? — развёў рукамі ён. — Ці ведаеш ты, што засталася пасля Сталіна? Два фрэнчы, боты і люлька! Каштоўнасці, нерухомасць — гэта сваякі хапалі. І тое — тыя, каму рукі не паспеў абарваць! Навошта камяні, калі ты валодаеш усімі, у каго яны ёсць? Філіп, дарэчы, казаў, табе грошай бракуе.

Я сумеўся.

— Ды не, гэта мы так — адносіны высвятлялі крыху.

— Ты, дружа, пайшоў бы на двор і з вераб'ямі адносіны павысвятляў! Ці з коткамі! Вырашыў даведацца, у каго чэлес даўжэйшы? Дык даўжыня вашых чэлесаў вызначаецца вось тут, на трэцім паверсе, у звычайнай, як ты выказаўся, кватэрцы, паміж лёгкім сняданкам і дыетычным абедам. Што такое грошы?

— Ну, наколькі я памятаю мінулую размову, грошы — гэта мера быцця. Вы казалі, што чым больш у нас іх, тым больш мы існуем.

— А ці ведаеш чаму? Таму што, калі знікае мараль, а з ёй і рэлігія, ад чалавека застаецца толькі вытворчасць жаданняў і здольнасць ім патураць. Па вялікім рахунку, усё жыццё — бясконцы ланцуг жаданняў. Мараль жа нам кажа, што патураць жаданням нельга, а рэлігія дадае, што вельмі моцна хацець чагосьці — грэх. Але, калі мараль і рэлігія адсоўваюцца, жаданні вылазяць на першы план.

Яго ўвагу адцягнуў чалавек з сабакам на супрацьлеглым беразе сажалкі. Ён спрытна выцягнуў аднекуль з-пад сябе рацыю і злосна раўнуў:

— Арцём, тут ізноў выйшаў казліна з «Патрыярха» з рызеншнаўцарам, які сера, а ён за ім не прыбірае. Вы адкруціце яйцы ім абодвум, га?

Сказаўшы гэта, Баця працягнуў з ранейшай інтанацыяй:

— Мішачка, істотным праектам філасофіі ад антычнасці да дзевятнаццатага стагоддзя былі спробы, заўжды няўдалыя, адшукаць сэнс жыцця. У дваццатым стагоддзі само паняцце «жыццё» перажыло такое размыванне пад уплывам, напрыклад, тэлебачання, што філасофія занялася пошукамі вызначэння самога панятку «жыццё». Калі я думаю пра «жыццё» і пра мажлівы «сэнс», я кажу: і тое, і другое — у жаданнях і патуранні ім. Тваё жыццё набывае сэнс, калі пачынаеш жадаць — калі бачыш гадзіннік па цане кватэры на Астожанцы і пачынаеш пра яго марыць. Калі бачыш па тэлевізары чужую яхту і ўяўляеш сябе на такой жа. Калі сустракаеш якую-небудзь бабу і хочаш на яе ўзлезці. Як там табе Ганна, дарэчы? Да з'яўлення жаданняў у цябе няма не толькі сэнсу, але і жыцця, нішто ў табе не існуе. Ты проста ясі і спіш. Ты не суб'ект нават. Чым больш заўзята жадаеш, чым больш можаш сабе дазволіць, тым больш цябе і ёсць. «Думаю значыць існую» змянілася на «жадаю значыць існую» ці «купляю значыць існую». Калі чалавек на пытанне «чаго ты хочаш?» шчыра і паныла адказвае «не ведаю», значыць, перад табой тып, які патанае ў хвалях уласнай нікчэмнасці. Без сэнсу жыцця, без жыцця наогул.

Ён казаў досыць хутка, і адрэагаваць на «як там табе Ганна, дарэчы?» я не паспеў. Ды яму і не патрэбны быў мой адказ.

— Паўтаруся, нам прапануецца лічыць, што адзіным шляхам задавальнення жаданняў з'яўляюцца грошы. Грошы, грошы — на іх нібыта замыкаецца ўсё. Грошы ператварыліся ў калектыўнае падсвядомае. Яны прымушаюць нас скакаць з валюты ў валюту, мяняць даляры на еўра, еўра на юані, акцыі «Слаўнафты» на акцыі «Газпрама». Бо такім чынам твае грошы, твой скарб, твой унутраны свет, твая псіхічная ўстойлівасць будуць пачувацца лепш. Грошы страцілі рэчыўнасць, зрабіліся электроннымі лічбамі на нейкіх даруй-божа-серверах. І менавіта ў момант страты цвёрдай і звонкай формы яны займелі прыкметы калектыўнай галюцынацыі. Усеагульнай і глыбокай псіхічнай хваробы.

Я з цікавасцю слухаў. Я думаў, што ён марксіст. А ён, выяўляецца, постмарксіст. Я працягнуў яго думку:

— Але на гэтую хваробу ў нашым выпадку хварэюць і псіхіятры, і санітары. Ад яе наогул нікуды не падзецца — выпісацца з віртуальнай вар'ятні можна толькі ў сапраўдную.

— Я з табой не пагаджуся, — ён хітра прыжмурыўся, і мне здалося, што ён зараз згадае пра Ганну, але не. — Ёсць месцы, дзе жаданні задавальняюцца без грошай. Прычым так хутка і эфектыўна, што праблемай робіцца не дасягненне мары, а выдуманне новай. Разам з тым светам, дзе ўсё прадаецца і купляецца, існуе свет, дзе ўсё аддаецца і аддымаецца. І гэта — наш свет, Міхаіл. Прычым аддаецца, заўваж, цалкам добраахвотна. Бо, паўтаруся, чалавеку ўласціва падпарадкоўвацца. І гэта адрознівае яго ад жывёлы. Таму калі табе хочацца больш грошай — не праблема, толькі патлумач сам сабе, а заадно і мне, — навошта яны табе.

Вядома, тлумачыць я не стаў, хоць у мяне заставалася пытанне, чаму тады ўсё-такі пасадзілі за краты акулерака, калі шайка існуе як бы па-за грашыма. Бо я паспеў адзначыць, што нават згадка пра акулерака выводзіць Бацю з сябе, а размова на гэтую тэму ператварылася ў табу, зрабілася непажаданай. Да таго ж я магу здагадацца, што ён адказаў бы — што колу сяброў неабходна мець справы з навакольным светам, дзе грошы працягваюць займаць важнае месца. Прасіць грошай было двойчы бессэнсоўна: і таму, што

яны мне былі не патрэбныя, і таму, што грошы, якія табе сёння далі, а заўтра могуць забраць, не маюць аніякага сэнсу.

За акном чалавека з сабакам даганялі два іншых, апранутых у чорнае. Сабакавод зрабіў нязграбнае кола вакол сажалкі, забег у прагал паміж будынкамі і знік. Шкада было толькі сабачку, які ўспрыняў усё як гульню і заліваўся радасным брэхам.

— Я неяк думаў перасяліцца ў вялікі дом, але не на гэтай вашай Рублёўцы, а ў Перадзелкіне, там такія прыгожыя мясціны, — сказаў Баця ўжо з іншай інтанацыяй. — Тры паверхі, здаецца, і паравое ацяпленне зрабілі. Але пажыў месяц і зноў сюды, да сажалкі, вярнуўся. Прывык тут. А там гулка, волка, неспакойна. Дом аддаў некаму... Не памятаю каму... Філіпу хіба? Не, не Філіпу дакладна... Аддзячыць камусьці хацеў. За нешта.

Беспаспяхова паспрабаваўшы згадаць, каму адышоў дом, ён сунуў далонь пад валік у канапе і дастаў адтуль канверт. Яго твар змяніўся.

— Мішачка, у мяне да цябе ёсць адна вельмі сур'ёзная просьба. Ты не мог бы прыняць ад мяне вось гэты канверт? Тут адзін вельмі важны дакумент, які захоўваць у сябе мне не хочацца. Патрымай у сябе месяц-другі, а там, як прыйдзе час, я яго назад папрашу.

Ён працягнуў мне прастакутнік паперы, звычайны офісны канверт, але на месцы склейкі была старамодная клякса сургучам. Я намагаўся пабачыць якую-небудзь пячатку ці адбітак пярсцёнка, але там быў толькі сургуч. Але ж яго самога, з гэтай унікальнай фактурай, колерам і формай цалкам дастаткова для абароны — гэтую кляксу не падробіш, не прымусяш выгнуцца вось менавіта так, як было.

— Міхаіл, — Баця прыбраў працягнутую руку з канвертам і зірнуў мне ў вочы, — вельмі важна, каб ні ты, ні хтосьці іншы гэты канверт не ўскрываў. Разумееш?

Я кіўнуў і ўдакладніў:

— Ці будуць яго шукаць? Як надзейна трэба схаваць?

— Дастаткова будзе, калі ты пакладзеш яго ў сябе да дакументаў і забудзеш пра яго існаванне, пакуль я не нагадаю. Галоўнае, не спрабуй даведацца, што там, добра?

Я кіўнуў, прыняў ад яго бязважкі канверт (што ж там можа быць?) і чакаў на дадатковыя інструкцыі, але ён яшчэ раз нагадаў, ужо звыш меры:

— Ведай проста, што, калі ты адкрыеш канверт, я пра гэта даведаюся.

Мне раптам расхацелася браць гэты кавалак паперы — ці мала што. Як потым давесці, што я нічога не рабіў з ім? Але я падпарадкаваўся, падпарадкаваўся. Мне падумалася, што галоўная мэта майго візіту дасягнутая, і збіраўся сыходзіць, але галоўнае выпрабаванне мяне чакала наперадзе.

Перадаўшы канверт, Баця зрабіўся гаваркі: распавядаў пра кветкі ў гаршках на падваконні і шафах, пра фікус, камусьці там падораны Горкім, а той ужо перадарыў Бацю, пра гартэнзію, выгадаваную Ягодам.

— Вось так я і жыву, — прыгаворваў Баця, ператварыўшыся ў захутанага ў бальнічны халат старога.

Баця пацікавіўся, колькі там на гадзінніку, я адказаў, і ён паківаў галавой — Вера Сцяпанаўна вернецца не хутка, а яму патрэбная дапамога. «Мордаваротаў» клікаць не хочацца, і мо я б дапамог? І калі я кіўнуў, ён сказаў:

— У ваннай на палічцы побач з рукамынікам стаіць такое — з нержавейкі.

Я пайшоў, адчуваючы, што пачынаецца штосьці ня добрае. Ужо з гэтага «такое». Давядзецца зараз рабіць які-небудзь надрэз, укол альбо дрэнаж ці яшчэ што-небудзь, што робіць ягоная Вера Сцяпанаўна. На палічцы над рукамынікам ляжалі сушыліся розныя жгуты, шпрыцы і лыжачкі, а з нержавейкі тут была толькі нейкая бліскучая ваза. Пераварнуўшы, я пабачыў на абадку гуму, якая робіць працэс карыстання гэтым прадметам больш зручным. Гэта была падкладная медыцынская судзіна. І трымаўся я акурат за месца, на якое Баця сядзе азадкам. Мяне інстынктыўна перасмыкнула. З пакоя пачулася:

— Мі-і-іша-а, хутчэй! Не паспеем! — з інтанацыяй маразматыка. Я на секунду забег у прыбіральню па паперу і пераклаў ёй вазу. Здаецца, ад яе смярдзела. Накаціў спазм, які я задушыў — не хапала, каб я яшчэ й званітаваў. Страшна

падумаць, што тады зробіць ахоўнікі — званітаваў пасярод хаты, нягледзячы на давер. І Чупрыга ж зараз дзе-небудзь за сценкай. Чаму б Чупрыгу не даручаць гэткай справы?

Я, намагаючыся схваць агіду, прынёс судзіну, грэблівая абкручаную паперай. У галаве мітусілася: Божухна, што адбываецца? Тут чалавек, які забывае, каму падарыў трохпавярховы дом у Перадзелкіне, які адной СМС робіць так, каб Ганна аддалася мне, а сам я іду страляць у людзей, — і ён будзе выпаражняцца ў гаршчок, які я падношу?

Баця тымчасова развязаў халат і, калі я быў накіраваўся з пакоя, таропка папярэдзіў:

— Не сыходзь, не сыходзь, дружа, тут мне можа спатрэбіцца...

Як толькі я адварнуўся, ён сказаў:

— Ану, дапамажы крыху.

Я падышоў, не разумеючы, чым магу дапамагчы яму ў справе, якую ён задумаў. Пад халатам была старая белая майка і майткі. Ён сказаў, што не ў стане адначасова ўздымацца на руках і сцягваць бялізну, таму я мушу абхапіць яго за грудзі і прыўзняць — паказваючы, як гэта робіцца, ён скрыжаваў рукі на грудзях, нібы егіпецкі фараон. Адчуваючы даўкі старэчы пах (ці не яго перабіваў сваім адэкалонам Чупрыга?), я схопіў яго са спіны так, каб як мага меншай плошчай свайго цела датыкацца да дзёда. Ён пачаў па баках прыспускаць тугія майткі, паступова агаляючы бледныя сцёгны і сіняваты чэлес, зморшчаны і звернуты ўбок. Крахтаў ён пры гэтым так, быццам я яго душу (што за салодкая думка). Калі працэс быў завершаны і я зноўку думаў уцячы, ён імгненна мяне спыніў:

— Не сыходзь, Мішачка! Рана яшчэ, яшчэ не ўсё, пачакай крышачку! — ён прыўзняўся на дрыготкіх руках і загадаў падсунуць пад яго судзіну, што я і зрабіў, не хаваючы грэблівасць, а ён, сука, уважліва глядзеў мне ў твар. І менавіта гэтая мая грымаса, падобна, яго, гада, вымусіла, грымаса...

Але па парадку. Карацей, ён усеўся на судзіну і пачаў крахтаць, намагаючыся выпусціць газы, і каментавачь працэс самым жахлівым чынам:

— Не ідзе нешта сёння. Не ідзе. Вера масажы адмысло-
вья ведае, шкада, што ты не ў курсе. Пачакай, Міша, не сы-
ходзь, побач пабудзь.

Я адварочваўся, але ўсюды, куды б я ні глядзеў, у адлю-
страванні бачыў старога з голай дупай і скручаным сліма-
ком пеніса, які асядлаў сасуд і выціскае з сябе... Ён з заха-
пленнем выкрыкнуў «о, пайшло!», калі пачулася цурчанне
струменьчыка. У пакоі востра запахла мачой. Нават не ма-
чой, а нейкімі коткамі чамусьці.

Я намагаўся не глядзець туды, але ён атрымліваў са-
праўдную асалоду ад таго, што робіць, і працягваў камен-
таваць. Ён казаў, што прыкра, калі такі просты фізіялагіч-
ны працэс патрабуе такіх высілкаў, і заклікаў атрымліваць
асалоду ад жыцця, пакуль я малады. І казаў ён гэтую лухту
тымі ж вуснамі, якімі разважаў пра жаданні як меру быцця і
ўладу, што здатная выконваць жаданні без грошай.

Калі я, узмоклы ад невыноснай няспешнасці дзеяння,
што знясільвала, нібы паездка на старым аўтобусе праз
ую Маскву, зразумеў, што працэс скончаны, пачаўся новы
канфуз. Ён сказаў, што будзе падымацца на руках, а я мушу
вельмі хутка прыбраць з-пад яго судзіну. Я выконваў, а ён
камандаваў: «Абедзвюма, абедзвюма рукамі, Міша! Разал-
льеш!» Па сутнасці, усё гэта было цалкам сабе высакарод-
ным заняткам, як праца ў хоспісе ці валанцёрства ў доме
састарэлых, але штосьці ў яго інтанацыях, агулам у сітуацыі,
у гэтых ахоўніках у чорным, што стаялі на ўваходзе, пера-
тварала гэтую карціну міласэрнасці ў карыкатуру на міла-
сэрнасць.

Я вытрываў. Я трымаў у руках нагрэтую яго целам судзі-
ну, у якой калыхалася мача. Трэба было толькі выліць яе ва
ўнітаз, вымыць рукі з мылам, парашком і пацерці іх нажда-
ком, каб зноў адчуць сябе чалавекам. Але каб выліць, быў
патрэбны яго дазвол. Ён жа адпачатку даваў загады, як яго
прыўзняць, дзе ўзяць і куды паставіць сасуд — а я, нібы ў
сне, не думаў, а выконваў усё. Дык вось каманды выносіць
не было. Ён прамакнуў сябе там, унізе, туалетнай паперай і
пачаў нацягваць майткі. Праз імгненне да мяне вярнулася
здольнасць думаць, і я рушыў у бок ваннай, але зрабіў лі-

таральна пару крокаў. Стары схапіў мяне за руку блізка да запясця:

— Пастой, Міша. Стой, не спяшайся, уф, запыхаўся, — ён сапраўды дыхаў цяжка, самастойнае нацягванне май-ткоў далася няпроста. — Міша, разумееш, для далейшага прасоўвання ў нас трэба, каб ты нешта зрабіў. Каб не думаў, навошта гэта. Не спрачаўся са мной. А проста зрабіў.

Я стаяў перад ім, трымаючы судзіну на ўзроўні грудзей.

— Разумееш, гэта як апошні пропуск на верхнія ўзроўні, з іншымі выпрабаваннямі і даручэннямі ты даў рады. Усе гэта рабілі, усе, каго ты ведаеш і хто нечага дасягнуў.

Ягоны голас змяніўся, з яго знік націск, і ён сказаў так, як просяць запальнічку ці цыгарэту:

— Міша, трэба, каб ты зрабіў тры глыткі з гэтай судзіны. Тры глыткі. Можна маленькіх.

І, заўважыўшы, як я адхіснуўся і скрывіўся, дадаў:

— Не нюхай, не глядзі туды. Проста заплюшчы вочы, паднясі да вуснаў і глытай. Хуценька! Гэта не страшна! Тут і ка-заць няма пра што! Ніхто не даведаецца, я не скажу.

Я глядзеў на раскалыханую бурштынавую вадкасць, што блішчэла на сонцы і смярдзела коткамі, старэчым домам, усім, міма чаго намагаешся прайсці як мага хутчэй. Уявіў гэты смурод унутры сябе. Мне падалося, што, як толькі я зраблю глыток, гэтая вадкасць перародзіць мяне. У страўніку завядзецца грыбок, які заб'е і вытруціць ува мне ўсё маё і замяніць на ягонае. Уся сітуацыя, здаецца, абсалютна адпавядала гэтым тром прынцыпам: «Не думай. Не здзіўляйся. І маўчы».

Не думай, ні пра што не думай. Я заплюшчыў вочы і падняў судзіну да вуснаў. Я не дыхаў носам, але смурод усё роўна адчуваўся. Я ўжо ўяўляў, якой горкай будзе гэтая дрэнь. І навошта? Дзеля чаго я гэта раблю?

— Мішачка, пі, не думай! Гэта твой лёс! Вып'еш, зап'еш гарэлкай... Міша, памятай, падпарадкоўваюцца толькі тым, хто сам умее падпарадкавацца!

Я расплюшчыў вочы. Пасля не адмыешся ўсё жыццё. Колькі я ўжо стаю так? І як змагу цалаваць цябе, Воля? Я не мог — як не мог у юнацтве біць кагосьці па твары. Я разумеў,

што зрабіць глыток — трэба. Што адмаўляцца зараз, калі на мне ледзь не ўвесь Крымінальны кодэкс, артыкул да артыкула, усе дзесяць заветаў, уключна са смяротнымі грахамі, і — адмаўляцца? Вось цяпер — сыходзіць? Праз дурное даручэнне, якое нават сумленне не закранае? І, відаць, апошнія думкі былі ўжо пошукам апраўдання, а Баця паніжаў стаўкі:

— Ну, Міша, ну добра, не тры, ну адзін. Адзін маленькі глыток, паўглыточка! Я залічу, Міша, давай!

І тут на паверхню з дна вынырнуў чорны скурчаны валасок. Прычым вынырнуў менавіта там, куды нацэліліся мае вусны, калі я, зачараваны, ужо думаў падпарадкавацца. Я ўявіў, як ён прылепіцца да майго паднябення, і здрыгануўся. Ува мне нібыта націснулі курок. І мяне панесла!

— Ды ідзіце вы! — я сказаў гэта, трымаючы судзіну перад сабой. — Ды ідзіце вы з такімі просьбамі! Што далей? Жэрці лайно?

І я, аслеплены ўласнай дзёрзкасцю, плюхнуў судзіну на канапу, і палова разлілася на старога, намачыўшы майку, халат, твар, павісшы на бровах і носе. І неадкладна, адразу ж захацелася ўкленчыць і маліць аб літасці, а пасля павылізваць усё языком. А яшчэ праз секунду стала так страшна, што пацямнела ў вачах. Страшна ў першую чаргу за цябе, Воля.

Але ўжо было позна. Гэта як прапушчаны паварот на хай-вэі: ужо не развернешся, толькі наперад. Мітусіцца было позна. Баця ўжо абліты мачой, а я стаю насупраць, і ступень маёй сапсаванасці ім жа, яго даручэннямі, дасягнула такога ўзроўню, што на імгненне ўзнікла думка, ці не прыдушыць яго падушкай. Мне ж усё проста так мінаецца. І адразу ж наступная думка: не мінаецца, а міналася. І толькі праз тое, што падпарадкоўваўся яму. А зараз — на агульных правах.

І я пачаў адступаць, падавацца назад, гледзячы на яго. І — Божухна! — ці не ўсмяшка на гэтых вуснах? Калі я ўжо зачыняў дзверы ў залу і ляцеў да выхаду, адтуль, з пакоя, данеслася:

— Міхаіл, ты першы, хто не выканаў маю просьбу! Ты чуеш, мой хлопчык? Першы!

А я ўжо скакаў па прыступках уніз, уяўляючы маштаб наступстваў: выгнанне? «Міхаіл далей не едзе»? Альбо смерць?

Я хутка накіраваўся да выхаду і сутыкнуўся з далонню ахоўніка, які выставіў яе перад сабой так хутка, што мяне адкінула назад. Відаць, гэта пачатак.

— Куды спяшаемся? — будзённа спытаў ён. — А дазвол на выхад? Мне не паведамлялі.

Я стаяў насупраць яго, бездапаможна развёўшы рукі. Ён заўважыў маю агаломшанасць: адной рукой зняў рацыю, другую сунуў ва ўнутраную кішэню пінжака, ды так там і пакінуў, з намёкам, каб я не рабіў рэзкіх рухаў.

— Аляксей Барысавіч, — звярнуўся ён напаяголаса да рацыі. — Тут візіцёр ваш унізе. Інструкцыі не было, таму я яго прытрымаў. Ці выпускаць?

І маўчанне ў адказ, маўчанне ў дзве, тры, чатыры секунды, маўчанне, у якім вырашаецца лёс, маўчанне, якое можа скончыцца сухім: «Вывезі ў лес і закапай, калі ласка». І, калі паўза зацягнулася настолькі, што зрабілася падазронай, пачулася:

— Вядома, выпускай. Спытай, ці ён на машыне, альбо, можа, таксоўку варта выклікаць?

Ахоўнік расслабіўся і кінуў на дзверы.

За імі мяне сустрэла зеляніна дрэваў. Вакол нясцерпна, да галавакружэння, пахла бэзам. Травень. У самым любімым і ненавісным горадзе на планеце трэба прыкладаць намаганні, каб у мітусні зразумець, што вакол вясна, што квітнее бэз, што жыццё цудоўнае, нягледзячы на тое, што чалавек адвечна імкнецца звузіць яго да дурных жаданняў, палічыць грашыма і скалечыць уладай.

За гэтымі адчуваннямі мяне і заспеў званок з універсітэта. Спадар рэктар хоча мяне бачыць. Аўдыенцыя праз дваццаць хвілін, трэба спяшацца. Паведамляла дзяўчына з голасам «секс па тэлефоне» — частыя размовы з «донарамі» не прайшлі дарма. Я нават не паспеў спытаць яе імя. Усё проста. Я атрымаў месца дэкана пасля тэлефанавання Баці. А зараз мяне такім жа чынам выкінуць з альма-матар. Усё справядліва. Губляеш заўжды больш, чым атрымаў. Па дарозе я гучна слухаў The Prodigy. Але водар жыцця, што пуль-

саваў праз адчыненыя вокны, збіваў настрой, замянаючы засяродзіцца на глухой злосці да сябе.

Павярнуўшы на Арбат, заехаў у падземны гараж, увайшоў у ліфт, трапіў у прыёмную. Рэктара я бачыў два разы за жыццё, першы — на прыёме з нагоды нейкага навуковага здзяйснення, другі — на закрытай прафэсарскай п'яныцы, дзе бралі ўдзел пяцьдзясят чалавек. Абодва разы ён нават не кінуў — я быў для яго радком выдаткаў у зарплатных спісах, якія яму давалі на подпіс. Ён для мяне — размашым подпісам на пададзеных дакументах.

І вось жа — асабісты прыём, відавочна, каб патлумачыць, што выганяюць мяне не проста так, а з воўчым білетам, таму дарога ў мяне зараз адна — на востраў Радос, у пажыццёвае выгнанне. Рэктар энергічным жэстам запрасіў увайсці. Выглядаў ён надзвычай молада, на выгляд сорок — сорок пяць. Трыкутны, злёгка пляскаты твар дадаваў яму падабенства з анакондай, настолькі ж прыгожай, наколькі і мудрай. Я павітаўся і сеў у крэсла ахвяры. Ён адарваў вочы ад паперы і пачаў мяне гіпнатызаваць, быццам думачы: адразу мяне праглынуць альбо спачатку паспрабаваць разжаваць і выплюнуць шчэць? Рэктар загаварыў так, як звычайна гэта рабіў Баця — у фармаце лекцыі, якую чытаюць у нікуды:

— Кант лічыў, што свет людзей падпарадкоўваецца нейкім універсальным законам. Што маральнасць уласцівая чалавеку, а кожны з нас дзейнічае ў адпаведнасці з той этычнай нормай, якую лічыць безумоўнай. І ад якой не адмовіцца, нягледзячы на тое, да якіх наступстваў гэта прывядзе, — я падумаў, што менавіта так, не павітаўшыся, адразу пачаўшы з Канта, а з Канта, павярнуўшы да мізэрнасці фігуры майго суразмоўцы, я б заводзіў размову пра звальненне і сам. Рэктар працягваў: — Спрабуючы сфармуляваць нейкі ўніверсальны для ўсіх маральны падмурак, якому падпарадкуецца чалавечая мараль, Кант прыйшоў да свайго катэгарычнага імператыву. Існуе некалькі фармулёвак, але звернемся да найбольш ужывальнай.

Ён зрабіў паўзу, каб я, напэўна, яму падказаў. Ці запырэчыў. Альбо задаў пытанне — не ведаю, навошта ён тут

зробіў паўзу. І ён працягнуў, усё гэтак жа не датычна мяне наўпрост:

— Катэгарычны імператыў Канта гучыць так: «Дзейнічай адпаведна з максімай, кіруючыся якой ты адначасова мог бы хацець, каб яна была ўсеагульным законам». На ягоную думку, гэты ўніверсальны закон і ёсць мараль як такая. Мараль, што дзейнічае для ўсіх эпох і грамадстваў. Згодна з гэтым прадпісаннем, суб'ект заўсёды будзе маральна мець рацыю. Сучасная Расія даказвае, што Кант памыляўся. Яму трэба было прад'явіць патрабаванні да самой «максімы» маральнасці. Бо ў грамадстве, дзе кожны чалавек напалову пан, напалову раб, і так склалася гістарычна, фармулёўка «максімы», згодна з якой тут ездзяць па сустрэчнай паласе, даюць хабар міліцыі, трапляюць у Дзярждуму і пручь без чаргі, можа быць глыбока амаральнай. Кшталту: «Ідзіце ўсе нахер!»

Я здзіўлена кашлянуў.

— Пан унутры чалавека з задавальненнем будзе дзейнічаць паводле гэтай максімы ў дачыненні да іншых, раб у гэтым жа чалавеку з задавальненнем падпарадкуецца, калі да яго гэтую максіму ўжывае той, хто на вышэйшай пасадзе, — і, без усякага пераходу: — Мне прыемна пазнаёміцца асабіста, Міхаіл Аляксеевіч. Вы працуеце ў нас толькі некалькі месяцаў...

Ён спыніўся, відаць адчуўшы, што не адгадаў. І сапраўды, працаваў я ўжо некалькі гадоў.

— І за гэтыя некалькі месяцаў зрабілі імклівую кар'еру ад простага выкладчыка да дэкана. І вось зноў...

Яго голас быў занадта паважлівы і ўрачысты, каб абвесціць пра маё звальненне.

— Я думаю... Людзі, якія рэкамендавалі мне... Мяркую, яны ведаюць, што робяць, а на вас прыйшлі вельмі... добрыя рэкамендацыі ад вельмі паважаных людзей, — тут ён зноў запнуўся, але ўсё-ткі скончыў, — З ліку нашых донараў. І вось, рашэнне прынятае. Віншую, спадар прарэктар!

З гэтымі словамі рэктар падсунуў паперчыну, над якой разважаў, перш чым загаварыць пра Канта. На бланку з эмблемай нашага МЯЎ паведамлялася, — у тым ліку, відаць, і

яму, мяркуючы па азадачаным твары небаракі, — што рада кіраўнікоў правяла галасаванне і былі вылучаныя кандыдатуры, што папярэдні прарэктар рэкамендаваны ў адстаўку ў сувязі з перадпенсійным узростам (што за фармулёўка?). Што галасавала пэўная колькасць, што рашэнне прынятае амаль аднагалосна, што наўзамен вылучаныя тры прэтэндэнты, у тым ліку я (цікава — кім вылучаныя, як там з'явіўся я, хто заявіў? Хто Бацевы вочы і вушы? І ці ёсць яны тут? А можа, патэлефанавалі аднекуль «зверху»?). Прапанова прынятая, зацвярджаецца на пасадзе прарэктара (першага прарэктара!), дата, подпісы сябраў праўлення. І надпіс, «асабістае меркаванне» ўсхваляванага прафесара, прозвішча не разабраць, ад рукі, — што ва ўніверсітэце адбыўся «пераварот», «рэйдарскі захоп» (разабраўся б, дурань, «пераварот» ці ўсё ж «захоп»). І што ён на знак пратэсту забірае дакументы і праклінае гэтую ВНУ, у стварэнні якой браў удзел. Трэба б удакладніць, што за птушка, і запомніць, запомніць яго, запомніць, так.

Я адарваў вочы ад дакумента, адчуваючы на вуснах усмешку Нерона. Усмешку 16-гадовага ідыёта, які атрымаў усю ўладу ў імперыі, уключна з правам задушыць уласную маці. Гэтая паперка магла азначаць толькі тое, што я ўсё яшчэ ў абойме, што мяне не выкінулі. Што там, з Бацем і медыцынскай судзінай, я апраўдаў нейкія чаканні. А рэктар нешта мармытаў, і адчувалася, што словы, звязаныя з маім трыумфам, даюцца яму больш складана, чым развагі пра Канта.

— У вашым узросце... Такая кар'ера... Я не ведаю... За ўсю нашу гісторыю такога не было... Ды і рэдкая маскоўская ВНУ можа пахваліцца... У сэнсе, прарэктар можа пахваліцца... Толькі павіншаваць...

І, націснуўшы кнопку на інтэркаме:

— Светачка, запрасі сюды Ганну.

І сэрца, вядома, ёкнула ад гэтага імя, «Ганна», і Ганна ўвайшла адразу ж, бо, відаць, чакала ў прыёмнай. І гэта была не тая Ганна. Але вочкі мне, канечне, ужо рабіла.

— Вось, Міхаіл Аляксеевіч, гэта папярэдняя сакратарка, у сэнсе, сакратарка нашага папярэдняга прарэктара, мы яму

яшчэ зладзім урачыстае развітанне. Хоць ён трошачкі псіхануў, але з кім не бывае. Што тычыцца Ганны, вы можаце ці пакінуць яе, ці падабраць сабе іншага сакратара. У мяне ад Ганны толькі добрае ўражанне: справаводства ведае, усе дакументы рыхтуе своєчасова. Першы час працы ў вас няшмат. Ды што там: шчыра скажам, пасада першага прарэктара ў нас хутчэй прадстаўнічая. А кабінет добры. Вось Ганна вам кабінет і пакажа. Узнікнуць нейкія пытанні — заходзьце. Ну, і ўвогуле — будзем зараз цесна супрацоўнічаць, адну справу робім.

Я ўстаў і падзякаваў рэктару. Не асабліва робячы ласку, вядома, бо не яму трэба дзякаваць. І пайшоў за Ганнай, адкрыта разглядаючы яе ззаду. Нейкія нядобрыя пачуцці абуджала Ганна. Дурніца, відавочна, баялася застацца без працы, і, вядучы мяне па калідорах, яна час ад часу азірлася, зазіраючы мне ў вочы і прыўздымаючы куткі вуснаў. Мне ўявілася, як мы прыйдзем у кабінет, і яна, як тая, іншая Ганна, уткнецца носам у грудзі і пачне рыскаць у маім прарэху. Ці адвернецца да сцяны, скіне блузку і пстрыкне станікам. І ўсё гэта было выканальным, але не надта хацелася. Я проста думаў пра гэта з асалодай, як пра нейкую перспектыву. Якой можна даць ход, а можна і не даваць.

Было, вядома, весела. Я пачуваўся экспрэсам, які ляціць з хуткасцю маланкі. Любы, хто паспрабуе мяне спыніць, як той дурань-прафесар, што ўжо забраў дакументы, будзе спляжаны, заколаты, выкінуты на сметнік. Адчувалася і горыч. Але — не тое, што ты думаеш, Воля. Не было мне шкада і прарэктара, з якім я не быў знаёмы. Я проста адчуваў, што так высока ўзляцеў, каб яшчэ больш падпарадкоўвацца Бацю.

Чым вышэй я, тым больш магутнай зброяй раблюся ў яго руках. Я — другая асоба ў найбуйнейшым ВНУ. Рэктару, вядома, засталася нядоўга. Яшчэ месяц-два, і я займу яго кабінет, а адтуль нават не ведаю куды. Куды наогул ідуць пасля кіраўніцтва ў ВНУ? Міністрам? Прэм'ерам? Вось пра тое і гаворка, што ўсё адно, бо пад Бацём, бо толькі каб караць мацней, каб рабіць подласці на новым узроўні, каб

знесці нахрэн стары Крэ́мль, калі папросяць, і збудаваць там які-небудзь офіс за паўмільярда.

Мяне прывялі ў мой будуар, і сэрца вохнула — белыя сцены, скураныя канапы! І Ганна са збянтэжанай усмешкай: «Не-не, Міхаіл Аляксеевіч, гэта прыёмная, тут я працую, а ваш кабінет далей». А там — і велізарны стол, і трон з некалькіх парод дрэва, і гадзіннік віктарыянскай эпохі, і атрымантавы набор. Відаць, пасада прарэктара сапраўды дужа ганаровая і прадстаўнічая, як статус каралевы ў Англіі. Аля стала — акно, праз якое адкрываецца мой любімы, шумны і мітуслівы, падобны да вуголля ў вогнішчы, Новы Арбат.

Ганна наблізілася на паўкрока, зазірнула ў вочы з такой пакарай, што ўсё зайшлося, і сказала нападўголаса:

— Мо адсвяткуем? Я падрыхтавала шампанскае!

І адразу ж да дзвярэй, зашчэпку на два абароты: спадар прарэктар працуе з дакументамі. Са сваёй сакратаркай. І з патаемнай шафы за карцінай (рэпрадукцыя Куінджы, безгустоўшчына, трэба прыбраць) — высокія келіхі, бутэлька «Мадам Кліко». Ого, як па-майстэрску ты адкаркоўваеш шампанскае, Ганна!

І далей — без танкавага напору той, іншай, Ганны (давядзецца іх нумараваць ды вешаць біркі), наліла і прамовіла вельмі карэктна: «Ну, з прызначэннем!» І ўжо няясна, вось калі мы нападўголаса — на «вы» ці на «ты»? І калі я хацеў бы ёй авалодаць, то зараз самы час. Прычым можна казаць найпрост — яна сама паказвае ўсім целама, сваім азадкам, які дужа прызвычаіўся да мяккага крэсла ў прыёмнай, да спа-салона і салярыя. Наколькі ж нецікава з людзьмі, калі бачыш іх наскрозь! Баця, гэта назаўжды так? Тады гэта праклён, а не дарунак!

— Можа, у прарэктара ёсць якія-небудзь жаданні? У момант заступлення на пасаду? — спытала яна інтымным шэптам.

Жаданняў не было, была горыч, якая павялічвалася з кожным глытком праклятага шампанскага, і ні праглынуць, ні змыць. Горыч праз тое, што я сам па сабе нічога не варты. Што і Ганнай нумар два мною будзе авалодваць Баця, які аддае мне загады, надзяліўшы сімвалічным капіталам,

якога не было б без яго. Баця, Баця, усюды Баця. І — злосць, нібы клякса, што расплываецца па маім шампанскім тры-умфе і вымушае хмурыць лоб! Знянацку з’явілася ідэя:

— Ганна, скажы, а ці маю я паўнамоцтвы вырашаць кад-равыя пытанні?

— О, у першага прарэктара наогул шырокія паўнамоц-твы, — сказала яна і падалася наперад.

— У якіх межах я магу праводзіць адстаўкі і прызначэнні?

— У вас у руках — рашэнні да ўзроўню дэканаў. На дэка-наў патрэбная санкцыя рэктара. Але гэта нескладана вы-рашыць, бо ён марыянетка, — слова «марыянетка» яна прашаптала мне ў вуха, запэцкаўшы яго памадай, і я адці-раў мочку, каб ты, Воля, не заўважыла.

— Тады запішы, — сказаў я. — Запішы цяпер. Вось па-перчына, запісвай. Андрэй... Як жа яго, феноменалаг... — я пацёр палец аб палец, прыгадваючы: — Так, прозвішча Крэчат. Дык вось, Андрэй Крэчат. З заўтрашняга дня. Ці нават з сённяшняга, вось ад гэтага моманту... Звольнены з усіх пасадаў, якія займае ва ўніверсітэце. Колькі ў яго там? Паўтары стаўкі? Звольніць. Курсы перадаць каму заўгодна. Сысці мусіць альбо паводле ўласнага жадання, альбо, на-ват лепш, паводле артыкула. Абяры што-небудзь сур’ёзнае, Ганначка. Каб ледзь не побач з крывіналам было. Злоснае парушэнне дысцыпліны. Ці п’янка. Ён п’е шмат. І ў працоў-ную кніжку запісаць, чорным па белым. Каб на ўсё жыццё. Каб яго больш нідзе ў Маскве... Каб на Радос... Пажыццё-ва... Нахер. Каб я яго больш...

Ганна занатоўвала на невяліччай паперчыне, на якой трэба было змясціць усю маю злосць і ўвесь мой гнеў. І яе было мала, усёй паперы свету не хапіла б для такой го-рычы. І я адварнуўся ад яе і падышоў да акна, паказваючы, што святкаванне завершылася, і адчыніў яго, удыхнуўшы пах вечаровай Масквы, адчуваючы палёгку, хоць прысту-пы злосці яшчэ не адпускалі мяне. Я пакажу, пакажу ўсім і кожнаму, давяду ўсё і пакараю, адшукаю па імёнах, вылічу і знішчу!

Пакрысе супакойваючыся, прыгадаў пра вясну, і спало-хаўся, адчуваючы, што здольнасць радавацца з кожным

задушаным ворагам знікае. І блякнуць фарбы, і застаюцца злосць, горыч і самота. І паволі сыходзіць толькі злосць.

Вы маглі бачыць мяне — самотная постаць у адным з мільёнаў вокнаў мегаполіса, трыумфатар у раскошным кабінце, сілуэт, які глядзіць на горад. Імжэў дробны дождж, а вы ішлі міма, думаючы, што чалавек у акне, які атрымаў так шмат і так рана, — сапраўдны шчасліўчык...

Глава дванаццатая,

*дзе ў мяне пачынаецца новае жыццё,
але наўзамен ад мяне патрабуецца ахвяра*

У пінжаку штосьці хруснула, і я выцягнуў з кішэні канверт Баці. Яшчэ адно пацверджанне, што мяне не выгналі — інакш яго абавязкова канфіскавалі б, што б там ні было. Я вызірнуў у прыёмную і папрасіў Ганну паставіць імбрык.

— Гарбата, кава? — неадкладна спытала яна.

— Не, імбрык, імбрык пастаў ды схадзі пагуляй куды-небудзь. Хвілін дваццаць.

Яе, відаць, навучылі выконваць любыя даручэнні з каменным тварам. Альбо я быў не першы бос, які надумаў адпарыць швы на канверце з дапамогай імбрыка. Яна шчоўкнула кнопкай і шчоўкнула абцасамі, сыходзячы.

Найбольш складана было зафіксаваць кнопку, бо падчас закіпання спрацоўваў блакатар. Пабулькаўшы пару секунд і пафыркаўшы парай, імбрык выключаўся. Даўшы рады з ёй, я паднёс канверт да вяршыні паравых аблокаў, але безвынікова: папера нават не награвалася. Патрымаў ніжэй, пакуль пальцам не зрабілася гарача, і зірнуў на стыкі — на браклія, іх, відаць, можна падкалупнуць чым-небудзь і раскрыць, але ліст давялося б скамечыць, выцягваючы.

Самае непрыемнае, што сургуч зрабіўся мяккі, як пластылін, і адна з кропляў вакол кляксы, размазалася, пакінуўшы «рэчдоказ» — фрагмент адбітка майго пальца. Я паспрабаваў адцерці яго слінай, але толькі размазаў яш-

чэ мацней. Папярэджваў жа Баця, што калі зраблю нават спробу, ён даведаецца! Але ці мала дзе і ў якіх умовах я захоўваў канверт. Адкрыць усё адно не атрымалася.

Я паспрабаваў адключыць імбрык, але праз доўгае кіпенне, падобна, штосьці зламалася, і яго давялося проста зняць з платформы. Што падумае Ганна пра свайго новага начальніка: у першы ж дзень зламаў тэхніку, выгнаўшы яе з прыёмнай!

У кабінеце я вывучаў шуфляды ў спадзеве адшукаць лупу. Гэта ж натуральна для прарэктара — мець павелічальнае шкло. Зрэшты, не ведаю, што я збіраўся разглядаць праз яго. Канверт як канверт. З дапамогай лагатыпа вытворцы можна даведацца, адкуль ён. Але што гэта дасць? Ну, дапусцім, вытворца ў Калузе, альбо ў Маскве, выпускае паўтара мільёна канвертаў на год — і што? Уключыў настольную лямпу — на прасвет бачны контур ліста. Здаецца, звычайны аркуш, на ім штосьці напісана цёмна-сіняй асадкай буйным почыркам, але немагчыма зразумець, што менавіта.

Пашукаўшы ў сталі і шафах, я не здолеў знайсці асадку. Мой папярэднік, сыходзячы, вельмі грунтоўна сабраў рэчы. Запусціў пальцы ў алоўкі на сталі Ганны і пабачыў, што і сама яна ўжо сядзіць на месцы, гатовая дапамагчы. Я вярнуўся з алоўкам да сябе і паспрабаваў перамаляваць знакі, якія можна было разгледзець на прасвет, але лініі накладаліся адна на адну, і было незразумела, што там дзе: папера была складзеная ў дзве рэдзі. Да таго ж, нагрэты лямпай, сургуч зноў зрабіўся мяккім і я ўляпаўся пальцам у адну з плямак, перапэцкаўшы сябе і канверт. Гэта было як бы другое папярэджанне. Працягваючы, я папросту раскурочу гэты канверт. Трэба наўпрост спытаць у старога, што там, — і чорт з ім!

Развітаўшыся з Ганнай больш суха, чым, мяркуючы па ўсім, патрабаваў этыкет, я пайшоў уніз. На выхадзе з ліфта мяне ўрачыста сустрэў Саша Чубакоў.

— Міхаіл Аляксеевіч, я ўжо чуў! — крыкнуў ён так, што я здрыгануўся. — Я ж казаў, што ў вас — бліскучая будучыня! Мы ўсе ў вас верым, — і залепятаў пра гонар быць побач і пра любое даручэнне.

Я заўважыў, што больш не маю пачуцця няёмкасці. Надварот, пачаў адказваць неяк з веліччу, як Баця: «Дзякуй, Сашачка, дзякуй, цаню, дарагі». Я не дагаварыў, бо за празрыстымі дзвярыма фае пабачыў няўключную постаць Чупрыгі. Я кіўнуў Сашу і накіраваўся да выхаду.

— Спадар прарэктар? — гучна гыркнуў Чупрыга, а я ўявіў якое-небудзь чарговае прыніжэнне, якое ён зладзіць мне папросту перад студэнтамі. Нейкі кароткі напамін пра тое, хто і што я насамрэч. Але ён сказаў: — Спадар прарэктар! Прыміце, калі ласка, нашыя шчырыя віншаванні! — і лёгкі паклон без ценю здзеку. Нешта падказвала, што і ён будзе адцяпер на «вы». Што адбыліся нейкія тэктанічныя зрухі, пліта Зямлі пада мной лезе ўверх, узвышаючы на п'едэстал. А і спатрэбілася ж толькі крыху паскудстваў!

— Спадар прарэктар, ад імя сяброў, якія сімпатызуюць вам, — Чупрыга зрабіў паўзу, — маю гонар прапанаваць вам новы транспартны сродак.

Ён адступіў, і я зразумеў, што доўгі чорны аўтамабіль, падобны да арганнай фугі Баха, мае нейкае дачыненне да мяне. Аўтамабіль нават пасля «Галкі» падаваўся і яхтай Абрамовіча, і касмічным крэйсерам Дарта Вейдэра адначасова. І было бачна, што Чупрыга, які ездзіць на таксоўцы, ажно ганарыцца гэтым іх падарункам. Ён абвёў мяне вакол, быццам знаёміць са скакуном, на якога нельга ўскочыць так — не пагаварыўшы з ім і не палюбаваўшыся. Я ацаніў павучную эмблему, якая б пасавала гербу маленькай таталітарнай краіны. Падышоўшы да дзвярэй кіроўцы, я заўважыў, што там нехта ёсць — апрануты ў чорную ўніформу чалавек, якога Чупрыга назваў французскім словам «chauffeur». Ён вымавіў словаў з грасіроўкай на канцы і нават даў з гэтым рады, так. Чалавек выскачыў з-за стырна і выцягнуўся. Узнікла думка, што ў Лондане ён быў бы апрануты ў смешны цёмна-сіні кіцель з галунамі і фуражкай, але мы не ў Лондане. Тут іншы дрэс-код, які паказвае гатоўнасць сунуць у твар рукаяткай траўмата. Шафёр выклікаў асацыяцыю са штатнай адзінкай у БТР: стралок-кіроўца. Жартаваць з яго не хацелася. Стрыжаныя чорныя валасы, буйныя скулы, вочы-шчылінкі. Дэніэл Крэйг у ролі Джэймса Бонда.

За стырном гэтага ландо сядзець не давядзецца, але я заняў месца кіроўцы і ўжо мацаў прыборную панэль у пошуках CD-прайгравальніка і знайшоў толькі скрыню для пальчатак і запальвальнік. Тут не было нават кандыцыянера. Я спытаў, як уключыць музыку. Адказаў не «chauffeur», а Чупрыга, кіроўца наогул увесь час маўчаў, відаць, каб я хутчэй пачаў ставіцца да яго як да функцыі (і забыўся, што кожны прыстаўлены да мяне чалавек — шпіён на карысць сяброў, якія яго прыставілі, ага).

— Што, не ўключаецца музыка, спадар прарэктар? — спытаў Чупрыга. — Бо тут толькі кіраванне. Нават шклопад'ёмнікаў няма. Хадземце ў ваша купэ.

Я абышоў машыну і спытаў, куды яго падвезці, але Чупрыга адмахнуўся, кіўнуў на стаянку з таксоўкамі і пакінуў мяне асвойваць шматлікія выгоды пасажырскага адсека. Дарогу не было чуваць наогул. Я ўключыў прайгравальнік, загучаў Георг Тэлеман — выдатная музыка для людзей, што атрымалі ў спадчыну маёнтак разам з парай сотняў мільёнаў фунтаў ад сваякоў, якія перагрызлі яшчэ ў XVIII стагоддзі адно аднога пад які-небудзь аналаг The Prodigy. Але для майго стану Тэлеман быў занадта сонечны, узаважаны і акварэльны. У локеры для музычных дыскаў я адшукаў стандартную калекцыю «люкс»: вялікі выбар барочнай класікі, Эндру Лойд Вэбер (хто прагне прыгожага, але недастаткова наслуханы для «Страсцяў па Мацвеі»), джаз, канцэрт Metallica з сімфанічным аркестрам (хто частку жыцця думаў, што нонканфарміст, слухаў хард-рок, а зараз можа атрымаць асалоду ад гукаў юнацтва ў новых дэкарацыях). Музыкі, якую я прызвычаіўся называць «свайёй», не было. Яна не ўпісвалася ў prepaid пакет для лімузінаў. І мне гэта нават падабалася.

Салон быў аздоблены гранітам — кучарава для арабскіх шэйхаў, але змрочна для нас, з улікам трагічных лёсаў мясцовых мільярдэраў і традыцыі афармлення надмагілляў.

А кіроўца ехаў не да нас у Астанкіна, ён вёз мяне праз Таганку да Яўзы. Зрабіўшы кола па ўзбярэжнай, мы заехалі на двор высоткі на Кацельніцкай. І, перш чым я зразумеў, як адчыніць дзверы, кіроўца аббег машыну і дапамог

мене, выцягнуўшыся побач. Ад пад'езда мне махалі рукой. Я пайшоў туды, і кансьерж з бакенбардамі, у ліўрэі з галунамі (такія некалі стаялі на ўваходзе ў «Інтурыст»), прамовіў:

— Сардэчна запрашаем! — і, заўважыўшы маю збянтэжнасць, дадаў: — Вы наш новы жыхар, мы заўжды сустракаем асабіста ўсіх, хто засяляецца. Вось ваш ключ. Вам на чатырнаццаты паверх.

Я ехаў наверх, чакаючы бяды. Баяўся сустрэць Філіпа з якім-небудзь чарговым далікатным даручэннем, напрыклад скочыць уніз галавой з чатырнаццатага паверха, каб даказаць адданасць агульнай справе. Але — падвойныя жалезная дзверы, пярэдні пакой з паркетам, зала з часопісным столікам насупраць фатэля. На століку — тэчка з дакументамі: тэхпашпарт, купчая, «19 / 19 / 16 / 10 кв. м», уладальнік — «Герман М. А.».

Трапіўшы ў першыя 19, я звярнуў увагу на мудрагелістыя абломы выкружкай пад столлю, на пілястры па кутах, на гіпсавыя разеткі з суквеццямі і пладамі. У другіх 19 быў двухспальны ложкак, схаваны ў глыбокі алькоў з карнізамі пад парцьеры. Можна зладзіць шалаш у пячоры. У 16 меўся балкон — і я неадкладна выйшаў. Гэта быў не балкон, а агароджаная балюстрадай пляцоўка з кафляй з жоўтага пясчаніку, тут змясцілася б уся наша астанкінская кватэрка. Я патэлефанаваў табе і папрасіў прыезджаць як мага хутчэй.

Ці памятаеш ты той вечар? Як, ледзь ступіўшы за парог, сказала, што табе тут не падабаецца? Што кватэра «злая»? Памятаеш, я спрабаваў пераканаць цябе і прапанаваў гарбаты, але ні гарбаты, ні імбрыка на кухні не было? На падставе гэтага ты паўтарыла, што кватэра «злая». І — хай жа будучь блаславёныя сцежкі ў заліўных лугах, па якіх бегае твая басаногая думка! — нават не спытала, адкуль у мяне гэтая кватэра! Ты адразу неяк пагадзілася з тым, што яна — «мая». Быццам з'яўленне ў чалавека неверагодна дарагой нерухомасці — гэта менш dziўны факт, чым адсутнасць гарбаты і імбрыка! Ці памятаеш, як у адной з шафаў знайшлі рондаль з закам'янеласцю пельменяў? Як паехалі на

старым фінскім ліфце шукаць краму? Як блукалі па гулкіх калідорах гэтага будынка-поліса і ўяўлялі, што тут — сенат, тут — Калізей, тут — храм Афрадыты? Як замест крамы адшукалі кінатэатр? Але ён быў зачынены. Як купілі гарбату ў кіёску, у які ператварылася адна з невялікіх арак, зацінутая між калонамі? Як цешылі мяне ўсе гэтыя знаходкі, вымушаючы цябе хмурыцца і пераконвацца ў «злосці» кватэры? Як маглі мы так па-рознаму блукаць там? Я — сярод увасобленых мараў будаўнікоў пра светлую будучыню, а ты — сярод смутных сумневаў і невымоўнай вусцішы.

Мы заварылі гарбату і ўпершыню ў жыцці пасварыліся. Ты пераконвала паехаць дадому. А я стаяў, абапёршыся на балюстраду, і глядзеў на панараму горада, на малюсенькія машынкi, сярод якіх было і маё ландо. Я ўзіраўся ў агні за ракой, у россып дамоў, дарог і магістраляў. Як быццам нехта зрабіў каралі з падсветленага знутры крышталю, дзе ў кожнай пацерцы гарыць маленечкая свечка, і павесіў яго на грудзі чорнай пустэчы. Я глядзеў на ўсё гэта і злаваўся, бо не мог зразумець, навошта называць домам халупу-каморыну, якую мы проста наймаем. Мне здавалася, ты знарок хочаш мяне пакрыўдзіць, што караеш за правіны — за знос дома альбо нават за акулярыка. Ці здагадалася пра Бацю і намагаешся зняважыць, паставіць на месца — і гэта ў дзень, калі нават Чупрыга звяртаўся да мяне на «вы». Я задыхаўся ад крыўды.

А ты перастала раптам злаваць і стала побач, паклаўшы мне галаву на плячо (зусім нядаўна вось так жа лашчылася Ганна нумар адзін). Я хацеў цябе абняць, але на суседні балкон выйшаў стомлены дзядзька з барадой і, акінуўшы мяне позіркам, кіўнуў: маўляў, прывітанне, сусед. Праз усё гэта хацелася спяваць песні-аднагодкі гэтага дома, напрыклад «А я иду, шагаю по Москве» альбо «Летят перелетные птицы».

Вярнуўшыся ў пакой, мы пасварыліся зноў. І паклаліся ў розныя месцы: я чакаў цябе на ложку, а ты лягла на канапе ля балкона. Паварочаўшыся гадзіну, я пайшоў да цябе і папрасіў прабачэння. І ўсё рассыпалася на вачах. А варта было проста заснуць разам так, бо менавіта так найманья кватэры, рэсорты і нумары гатэляў за мяжой і робяцца до-

мам: пасля аднаго цыклу сну. Але замест гэтага мы спрачаліся ўсю ноч. І на раніцу ты абвесціла сваё канчатковае рашэнне: што едзеш «дадому» ў Астанкіна і будзеш мяне там «чакаць». А пакуль я не перадумаю, мы часова (мы некалькі разоў абое паўтарылі гэтае слова) будзем жыць пасобку і пастаянна сустракацца.

Тут добра пасавала б сцэна збору рэчаў — менавіта такое адчуванне ўзнікла, калі ты, хуценька нафарбаваўшыся, дала буську мне ў шчаку і, ігнаруючы ліфт, паскакала ўніз. І я зразумеў, што мы рассталіся, раскалоліся. І можна было, вядома, паехаць у Астанкіна, але ці не лепей заўпарціцца і ўсё ж дачакацца цябе тут? Пакуючы свае рэчы ў думках, я разумеў, што прылады для галення лепш купіць. І адзенне, і абутак — лепш купіць, каб не забіраць іх. Бо гэта ўжо незваротна, а я быў тады перакананы, што адбылося нейкае непаразуменне.

Я быў перакананы, што пабачу цябе ўнізе на лаўцы ў двары, бо не маглі ж мы вось так проста раз'ехацца. Але там быў шафёр, які тут жа пабег выганяць машыну. Я сам не ведаў, куды паеду, а ён мітусіўся так, быццам ведае. Падумалася, што прывабнасць (ці трагедыя) машыны з уласным кіроўцам у тым, што побач з табой з'яўляецца чалавек, для якога ведаць твой распарадак дня — праца. А твая — трымацца гэтага распарадку.

Пасля бяссоннай ночы дужа ярка свяціла сонца, і я, закінуўшы галаву, глядзеў на гэты гмах з мноствам вокнаў, з уступамі і каскадамі. На выклік, кінуты нябёсам, — больш нахабны, чым нават гатычны сабор, бо сабор зневажае чалавека, дэманструючы яго мізэрнасць, а гэты будынак імкнецца зняважыць само неба, паказваючы, як па-вавілонску блізка да яго можна дабрацца.

Падумалася, што мы ж не крычалі з табой адно на аднога — ты прыняла спакойнае ўзважанае рашэнне. А гэты яркі, нібы відзеж, будынак застаецца плямай на сятчатцы, нават калі заплюшчыць вочы. І слязязца яны выключна праз бяссонную ноч. А пальцы пахнуць тваімі валасамі.

Хаваючы вочы, я азірнуўся — машына стаяла за мной. Шафёр неяк адчуў, што не варта зараз выбягаць і адчы-

няць дзверы. Я зрабіў гэта сам, трапіў у паўзмрок салона і пабачыў Бацю. У руках ён трымаў стос свежых газет — вось у каго ёсць час і на газеты, і на тэлевізар. Вось хто не ўлазіць у здзелкі з сумленнем — наш пчаляр і Дыяклетыян! Я ўздрыгнуў ад нечаканасці — цікава, як доўга ён чакаў, пакуль мы з табой развітваліся ў калідоры? Умее ж, гад, з'явіцца ў самы неадпаведны момант! Цікава, як шмат ён разумеў пра мае перажыванні, сузіраючы праз прыцемнене шкло маю бясслоную размову са сталінскім гмахам? Аўтамабіль крануўся і паехаў прэч ад будынка, што разлучыў нас з табой.

— Як мінула ноч на новым месцы? — спытаў стары. Трымаўся ён так, быццам я не бачыў учора яго бледныя ногі і сніяваты чэлес ды не расплёскваў ягоную мачу.

— Так сабе, — адказаў я. — Не спалася.

Ён кіўнуў, быццам ведаў пра гэта і сам.

— Добрая машына, — пахваліў ён так, быццам яе выбіраў я. — Памятаю свой першы ЗІЛ. А першы пацалунак — не памятаю. Нешта прыгадваецца, у стэпе, горкае... Але не, не ўпэўнены. А вось першы ЗІЛ — так. Гэта, я скажу, тая яшчэ машына была. Калі ў нас у гаражах палітбюро ЗІЛ свой рэсурс выязджаў, па яго з дзявятага ўпраўлення КДБ прыходзілі. На запчасткі разбіралі і пад прэсам знішчалі. А рэшту, нібы чалавека, закопвалі. Бо там тэхнікі было больш, чым у «Чэленджэры», ён ядзерны ўдар вытрымаць мог, — не ведаю, ці трызіў Баця, ці яго калісьці сапраўды пераконвалі, што ЗІЛ можа вытрымаць ядзерны ўдар. — А яны ж яшчэ пад канкрэтнага чалавека рабіліся. І шмат чаго пра характар зразумець можна было. У Леаніда Ільіча, напрыклад, маленечкая шахматная дошчачка была з карэльскай бярозы... Ці гэта не ў яго... Памятаю, падводзяць мяне да такой машыны і кажуць: твая. Ну я і сеў, а сядзенні там былі абцягнутыя велюрам — тады лічылася самым піскам, а зараз нават у «жыгулях» велюр. Я папрасіў зачыніць дзверы і сядзеў, слухаў машыну...

Стары на мяне нават не пазіраў. Ён глядзеў на свае рукі, якімі плаўна жэстыкуляваў, як дырыжор, і здаецца, ён бы пра дачны канцэрт Мсціслава Растраповіча распавядаў з меншым захапленнем, чым пра гэты свой ЗІЛ.

— І які ж там водар! У колькіх машынах ні перабываў, дасюль такога паху не адшукаў. Запомніце, Мішачка, — ого, мы ўжо на «вы», аказваецца, — у вашай машыне павінна пахнуць спакоем! Сапраўдны аўтамабіль — у якім хочацца сядзець і слухаць цішыню. Аўтамабіль, які рухаецца вельмі павольна, на сарака кіламетрах, выглядае больш пераканаўча, чым той, што ляціць на ўсе дзвесце.

Я кіўнуў, гадаючы, дзе яшчэ можа паказаць сябе спецыялістам стары. Віно? Коні? Тэнісныя ракеткі?

— Калі я сыходзіў адтуль, — ён ткнуў пальцам у нябёсы, — адзінае, пра што шкадаваў і па чым сумаваў, быў мой ЗІЛ. Менавіта таму праз пару гадоў, калі я ўжо ўпэўнена пачуваўся, разжыўшыся рэсурсам, вярнуў яго разам з шафёрам. Стаіць у адным з гаражоў. Толькі ён ужо стары. Рыпае. Ды і старамодны. Падумаюць яшчэ, што трымаюся за мінулае.

— Паслухайце, даўно хацеў запытацца, — скарыстаўся я нагодай, — а чаму вы сышлі тады, у 1991-м?

— На момант усіх пугаў, узяццяў Белага дома і страляніны ў Маскве я быў яшчэ маленькім грамадзянінам іншай краіны. І зараз, спрабуючы зразумець тую гісторыю паводле настальгічных ТБ-перадачаў, чую штораза новую версію. «Жнівень 1991-га» змяніўся «ліпенем 1993-га». І хто там каго адправіў у адстаўку і ў якім годзе, я ўжо не разумею.

Ён маўчаў, задумаўшыся. Я працягваў:

— Чаму вы не сталі прэзідэнтам? Бо былі ж магчымасці. Дасюль маглі б кіраваць, як некаторыя!

— Міша, бачыш, я на ўсе твае важныя пытанні адказваю кароткім: «а навошта?» Навошта, Міша? Калі я магу больш, чым калі быў генеральным сакратаром? Калі ў мяне ў руках больш нітак, чым калі б я пайшоў на выбары, перамог бы на іх і заставаўся б дасюль у Крамлі? Навошта есці цукерку разам з абгорткай, калі можна ўзяць пад кантроль фабрыку цукерак?

Я слухаў, і ў мяне ўзнікла ўражанне, што яго не так часта пыталіся пра гэта — ён падбіраў словы з цяжкасцю.

— У іх мода нейкая пайшла — гуляць у палітыку. Яны паверылі, што ўлады без палітыкі не бывае. А я зразумеў, што мяне ў гэтым усім цікавіць улада і толькі ўлада. І вось усе

астатнія пачалі гуляць у палітыку, а ўладу я паступова забраў сабе. Мне — цукеркі, ім — абгорткі.

— Калі глядзець навіны, так і не скажаш, — запырэчыў я. — У нас прэзідэнт ёсць, прэм'ер, яны там з кімсьці сустракаюцца. А вас не бачна нідзе. Але не крыўдуйце.

Баця махнуў рукой:

— Паслухай, Міша, іх бачна таму, што яны перакананыя, нібы за ўладу трэба змагацца. Што ўладу хтосьці там урачыста перадае паводле вынікаў выбарчай гонкі. І трэба як мага больш пераканаўча правесці яе, каб народ паверыў, нібы ты гэтую ўладу можаш утрымаць у руках. Вось гэта — іх палітыка, якую яны вычыталі з кніжак. А я лічу, што ўлада нікім і нікому не даецца. Улада — бярэцца. Аднаасобна. Адзіны, хто можа табе даць уладу, Міша, — гэта ты сам. Бо «народ», да якога яны пастаянна апелююць, хоча, каб яго выкарыстоўвалі. І яны робяць гэта, толькі яшчэ спрабуюць пераканаць народ, што гэты акт — плён выбару. Вось такая «палітыка». Лепш выбудаваць такую сістэму, каб застаўся адзін інтым, без рыторыкі і падману. Хочаш уладу? Дык бяры! А пасля адрывавай галовы нязгодным.

— Мне здаецца, гэта Макіявелі апісаў у «Гаспадары». І таму яго называюць бацькам імаралізму, — я паспрабаваў размаўляць на роўных. Бо я зараз быў прарэктарам, а ён звяртаўся да мяне на «вы».

— Ну, з мараллю мы, Мішачка, даўно ўсё высветлілі. Пра мараль пачынаюць казаць лежачы на спіне, за секунду да таго, як пераможца адсячэ галаву мячом пад гул натоўпу. І кажуць, каб натоўп, атрымліваючы асалоду, пачуваўся амаральным. Хочаце мяне спыніць? Адарвіце мне галаву! Калі здолееце!

Баця прамаўляў спакойна, але твар змяніўся — бровы толькі крыху ссунуліся, а ён ужо выглядаў нібы рымскі гладыятар, моцны і стрыманы, гатовы знішчыць ворага. І калі б мне сказалі, што такі чалавек можа прасіць з суседняга пакоя, каб яму хутчэй прынеслі судзіну, я б не паверыў. А ён перайшоў да асноўнай тэмы нашай размовы.

— Дык вось, Міхаіл, я, уладай, якой надзяліў сябе сам, хацеў бы вас папрасіць. І, ведаючы вас, нават хутчэй не па-

прасіць, а запатрабаваць. Бо загад у форме просьбы вы не выканаеце. Паверце: падыходзячы да нашай размовы, я ведаў, што я больш дасведчаны ў справах, да якіх вы маеце дачыненне. І мне лепш бачна, што вам рабіць варта, а што не. Паводле вынікаў учарашняй размовы я вызначыў сур'ёзны ўзлёт для вас, — Баця хітра ўсміхнуўся тонкімі вуснамі. — Вы не ўяўляеце, Міхаіл, кім вы неўзабаве зробіцеся. Калі прадэманструеце разважлівасць і не асабліва будзеце ўпарціцца.

Я слухаў і ўпарціцца не планаваў.

— Я падрыхтаваў глебу для вельмі сур'ёзнага росту. Прарэктарства — толькі падмурак. Я пакуль не буду раскрываць вам усе дэталі. Бо даўно заўважыў, што людзі лепш выконваюць план, калі не ведаюць пра этапы. Але тут ёсць адна загваздка.

Ён зрабіў паўзу і пачаў, Воля, і чытай тут уважліва, чытай, што ён казаў!

— Гэтая ваша дзяўчына... Я, вядома, не асуджаю, у мяне самога быў раман два гады з адной балерынкай, пакуль сябры не адсунулі яе — не без трагедыі, на жаль... Але калі б не ўзніклі тады яны — пасля б узніклі абставіны... таму я ўдзячны. Хай ёй зямля будзе пухам... Дык вось, Міхаіл. Не хацелася б абмяркоўваць вашае асабістае жыццё. Проста паверце мне: гэтая дзяўчына, ваша Воля, — ён грэблівая скрывіўся, — яна нам усім побач з вамі непатрэбная. Ну што гэта такое? Нейкая афіцыянтка, так? Міхаіл? Ці не сорамна? Вы разумееце, як гэта выглядае? Ці трэба паказаць, што там нашы людзі ў кавярні наздымалі? Га? Што з ёй там часам робяць?

— Не трэба, — я ўскрыкнуў гучней, чым хацеў. Грунтоўнасць, рэспектабельнасць, аксамітны спакойны голас усёмагутнага адмарозка, які я паспеў навучыцца сімуляваць. Куды ўсё падзелася? — Не трэба, калі ласка, — папрасіў я і схаваў вочы ад Баці, прыкмеціўшы, як сціснуліся яго вусны.

Я адчуў, што зараз адбудзецца самая складаная размова, што гэта — не мачу піць, гэта важней. Што мне казаць гэтаму высушанаму ўзростам старому? Гэтаму чалавеку без Бога і маралі, які зрабіў мяне амаль такім жа, як сам?

— Я магу цябе запэўніць... Магу вас запэўніць, Міхаіл, — паправіўся ён, — што Чупрыга ці Пётр Вікенцьевіч могуць паказаць здымкі і відэазапісы, якія сведчаць пра даволі вясёлыя паводзіны гэтай вашай Волі, калі вы не побач. Маюцца кадры з жаночай прыбіральных... Той, хто быў з гэтай Воляй, нават капялюш не зняў, — Баця глядзеў на мяне. — А калі такія здымкі маем мы, яны будуць і ў нашых ворагаў. А гэта недапушчальна ў сувязі з роляй, якую мы вызначылі для вас. Вы можаце папроста падставіць нас. Усе намаганні — у нікуды. Праз гэтую курву.

Я мусіў бы нахіліцца і сунуць яму кулаком у сківіцу. Тады адбылася б няўмелая рукапашная штурханіна, дзе ён кусаўся б і драпаў мяне, пакуль я яго душу. Так усё і завершылася б. Але бойкі не было. Я наагул мала на што звярнуў увагу, агаломшаны словамі пра відэазапіс. Але неўзабаве адшукаў тлумачэнне прамоўленаму. А як жа! Яны сачылі ж за намі працяглы час, і ў іх магло штосьці быць з твайго мінулага жыцця, задоўга да мяне. Ці мала, што там, з кім і як! І калі! А мо і запіс — падробка. Адшукалі падобную акторку. А калі што і было — кожны мае права на памылку. На бальчую памылку, бляха.

Я адмоўна пакруціў галавой. Спатрэбіцца забіць некага — заб'ю. Пераспаць з кімсьці — перасплю. Але толькі не гэта. Я яшчэ раз, ужо больш упэўнена матнуў галавой.

— Што заўгодна, Баця, — казаў я здушана. — Што заўгодна, але не гэта. Не чапайце яе. Забудзьцеся, што яна існуе.

— Мы і не збіраліся яе чапаць, — флегматычна заявіў стары. — Мішачка, вы проста з ёй пагаворыце, як два вольныя, не звязаныя шлюбам чалавекі. Тут мажлівы любы сцэнар. Калі хочаце, наш псіхолаг падрыхтуе паводле яе дадзеных такую «завязку», што вы расстанеця без крыўдаў. Нам проста не трэба, каб з вамі была афіцыянтка. Вось і ўсё!

— Я зраблю ўсё! Паверце, усё! Навучу яе мовам. Зраблю з яе прафесара. Толькі пакіньце яе са мной.

— Не, Міхаіл. Вольга далей не едзе. Вольга непатрэбная. Нам лепш бачна. Вы самі сябе не ведаеце так, як ведаем мы.

Я думаў. Я набраў у лёгкія паветра, каб сказаць. І выдыхнуў. Бо не мог. І баяўся. І зноў падумаў. І зноў набраў паветра,

усведамляючы, што ні ландо, ні кватэра, ні Масква — непатрэбныя. Што згодны і на Радос, але каб з табой, Воля. І выдыхнуў:

— Я хачу выйсці з гульні. Ці магу я?

Мне не спадабалася, як Баця на мяне глядзеў. Разумееш, ён ужо прыняў рашэнне. Усё, што я рабіў ці не, усе мае «не» і «падумаю» дагэтуль былі ягонымі «не» і «падумаю». І ён не мог дазволіць мне дзейнічаць так, як не трэба было яму. Ён меў цвёрды план, якога прытрымліваўся. Выкарыстоўваючы мяне.

— Вы ж казалі, што я магу сысці ў любы момант, — павысіў я голас. — Што сяброўства добраахвотнае! Вы парушаеце прынцыпы...

— А я і не сказаў, што вы не можаце выйсці з гульні, Міхаіл! — спакойна сказаў ён. — Можаце. Толькі скажыце пра гэта. І мы нават пакінем вам кватэру і аўтамабіль. І пасадку. І кветкі будуць на дзень нараджэння. Проста, пакуль вы ў коле, а вы ў ім, вы мусіце выконваць нашыя даручэнні. Гэта наш «кантракт», з якім вы пагадзіліся. Зараз адзінае патрабаванне — расстацца з Вольгай, вашай дзяўчынай. І больш ніколі з ёй не бачыцца. І гэта першае, што вы зробіце перш, чым пакінуць кола, калі захочаце сыходзіць. І адмысловы чалавек, напрыклад Чупрыга, да канца вашых дзён будзе сачыць, каб вы з Вольгай больш ніколі і нідзе не пабачыліся. Ніякіх рымскіх вакацыяў. Ніякай таёмнай перапіскі. Бо даручэнні трэба выконваць, Міхаіл. І гэтае — самае прынцыповае з усіх даручэнняў. За ўсё трэба плаціць. За ўсёдазволенасць — падпарадкаваннем.

— А калі я збягу?

— А мы вас знойдзем, — усміхнуўся ён. — Ад нас ніколі і ніхто не ўцякаў. Не было такога.

Я кіўнуў, усё яшчэ намагаючыся адшукаць хібы ў ягонай логіцы.

— Ды пачакайце, я мушу выконваць даручэнні да таго часу, пакуль з'яўляюся сябрам арганізацыі. А калі так: я расстануся з Вольгай сёння, а заўтра пакіну вас і зноў буду з ёй!

— Міхаіл, — нецярпліва перапыніў мяне Баця, — даручэнне ў тым, каб вы назаўжды спынілі стасункі з Вольгай. «Назаўжды» — гэта значыць да канца жыцця.

Пераканаць было немагчыма. Атрымаўшы тры жаданні, ён найперш загадаў, каб жаданняў было не тры, а мільён.

— Добра, — сказаў я пасля працяглай паўзы, падчас якой разважаў, як жа мне выратаваць цябе, і нічога не прыходзіла да галавы, бо ўсюды быў гэты настырны і ўсёмагутны Баця. — Добра, я падумаю. Дайце мне час. Месяц... Два тыдні...

— Тыдзень, — сказаў Баця. — Маеце тыдзень. Альбо вы абое даведаецеся, наколькі жорсткія мы можам быць. Але не, — ён усміхнуўся, — Не, Міша. Праз тыдзень ты проста кінеш гэтую дурніцу, — у гэтым «ты» было столькі цяпла! — Міша, зразумей, нашых рэсурсаў дастаткова, каб штовечар забяспечваць цябе новай нявіннай. Га? Як табе такі варыянт? Я не жартую! Ёсць адмысловыя ўстановы — не так дарага, дарэчы. Падумай! Да таго ж, — ён зрабіў пераможную паўзу, — у вас і з Ганнай, бачу, штосьці цікавае пачынаецца! Таму і не патрэбная табе афіцыянтка.

Я кіўнуў.

— Вось і добра, — Баця апусціў шкло і паказаў нейкія знакі машыне, якая рухалася за намі (а я і не звяртаў увагі, што за намі едуць). Мы спыніліся, каля нас прыпаркаваўся мікрааўтобус, з якога вылезла масіўная туша Чупрыгі. Бесцырымонна адчыніўшы дзверы і гэтак жа павітаўшыся, ён нахіліўся да старога так, быццам меў намер яго пацалаваць. Той узяўся за яго шыю, і Чупрыга, падхапіўшы Бацю, панёс старога ў распораты жывот мікрааўтобуса, дзе замест пасажырскіх сядзенняў была кушэтка.

— Глядзіце, Нойдэ! — крыкнуў хтосьці на вуліцы, і некалькі чалавек пачалі фатаграфавать на тэлефоны. З мікрааўтобуса выскачылі байцы ў чорных касцюмах, яны выхапілі мабільнікі і пачалі з хрустам таптаць іх. Чупрыга зачыніў дзверы, і «бацямабіль» газануў наперад.

— Міліцыя! — ускрыкнуў хтосьці не надта ўпэўнена і атрымаў рабрынай далоні па горле, таму пачаў хрыпець і ўпаў на зямлю: урок для прысутных.

Байцы неўзабаве змяшаліся з натоўпам, а я загадаў ехаць — сам не ведаючы куды.

Глава трынаццатая, *у якой я намагаюся ўцячы*

Я нагадаю, як мы спрабавалі схвацца, Воля. Так-так, зараз ты разумеш, чым былі спробы вырвацца з Масквы пад выглядам незапланаванага адпачынку? Мне не хацелася палохаць цябе тлумачэннямі прычынаў. Да таго ж аповед пра арганізацыю і маё месца ў ёй даў бы Бацю падставу знішчыць цябе. Я не ведаю, як бы ён дазнаўся пра гэта, але не меў сумневу, што так і было б. Я адпусціў кіроўцу і доўга пятыяў па цэнтры, а пасля патэлефанаваў табе. Тут і была мая першая памылка — нельга было гэта рабіць так. Але я папрасіў цябе сабраць самае неабходнае і тэрмінова прыехаць у Starbucks на Арбаце, сказаўшы, што маю для цябе сюрпрыз.

Праз тры з паловай гадзіны ты, не папярэджаная, што трэба апрануцца па-паходнаму, прыехала на абцасах і з нафарбаванымі вейкамі. Востра хацелася спытаць, ад каго і адкуль ты такая. Але стрымаўся: нічога не было, усё прыдумаў Баця! Мы пілі амерыкана, слухалі Moby, гарталі кімсьці пакінуты ля стойкі томік Германа Мелвіла, адчуваючы шолах акіяна і пырскі салёнай пены на вуснах, а вакол нібыта былі замежнікі, якія ціха перагаворваліся за суседнімі столікамі, гэта быў нейкі Нью-Ёрк, і складана было сярод чужых разваг пра дызайн, пра апошні фільм Джона Ву і пра тое, што Масква нагадвае Манхэтан праз сто гадоў пасля яго захопу татараманголамі, паверыць, што трэба зараз жа, хаваючыся, кудысьці ўцякаць і жыць так да канца

дзён. У правай кішэні быў пачак даляраў, усё, што я здолеў сабраць за абмежаваны час, і гэта было значна менш, чым я раздаваў лекарам і незнаёмым людзям, выконваючы даручэнні Баці. Жыць на гэтыя грошы не атрымаецца, таму давядзецца шукаць працу на новым месцы. Але гэтая праблема мяне цікавіла менш за ўсё: калі мы дамо рады з больш складанай задачай — незаўважныя ўцёкі з Масквы, — адшукаем і працу. Калі ты дапівала халодны кактэйль з карамеллю, я спытаў:

— Мы звалім з горада. Ці згодная ты?

Ты пачала пляскаць у ладкі і сказала, што мусіш патэлефанаваць на працу, але я папрасіў зрабіць гэта пазней, калі ўжо мы паедзем, а то ці мала. Я меў на ўвазе, што нас могуць перахапіць, бо яны маглі мець кантакт з адміністрацыяй «Курылаў», але ты зразумела гэта так, што, можа, нікуды мы і не паедзем, таму навошта загадзя адпрошвацца?

Зараз, апісваючы гэтую сітуацыю, я бачу, якая прастора для розных інтэрпрэтацый у ёй мелася. Я прапаноўваў з'ехаць пасля нашых перашэптванняў у маім новым доме, які ты не прыняла, што тут дзіўнага? Для мяне гэта былі панічныя ўцёкі. Для цябе, з тваім досведам, жыццём і яго бачаннем, усё ўспрымалася як спроба адрамантаваць стасункі з дапамогай сумеснай авантуры. Таму ты і не пыталася, куды мы паедзем, а ўдакладніла, ці надоўга. Я сказаў абцякальнае «пакуль не надакучыць». Людзі лепей дзейнічаюць паводле твайго плана, калі не ў курсе яго дэталей. Зрэшты, выразнага плана і не было, я ведаў, што трэба рушыць на Захад, да мяжы з ЕС, што нават ва Украіне, дзе людзей і кантактаў у іх меней, вырвацца будзе прасцей. А адтуль ужо ў Польшчу ці Чэхію, у цэлы свет. На шэнгенскія візы грошай мусіць хапіць. Я спытаў, ці ўзяла ты пашпарт, і ты прадэманстравала яго, дастаўшы з рыдыкюльчыка. Падробка пад Fendi з цёмнасіняга пластыку. (Кніга пра Маскву толькі тады пераканавачая, калі палова згаданых у ёй брэндаў — з Савелаўскага ад в'етнамцаў.) Калі англійскі заваёўнік галактыкі мусіць заўсёды браць з сабой ручнік, то ў нас, нават не выезджаючы за межы кальцавой, лепш мець з сабой пашпарт. Я думаў

зламаць твае абцасы, але, зразумеўшы, што яны могуць нам дапамагчы, перадумаў:

— Найлепшы спосаб знянацку збегчы з Масквы — аўта-спын!

— Вой! Я ніколі так не ездзіла. Не рызыкавала. Кажуць, што могуць згвалціць.

— Каб не згвалцілі, трэба мець з сабой ручнік. Цьфу ты, пашпарт! Цьфу, партнёра! Ушчэнт заблытаўся. Кіроўцы, асабліва дальнабойшчыкі, — звычайныя людзі, як і мы з табою. Калі і дамагаюцца, дык праз тое, што няправільна інтэрпрэтуюць знакі, якія падаюць ім гендар і адзінота дзяўчыны, якая галасуе. А хлопец у такіх выпадках як бы пірсава інтэрпрэтанта, што дазваляе зразумець знак як намер з'ехаць. І нічога больш, — і на гэтай хвалі адразу дадаў: — У адрозненне ад палавой сувязі ў прыбіральні калярні з чалавекам у капелюшы.

І ты здрыганулася — то-бок штосьці было! — і схавала вочы. Што гэта? Мінулае альбо сучаснасць? Ува мне бужавалі хвалі The Prodigy, хацелася ўзяць цябе пальцамі за шчаку, павярнуць да сябе і крычаць у твар, пакуль ты не адкажаш на мае пытанні: калі? хто, бляха, такі? ці бачыліся пасля? Але тады я яшчэ ўмеў сябе кантраляваць — прынамсі, гэта лепей у мяне атрымлівалася, чым сёння. І я не ведаю, як стрымаўся тады. Цяпер, калі я пішу гэта, мае шчокі палаюць, кулакі сціскаюцца, і хочацца лупіць імі па сталі і... Дык пра што я? А! А вось тады... Я ўсміхнуўся і сказаў: хадзем. І ты, не глядзячы мне ў вочы, калі я, выйшаўшы, мокрай далонню (зараз мне хочацца забіць цябе, але ўсё, усё, праехалі!) абняў цябе і прыхінуў да сябе, а ты паклала галаву мне на плячо. І мы так ішлі, пакуль сэрца з 120 разоў на хвіліну не пачало грукаць 80 — можна трываць. Тады ты ўзняла галаву і, даўшы буську, зазірнула ў вочы. Значыць, нічога не было, усё хлусня, хлусня і мае фантазіі! Мы спуціліся ў метро (ты спытала, дзе «Галка», але я і сам не ведаў, дзе яна) і ехалі да канцавога прыпынку спачатку ў адзін бок, а потым у адваротны, і я ўвесь час азіраўся, намагаючыся здагадацца: хто? Ці мо вось гэты каўказец, у вачах якога як быццам дасюль перастрэлкі і гарыць дах дома, у якім за-

сталася жонка? Альбо пенсіянер, якога я, здаецца, бачыў да перасадкі? Ці гэтыя два бутаўскія гопнікі? Хто за намі сочыць, калі сочыць?

Прычына, праз якую я абраў аўтаспын, насамрэч была простая: так складаней адсачыць чалавека. Я разважаў, як у прынцыпе можна ўцячы ад Баці, і зразумеў, што любы візіт у турыстычную кампанію ці набыццё чыгуначных квіткоў усё адно недзе фіксуюцца, бо гэтыя дадзеныя трапляюць у базы, даступныя для ўзлому. А значыць, Бацеў апостал Пётр Вікенцьевіч зможа нас вылічыць. А вось аўтаспын — ратунак для збеглых злачынцаў і дысідэнтаў, што хаваюцца ад пашпартна-візавага кантролю, ён робіць нябачным для вакзальных камер назірання і пошукавых запытаў. Да таго ж была надзея, што патэнцыйныя пераследнікі такі крок не прадугледзяць — як жа, аўтаспын! Баця і слова такога ні ба не ведае (як думаў я).

Ад станцыі метро «Крылацкае» мы пешшу — я ўвесь час азіраўся — выбраліся да Рублёўкі. Не ведаю, колькі кіламетраў мы ішлі па гэтай вуліцы (пяць? сем? дзесяць?), якая зрабілася назоўнай у масавай культуры. Праблема абцасаў вырашылася сама — зачэпіўшыся за ліўневы зліў, ты зламала адзін, а я з задавальненнем выкарчаваў другі. Рублёўка спрэс — трохметровыя платы, якія, згодна з саўковай завядзёнкай, тут аднолькавыя, з гафрыраванага металу, пафарбаваныя «модным» колерам. Ну, і камеры ва ўсе бакі. У каго іх болей, той і круцейшы. Цікава, ці не працуюць гэтыя камеры на Пятра Вікенцьевіча? Ды не, глупства. З-за платоў час ад часу чулася глухое гырканне, рыканне леапардаў, мяўканне львоў, пырханне гіенаў — багата ж жывёлаў па-за трохметровымі платамі Рублёўкі! Адолеўшы кіламетр за кіламетрам ажно да самай развязкі кальцавой, мы доўга намагаліся перайсці шасціпалосную дарогу і ўрэшце зрабілі гэта па чарзе, скуголячы ад страху. Я заўважыў, што цябе машыны прапускаюць часцей, чым мяне. У маім выпадку яны наогул, здаецца, яшчэ і набіралі хуткасць, каб больш эфектна падчапіць на капот, калі паспеюць. Мінуўшы развязку з марывам смогу над ёй, мы выйшлі на Рублёва-Успенскую шашу і забеглі ў прыдарожную

шашлычную, каб памыцца і папіць перад доўгай дарогай. Ну, то-бок гэта я думаў, што памыцца і папіць, бо ты, апынуўшыся ў ліпкім ад піва памяшканні, пляснула ў ладкі і спытала: «Ну, то па шашлычку?» А я ў адказ як мага больш някрыўдна перадражніў тваю прапанову, паказаўшы яе нясвоечасовасць. Ты не пакрыўдзілася і ўліла ў сябе неверагодна моцную каву, якая сімвалізуе сам панятак «дарога», бо кіроўцам, якія сюды заходзяць, не патрэбная асалода ад смаку і водару, а трэба гарантавана не заснуць. Асвятляўшыся ледзяной вадою з рукамыніка, я акрыяў і паверыў, што, так, уцячом. І што перад намі месяцы і гады простага жыцця, рыпання вёдраў з калодзежнай вадою, сырадоём, пахам пасечаных дроваў. Цікава, дзе нас мусіла сустрэць гэтка вясковая ідылія, калі мы накіроўваліся ў Еўрасаюз, — у Літве, у Румыніі? Але ўцёкі і выгнанне ў маёй галаве былі шчыльна знітаваныя з вымушаным даўншыфцінгам, дзе печ і скрыпучая падлога, дзе адзіны ліхтар на ваколіцу, пакрыўлены плот і выцвілая брамка.

Калі мы выйшлі на дарогу, я, дасведчаны хітчхакер, — якім і быў некалі, у іншай краіне, у іншым жыцці, яшчэ ў студэнцтве, — інструктаваў цябе: як правільна стаяць і як лепей трымаць руку, пакуль сам буду сядзець непадалёк, каб было бачна, што ты не путана. Бо калі галасуе дзяўчына, кіроўцы спыняюцца часцей: мужчыну яны заўважаюць пасля, ужо калі змяншаюць хуткасць, і, як правіла, тады ўсё адно не праязджаюць міма. Я рыхтаваў цябе да чэмпіёнства па аўтаспыне, расказваючы пра розныя тыпы грузавых машын, адрозныя кузавы і кабіны, тлумачыў, што ў нейкіх — толькі два сядзенні, таму траіх такія не павязуць, таму можна нават не падымаць руку. Распавядаў, што перад BMW таксама галасаваць не варта, бо, паводле статыстыкі, людзі, якія купляюць BMW, прыносяць праблемы. І калі такая машына спыніцца, трэба, каб я ў салон сядаў першы, а пасля ты, каб не было, як са мной неяк даўно, у іншай краіне... Ну ды праехалі.

І я сеў побач, гатовы прымаць у цябе іспыт і пакрыкваць з іроніяй: «Руку вышэй! Грудзі не выпінай!», калі змрочным відзежам, начным жахам, калі ты перастала дурэць і стала

галасавачь усур'ёз, пачало імкліва набліжацца (я ўскочыў і, абняўшы цябе, адвёў ад дарогі, бо спалохаўся, што саб'е) — чорным лебедзем — маё ландо. Як даведаліся? Як усё так разлічылі? Шаша была з бетонным падзелам паміж палосамі, і бліжэйшы разварот хіба кіламетраў дваццаць наперад! Дзе яны нас чакалі? Як даведаліся, што ўжо можна ехаць? Хто і як сачыў? Не ведаю і дасюль. І спытаць няма каго. З абьякавасцю аэробуса А380, які прызямліўся пасярод кукурузнага поля, гэтая доўгая, як лесапаласа на даляглядзе, машына спынілася каля цябе, адтуль выскачыў той самы чарнявы кіроўца і без ценю іроніі ці здзеку, што, вядома, прысутнічалі ў гэтай сітуацыі, адчыніў дзверы — не нам, а мне, мне адному. Сардэчна запрашаем, Міхаіл. Хрэн ты ад нас уцячэш, Міхаіл. Глядзіце, каб не разлаваўся Баця, Міхаіл.

І ты, рагочучы, сагнулася да зямлі, што і так хадзіла пад мной ходырам, і сказала: «Вось тачку дык тачку я заарканіла! Шанцуе пачаткоўцам, так? Як у казіно! Яшчэ і з асабістым кіроўцам! Ха-ха-ха!» Мінулым вечарам ты не заўважыла гэтую машыну, і я думаю, што ты ледзянееш цяпер, калі бачыш сітуацыю па-новаму. Я кіўнуў кіроўцу і зрабіў жэст далонню, маўляў, валі прэч, ты не патрэбны. Збраў цябе і пацягнуў за руку назад да шашлычнай, пакуль ты смяялася да ікаўкі, запытвала, Bentley гэта ці Rolls Royce, і прасілася назад, гаворачы праз смех: «Ну, чаго ты? Чаго? Нармальна зараз паедзем жа! Гэта ён на ногі мае так павёўся? На туфлі без абцасаў?» У кавярні я выпіў чарку гарэлкі, і ты перастала весяліцца, калі пабачыла мой твар. А яшчэ пабачыла, што кіроўца дасюль стаіць выпрастаўшыся ля машыны, і гэта сапраўды, як ні зірні, пераставала быць смешным і рабілася страшным. Здаецца, ты спытала: «Чаго гэта ён?» А я схлусіў, што ў салоне машыны чакае адзін мой стары знаёмы, з якім не надта хочацца бачыцца, таму трэба тэрмінова звальваць. Ты асцярожна пацікавілася пра нейкія мае «ранейшыя» варункі (можа, ты думала, што ўніверсітэцкі прафесар — гэта хтосьці накшталт гангстара?), і мы вырашылі, што аўтаспыну сёння нам не трэба, мы абавязкова

прыдумаем, як зваліць з горада, заўтра (заставалася яшчэ пяць дзён з пакінутага на развітанне часу).

Назаўтра мы паехалі адседжвацца на лецішчы. Сярод знаёмых — ужо без усякага тэлефона, ужывую і шэптам — быў праведзены кастынг фазендаў. Перавага аддавалася тым, што найдалей ад Масквы, і такім, куды не заявляцца сваякі сяброў (усё ж пік сезону). Разлік быў прасты: залегчы на дно якога-небудзь кааператыва. Каб з пакрыўленай яшчэ за Саветамі агароджай, каб абвесткі аб продажы расады, каб у будцы вартаўніка быў кіёск з півам, чыпсамі і прэзерватывамі. Прабыць на лецішчы тыдзень, а мо і месяц, каб пасля акуратна, лясамі — на Яраслаўль, Карэлію ці нават Валдай. Абы не ў Маскву.

Самыя прывабныя лецішчы былі ў прафесуры — а як жа, аказваецца, багата сяброў з жаданнем дапамагчы беднаму небараку без лецішча, толькі што прызначанаму прарэктарам, які ўсёй сваёй кар’ерай абяцае хуткі рост! Апоўдні я ўжо меў дамоўленасць з прыстойнай нізенькай прафесаркай, якая распавядала пра «во-о-ось такі-і-ія труска-а-аўкі», даючы ключы і схему праезду. Але штосьці напалохала мяне, мо залішняя гатоўнасць? Я адшукаў на перапынку студэнта Сашу Чудакова, ці як яго там, і ён выпрастаўся, нібы той кіроўца ля дзвярэй машыны. Я спытаў напаўголаса, даючы зразумець, што размова таемная, ці ёсць у яго лецішча і ці можа ён дапамагчы. І лецішча было, і бацькі на тры тыдні з’ехалі ў Балгарыю, і завезці ён зможа, і працаваць там садоўнікам таксама, і нават кукарэкаць на світанку, калі папрашу. Я ўзяў ключы, запісаў адрас і, перастрахоўваючыся, сказаў, што ён малайчына, што, калі нешта-нейкае, ніякіх просьбаў ад мяне ён не чуў, што, калі знянацку прыляцяць бацькі, хай патэлефануе на лецішча (А ці ёсць там тэлефон? Ёсць? Выдатна!), каб мы, то-бок я, звалілі адтуль своечасова, што чысціню і парадак я гарантую. І што, гэта... дзякуй, Саша, я гэта ацаніў і не забуду.

А далей з мабільніка батарэйку — хоп! (хацеў разбіць, ды пашкадаваў), сам тэлефон у адным пакоі, а акумулятар у іншым. Хай праслухоўваюць. І акуратна, на тралейбусе — у кватэру на Астанкіна, без тэлефанаванняў. Ты спала, была

палова на чацвёртую. Апануў цябе хуценька. І тэлефончык зноў у кватэры, і батарэю з яго — чык! Хай слухаюць! І пайшлі дварамі, і я падоўгу цябе абдымаў, а ты казалася, што я нейкі надзвычай ласкавы, а я з-за плячэй тваіх — зірк-зірк! Ці няма падазронах мінакоў? А пасля на монарэйсе пару станцый. Ехаў, слухаў твае акварэльныя развагі пра жыццё і рэагаваў рэхам: ты цэлую фразу скажаш, а я апошняе слова падхопліваю і павольна цягну, і ўсе словы былі — «неба», «ліецца», «прыгожыя, так, прыгожыя», «стрыжы, напэўна», «зіхацяць». І табе падавалася, што я з табой размаўляю, а я ўсё туды-сюды вачыма: а хто гэта? вось гэты, што зайшоў? ды не, я б заўважыў такога, калі б ён ішоў за намі, не было сачэння ж! не было! мы адарваліся!

А пасля — зноў тралейбусік ды трамвайчык. І выходзілі — як надарыцца. Адтуль — на электрычку. Але не на вакзал, а да трэцяй станцыі. Паспрабуйце адсачыць! Мільгала старым кінематографам сонца праз дрэвы, а я ўсё вывучаў выпадковых спадарожнікаў і бачыў, што ўсе яны як адзін — шпіёны з іртутнымі вачыма, быццам ідуць па следзе, быццам не-не ды ўчэпяцца ікламі ў горла і ўспоруць живот заднімі лапамі. Такія твары ва ўсіх — гэта гістарычна неяк так склалася ці што? У кожным трэцім — мент? У кожным другім — нейкі прыватны дэтэктыў? Ды і нават ува мне таксама.

Ты спачатку гартала газету з анекдотамі і вельмі смялася (я зазвычай у такіх газетах смяюся інакш: мне забаўна, як з такога можна смяцца) і зачытвала, а мне было складана рагатаць, калі навокал сядзяць такія ўважлівыя людзі. Але твары змяняліся, адны ртутныя вочы змянялі наступныя — бязгучны допыт, зладжаны маім уяўленнем. І мне ўсё думалася: ну, і як вы зараз нас вылічыце, калі без тэлефонаў? Калі паедзеце сюды, ландо папросту загразне па дарозе!

А ты, паклаўшы галаву мне на плячо, заснула, нібы зморанае спёкай дзіця, і сярод дзясяткаў страшных і напалоханых твараў я бачыў адзін — спакойны і прыгожы — чалавечы твар, якім любавалася ў адлюстраванні шкла. Ён быў побач з тварам напалоханага, парослага шчаціннем

чалавека з запалёнымі вачыма, якімі ён рыскаў ва ўсе бакі. Якая ж ты прыгожая, Воля! Якой жа прыгожай ты была — ці ёсць — я не ведаю, які час ужыць, калі ты засталася згадкай з мінулага... Але я і да сёння бачу цябе так — быццам адлюстраванай у шкле, хоць за шклом іншыя твары, больш блізкія да маёй рэальнасці. І вось я бачу тваё выцягнутае падбароддзе з маленькай ямінкай, тваю шыю, твае роўныя доўгія шчокі, спакойныя бровы, і не ведаю, ці магу прамовіць сёння, што ты «прыгожая», а не «была прыгожая». Для мяне — калісьці, для кагосьці — зараз. Я ведаю, я веру, што прыгажосць — вынік гульні ўспрымання, што твая прыгажосць жыла толькі ўва мне і для мяне аднога. Я перакананы, што ніхто іншы цябе такой не пабачыць, нават калі ты дазваляеш камусьці называць цябе прыгожай.

Так мы дабраліся да пазначанага ў паперчыне паўстанка «45-ы кіламетр». Ёсць штосьці ў слове «паўстанак» ад стэпу, і я чакаў поля, парослага кавылём, а тут быў хвойнік і платформа, праз якую прабіваліся дробныя елачкі. Мы пайшлі наўпрост, як патлумачыў Саша, і ўперліся ў металічную сетку. І трэба было альбо званком выклікаць вартаўніка, альбо лезці ў прагал каля слупа. Мы, натуральна, палезлі і выпацкаліся як след. Доўга шукалі дом 43 на вуліцы Сонечнай, але не далі рады, і давялося запытваць дарогу. Нам паказалі на крэпенькі, як сам Саша, домік з модным у Падмаскоўі 80-х «прыбалтыйскім» дызайнам. Ідучы да яго Садовай, Чарэшневай, Сонечнай, мы штосьці прыгадвалі і фантазіравалі. Плот вакол лецішча Сашы быў важкі, цагляны, з блакітнай брамкай. На ёй вісела нейкая абвестка, і ты падбегла да яе першай, ускрыкнуўшы: «О, як прыкольна!» Я набліжаўся, прадчуваючы нядобрае. Ты чытала ўслых: «Меркурый, Апалон, Пасейдон, Зеўс, Гера, Артэміда, Дыяніс». І было штосьці, безумоўна, што іх аб'ядноўвала, штосьці сучаснае, штосьці, што мела дачыненне да нашай вандроўкі. І наблізіўшыся, я пабачыў разгортку старонак, выдраных з Куна: фігуркі, адна пад адной, напаўаголеныя, стройныя, у розных позах, з дзідамі і мячамі, з дарункамі і трызубцам. Наверсе было напісана буйна «пантэон», а крыху ніжэй дроб-

нымі літарамі «антычных багоў (паводле Т. С. Традзьякова)». Вітаем, Міхаіл, мы вас чакалі...

Цябе здзівіла мая напалоханасць, мая раптоўная ідэя вяртацца ў Маскву... Але з'ехаць мы не маглі, бо апошняя электрычка ад нас збегла, і заставалася толькі адмыкаць брамку, сарваўшы пантэон, і гатаваць нейкую вячэру. А я стаяў, чакаючы пачуць гук машыны, хрып рацыі альбо нейкі намёк на тое, як яны нас вылічылі. Зрэшты, я трымаў сябе ў руках, бо тутэйшая «садовая», «сонечная», «чарэшневая» атмасфера да гэтага заахвочвала.

Можа, ты памятаеш, як мы бавілі рэшту вечара і амаль усю ноч? Я прыдумаў цікавую гульню: разбіваць прадметы, якія былі ў нас з сабой. Табе вельмі спадабалася, і ты яе гарача падтрымала. Я адшукаў камень і, седзячы на бетонных прыступках, распляскваў ім усё, што выцягвалі я з штаноў і курткі, а ты з сумачкі. І хоць нас дапякалі кама-ры, мы са шчырай цікаўнасцю глядзелі, з чаго зробленая кожная дробязь, якую мы цягаем з сабой. Капейчына? Ха! За ка! пей! чы! най! Манеты распляскаваліся неахвотна, даводзілася ставіць на рабрыну, некаторыя я прасіў цябе распільваць лобзікам (ты яго называла «абрэзам»). Ты спачатку здзівілася: маўляў, навошта. Але я так скрывіўся, што ты сама зразумела: калі робіш штосьці бязглуздае, самае прыкольнае менавіта ў тым, каб не задаваць сабе аніякіх пытанняў! Мы раструшчылі бірульку сігналізацыі ад «разенбаўма», якую я працягваў насіць на звязцы ключоў, і мікрасхемы ўсярэдзіне мне абсалютна не спадабаліся, таму я стукаў па іх каменем, ажно пакуль не ператварыў у пластмасавую муку. Я павыразаў і расплюшчыў усе металічныя ўстаўкі майго гаманца, а пасля гэтага ўзяўся за тваю сумачку. І калі ты запратэставала супраць экзекуцыі нейкай рэчы, я прапанаваў рабіць гэта па чарзе: спачатку штосьці дарагое мне, а потым табе. Я ўскрываў, надразаў, раскурочваў і нават свідраваў. І ты ўжо разумела правілы гульні: што суцэльная паверхня — «добра», а як нейкая поласць — усё, дзе мой хворы на манію пераследу мозг мог западозрыць мікрасхему, — «дрэнна». І ты, падыгрываючы, ускрыквала «дрэнна!», калі знаходзіла пад успоратай падшэўкай сваёй

курткі металічныя заклёпкі, не бачныя звонку, а я разбіваў іх у спадзеве знішчыць «жучкі». Гэта ўсё нагадвала развіццёвую гульні ў вар'яты — але ж наколькі мы былі блізкія тады! Як хутка ты адчула мяне! Па-свойму, але адчула!

На досвітку, калі ўся вопратка была вытрушчаная, усе металічныя прадметы, уключна з ключамі ад кватэраў (апроч ключа Сашы, бо яны не маглі паспець схваць туды «жучок»), расплясканыя, распілаваныя і закапаныя, мы вярталіся ў Маскву, і ты шкадавала, што нашыя ўцёкі былі такія нядоўгія. Перш чым сесці ў электрычку, я склаў аркуш з пантэонам у самалёт і запусціў яго. Набраўшы вышыню, ён праляцеў ад сілы два метры, торкнуўся аб паветра і пікіраваў у дзікую маліну.

Трэцюю спробу я абдумаў усебакова. Я разумеў, што наблізіўся да небяспечных межаў, калі рызыкую быць пакараным. У рэшце рэшт, нават калі табе паведамляюць, што ўцякаць не мае сэнсу, а ўсё адно намагаешся збегчы, аднойчы надыходзіць момант, калі захочацца падкрэсліць тую бессэнсоўнасць адрываннем ног. Заставалася 36 гадзін ад часу, падоранага нам на развітанне. Але на гэты раз я прыняў рашэнне не браць цябе з сабой. Імаверна, менавіта ў тым, што мы спрабавалі ўцячы разам, і хаваўся нейкі неспасцігальны дэфект планавання, што дазваляў яго лёгка раскусіць.

Можа, ты памятаеш, як я папярэдзіў, што паеду з Масквы — мо заўтра, а мо праз тыдзень? Гэта на выпадак, калі яны кантралявалі якую-небудзь з тваіх сябровак, з якой ты падрабязна ўсім дзялілася. Я сказаў, што як паеду, дам табе знак, як мяне адшукаць, — штосьці зразумелае выключна нам дваім. Ты кінула, але слухала не дужа ўважліва, бо займалася разгадкай таямніцы: чаму верхні слой латэ-макіята трымаецца на паверхні, як ні перамешвай, а ніжні, пад кававай праслойкай, знікае і з'яўляецца толькі праз некалькі хвілін.

Я распавяду табе, што рабіў пасля. Ты яшчэ разглядала, як зіхацяць дыяменты цукру ў пене макіята, а я ўскочыў у тралейбус і з усімі магчымымі мерамі перасцярогі рушыў да аэрапорта. Тэлефонам я ў тых дні не карыстаўся, кіроў-

цу адпусціў яшчэ ранкам, а «жучкоў» пасля нашай гульні не мусіла заставацца ні ў цябе, ні ў мяне. Я рабіў стаўку на імклінасць дзеянняў — магчыма, калі ўцякаць хутка, яны папросту не паспеюць. Нават сама мэта маёй паездкі, не агучаная ні табе і нікому, існавала толькі ў маёй галаве. І вось я прадзіраўся да «Шарамеццева», пазбягаючы месцаў з камерамі назірання, адмовіўшыся нават ад таксоўкі, бо і выпадковы бамбіла мог быць іх чалавекам. Таму — маршрут-камі, сярод студэнтаў і мамаў з дзеткамі, між гарэлым пахам бензіну і рускім шансонам. Каб аніводная мая перасадка не дазваляла сцяміць, куды я накіроўваюся. Дабраўшыся да «Шарамеццева», я забягу ў залу рэгістрацыі на рэйсы, неадкладна куплю білет на бліжэйшы вылет і неўзабаве буду ўжо ў паветры. Ці здолееце вы нагнаць мяне так хутка? Ну, паспрабуйце! А за межамі краіны я адшукаю спосаб бяспечна выцягнуць да сябе Волю. Баця так хоча, каб мы рассталіся? Дык, калі ласка, вось мы расстаёмся, я некуды тэрмінова лячу, адзін, без яе!

Калі добраўся да «Шарамеццева», я забег у залу рэгістрацыі — але не, так нельга, не варта прыцягваць увагу, і я перайшоў на хуткі нервовы крок, як ходзіць тры чвэрці дарослага насельніцтва Масквы. Сутаргавая паходка нейротыкаў, робатаў, якія адказваюць за жыццядзейнасць мегаполіса. Два мянты, нудзячыся, сканавалі позіркамі ўсіх, хто ўваходзіць у аэрапорт. Чамусьці, мінаючы іх, я падумаў, што зараз мяне спыняць, бо ў кожнага мянта і ў кожнага чалавека ў форме, ад пажарніка і да вагонаважатага, маецца мой фотаздымак, і ўсе яны аб'яднаныя мэтай не выпусціць мяне, зламаць, вымусіць адмовіцца ад цябе. Але гэтыя двое прыкмецілі сям'ю таджыкаў у натоўпе — навошта ім я, калі побач людзі яўна без рэгістрацыі, жывыя грошы, пагатоў такія даступныя, калі за некалькі крокаў ад неба можна ўзяць за каўнер і папрасіць прад'явіць «дакуменцікі», забраўшы апошнюю даніну гэтаму самаму лепшаму і самаму жахліваму гораду на зямлі.

Я ішоў па гулкай залі паветранага вакзала. Аэрапорт — дужа зямное слова, якое азначае штодзённыя пералёты, будзёныя і нерамантычныя. А паветраны вакзал усё яшчэ

захоўвае нейкі цуд, быццам чароўны паравоз, разганяючыся, плаўна адрываецца ад рэек і з натужным свістам нясе цябе ад зямлі, пакідаючы ўнізе дрэвы, азёры, лецішчы... Я пакутаваў ад сполахаў дэжавю, замяшаных на страху, — цікава, чым займаўся за мяжою чалавек, які памёр у суседнім пакоі? Мо ён намагаўся ўцячы, як і я, але атрымаў кулю дзе-небудзь у Дэлі ад залётнага апостала Паўла, а пасля быў з клопатам сустрэты брацтвам, якое дбайна праводзіла яго ў лепшы свет? Мяне не пакідала пачуццё, што нават між беленькімі цацачнымі домікамі з рудой дахоўкай я ўсё адно напаткаю Бацю, Чупрыгу альбо кулю. Я глядзеў на алтар з раскладам палётаў, і мяне цікавілі толькі рэйсы, дзе смарагдам пераліваўся надпіс «check in» — «пасадка». Бліжэйшым, праз 40 хвілін, быў рэйс у Берн, куды пасадка завяршалася праз 10 хвілін, але я не меў швейцарскай візы, а з шэнгенскай туды не пускаюць. Можна было б, вядома, прыляцеўшы туды, змяніць борт, але Берн — занадта маленькі вузел, а я дужа прыкметная блыха, каб хавацца там, заблытваючы сляды. А вось наступны рэйс на Франкфурт мяне задавальняў: два тэрміналы, між якімі ходзіць цягнік, мільёны прозвішчаў, сотні рэйсаў — паспрабуйце вылічыць! Пераночыўшы там, я б выправіўся ў якую Мексіку, дзе ўладкаваўся б ва ўніверсітэт: семіётыкі зараз запатрабаваныя, мая англійская не ў самым горшым стане, а рэпутацыя нашага МЯЎ такая, што прарэктару можна прасіць пра пасаду дэкана нават у Бостане. Усё выдатна складваецца! За велізарнымі вокнамі аэрапорта, якія прапускаюць у памяшканне значна больш неба, чым любы зямны вакзал, гневам нябесным на мае ўцёкі збіралася навальніца. Хмара займала траціну небасхілу, і як бы не адмянілі мой рэйс праз яе.

Я рушыў да стойкі рэгістрацыі нямецкай кампаніі, што абслугоўвае рэйс на Франкфурт, і — не, не, няма багажу, ці можна купіць квіток? — карткай ці гатоўкай, усё ціп-топ, вось пашпарт. А хмара ў небе расла і расла, у памяшканні рабілася цёмна, і падавалася, што дождж будзе ліць папросту са столі. Бо гэта ж паветраны вакзал, і падчас туману ён мусіць запаўняцца ліпкай прахалоднай вільгаццю,

а калі ідзе снег, стойкі рэгістрацыі мусяць абрастаць ледзяшамі. Хлапчук у форменнай чырвонай камізэльцы пстрыкаў па клавішах, уводзячы маё імя, і націснуў на return, каб увесці нанова, і твар у яго зрабіўся такі, быццам сапраўды са столі абрынуўся дождж, ён не мог паверыць вачам. Я чакаў суму і ўжо дастаў грашовы скрутачак, а ён усё ўводзіў мае дадзеныя зноў і зноў. І я спытаў:

— Штосьці не так... Роберт? — прачытаў я імя з залацістага бэйджыка. Якая фэйная карпаратыўная традыцыя — упрыгожваць грудзі чалавека шылдачкай! Шылда на дзвярах кабінета, шылда на супрацоўніку, вось «Роберт», а вось «Асістэнт». А ці не паскардзіцца мне галоўнаму? Час жа ідзе.

А Роберт тым часам, танцуючы пальцамі па клавіятуры, пачаў час ад часу пазіраць на мяне, нібы правароніў самога Усаму бін Ладэна. І яшчэ раз увёў імя-прозвішча і — зірнуў; прыклаў пашпарт да сканера і — глянуў; нецярплівае стуканне клавішамі, клікі мышкай і — пагляд на мяне. Нарэшце, паціснуўшы плячыма, пакорліва, як гэта робіць карпаратыўны воін, што выконвае загад, якім бы дурным яго ні лічыў, працягнуў мне пашпарт і не сказаў, а прачытаў з экрана:

— А навошта вам у Франкфурт, Міхаіл Аляксеевіч?

І дэманстратыўна адварнуўся, чакаючы наступнага кліента, паказваючы, што размова завершаная, што я магу ісці назад у Маскву, што ў неба ён мяне не пусціць, што мексіканскія зікураты як-небудзь пражывуць без семіятычнай дэканструкцыі.

Я, калі рассяялася навальнічнае зацяжненне перад вачыма, яшчэ спрабаваў штосьці... Яшчэ прамармытаў:

— Што гэта значыць, Роберт?

А ён, задаволены маёй траваеднай рэакцыяй, паўтарыў, ужо больш упэўнена:

— Навошта вам ляцець у Франкфурт, — і зірнуўшы на экран: — Міхаіл Аляксеевіч?

Я выцягнуў шыю і кінуў позірк пад стойку, дзе была ягоная шпаргалка, экран камп'ютара, і пабачыў пад фірмовым лагатыпам яго кампаніі інструкцыю — спачатку па-ангельс-

ску «bearer of such passport», «should be replied», а далей ужо прачытаны ім тэкст: «Навошта вам ляцець у (name of the city \ flight), Міхаіл Аляксеевіч?».

— Наступны, — прапаноўваў ён мажной даме, якая стала за мной, і на яго твары, парослым залацістым пухам, была нейкая хітрынка. Ён не адчуваў жаху здзейсненага, думаў, што бярэ ўдзел у нейкім розыгрышы, у нейкай карпаратыўнай праверцы, і вось даў рады, зрабіў усё паводле інструкцыі. А дама, атрымаўшы ад яго санкцыю выціскаць мяне ад стойкі, папросту напаўзала на мяне разам з усімі сваімі торбамі, парфумай, вуснамі і грудзьмі, таму трэбы было сыходзіць. Хоць слова «пантэон» і не прагучала, але я ўжо зразумеў, што тое ж будзе і ў астатніх кампаніях уключна з «Аэрафлотам», і ў мяне не атрымаецца адляцець ні сёння, ні заўтра — ніколі, не атрымаўшы дазвол Баці.

Калі я выйшаў з будынка пад пахмурае неба, мне насустрач выступіў апрануты ў чорнае хлопец спартовага целаскладу і з тварам забойцы, на якім як бы не існавала расліннасці альбо яна была вытручаная нейкім выпраменьваннем ці хіміяй. Палохалі нават не столькі яго вочы, у якіх булькатала такое The Prodigy, што я міжволі ўскінуў рукі дагары, а падбароддзе і вострыя звярыныя вушы. Без сумневу ўзброены, ён наблізіўся да мяне і схопіў за руку крыху вышэй за локаць, і я, узмоклы, з уздыбленай на спіне поўсцю, ускрыкнуў, але не пагрозліва, а жаласна:

— Рукі! Рукі! Я сам пайду! Куды скажаце! — і пасля, ужо абсалютна лішняе, спалоханае: — Я ўсё зразумеў, не меў рацыі! Усё зразумеў!

І ён канваіраваў мяне, знаходзячыся на паўкрока злева і ззadu ад пляча, нібы бог смерці альбо сама смерць, да эстакады, дзе была забароненая паркоўка, таму стаялі толькі таксоўкі, міліцэйскія машыны і «хуткая дапамога». І я вырашыў, што правільна я не сядаў да таксістаў, бо сярод іх шмат Бацевых людзей, і мы паедзем з адным з іх. Але хлопец павёў мяне наўпрост да «хуткай» і адчыніў яе дзверы. Усярэдзіне сапраўды была карэта хуткай дапамогі — са скураной канапай, лаканічным бела-залацістым інтэр'ерам, плазменным тэлевізарам і стэрэасістэмай, з якой гучала

фартэпіянная саната Даменіка Скарлаці. На раскошнай італьянскай канапе, апрануты пад Дракулу, у жалобным чорным касцюме з белай кашуляй з каўняром-стойкай, напаўляжаў Баця. Я з палёгкай уздыхнуў, пабачыўшы яго, бо чамусьці падумалася, што мяне вядуць забіваць без усялякіх размоваў. Хлапец запіхнуў мяне ў машыну, паставіў на калені перад Бацем, а сам побач сеў на кукішкі, па-турэмнаму.

Баця грэбліва скрывіўся і вачыма загадаў яму сыходзіць, прашыпеўшы «садзюга». Зараз, згадваючы гэта, я перакананы, што ўсё было разыграны па нотах, і фокус з маім кленчаннем прыдумаў сам стары, каб напалохаць мяне і паказаць іншы бок пантэона, у параўнанні з якім нават Чупрыга — Дзед Мароз з рэкламы «Кока-колы». Хлопец адразу выскачыў з «хуткай», а стары паказаў мне на здзік па правую руку ад сябе і зрабіў выбачальны жэст — маўляў, то апрычнік перастараўся. Я адмахнуўся, маўляў, дробязі — але ногі калаціліся так, што туплі падскоквалі на падлозе. Застануся жывы. Пакінуць жыць.

«Хуткая» рванула наперад, уключыўшы сірэну для пастраха, і я падумаў, які хітры спосаб яны вынайшлі, каб не прыцягваючы ўвагу (каму запомніцца «хуткая» ля пад'езда?), карыстацца ўсімі перавагамі сіняга праблісковага сігналу. Баця разглядаў мяне вачыма адной са сваіх масак: з замілаваннем маразматыка, які ледзь не цалавацца зараз палезе. Але неўзабаве зрабіўся сур'ёзны і загаварыў:

— Псіхааналіз Зігмунда Фрэйда вылучае ў суб'екце складнікі «я», «яно» і «звыш-я». «Яно», паводле Фрэйда, псіхічная субстанцыя, напоўненая стыхійнымі жаданнямі, безразважнай энергіяй. «Звыш-я» — рацыянальны складнік, наглядчык за распусным «яно». Тлумачачы сутнасць узаемаадносін між «яно» і «звыш-я» ў «Трыццаць першай лекцыі», Фрэйд прыводзіць метафару каня і вершніка, дзе конь — «яно», вершнік — «звыш-я». Без неўтаймаванай сілы каня не было б энергіі для руху. Але толькі «звыш-я» можа ўтаймаваць гэтую энергію і скіраваць яе ў патрэбнае рэчышча, — Баця зрабіў сваю фірмовую паўзу, як лектар, які прапануе выказаць прэрэчанні тады, калі ведае, што ніякіх прэрэчанняў быць не можа — з прычыны бяспрэчна-

сці сказанага. — Я пашырыў бы бачанне Фрэйда, сказаўшы, што «яно» і «звыш-я», Міхаіл, ёсць у любых суб'ектаў, а не выключна ў людзей. Я распаўсюдзіў бы структуру псіхічнага апарату Фрэйда і на палітычныя сістэмы, на гарады, на цэлыя краіны.

Ізноў паўза. І ўжо з інтанацыяй мудраца, а не вучонага:

— Недарэчна думаць, што гэтым усім, — ён паказаў за акно, дзе нашу «хуткую» намагалася дагнаць Масква, — кіруюць пастаўленыя пудзелі і хамкі, якія ведаюць Мішэля Фуко з Пялевіна. Што ўсё напраўду акрэсліваецца гламурам і дыскурсам. Ну, глупства ж! Мусіць жа быць нейкая аснова, што ўпарадкоўвае гэты хаос пантоў і гламуру, брыльянтаў і футра?

Я паціснуў плячыма. Мне падумалася, што з гэтай задачай даюць рады пабачаныя мной у аэрапорце «арлы», а таксама аналагічныя службы, і нават не столькі яны самі, колькі іх жаданне забраць грошы ва ўсіх, хто імі валодае. Чым сабе не падмурак, каб арганізаваць хаос? Але Баця меў свой адказ:

— Мы, Міхаіл, «звыш-я» гэтага горада. Мы — яго вершнікі. Без нас тутэйшае «яно» даўно паімчалася б куды-небудзь да абрыву і скочыла ў бездань. Мы выкарыстоўваем гэтую энергію, імкненне жэрці, піць, танчыць і трахацца, каб гэты горад працягваў існаваць і працягвалі існаваць іншыя мільёны квадратных кіламетраў за гэтым горадам. Але я пачаў размову не праз боязь, што ў цябе ўсё-ткі атрымаецца ўцячы, — ён зноў змяніў інтанацыю, быў строгі і засмучаны. Я адзначыў, што гэты пераход на «ты» ён скарыстаў адмыслова, каб падкрэсліць: паважаць ці не паважаць мяне, шанаваць ці баяцца будуць толькі ў той ступені, у якой я заслугоўваю, а ён пажадае. І вось зараз я заслугоўваў толькі «ты». — Не, я, напрыклад, гэтага не баюся, хоць некаторыя ўжо злуюць на цябе, — і мне чамусьці ўявіўся Чупрыга, які радаваўся майму ландо, Чупрыга, які ездзіў на таксоўцы...

— Дык вось, я пачаў гэтую размову, каб ты сам баяўся, што ў цябе неяк здуру атрымаецца ўцячы. Ці мала што. Часам бываюць выпадковасці, разумееш, — Баця ўсміхнуўся, паказваючы ўсю неверагоднасць такой сітуацыі. — Дык

вось, я хацеў растлумачыць, што будзе ў выпадку, калі ты ўцячэш. Мы не будзем цябе шукаць, Міхаіл. Цябе будзе шукаць дзяржава. Федэральны вышук з паметкай «с», якую даюць толькі ў надзвычайных выпадках і распараджэннем чалавека, якога ты бачыў толькі па тэлевізары, а я рэкамендаваў яго на пасаду, якую ён займае зараз, як і на папярэднюю, і наогул — выгадаваў з такога, як ты, пляшывага гуманітарыя. Федэральны вышук, Міша. Мы спусцім на цябе сабак.

— І як, на падставе чаго мяне будуць шукаць? — інтанацыяй я паказаў, што цікаўлюся тэарэтычна.

— «Так. Так. Не. Так». Табе знаёмая гэтая формула, а? — ён хітра прымружыў вочы. — Людзей, якія яе вымавіць у судзе, у нас больш чым дастаткова. Групавое забойства. Замах на міліцыянта. Усё, за што сёння ў законе прадугледжана пажыццёвае, а фармулёўка артыкула дастаткова дзікая, каб не важдца з табой падчас затрымання. Мы, як «звыш-я» гэтага горада, перакананым яго ўтрапёную душу, што цябе трэба знайсці і знішчыць. Таму не варта, Міша.

За акном грымнула і палілося так, быццам на дах абрынулася цэлая тона вады. Я кінуў. Думаў я пра цябе — ён ні слова не сказаў пра тое, што яны могуць зрабіць з табой.

— Я ўсё зразумеў. Я зразумеў. Я больш не буду. Даю слова.

— Ну вось, старэйшая група ў дзіцячым садку пачалася, — ён націснуў на нейкую кнопку, і «хуткая» кінулася да абочыны. — Усе прамоўленае тычылася, калі хочаш, твайго «звыш-я», каб усё рацыянальнае ў тваёй істоце думала і спыняла ў наступны раз. Тэрмін выканання майго даручэння мінае праз суткі, спадар прарэктар.

— Я ўсё зразумеў... Я выканаю...

— Ды добра, ідзі. Больш не дурэй, — Баця маразматычна ўсміхнуўся і схапіў мяне за руку, прыцягнуў да сябе і сапраўды хацеў пацалаваць, і я падставіў шыю пад яго слінявы пацалунак, абы не трапіў у шчаку, таму ён закапаўся ў шыю і паляпаў па плячы.

Пакідаючы «хуткую», я кінуў на развітанне і трапіў у ваду — пад нагамі і над галавой. Машына, ад'ехаўшы, абдала мяне паўнавартаснай хваляй бруднай вады, заліўшы па калені.

Ад'ехала, везучы гэтага «звыш-я-чалавека», які ўяўляў сябе не проста сумленнем нацыі, а яе галоўным і адзіным мазгавым цэнтрам. Дождж лупіў па спіне так, што здавалася, пінжак і кашуля раз'едуцца, нібы мокрая папера. Я ўзняў твар, адчуваючы на сабе вільготныя шчупальцы дажджу з пахам асфальту і гнілаты, адчуваючы, як ён груба распараджаецца маімі вала-самі, залазіць за каўнер, як робіць мяне сабой. Вада змывала страх смерці і веру ў нашыя ўцёкі, змывала мітусню і панічнае жаданне бегчы, цягнучы цябе за сабой. Дождж змываў твае ранішнія пацалункі і нядаўнюю Бацеву сліну, халодны пот і жуду. Дождж насычаў сілай і дзёрзкасцю, нашэптваючы план. Такія ўзнікаюць толькі праз безвыходнасць.

Глава чатырнаццатая, *у якой я планую рэвалюцыю*

Калі трапляеш пад залеву, толькі ў першыя хвіліны спрабуеш выратаваць вопратку і абутак. Потым, калі наскрозь прамакаюць шкарпэткі, калі вільгаць дабіраецца да бялізны, калі, адкрыўшы торбу, выплюхваем вадку, — шукаць ратунку ад яе ўжо не мае сэнсу. Робіцца ўсё роўна: больш, чым цяпер, ужо не намокнеш. Мой план быў падобны: найгоршае ў маім жыцці ўжо адбылося. Я падпарадкаваўся ім, вырашыўшы звесці рахункі з табой. Каб гэта не зрабілі яны, бо ў нас адрозныя разуменні гэтых паняткаў.

Жыццё без цябе, чалавека, якім я вымяраў свае поспехі (як бы ты ні палохалася іх атрыбутаў), падавалася мне настолькі ні з чым не супастаўным, што няясна было, чаго баяцца і ці варта баяцца ўвогуле. Памятаеш наш зялёны будзільнік, які мы наводзілі толькі тады, калі дакладна хацелі прагнуцца? Будзільнік, які звінеў так, што суседзі пачыналі грукаць у сцены? Будзільнік, які спяшаўся на 10 хвілін — роўна столькі, колькі трэба, каб памыцца і пачысціць зубы? Заводу ў ім хапала на трыццаць шэсць гадзін. А зрэшты, дарма я так падрабязна пра яго: будзільнік знік разам з табой і, магчыма, стаіць зараз побач з ложкам, дзе ты чытаеш гэтую кнігу (мне чамусьці здаецца, што чытаеш ты лежачы на жываце, паклаўшы падбароддзе ў далоні, боўтаючы нагамі, сагнутымі ў каленах, а пяткі маячаць над спінай). Дык вось, уяві гэты будзільнік у космасе, на ўскрайку сусвету, дзе пра нашу галактыку ніхто ні халеры не чуў. Там, дзе ня-

ма ні нашых уяўленняў пра час і прастору, няма ні гадзін, ні сутак. Дзе няма каго будзіць і няма каму пакідаць 10 хвілін, каб памыцца. Дзе ёсць толькі вакуум і яркае святло якой-небудзь неназванай суперновой. Вось такой чужой, дурной, несупастаўнай з'явай уяўляў я сябе, думаючы пра жыццё без цябе. Таму я мог рызыкаваць, бо пасля нашага расстання ты будзеш мець не больш дачынення да мяне, чым святло зорак да будзільніка ў вакууме. Такім чынам, складаючы нават самыя рызыкаўныя планы, я не мог нашкодзіць табе, толькі сабе. Але хто мог бы адказаць на пытанне, што такое «сабе» і дзе яго шукаць у пустой шматпакаёвай кватэры душы? Што маглі зрабіць больш за тое, чым ужо зрабілі? Забіць? Але смерць уяўлялася яркім каляровым выбліскам, накшталт ліхтароў Ізмайлава, якія я бачу з балкона па начах, — я столькі разоў перажываў страх смерці, што яна перастала палохаць, зрабілася падзеяй, якая застава-лася канстатацыяй, з'явай, што пазбавіла сэнсу сама сябе. Я ішоў, і ў галаве склейваўся, дэталі да дэталі, неверагодны, як сполах маланкі, і гулкі, як грымоты, план. Але спачатку мы мусілі расстацца.

Неабходна было расстацца. Патрабавалася сказаць табе, што мы больш не разам. Сказаць так, каб ты паверыла. Каб распавяла ўсім — каб і бармен, і швейцар, і выпадковы наведнік з рысамі Чупрыгі ў тваім рэстаране — каб усе бачылі, што ты вольная — ад мяне. Што я выканаў загад Баці. І што ты не адказваеш за мае ўчынкі. І ў выпадку, калі я правалюся, каб каралі аднаго мяне.

Мы ляжалі побач у кватэры, якую ты пагаджалася называць домам, на чацвёртым пяціпавярховіка, і я скідваў твае пальцы, якімі ты насяляла мае валасы, і кусаўся (мы інсцэнавалі бойку нейкіх жывёлаў), а за акном гучна каркалі вароны і гімнам Гендэля біла сонца. Я думаў: як гэта, як наагул гэта магчыма? І адказваў сабе: трэба пачаць, напрыклад, так: «Гэта толькі на пару дзён». Або: «Я знікаю, знікаю незваротна, але праз пару дзён я ўваскрэсну». І перад гэтым трэба будзе адабраць твае пальцы ад твару, стрэсці з сябе, як крошкі, — без гэтага не прамовіцца, без гэтага мы засмя-ёмся. А часу — лічаныя гадзіны, а ўцячы мы не здолелі, та-

му адзінае выратаванне — мой план, які пачынаецца з таго, што я пераконваю цябе ў расстанні.

І самае простае ў ім — найбольш складана! Ці выканална тады тое, што насамрэч складана? Я сеў, зрабіўся сур'ёзны, і прамовіў: «Воля...» — але мы абое засмяяліся. Ты смяялася доўга, а я — да слёз. Пасля я выцер вочы і сказаў, што хачу запрасіць цябе ў Starbucks на Арбаце на размову. І што размова настолькі сур'ёзная, што я не хацеў бы ладзіць яе тут. Ты запляскала ў ладкі і ўскрыкнула: «Ён зробіць мне прапанову!» і пабегла збірацца.

Мы ехалі ў цэнтр, ты ласцілася, а я адварочваўся, каб не паказваць твар, і такімі былі нашы апошнія хвіліны разам. Ты трэсла мяне за руку, шчыпала за бок і давала лёгкага выспятку, заклікаючы, каб «не баяўся», што ты «дапаможаш», што, калі я спалохаюся, ты зробіш сабе прапанову сама... Цяпер ты ведаеш, якой іроніяй над сітуацыяй было гэта ўсё.

Потым было прыглушанае святло кавярні, дзе ты з хрустам пранізвала трубачкай пластыкавы кантэйнер з халоднай карамельнай кавай, дзяўчына за стойкай разлютавана лупіла чымсьці цяжкім па прылаўку, ці то выбіваючы кававы жмых, ці то ўзбіваючы кактэйль. Побач з намі за маленечкім столікам сядзеў хлопец з ненатуральна ружовым для Масквы тварам і выціскаў на пацёртай клавіятуры свайго MacBook пацёртыя словы: «want to hold you tight», «this city seems so lonely without you», «I miss you so much», — быццам нейкае пачуццё можна перадаць гэтымі словамі. Ён махаў велізарнымі саламянымі вейкамі, і кожная банальнасць нараджалася ў яго з цяжкасцю, як быццам ён пісаў «Рамэа і Джульету»: «miss your smell, miss your skin, miss your hands on my shoulders, when I fell asleep». Якая-небудзь Рэбека з Джэрсі прачнецца раніцай, калі на нашым паўшар'і будзе глухая ноч, і ўмыецца слязьмі, чытаючы гэтыя «miss'ы» — для яе словы хлопца ажывуць, будуць пульсавать не сваім літаральным сэнсам, а паўтонамі, з якімі ў англійскай мове вельмі слаба.

Кожная мова кахання існуе толькі для дваіх, адзін гаворыць па-сапраўднаму, укладваючы больш пачуцця, чым

можа змясціць слова «miss», другі раскрывае гэты «miss», як какосавы арэх, выпівае сок і выядае мякаць — чым не тэорыя камунікацыі паводле Рамана Якабсона (зноў я за сваё)? Мне здаецца, нешта было не так з нашымі словамі. Як быццам я захлынаўся сэнсамі, і «какосавага малака» было зашмат, каб змясціць яго ў шкарлупіну слова. Трэба было паведаміць табе ўсё невербальна: узяўшы за руку, зазірнуўшы ў вочы, неяк так. Але сітуацыя вымагала словаў, і ты патрабавала іх таксама. Ты біла мяне па назе пад столікам так, што кава ў стаканчыках хадзіла ходырам, і шыпела: «Ну? Ну!»

І загучала песня Bjork — табе яна падабаецца, а мне падаецца залішне хаатычнай. І спачатку быў доўгі пройгрыш на клавесіне, потым загучалі трубы, і нарэшце яна пачала спяваць — жаласна і разгублена, і зноў гэтае слова: «I miss you. But I have not met you yet».

І я назваў цябе сапраўдным імем (ты ўсміхалася). Я сказаў, што абставіны складаюцца так, што нам трэба перастаць сустракацца (ты працягвала ўсміхацца). Я сказаў, што мы не будзем больш тэлефанаваць адно адному, не будзем пісаць і не будзем шукаць адно аднога (ты ўсё гэтак жа шырока ўсміхалася, відаць, у спадзеве, што пасля дзіўнага жартуўнага ўступу я сапраўды зраблю табе прапанову). І што неўзабаве я з табой звяжуся. А расстацца нам трэба дзеля нас жа (твая ўсмешка не змяніла ні форму, ні шырыню, але як быццам згасла знутры).

Я гэта згадваю так падрабязна, бо перакананы, што пачула ты ўсё зусім не так. Адзін француз лічыў, што сэнсаўтварэннем у тэксе займаецца не аўтар, ролю якога ён наогул скасаваў, а той, хто ўспрымае тэкст. Успрымала ты мае словы інакш. Як-небудзь нахштальт: «Воля, я хацеў зрабіць табе сур'ёзную прапанову. Абставіны складаюцца такім чынам, што нам трэба перастаць сустракацца і пачаць жыць як муж і жонка. Мы не будзем больш тэлефанаваць, не будзем пісаць, не будзем шукаць адно аднога з той прычыны, што будзем увесь час разам. Праз некалькі дзён мы з табой пойдзем выбіраць пярэсцёнку, а пакуль я мушу сказаць, што я

пажартаваў, усё хлусня, я ад цябе сыходжу і так трэба дзеля нас саміх жа».

Ты сядзела поруч з усмешкай, у якой выключылі асвятленне, і працягвала біць мяне па назе — з тым жа рытмам, як бывае, калі сэрца яшчэ б'ецца, а мозг памёр, — і вось цягліцы сэрца працягваюць скарачацца, але ўжо без намёку на нейкі сэнс. Зараз я разумею, што трэба было напісаць што-небудзь кароткае, што адначасова і абвяшчае канец, і пакідае надзею. Што-небудзь, што б ты магла перачытваць, пакуль я рэалізоўваю план. А зрэшты, якой ж скацінай яны мяне зрабілі, што я вось так спакойна разважаю пра тое, як менавіта трэба было цябе адштурхнуць ад сябе! Ці не было ператварэнне мяне ў нячулага вырадка часткай плану Баці, які ён паспяхова рэалізаваў? Ці не было наша развітанне развітаннем з маёй чалавечнасцю?

Ты працягвала ўсміхацца, хоць у вачах ужо налілося, перапоўнілася і пацякло — і трэба было сыходзіць, і я пацягнуўся, каб узяць тую статую, у якую ты ператварылася, пад крыло, адагрэць, шапнуць што-небудзь, — але зразумеў, што калі абдыму, больш не адпушчу, і мы застанёмся сядзець тут, пакуль не прыйдзе які-небудзь мужчына ў чорным з упартым тварам і не застрэліць нас абаіх. І я падняўся і навіс над табой, спрабуючы зірнуць у вочы і сказаць што-небудзь сваімі вачыма, але ты плакала — так немудрагеліста і так горка, на поўную сілу, пачырванеўшы, зморшчыўшыся грымасай пакрыўджанага немаўляці, і зараз было не да адценняў, суцяшаць цябе давялося б вельмі доўга, паслядоўна адмяняючы кожную са сказаных мной фраз, а права я на гэта не меў. Ты плакала так, як не мусіла б плакаць, бо я табе сказаў, што звязуся з табой, бо мы расставаліся не па-сапраўднаму! Ці былі гэтыя слёзы праз тое, што ты мяне не зразумела да канца, не адчула невымоўнае? Ці наадварот — праз тое, што адчула такое, чаго я сам яшчэ не ведаў і не разумеў? Зразумела, што расстаёмся не на некалькі дзён, а назаўсёды, назаўжды?

Я пайшоў да стойкі, каб расплаціцца, і мулатка за прылаўкам з нянавісцю сказала, што мы за ўсё заплацілі, калі

замаўлялі каву (яна бачыла ўсю сцэну). І сапраўды, як жа я забыў, сапраўды, я перадаваў ёй купюры, і яна ўсміхалася нам некалькі хвілін таму — такая пазітыўная пара, яна яго шчыпае за бок і просіць зрабіць прапанову... Я зрушыў сабой столікі, збіў крэсла, якое загарадзіла мне цябе, але перавярнуў яго і паставіў на месца, прыбраўшы гэтую перашкоду між намі, прыкмеціў вачыма выхад і ступіў за дзверы — бессэнсоўны, як будзільнік у бязважжасці. Азірнуўшыся, я пабачыў, як скаланае цябе ад рыданняў (ты сядзела каля акна), і ўсё лавіў твой погляд, але ты адварнулася, схаваўшыся глыбока ў сябе, адкуль чалавек плача, калі яго моцна пакрыўдзілі. Я пайшоў прэч, падбадзёрваючы сябе, што мой план патрэбны менавіта для таго, каб мы маглі быць разам, і мы неўзабаве зноў абдымемся, і я папрашу прабачэння за кожную выплаканую табой слязіну. А насустрач ішлі цынічныя, напаўаголеныя, даўганогія свавольніцы, гатовыя амаль на ўсё за паездку ў ландо і келіх шампанскага з аздобленага чорным гранітам мінібара — і вось за тое, што я злучыў твае слёзы і іх ногі ў адных думках, варта было дзякаваць праклятаму старому.

Перамагаючы жаданне ўсё адкласці — любое маруджанне адцягвала момант нашага ўз'яднання, — я дастаў тэлефон і набраў нумар, з якога дасюль толькі атрымліваў даручэнні: «Нойдэ». Ішлі здзіўленыя маім нахабствам гудкі, ніхто не здымаў, нарэшце адказаў голас, відавочна маладзейшы і развязнейшы за Бацін:

— Алё!

— Вітанкі, — я змалпаваў яго манеру. — Мне патрэбны Баця.

— Хераця, — падумаўшы, адрэагавала трубка. — Табе што, не казалі суды не тэлефанаваць?

— Перадайце Бацю, што я выканаў просьбу. Мне трэба з ім сустрэцца.

— А нічога табе больш не трэба? — я пазнаў голас: той самы Сяргей з капой сена замест валасоў, «апостал Пётр», захаваўнік ключоў. І гэта адпавядала маім мэтам. Праверка атрымалася.

— Слухай, ты... — я зрабіў паўзу. — Сябра, ты ведаеш, хто тэлефануе? Ці ты хочаш, каб Чупрыга растлумачыў? Кажу, мне з Бацем трэба сустрэцца.

— Баця сам вырашае, з кім сустракацца і калі, сябра, — абыякава адрэагавала трубка. — Калі спатрэбішся, ён цябе выкліча.

— Але перадай, што я шукаю сустрэчу.

— Чакай.

І я пайшоў чакаць у адзінае месца, якое мне магло дапамагчы, — у бібліятэку. Смешна, праўда? Маёй сілай былі веды, і вось, так, як герой амерыканскага баевіка перад апошняй і рашучай бойкай ідзе ў качалку і месіць кулакамі баксёрскую грушу, я адправіўся ў храм ведаў, «пампаваць» не цягліцы, а мегабайты ведаў з фаліянтаў. Уважлівы бібліятэкар ужо з назваў замоўленых кніг мусіў усё зразумець, але наўрад ці Баця пайшоў настолькі далёка, каб падазраваць пагрозу тут, а менавіта ў кнігах і была выбухоўка, якую я меў намер пад яго падкласці.

Я пачаў з самага агульнага. І варта рэкамендаваць усім падначаленым Бацю верным сабакам неадкладна змяшчаць пад назіранне чалавека, які замаўляе ў чытальнай зале наступныя кніжкі. Ды ўсе адразу, ды менавіта ў такой канфігурацыі:

Афінагенаў. Звяржэнне цара Луцыя Прыска (579 г. да н. э.).

Дандамаеў М. Палітычная гісторыя Ахеменідскай дзяржавы.

Гай Гракх. Урыўкі.

Гай Святоній. Жыццё 12 цэзараў.

Амфітэатраў А. Звер з бездані (Нерон)

Кузьмін Ю. Да гісторыі бунту Аляксандра, сына Кратэра.

Іваноў Ю. Змова Каціліны.

Васільеў А. Гісторыя Візантыйскай імперыі.

Пікуль В. Гістарычныя мініяцюры. Пра звяржэнне Бірона Мініхам.

Яроменка М. Дварцовыя перавароты ў Расіі ў XVIII стагоддзі.

Іваноў А. Кацярына II і Пётр III: гісторыя трагічнага канфлікту.

Шлях да трона: Гісторыя дварцовага перавароту 28 чэрвеня 1762 года.

Змова супраць Паўла I. Гісторыя ў асобах.

Поснікаў С. Расійскі Гамлет (Пра забойства Паўла I).

Олар А. Палітычная гісторыя Французскай рэвалюцыі.

Фюрэ Ф. Спасціжэнне Французскай рэвалюцыі.

Тарасаў А. Неабходнасць Рабесп'ера.

Суханаў Н. Запіскі пра рэвалюцыю. Кніга першая. Сакавіцкі пераварот 1917 года.

Салжаніцын А. Разважанні над лютаўскай рэвалюцыяй.

Блок А. Апошнія дні імператарскай улады.

Троцкі Л. Кастрычніцкая рэвалюцыя.

Логінаў В. Урокі Кастрычніка: погляд з XXI стагоддзя.

Вільегас С. Кароткая гісторыя рэвалюцыі ў Чылі (1973).

Боффа Д. Развал СССР (Раздзел XI — пра жніўеньскі путч).

Некаторым з кніг было паўтары тысячы гадоў, іх сучасныя вокладкі і белыя старонкі кантраставалі са змрочнай грунтоўнасцю стылю. Іншыя былі напісаныя летась, але апавадалі пра падзеі, для якіх не мелася зараз, у эпоху тэлебачання, адпаведнай мовы. І змоўшчыкі рэзалі Цэзара, тапілі Агрыпіну, душылі Паўла, урываліся ў Зімовы, а называлася ўсё гэта не «забойства», «разня», «здрада», а нафталінавымі нястрашнымі тэрмінамі, якія абазначаюць нафталінавыя, нястрашныя смерці: «знежыўленне», «унясенне ў праскрыпцыйны спіс», «учынак у інтарэсах некага». І, як у генеалогіі з Новага завету («Абрагам спарадзіў Ісака, Ісак спарадзіў Якава, Якаў спарадзіў Юду і братоў ягоных, Юда спарадзіў Фарэса і Зару ад Тамары, Фарэс спарадзіў Эсрома, Эсром спарадзіў Арама»), перада мной разгортвалася генеалогія ўлады, напісаная крывёю, і адпаведны яе фрагмент мог выглядаць, напрыклад, так: «Калігула зрынуў Ібера (37 г.), Клаўдзій зрынуў Калігулу (41 г.), Агрыпіна атруціла Клаўдзія і паставіла Нерона (54 г.), Гальба зрынуў Нерона (68 г.), Атон зрынуў Гальбу (69 г.), Вітэлій

зрынуў Атона (69 г.), Веспасіян зрынуў Вітэлія (69 г.)» — і кожнае новае валадаранне пачыналася аднолькава і заканчвалася гэтак жа. Яны секлі адзін аднаму галовы, адчынялі дзверы палацаў для забойцаў, яны будавалі пакоі са столлю, якая абвальваецца, дзеля ўлады яны стралялі з «Аўроры». Не, мяне цікавіла не прырода ўлады, не празмернасці, не палюбоўнікі Кацярыны і не дзівацтвы Людовіка XIV, мяне цікавіла тэхналогія. Бо я сам збіраўся абрынуць столь на Бацю, а калі гэта не дапаможа — збудаваць карабель, які развальваецца ў водах, а як не атрымаецца — проста перагрызці яму горла.

Так-так, Воля, калі яны адабралі ў мяне цябе, я вырашыў здзейсніць рэвалюцыю. Я вырашыў зрынуць Бацю разам з яго апосталамі і ўзначаліць пантэон. Я чытаў і чытаў, і сыходзіў па сцяжынках тэкстаў усё глыбей у гісторыю. Я ведаў, што сказаў Цэзар, калі яго першы раз ударылі мячом (знойдзена ў Плутарха), я ведаў, як крахтаў Павел, пакуль яго душылі... Галоўнае, мне рабілася больш зразумела, што папярэднічае гэтаму ўсяму. Я меў намер знішчыць велізарную арганізацыю, ні колькасці якой, ні сапраўднай магутнасці я не ведаў. Як і любы з яе сябраў, я бачыў толькі вярышню айсберга, гатовую схвацца пад ваду пры любой пагрозе. Я не ведаў, дзе знаходзіцца Зімовы палац, бо яго як такога і не было. Баця падстрахаваўся ад любога сімвалічнага жэсту, які б азначаў прыход новай брыгады кіраўнікоў у бесказырках і матросках, абкручаных кулямётнымі стужкамі. Штурм Бастыліі тут не зладзіш. Акрамя таго, я быў абмежаваны ў грашах і не меў нямецкага золата, якое дазволіла Леніну ўзброіць сваіх тэрарыстаў. Я зразумеў, чаму Баця дапускае да размеркавання мільярдаў пантэона толькі абраных, у лік якіх я не трапіў. Грошы былі адным з інструментаў барацьбы: маючы сотню мільёнаў, я б падкупіў «апосталаў», а пасля і астатніх паслядоўнікаў. Але грошай я не меў, таму патрабавалася не маштабная вайна, а кропкавы тэрор, арганізаваны выключна з дапамогай маіх ведаў, на маёй здольнасці пераконваць і маіх акторскіх талентах. У адзін з вечароў, праглядаючы аркушы, куды я выпісваў агульнае для ўсіх рэвалюцый, пераваротаў, змоваў і здрад,

стоячы на балконе, я давершыў у галаве план, які складаўся з чатырох простых пунктаў. Я думаў перанесці яго на паперу, але скалануўся ад прыступу маніі пераследу і на ўсялякі выпадак спаліў усё, нават зацемкі накшталт: «Арышт Бірона Мініхам, у віну — тое, што прын. пад. ад імп-цы».

Ці думаў я пра цябе? «Думаў», мабыць, няправільны дзеяслоў. Звычайна мы прагаворваем сабе ўласныя думкі, абіраем найбольш увасабляльныя, ранжыруем іх паводле важнасці, абгортваем у нейкую граматыку і вымаўляем. Але ў мяне быў адваротны працэс: калі мае вусны самкнуліся і я замоўк, не маючы магчымасці дзяліцца з табой тым, як пражыў дзень, хваля непрамоўленых словаў адкацілася назад у мысленне, і там пачаліся віры і завіхрэні. Тэлефон з амаль набраным нумарам пастаянна пацеў у далоні, трэба было толькі данабраць апошнія лічбы: тройку, сямёрку, туз, і націснуць на выклік, але — нельга, нельга.

У першыя суткі я думаў, як падаць табе знак. Прыходзілі ідэі званкоў з тэлефонаў-аўтаматаў (іх яшчэ можна знайсці ў Маскве), з маўчаннем у трубку. Ці раптоўным Разенбаўмам — песняй, пад якую ты ўпершыню паклала галаву на маё плячо ў нашай старэнькай «пяцёрцы». Што-небудзь, каб нагадаць пра сябе: нясмела, намёкам, бо па-іншаму нельга. І следам прыходзіла думка: калі ты зразумееш, то і яны зразумеюць, таму трэба сканцэнтраванна на плане. Я засяроджваўся на ім, а ногі самі неслі мяне да «Курылаў» — бо па дарозе, павярнуўшы ад бібліятэкі, кругаваротам у думках, супраць жадання. І я нават не зазіраў у вокны, так, хіба што адным вокам, і цябе не было ў зале, бо ты не працавала, а спала на чацвёртым пяціпавярховіка, так блізка адсюль, што можна было не хвалявацца. Гэта было амаль спатканне. Гэтым я ратаваўся — пракладваючы маршруты, якія б прылягалі да Астанкіна ці праходзілі ў квартале ад «Курылаў», вышукваў у нумарах машын тваю дату нараджэння ці частку твайго імя і, калі атрымоўвалася, пераконваў сябе, што мы сустрэліся і што ў цябе ў гэты момант таксама — пацяплела, пасвятлела, узрадалася.

СМС з нумара «Нойдэ» заспела мяне ў чыгальнай зале, сярод выбудаваных сталінскімі высоткамі кніг, і стосы ака-

заліся нетрывалымі, і тэлефон давялося адкопчаць з-пад завалаў, і заспяшалася сэрца ў грудзях: а раптам ты? Загрукатала насуперак логіцы, бо нічога добрага ад твайго СМС чакаць было не варта, я б не змог нават на яго адказаць, але раптам — раптам простым напамінам пра сябе, проста «чакаю» ці проста «мне сумна», альбо яшчэ што-небудзь, і жыць было б прасцей, але ж я сам зрабіў так, каб ты не пісала, каб ты пралілася слязьмі і пачала мяне забываць. Я не ведаў, колькі яшчэ гора прынясе мой план, але галоўны складнік усіх рэвалюцый, сляза дзіцяці, твая сляза, ужо ў ім меўся. Патрабавалася крыху крыві.

Баця загадваў «ісці на прыстань “Горкі” на Пушкінскай узбярэжнай, каля Андрэеўскага моста». І тлумачэнне для карэнных масквічоў: «Скрыжаванне ўзбярэжнай з Цітоўскім праездам».

Я выйшаў з бібліятэкі да паслужлівага ландо і пацягнуўся быў адчыніць дзверы, але кіроўца ўжо спяшаўся, двух секунд, якія былі ў яго, пакуль я зраблю два крокі, не хопала, каб выбрацца з-за стэрна і выпрастацца ля дзвярэй: трэба трэніравацца, галубок! Вось чаму, дарэчы, навесы з дарожкамі з раскошных гатэляў такія доўгія — трэба даць час шафёру выслужыцца. «Скрыжаванне Пушкінскай і Цітоўскага праезда», — сказаў я кіроўцу, калі той зачыняў дзверы. Але навошта: інфармацыю пра мае перасоўванні ён атрымліваў раней за мяне. Я глядзеў на пешаходаў, на машыны, што паважліва саступалі дарогу ландо, і думаў, што Цітоўскі названы так, вядома ж, у гонар Ціта Лівія, гісторыка, які прыдумаў метады альтэрнатыўнай гісторыі. Ціта, які падрабязна апісаў, як ваявала б Рымская імперыя з Аляксандрам Македонскім, калі б Македонскі дажыў да Рымскай імперыі. Ціт Лівій, як і я, лічыў самым вялікім аратарам Дэмасфена, і вось у Маскве ёсць Цітоўскі праезд, куды я еду сустракацца з Бацем, які прыдумаў сваю альтэрнатыўную гісторыю і ўвасобіў яе ў жыццё, зляпіўшы з яе рэальнасць, у якой мы жывём. Асаблівае задавальненне дадала тое, што сваю барацьбу з Бацем я планаваў, сядзячы ў падораным ім аўтамабілі, пацягваючы ледзяную вадку Perrier з высокіх куфляў за спінай кіроўцы, які, хоць і

дакладвае пра мае перасоўванні, але не можа зазірнуць мне ў галаву і жахнуцца маім планам, што маюць крыху экшану і для яго, кіроўцы, але пазней, пазней.

Мы пад'ехалі да прыстані ля Андрэеўскага моста — тут было некалькі навесаў, да бартоў якіх прыліп размашысты надпіс «Балтыка», і мне выразна ўявіўся наш захавальнік свету, які ўгрызаецца ў шаверму і запівае яе цёплай «тройкай» з рыльца бутэлькі — зрэшты, я б не здзівіўся. Прагулачны цеплаход, што звычайна тырчыць тут, каб правінцыялы адразу на выхадзе з Gorky park, як у Scorpians, ага-ага, маглі скокнуць на борт і пракаціцца, быў ссунуты, і трапіць на яго было немагчыма. На беразе стаяў натоўп людзей з памкненнем да прыўкраснага, якія нават, здаецца, нешта крычалі капітану. Акупаваў жа прыстань маленькі караблік, які з'явіўся, здаецца, з апавяданняў Марка Твэна пра Місісіпі, бракавала толькі велізарных драўляных барабанаў з лопасцямі. На яго борце было напісана «Максім Горкі», і я падумаў, што тут канцэнтрацыя Горкіх, нібы на вясковым вяселлі: я стаяў на прыстані Горкага побач з паркам Горкага каля карабля «Максім Горкі». Ля ўвахода на параходзік дзяжурылі апранутыя ў чорнае байцы, якія трымалі ў руках абрэзаныя версіі аўтаматаў Калашнікава. Я неяк адразу здагадаўся, што мне туды — мне ж заўсёды туды, дзе ўзбраенне цяжэйшае.

Там мяне сустрэў капітан пры поўным парадзе, які грае, здаецца, у сваім бела-залацістым кіцелі яшчэ і ролю блазна. «Сардэчна запрашаем на борт, — сказаў ён. — Маём гонар вітаць вас, спадар прарэктар, на любімым параходзе Іосіфа Сталіна».

— Сталін тут? — я кіўнуў на аўтаматчыкаў.

— Хо-хо, — адказаў ён. — Гэта каб гэтых адпужваць, — капітан махнуў на натоўп. — А ці ведаеце вы, што наш карабель быў сканструяваны ў 1934 годзе і ў яго аздабленні былі скарыстаныя сямнаццаць пародаў дрэва?

— Прапусцім экскурсію. Дзе?

Капітан усё разумее з паўслова. Ён казырнуў і павёў мяне наверх — па мініяцюрнай лесвічцы з дрэва і латуні, засланай чырвонай дывановай дарожкай, што балансавала на

мяжы ператварэння з музейнага экспаната ў анучу. Мы прайшлі па зале з цяжкім пісьмовым сталом і раскладзенай на зялёным саціне газетай «Іскра». Падняліся вышэй, на верхнюю палубу, крытую тэнтам. Тут быў стол, засланы абрусам са слядамі толькі што завершанай трапезы (некалькі талерак, сталовае срэбра, кубак). За ім тварам да вады сядзеў у сваім інвалідным вазку Баця. Я падышоў да яго, на ўсялякі выпадак ветліва ўсміхнуўся, гатовы прыняць слінявы пацалунак, але ён суха паказаў мне на крэсла побач. Я сеў, а ён глядзеў на ваду і маўчаў.

— Ці ведаеш ты кітайскую прымаўку, што, калі доўга сядзець на беразе і глядзець на ваду, міма праплыве труп твайго ворага? — спытаў ён.

— Нешта чуў такое, — сказаў я няпэўна. Я не мог адчуць яго настрой.

— А ці ведаеш, што ў гэтай прыказцы не гаворыцца пра галоўнае? — ён усміхнуўся з выглядам Канфуцыя, які вырашыў навучыць Маа Цзэдуна правільна кіраваць Паднябеснай.

— Што ўзімку рака замярзае і рух трупаў па ёй запавольваецца? — вырашыў я пажартаваць. Наогул, камфортней за ўсё побач з ім я пачуваўся ў ролі такога злёгка прыдуркаватага падначаленага, пра якога, калі верыць пэўным знаходкам, марыў Пётр I.

— Не, Міша. Гэтая прымаўка замоўчвае, што перад тым, як сесці ля вады і пачаць чакаць, трэба абавязкова паслаць да ворага забойцу, — ён засмяяўся свайму вясёламу жарту, а ў мяне прыўзняліся валасы — бо гэты дасведчаны воўк мог адчуць мае шматхадовыя планы проста з майго паху. Бо трэба валодаць неверагодным нюхам, каб прабіцца наверх у такой сістэме, якой быў Савок, савецкі «цэка», «палітбюро» — усе гэтыя структуры ўлады з халоднымі тагасветнымі назвамі.

— Вельмі тонкае назіранне, — сказаў я сур'ёзна. — Вы хочаце выкарыстаць мяне ў напаўненні гэтай ракі трупамі вашых ворагаў?

— Бог з табой, Міша, у мяне для гэтага ёсць адмысловыя людзі, ты ж ведаеш. А прымаўка — я проста хацеў, каб ты

ведаў. Ты ж мне як сын! Табе не скажу, каму казаць? Чупрыгу? Дык у яго ўсе размовы пра новыя аўтаматычныя пісталеты.

Зараз «ты» гучала меладычна, быццам, узвысіўшы мяне да множнага ліку, ён наблізіў мяне настолькі, што і я ўжо неўзабаве змагу звяртацца на «ты». Цікава, як да мяне зараз звернецца Чупрыга? І дзе ён? Гэтае пытанне мяне цікавіла не толькі ў кантэксце займеннікавых разважанняў.

— Вы мяне выклікалі? Нешта хацелі мне сказаць?

— Не, я думаю, ты нешта хочаш сказаць.

Тут я мусіў паведаміць, што яго даручэнне выкананае, пра што я ўжо перадаваў па тэлефоне, але ўжывую. Ды так, каб ён не адчуў падвоху. А з чаго б ён яго адчуў, калі нават ты прыняла наша расстанне за чыстую манету? Напярэдадні я думаў, як яму сказаць пра цябе. Я не хацеў пэцкаць свае вусны непаважлівымі словамі пра цябе, як не хацеў і пляміць сябе адкрытай хлуснёй — бо хлусню ён мог і адчуць. І я сказаў:

— Я гатовы да вашых нявінніцаў.

Ён падняў вочы і ўважліва паглядзеў на мяне. Пасля ўсміхнуўся, паказваючы, што ацаніў жарт.

Я, дарэчы, чакаў новых бонусаў — за тое, што пазбавіўся самага галоўнага, цябе, але бонусы тут размяркоўваліся паводле нейкай сваёй шкалы. За акуляррыка я не атрымаў нічога, затое, абліўшы Бацю мачой, быў павышаны адразу да прарэктара і адораны аўто коштам у палову выдаткаў на культуру бюджэту невялікай постсавецкай рэспублікі.

— Я выканаў даручэнне і гатовы прасоўвацца далей, — удакладніў я на ўсялякі выпадак.

Стары кіўнуў вельмі ўрачыста.

— У масонаў, дакладней, тых, хто сябе да такіх адносіць, мяркуючы, што масоны існуюць і ўвасабляюць нейкую старажытную магутную сілу, падчас прасоўвання на новы ўзровень ёсць такі рытуал. Чалавек павінен зрабіць тры крокі наперад, ступіць убок, налева, і толькі потым вярнуцца назад і прайсці астатнія крокі. Ведаеш, навошта яны гэта робяць?

— Каб прапусціць цагліну, што, магчыма, ляціць у галаву? — я працягваў хахміць, але тут ён нават не ўсміхнуўся.

— Не, каб паказаць, што толькі той, хто спатыкнуўся і вярнуўся назад на верную сцяжыну, разумее праўдзівы шлях, — ён памаўчаў. — Будзем лічыць, што тры твае спробы ўцэкаў ад нас былі крокам на сімвалічным шляху прысвячэння.

Я павольна нахіліў галаву, як у «Зорных войнах», калі там абмяркоўваліся нудныя рэчы, што вялі да відовішчных баталіяў у космасе, паказваючы так, што цаню разважлівасць і больш не буду даваць падставы мяне асуджаць, о мудры Ёда.

— Вы пераведзяце мяне ў «прыгонныя»? — спытаў я, дэманструючы сваю дасведчанасць.

— Не, прабач, колькасць апосталаў абмежаваная. Да таго ж, калі ўсе захочуць быць апосталамі, не будзе каму выконваць ролю Понція Пілата.

— Вы вырашылі зрабіць з мяне пракуратара? Мне даспадобы быць Цітам Лівіем.

— Для ўсяго свой час, — ён спыніў мае распыты жэстам далоні. — Дарога наверх у нас пачынаецца з таго, што табе прапануюцца дзве новыя магчымасці, якімі ты вольны карыстацца ці не — на тваё меркаванне.

Я кіўнуў, паказваючы, што і пра гэта ведаю. Пасля некалі згаданага ключнікам-Сяргеем «кінжала» я штосьці чуў, пра штосьці распытаў, на нешта мне намякнулі — увогуле, не сказаць, каб я бачыў усю карціну, але мог здагадацца пра яе агульныя рысы з фрагментаў каляровай мазаікі, якія атрымалася скласці. Рызыкаўна, калі на гэткіх каляровых рэштках, раскіданых па сцяне як бы выпадкова (а можа і не!), грунтуецца ўвесь план. Калі б Баця заявіў, што «права кінжала», напрыклад, у тым, што мне падораць дагестанскі кінжал ручной працы, інкруставаны срэбрам і дыямантамі, які трэба захоўваць да прыёму ў вышэйшую лігу новага выбітнага джэнтльмена, давялося б мяняць план ад пачатку і да канца.

— «Права плюса» і «права кінжала», — сказаў я і ўсвядоміў, што лепш не паказваць такую абазнанасць, лепш,

каб ён ведаў меней пра тое, колькі ведаю я. Хай думае, што я наогул нічога не ведаю, — так было б зручней за ўсё.

— «Права плюса» заключаецца ў тым, што ты, Міхаіл, можаеш парэкамендаваць нам аднаго свайго чалавека. Разгледзеўшы яго кандыдатуру, мы яго хутчэй за ўсё прыемем да нас з усімі прывілеямі і адказнасцю.

— І гэта можа быць чалавек любога розуму і полу? — удакладніў я.

— Так, гэта можа быць чалавек любога розуму і полу.

І тады я з крывой усмешкай назваў тваё імя. І Баця крыкнуў: «Зноў ты за сваё!»

Але я ўчапіўся за словы «чалавек любога полу», і цябе прынялі тым жа вечарам, за гарбатай ты ела варэнне, запіваючы яго кіпнем са сподачка, і патрабавала самавар, а калі прынеслі самавар — бот на яго, а калі прынеслі бот — яловых шышак, а скончыла тым, што прапанавала Бацю згуляць у «дурня», і хто каго абгуляе, той і галоўны ў арганізацыі. Ты пасябрала з Ганнай, прычым пачаўшы з таго, што адцягала яе за валасы, але потым мы аб'ядналіся і разам разнеслі арганізацыю ўшчэнт.

Але не, вядома, не такі быў план. Я магу дапусціць, што Баця пагадзіўся б запісаць цябе ў нашы шэрагі, але даў бы табе такое заданне, што ты б пракалола колы ў яго вазку, хоць, здаецца, гэта немагчыма. Ты ж прынцыповая, мая Воля, ты б не пачала душыць кацянятаў дабрыні ў сваёй душы толькі праз тое, што абставіны так склаліся і ўратавацца можна толькі ў каціным футры. Ці не таму ты і працавала афіцыянткай, што там, дзе я падпарадкаваўся зноў і зноў, ты казалася «не», нават калі б табе пагражала турма на 15 гадоў? І ці не гэтая прыгажосць у табе іх злуе? Ці не таму яны прыбралі цябе, каб мне не было з кім супастаўляць сябе, усведамляючы, што я нашмат горшы, падлейшы, цынічнейшы?

Я думаў, каго мне прапановаць Бацю — хто, аказаўшыся ў арганізацыі, будзе слухацца найперш мяне, бо менавіта такі чалавек мне патрэбны. Хто, не задумаўшыся, будзе хлусіць, калі я папрашу, для каго маральным будзе тое, што

назаву маральным я? І, вядома, я прыгадаў студэнта, які вібраваў ад жадання выслужыцца, які ледзь не выратаваў нас, прапанаваўшы лецішча, але, на жаль, «пантэон антычных багоў» быў спрытнейшы. І я сказаў:

— Саша Чубакоў.

Баця кіўнуў:

— Чубакоў, ягонае прозвішча — Чубакоў. Сваіх людзей трэба ведаць, Міша. Я магу пералічыць імёны ўсіх членаў ЦК, з якімі даводзілася працаваць у палітбюро. І я збольшага памятаю і даты іх нараджэння. Людзі любяць, калі паказваеш, што яны важныя. Саша Чубакоў — добры выбар. Мы даўно за ім назіраем.

— Скажыце, а хто рэкамендаваў у арганізацыю мяне? Бо мяне ж таксама нехта рэкамендаваў, скарыстаўшы «права плюсу»?

— Гэта я табе не скажу, Міхаіл. Мы не гаворым пра такое, каб чалавек захоўваў адданасць усім нам, а не камусьці аднаму.

Іншага я і не чакаў. Зрэшты, было ў мяне ўражанне, што прапанаваў мяне сам Баця, і не паводле «права плюса», а панад правамі, а як даведаўся пра мяне, сапраўды не скажа.

— Я павінен яго прывесці да вас? — спытаў я пра Сашу.

— Не, мы самі звязамся. Мы пакуль што проста будзем мець яго на ўвазе, я з ім асабіста сустракацца не буду. Чупрыга яго праінструтуе.

Яшчэ адна дэманстрацыя таго, наколькі я важны для іх, — мяне ў кола сяброў запрашаў сам Баця.

— А «права кінжала»?

— Бач ты, які крыважэрны, — пахваліў Баця і замоўк. Ён глядзеў на вадугу пад нагамі, і я думаў, якая худая ў яго шыя, як проста было б падскочыць да яго і, закрыўшы далонню рот так, каб не пракусіў, другой рукой сціснуць у раёне кадыка — з усіх сіл, каб хруснула грахея, і сціскаць так, пакуль не перастане біць рукамі, а твар адвесці, каб не перапала дзядоўскімі кулачкамі, бо з ім гэта проста, ногі ж паралізаваныя, не варухне. І зрабіць гэта можна хутка-хутка, ён і завішчаць не паспее.

Ці, дапусцім, падысці да яго і сказаць: «Баця, як я вам удзячны за тое, што вы зрабілі з мяне хлуслівага вырад-ка, які забівае людзей у сненнях! Я так удзячны, што адзі-ны чалавек у гэтым горадзе, здольны мяне загаіць, быў даведзены да слёз і адпраўлены прэч!» — але з іншым, вя-дома, тэкстам, сапраўды ўдзячным, і расхінуць абдымкі, выклікаючы на спатканне тую сліяваюю яго сутнасць, што лезе абдымацца, і абняць — моцна-моцна (у ім каля шасці-дзiesiąці кілаграмаў), ды перанесці яго праз латуневая по-ручні і выпусціць, каб ён бухнуўся ў ваду, і першым пачаць лямантаваць — а стары ж адразу пойдзе на дно. Пакуль прыбягуць, пакуль зразумеюць, што ратавальны круг не дапаможа, пакуль кінуцца ў ваду, пакуль адшукаюць цель-ца на дне — будзе позна. Сэрца ж старэнькае, бадай.

Быў яшчэ варыянт са сталовым срэбрам, і я нават аўтама-тычна ўзяў ножык, перапэцканы джэмам, і націснуў паду-шачкай вялікага пальца на пакрытае шчарбінамі лязо. Але нож быў тупым, не праткнуў бы нават скуру. Магчыма, ка-лі з усіх сіл сунуць пад рэбры, ён увайдзе, але дзе гарантыі? А Баця сядзеў на паўабарота да мяне і думаў пра штосьці — высакародны профіль, пышная сівізна, што аблокамі наві-сае над высокім ілбом, і як ні круці, нават ён усё адно — Бо-жае стварэнне. Але галоўнае, што палохала мяне, — не сам факт забойства, не тое, што перапэцканымі джэмам рукамі давядзецца абдымаць цябе, а ты адчуеш і прагоніш, не! Бянтэжыла няпэўнасць — бо прыбяжыць Чупрыга, не па-верыць, прыстрэліць з гарачкі, паставіць свайго чалавека і вуаля. Не, тут патрабаваўся паўнавартасны пераварот, так, каб прыдушэнне, калі спатрэбіцца, ці дэсертны нож у ка-дык былі завяршальнай рыскай, а не першым крокам.

Паглыбіўшыся ў гэтыя роздумы, я пабачыў, што Баця скасіў вочы на мяне, і зрабілася востра цікава: як наогул та-кія думкі адбіваюцца на твары? І ці адбіваюцца ўвогуле? Ці можна зразумець, што я разважаю, як лепш разбіраць яго тушу? Калі не зразумець — адчуць?

Зрэшты, ножык лепш пакласці — і я хутка кінуў на абрус лязо, якое секунду таму ўціскаў у палец. Баця адзначыў ва-чыма гэты жэст, паказваючы, што так, заўважыў, і сказаў:

— І «права кінжала»: пераходзячы на больш высокі ўзровень, ты можаш прыбраць любога чалавека, але толькі аднаго і толькі цяпер.

— А чаму менавіта цяпер?

— Бо мяркуецца, што цяпер, калі ты толькі пачаў выпроставаць крылы, у цябе няма ворагаў унутры кола сяброў і ты не будзеш зводзіць рахункі. Наогул, гэтае права больш рытуальнае, ім звычайна не карыстаюцца.

— Але скарыстацца я ўсё-ткі магу?

— Вядома, можаш. Можаш, Міхаіл.

— Ёсць якія-небудзь абмежаванні? — я напружыўся, рытууючыся пачуць што-небудзь непрыемнае для сваіх планаў.

— Ну, ты не можаш прыбраць мяне. Астатнія — поўная воля дзеянняў. Гэта права было прыдуманнае для таго, каб людзі, якія даўно знаходзяцца на Алімпе, не замануліся крыўдзіць пачаткоўцаў. Бо можа так стацца, што пачатковец скокне вышэй і будзе помсціць. Пасля таго як з'явілася «права кінжала», пачаткоўцаў у нас не крыўдзяць, адсюль рытуальны характар, напамін пра гэтую працэдуру. У нас гэты «кінжал» згадваюць, каб прыстрашыць адно аднаго: напрыклад, калі нехта з «прыгонных» па каву ісці не хоча для іншага. Я так разумею, кандыдатуры на «права кінжала» ў цябе не будзе?

— Не, будзе, — сказаў я і сарваўся, ахрып: смешна так хвалявацца, праўда? — Не, я хацеў бы скарыстацца «правам кінжала». Я хацеў бы яго ўжыць...

— Пачакай, Міхаіл. Пачакай, не спяшайся, — Баця паклаў далонь на джойсцік, што кіруе вазком, і развярнуў яго, каб быць да мяне тварам.

Ён сядзеў насупраць мяне, у анфас, і я глядзеў у яго вочы, бачыў роўны нос з ноздрамі, што то раздзімаліся, як на партрэтах Бетховена, то складвалі крылы, як у Давіда Мікеланджэла. Я глядзеў на яго валасы, на лоб рымскага консула, на ўпартыя вусны, на ўсе гэтыя зморшчыны, праменьчыкамі ля вачэй і павуціннем па краях вуснаў. Я глядзеў і разумеў, што не змог бы, не насмеліўся б падняць на яго руку — нават думаць пра замах было страшна. І не ў «страш-

на» справа — як быццам Бог усіх нас абараніў нашай прыгажосцю. Быццам, гледзячы чалавеку ў твар, уважліва, без нянавісці, ніколі не наважышся яго забіць. І спрацоўвала нейкая наладжаная Божая абарона і з Бацем. І як жа вось у такі твар — страляць? Як калоць яго, як рэзаць? Ну, ды на ўсё свой час.

— Міша, я хачу растлумачыць, што ты можаш зрабіць. Ты можаш здуру, у спешцы, назваць імя, і я папрашу цябе падумаць. Тады ты назавеш яго зноў. Я скажу: «Ідзі». Табе давядзецца падысці да чалавека — калі ён не тут, мы яго выклічам, — дык вось, табе давядзецца падысці да яго і сказаць яму ў твар, што ён «далей не едзе», што ён больш не з намі. Чалавек можа быць сярод нас больш часу, чым ты жывеш. І ты перакрэсліш яго лёс. Ты гатовы да такой адказнасці?

— Так, я гатовы, — пацвердзіў я, не задумваючыся. — І ў мяне ёсць кандыдатура. Гэта...

— Пачакайце, спадар прарэктар, — Баця раптам зрабіўся надзвычай афіцыйны. — Пачакайце. От пайдзіце вось туды, на карму, — ён паказаў мне, куды трэба ісці, — ідзіце, паглядзіце на ваду і паразважайце пяць хвілін. Абдумайце, што збіраецца вычварыць. Узважце за і супраць. Напрыклад, што пра вас падумаюць пасля гэтага...

Я паслухмяна кінуў і спакойна пайшоў туды. Звесіўся, зазіраючы ў ваду. Пабачыў сваё адлюстраванне: ясенінскі твар, з такім тварам пра «семерых оценила сука» пісаць, а не дварцовыя перавароты планаваць. Я думаў-думаў, і што ж за глупства: намагацца думаць пра тое, пра што прапанавана думаць? Думаць менавіта пяць хвілін, быццам у такім выпадку можна думаць пра што-небудзь іншае, акрамя гэтых пяці хвілін!

Да Баці я вярнуўся ўвесь прасякнуты табой, з трывожнай думкай (бываюць такія думкі, якія застаюцца пасля таго, як прайшоўся ўспамінамі па ўжо, здавалася б, гладкай паверхні мінулага), што раблю ўсё-такі штосьці не тое. У імя цябе, але не тое — у гэтым было больш Баці, чым цябе. І спытаў:

— А што зробіць з гэтым чалавекам? Яго не заб'юць?

Баця адарваў вочы ад рабізны на вадзе (ён зноў сядзеў да мяне ў профіль) і ўсміхнуўся:

— Вось зараз я бачу, што ты гатовы прыняць адказнае рашэнне. Не, Міхаіл, яго не заб'юць. Нават калі ён ведае вельмі шмат, ад нас можна проста сысці. Як я табе і казаў. Выканай заданні і сыходзь. Атрымай пажыццёвую пенсію ў памеры трох сярэдніх па Маскве заробкаў. Мы ўмеем цаніць людзей, якія служылі нам аддана.

— Я зразумеў вас, Аляксей Барысавіч, — як жа нязвыкла было звяртацца да яго фармальна. — Я прыняў рашэнне.

— Хто? — спытаў Баця.

— Пётр Вікенцьевіч. Усёвідучае вока. Ваш апостал Ян.

Баця павярнуўся да мяне, гэтым разам не разварочываючы вазок, проста схапіўшыся абедзвюма далонямі за падлакотнікі і выкруціўшы торс, і зарагатаў. Ён смяяўся, пырскаючы слінай, шырока разявіўшы рот, і я не мог зразумець, чаго болей у гэтым смеху: злосці ці весялосці? Напэўна, усёткі злосці, злосці было больш.

Я не ведаў, ці трэба матываваць сваё рашэнне, ці западозрыць ён штосьці, калі я пакіну свой прысуд ягонаму апосталу без абгрунтавання, і я буркнуў нешта, праглынаючы канчаткі, як ён мяне пакрыўдзіў, як ударыў і, маўляў, навошта ён так, не трэба было. Выглядала мая гульня вельмі непераканаўча, але Баця ці то не звярнуў увагі, ці то вырашыў падыграць. Зрэшты, дробная помслівасць была характэрная для людзей яго кшталту.

— Правільна, Міхаіл, — нарэшце сказаў Баця. — Запомні: ніколі і нікому не даруй. Нічога не прабачай. Твая міласэрнасць будзе ўспрынятая як слабасць. Заўсёды дабівай ворагаў. Бо людзі заўжды благія, пакуль да добра іх не змусіць патрэба, — здаецца, гэта была цытата, але я не зразумеў адкуль, але ён казаў гэта, артыкулюючы кожны гук. — Будзь жа той неабходнасцю, што схіляе ворагаў да добрага абыходжання з табой. Памятаеш, «людзей варта або лашчыць, альбо знішчаць — бо чалавек за дробнае зло можа адпомсціць, а за вялікае не можа»? Таму знішчай тых, каго не можаш залагодзіць.

Паняцці «дабро», «сяброўства», «дабрадзейнасць» у яго слоўніку адсутнічалі, але я да гэтага ўжо прывыкаў. Здаецца, я неўзабаве і сам не прыгадаю, што гэта такое — «дабро».

— Не магу сказаць, што я не разумею твой выбар, — вымавіў Баця ўжо з новай інтанацыяй, — але я б, напэўна, зрабіў гэтак жа. У твае гады. Хадзем за мной.

Ён праехаў міма лесвіцы, і я з палёгкай уздыхнуў, бо я думаў, што давядзецца зносіць яго на руках: вазок не прайшоў бы. Завярнуўшы за рубку, Баця адчыніў дзверы (ніжэй за латунную ручку мелася яшчэ адна, каб ён мог дацягнуцца), і мы трапілі ў мініяцюрны ліфт, які заскрыпеў, калі мы пачалі спускацца, платформа трэслася і пагойдвалася. Трыма ўзроўнямі ніжэй было машыннае аддзяленне і тэхнічныя памяшканні. Стары рушыў па калідоры, пад нагамі быў просты фарбаваны метал, на сценах — шыльды з надпісам «ДБРО БТМ 322» і прымітыўныя індыкатары. Мы рухаліся моўчкі — нібы два піраты, якія нясуць чорную метку трэцяму. Апынуўшыся ля дзвярэй з надпісам «Не ўваходзіць», Баця прыўзняўся на вазку, ухапіўся за замок і крутануў яго не без напругі, і, калі замок падаўся, стары адкінуўся назад. У адсеку без ілюмінатараў, бо мы былі ніжэй за ўзровень вады, стаяў адзін з тых сталоў, якія я бачыў у храме. І «ключнік» Сяргей быў за ноўтбукам. Ён сядзеў да нас спінай, але, нават калі б сядзеў тварам, усё адно нас не заўважыў бы. Жыве ў камп'ютары, а не ў рэальнасці чалавек. Баця кіўнуў на дзверы па-за яго сталом:

— Табе туды.

— А вы не пойдзеце?

— Не, мне гэта бачыць неабавязкова.

— Што мне яму сказаць?

— Што хочаш. Мусіць прагучаць, што ён выгнаны з нашага кола назаўжды. Можаш растлумачыць, што гэта зрабіў ты сваім «правам кінжала». Можаш патлумачыць, за што. А можаш і не — на карабель і ў тваё жыццё ён больш не вернецца.

— А пасля?

— Потым ты павінен вывесці яго — гэта ізноў жа сімвалічны жэст. Ты павінен праводзіць яго да выхаду міма ўсіх астатніх, каб усе пабачылі, што ён больш не з намі.

У калідоры пачуліся крокі Ганны, і ён павярнуўся да яе. А я ўтаропіўся ў таблічку «ДБРО БТМ» на ўзроўні маіх вачэй. Ганна падышла да старога, нахілілася і штосьці пачала шаптаць яму на вуха. Краем вока я ацаніў яе чорны карункавы станік. У гэтым ракурсе былі бачныя нават ружовыя краі смочак.

Баця выслухаў яе і кіўнуў, паказваючы, што ўсё зразумеў. І сказаў тонам старой зводніцы:

— Міхаіл, павітайся з Ганнай!

— Добры дзе-анна! — паслухмяна адазваўся я.

Ганна кінула на мяне пагляд з дакорам, і я пачырваневу мацней. Гэта што, значыць, мы нават крыўдуем, мы не проста так, значыць, у Шчукіне, а яшчэ і нейкія пачуцці маем, нейкі дакор, што не бачымся больш? А на твары ні ценю раздражнення, а ва ўсёй постаці — паслухмянасць ягняці, скоранага волі Усявышняга, ягняці, якога можна проста цяпер, у суседнім адсеку прынесці ў ахвяру, прыціснуўшы да якой-небудзь пераборкі, а яна шапне што-небудзь пра «расслабон» на вуха і пабяжыць выконваць службовыя абавязкі. Усё гэта ўзбаламуціла маю кроў, і я зразумеў, што тэма з Ганнай для мяне, відаць, не закрытая.

— Мне трэба пакінуць карабэль, Міхаіл, — выбачальным тонам сказаў Баця. — Рабі сваю справу.

Ён развярнуўся, Ганна ўзялася за ручкі ягонага вазка і пакаціла да ліфта.

Я зайшоў у адсек з Сяргеем і павітаўся, але ён не адрэагаваў. І толькі калі я ступіў да дзвярэй, ён ускочыў з-за ноўтбука і крыкнуў:

— А, Лёнька, прывітанне!

Я павярнуўся і паправіў яго, як папраўляюць віхор на валасах, які й надалей працягвае тырчэць:

— Я не Лёнька, — і зрабіў крок да дзвярэй.

— Табе туды нельга! — ускрыкнуў ён. — Нават мне нельга.

Я падышоў да яго, абапёрся на стол, і, набычыўшыся, зазірнуў яму ў твар. Але палохаць яго было бессэнсоўна. Ён як быццам настолькі доўга заліпаў у манітор, што прызвычаіўся да думкі, нібы рэчаіснасць — не болей чым камп'ютар-

ная праграма, адзеленая нябачным шклом з антыблікавым пакрыццём. Спрабаваць палохаць яго звычайнымі чалавечымі метадамі — як палохаць кагосьці «тэтрысам» ці «мінёрам» са стандартнага набору Windows. Калі Сяргей і баяўся чаго-небудзь, дык хіба канца сусвету, напоўненага байтамі і бітамі.

— Я іду туды з санкцыі Баці. Калі хочаш, можаш паспрабаваць перашкодзіць. Толькі ў гэтым выпадку я і па цябе прыйду з санкцыі Баці. Ці ўсё зразумела?

Здаецца, ён не зразумеў нічога, але вырашыў не замінаць, бо прагучала слова «Баця».

— Вікенцьевіча канчаць прыйшоў? — спытаў Сяргей, дэманструючы цуды адэкватнасці ў разуменні рэальнага свету. Я зразумеў, што недацаніў гэтага хлопца, што з ім давядзецца важдасца, бо ён валодае празорлівасцю і вельмі інфармаваны, з улікам таго, што ён адказвае за камунікацыю ўсяго пантэона.

Я нічога не адказаў — так больш злавесна — і зайшоў у адсек святога Яна, маленечкае памяшканне, паўтара на паўтара метра, дзе ў атачэнні манітораў сядзела мая першая ахвяра. Пётр Вікенцьевіч адразу ж падняў на мяне вочы. Ён не пачаў патрабаваць, каб я выйшаў, не стаў нагадваць, што мне нельга заходзіць. Ён проста ўзняўся, што праўда, усё яшчэ трымаючы далоні на сталі. Як дзясяткі і сотні тых, па каго прыходзілі, каб вывесці на двор, дзе чакае гільяціна ці шыбеніца.

Я глядзеў на яго, Воля, і дзякаваў богу, што Ганна забрала старога кудысьці, бо паводле першапачатковай задумы — перад Бацём і для Баці — я мусіў ударыць яго, хоць не адчуваў больш нічога: ні нянавісці, ні страху. Даць кулаком па сківіцы, вяртаючы атрыманы ўдар. Каб Баця падумаў, што я сапраўды настолькі злапамятны, што, нават сарваўшы з ворага пагоны, гатовы прылюдна прыніжаць яго. Але зараз я мог пазбегнуць сцэны рукапрыкладства, бо мяне не бачыў ніхто. І нават віртуальныя вочы Баці вось-вось аслепнуць, бо кантралююцца чалавекам перада мной. Я мог проста казаць. І я загаварыў:

— Шаноўны, — сказаў я напышліва, але не падвышаючы голасу. — Я паведамляю, што вы назаўжды пакідаеце наша кола сяброў. Я ўжываю ў дачыненні да вас дадзенае мне «права кінжала» і выганяю з арганізацыі. Пакіньце карабель у маім суправаджэнні.

Ён працягваў стаяць і нават адкрыў рот, каб нешта сказаць, але перадумаў. На твары заблішчэў пот. Ён зноў разамкнуў вусны і на гэты раз загаварыў:

— Ну, дайце мне хоць б сабрацца, — ён развёў рукі, паказваючы тэхніку.

— Не.

— Трэба падрыхтаваць усё да перадачы іншаму чалавеку.

— Не, — я падумаў, што ягоных настырных «арлоў» я самастойна перадушу аднаго за адным, вырываючы шнуры з разетак.

— Дайце мне хаця б выключыць самому...

— Не. Выконвайце. За мной. Неадкладна.

Ён паціснуў плячыма, зняў са спінкі крэсла аксамітны піжамак, накінуў яго на плячо і сказаў:

— Я гатовы.

Я зрабіў запрашальны жэст, паказваючы, што пакіну памяшканне толькі пасля яго. Ён зірнуў у апошні раз на справу свайго жыцця — выдатна наладжаную сістэму, якую самастойна ўсталёўваў і даглядаў, з якой нават не дазволілі развітацца. Сяргей уважліва сачыў за ім, за гэтым развіталым позіткам, але, як толькі Пётр Вікенцьевіч павярнуўся, зноў хуценька ўтаропіўся ў свой манітор. Хітры ж гэты Сяргей! Пётр Вікенцьевіч пайшоў да дзвярэй і зноў затрымаўся, каб магчыма, развітацца. Але ці то зразумеўшы, што гэта забаронена, ці то прадбачыўшы, што Сяргей не адкажа, каб не запляміць рэпутацыю, ён пайшоў далей.

Я цешыўся, што не іду наперадзе, бо не памятаў, як выйсці. Было б смешна: канваір не ведае, у якім напрамку канваяваць. Ён павольна ўздымаўся па лесвіцах і кудысьці паварочваў, а з кают вызіралі палахлівыя твары з шэптам «Пятра вядуць». І некалькі разоў ён спыняўся, відаць згадваючы тэрміновыя справы, даручэнні Баці, і думаў, ці казаць пра іх мне. Але бачыў мой твар, разварочваўся і йшоў

далей, небарака. Так мы дайшлі да трапа з аўтаматчыкамі, дзе ён азірнуўся ў апошні раз. І пайшоў уніз, ужо адзін. Я глядзеў яму ўслед. Капітан, выскачыў з рубкі і крыкнуў нешта накшталт «Хо-хо, прыходзьце яшчэ! Прыемна бачыць вас!», але змоўк, адчуўшы жалобны характар дзеі.

Сузіраючы, як ад прыстані аддаляецца чалавек, які ўдарыў мяне, я ўсміхаўся на ўсе зубы. Зараз я магу рабіць усё, што пажадаю, проста за спінай Баці. Стары застаўся без вачэй і вушэй. Рэспубліка Пантэон патанула ў анархіі.

Глава пятнаццатая, *у якой я займаю пошту і тэлеграф*

Было горача і ціха, стаяў пах твані і ціны, як бывае з не надта чыстай вадой у спёку. Фанфары гулі толькі ў маёй галаве — рэальнасць адмаўлялася рэагаваць на мой нечаканы трыумф з'яўленнем вясёлак. Вада плюхала аб борт гэтак жа, як і да таго, як я выкалаў вочы Бацю.

— Ці тут Баця? — спытаў я капітана.

— Хто? А! — зразумеў ён з паўслова. — Адбыў.

Які прыемны чалавек. Выслужлівасць у ягонай крыві, у мове, у мысленні. Ён яшчэ пакланіўся б, заваёўнік вод! Я ўзнагародзіў яго адміральскім поглядам і пастаяў побач — трэба было, згодна з планам, пачакаць хвілін дзесяць, не менш. А потым пайшоў у катакомбы — у мяне былі справы на гэтай шхуне, перш чым з яе пачнуць уцякаць нават мышы.

Спусціўшыся, я пайшоў у адсек, дзе за ноўтбукам сядзеў «ключнік». Там з рашучасцю чалавека, якога ніхто не спыніць, накіраваўся ў бокс Пятра Вікенцьевіча і зачыніў за сабой дзверы. Насуперак чаканням, на трох маніторах, якія атачалі яго працоўнае месца, былі не дробныя квадрацікі камер вонкавага назірання, не файлы з аўдыяграмамі праслухоўвання, а лічбы і англійскія словы з тэхнічнымі скарачэннямі, кшталту «ubication SRS 23 — normal» «surveillance 64 by APAS». Я паклікаў мышкай па вокнах з дадзенымі, змяніў пару параметраў і націснуў «згарнуць», каб паглядзець, што на працоўным сталe. Звычайны пасьянс,

не да канца складзены — усё ж такі ўсе мы людзі. Зрабілася нават шкада небараку.

Былі, вядома, пытанні, чаму Баця дазволіў мне распра-віцца з неабходным для сваёй бяспекі паплечнікам і як хутка на службу заступіць зменшчык, але я вырашыў не за-глыбляцца ў гэта. Я пацягнуўся да шнура, каб адключыць сістэму, але ў галаву прыйшла больш цікавая думка. Я падказала бутэлька моцнагазаванай мінералкі побач з ма-ніторам. Я патрос ёй, і яна зашыпела бурбалкамі, але гэта быў толькі пачатак — ступіўшы на паўкрока ад стала, каб пазбегнуць удару токам, я стаў паліваць вадой сістэмныя блокі. І спачатку нічога не адбывалася, хоць мне думала-ся, што мусіць абавязкова грывнуць, пырснуць іскрамі і пачаць гарэць. Не было наагул нічога — нуль рэакцыі. Але неўзабаве, калі атрута вады дабралася да нейкага жыццёва важнага камп'ютарнага органа, пасля бязгучнай пстрычкі зубамі, нібы ад стрэлу ў галаву, здохла адразу ўсё. Не было паху падпаленай праводкі ці гарэлага пер'я: апостальскія «арлы» памерлі дысцыплінавана і прыгожа. Маніторы і ін-дыкатары на сістэмных блоках згаслі — толькі чырвонае святло пад аптычнай мышкай працягвала гарэць, быццам вока мерцвяка. І зрабілася надзвычай ціха. Колькі ж шуму стварала гэтая сістэма!

Я выйшаў з пакоя, у які нельга было заходзіць нікому, і бесцырымонна падышоў да Сяргея, дэманструючы на мо-ве цела, развязнымі паводзінамі драпежніка, што здатны зрабіць з ім усё, што пажадаю, таму са мной лепей лічыцца. Сеў на стол, абмяжоўваючы яго рухі, нахіліўся і грэбліва за-зірнуў у вочы:

— Кавярня «Лыч» на Гагарынскай плошчы. Дакладны адрас — Ленінскі праспект, 30. Праз гадзіну.

Захавальнік ключоў і пароляў спрабаваў рабіць выгляд, што не заўважае мяне, таму клікаў мышкай і набіраў паве-дамленні ў адкрытым аконцы. Тады я сеў на яго далонь, і пальцы разам з мышкай захрабусцелі пад маёй вагой. Я па-думаў, ці не схапіць яго за горла — не смяротна, не да такога храбусцення, а толькі злёгка (такім ты мяне не ведала, Во-ля, але такім мяне зрабілі), але ён ужо выправіўся:

— Сябра, нам нельга сустракацца, разумееш? Я выконваю даручэнні Баці і больш нікога.

— Сябра, — я націснуў азадкам на далонь і пацягнуўся рукой у бок загрыўка, куды захацелася ўчапіцца за гэткую фамільярнасць, але я стрымаўся, і мае пальцы ляглі не на шыю, каб задушыць за гэтае «сябра», а на плячо: — Сябра, калі ты не зразумеў, бляха, гэта я тут вырашаю, што можна, а што нельга.

Я зірнуў на дзверы яго былога калегі, і ён адчуў, што ў мяне, відаць, усё ж ёсць нейкія паўнамоцтвы, пра якія ён пакуль не чуў нават краем вуха. Я працягваў:

— І калі ты, сука, некаму...

— У мяне ж праца, — запырэчыў ён, глядзячы мне ў твар, але ўжо з пакорай, — даручаная Бацем.

— Я адмяняю яе, зразумеў? Калі не хочаш пакінуць карабель, як гэты, каб праз гадзіну быў на плошчы Гагарына.

— Як я дабяруся, Міша? Міхаіл Аляксеевіч? У мяне машыны няма, як мне быць? — на яго твары з'яўлялася лісліваць.

З фантомным Лёнькам ён мяне больш не блытаў. А чалавечак, бач ты, з падвойным дном, трухлявенькі, хоць пра гэта можна было здагадацца ўжо з таго, як ён праводзіў свайго калегу, збаяўшыся развітацца. А іншыя пры Бацю і не прыжыліся б. І згадка пра машыну была толькі хітрыкам — каб я пашукаў транспарт, дамовіўся, узгадніў з кімсьці з пантэона, хто б таксама пасля ведаў пра сустрэчу, быў сведкам. А калі што — вось ён ведае, што мы сустракаліся, і ніякіх таямніц не было. І я крыва ўсміхнуўся, сказаўшы:

— Я табе не агент па лагістыцы. Таксі вазьмі. Альбо ровар скрадзі. І яшчэ раз: сустрэча канфідэнцыйная, зразумеў?

Ён азірнуўся па баках, паказваючы, што побач з Бацем не бывае канфідэнцыйных сустрэч, але я паказаў на дзверы бокса і секануў сябе па горле: маўляў, слухаць ужо няма каму. І дадаў загадкава:

— Гэта ў тваіх інтарэсах, дурань.

І я зразумеў, што так, ён прыйдзе.

Пакідаючы шхуну, я кінуў капітану, па-гаспадарску рассунуў аўтаматчыкаў, якія, як мне падалося, стаялі занадта

цесна (ці проста хацелася жэсту), і сеў у ландо. Падумаў спачатку, ці не адпусціць шафёра, едучы на гэтую сустрэчу, але вырашыў, што так будзе больш эфектна. Ды і вачэй, якія адсачылі б сустрэчу двух чальцоў нашай не-арганізацыі, больш не было. Думаў пасадзіць і Сяргея ў ландо, каб ён не шукаў транспарт для сустрэчы самастойна, але такая паслужлівасць з майго боку магла падацца яму падазронай — не ў сэнсе недапушчальнасці сустрэчы, а што ў мяне маюцца важкія прычыны, ігнаруючы забарону, такую сустрэчу арганізоўваць. Відавочна, ён тонка адчувае слабасць у людзях, і трэба перці напралом без выбачэнняў — менавіта так робяць моцныя.

Вядома, месца сустрэчы было невыпадковае. Калісьці ў 1961 годзе тут віталі чалавека, які вярнуўся з космасу. Мне здавалася, цень таго трыумфу мусіў распаўсюдзіцца і на мяне. Бо мой план быў такі ж неверагодны, як і ідэя вылецець за межы атмасферы ў жалезнай трубе, дзе ў якасці элементаў кіравання два вентылі з надпісамі «вада» і «кісларод», а пасля вярнуцца, каб, заязджаючы ў сталіцу праз Ленінскі праспект, махаць рукой зямлянам, не верачы, што выжыў. Не буду падманваць: быў і яшчэ матыў прызначыць ключавую для мяне сустрэчу на Гагарынскай плошчы, каля гэтых адзінаццаціпавярховых упрыгожаных акратэрыёнамі вежаў, што сімвалізуюць браму горада, спраектаваных у 1940-я, завершаных у 1950-я, блізка да смерці правадыра народаў, у спешцы, пад заклікі дзяржбяспекі паскорыць здачу аб'екта.

...У тым чароўным горадзе, які дасюль працягвае пераследаваць мяне ў сненнях, ёсць такія ж дзве вежы, упрыгожаныя суровымі фігурамі салдат, рабочых і сялянаў. Сімвалічная брама адкрывае ў тым залітым сонцам, бязлюдным, спалоханым горадзе ўваход на вуліцу Кірава, а насупраць яе размешчаны велізарны вакзал. Раненька ты спускаешся па вакзальным эскалатары і бачыш гэтыя велізарныя вежы, свежавымыты праспект (з чысцінёй у гэтым горадзе заўжды ўсё вельмі добра) — усё праз шкло вакзалу — і прадчуваеш спатканне з радзімай. Паабапал ветлівыя дзяўчаты гандлююць духмянай кавай, і сэрца заходзіцца... І вось ты

аднойчы становішся на эскалатар і бачыш, што ён вывозіць цябе з параднага ўвахода на Гагарынскую плошчу, да фаласа помніка, да двух іншых гмахаў, якія запрашаюць увайсці ў Маскву і скарыць яе. Я іду наперад, іду як трыумфатар, і статуі са сцен усміхаюцца мне, і я разумею, што я перамог. Такія відзежы былі ў мяне, калі я планаваў сваю рэвалюцыю, а таму толькі тут, на Гагарынскай, паміж вежамі, што капіююць тыя, мае, залітыя сонцам, як амерыканская Статуя свабоды капіюе французскую.

Што гэта за крок? Я скажу табе! Воля, усе паспяховыя рэвалюцыі, усе перавароты і абрынанні рэжымаў заўсёды пачыналіся з таго, што натоўп браў пошту і тэлеграф. Памятаеш штурм тэлецэнтра, з якога пачаўся распад калоса, дзе прайшло наша з табой дзяцінства? Прычына, чаму бой быў менавіта за тэлецэнтр, была ў тым, бо ён і быў — «пошта і тэлеграф». Калі б Ленін захопліваў уладу сёння, ён бы штурмаваў найперш інтэрнэт і Астанкіна. Галоўнае і першае ў рэвалюцыі — пазбавіць суперніка каналаў камунікацыі. Няма сувязі — няма і ўлады. Улада сёння трансліюецца па правадах і лётае па паветры. І так атрымалася, у выпадку з пантэонам «поштай і тэлеграфам» быў той, хто быў прадстаўлены ключнікам. Хітры дурань Сяргей.

Кавярня «Ільіч» пачыналася з аблому — усе, хто думаў атрымаць асалоду ад змрочнай савецкай экзотыкі, хутка разумелі, што ўстанова на Ленінскім праспекце прысвечаная зусім іншаму Ільічу, Іллю Ільічу Абломаву, што перадвызначала зусім іншую стылістыку. Тут вас сустрэне апрануты пад Ганчарова шынкар, каб праводзіць па мядзведжых шкурах у залу, дзе пад лубочнай карцінай «Запуск ракетнага плана на Месяц» з ачмурэлым Юрам Гагарыным змяшчаліся масіўныя драўляныя столікі.

За адным з іх вострым ад страху тварам мяне чакаў Сяргей. Я сеў побач і замовіў гарэлку з чырвонай ікрой, хоць піць, вядома, не спяшаўся, і адразу перайшоў да справы:

— Як ты ставішся да — гэтага? — я надзьмуў вусны і зрабіў засяроджаны твар, пераймаючы выраз, з якім сядзеў за маніторамі Пётр Вікенцьевіч.

— Нармальна стаўлюся, — «ключнік» адразу ж перайшоў на шэпт.

— Што пра яго сказаць можаш?

— Ну, ён малайчына, выбудаваў такую сістэму, міма якой нават мыш праскочыць не магла. Татальны кантроль, татальнае назіранне. Усё — амаль з нуля і самастойна. Геній. Калі шчыра, калі паміж намі... — ён уважліва зазіраў мне ў вочы, спрабуючы зразумець, што я чакаю пачуць, і, відаць, спалохаўся ўласнай шчырасці, таму дадаў ужо іншым тонам: — Але ніхто з нас не дасканалы, бываюць ва ўсіх агрэхі, былі, напэўна, і ў яго, але я ж не быў дапушчаны да вынікаў яго працы, не мог назіраць.

— Дык вось, — я спыніў яго жэстам, паказваючы, што чакаю ад яго толькі шчырасці, без агаворак. — Гэты твой геній ляжыць зараз на дне Масквы-ракі побач з прыстанню з прастрэленай галавой.

— Прастрэленай? — перапытаў ён.

— Прастрэленай. Над правым вокам уваходная адтуліна, а выходная...

Ён імгненна выпіў тое, што было ў чарачцы, і глядзеў на мяне так, быццам гэта магло неяк дапамагчы. Я хлусіў нават не яму — я хлусіў ягонаму страху. І ён дапамагаў, натхняў, падказваў новыя захады, трэба было толькі адчуваць яго ледзь прыкметны водар і сачыць за вачыма, прапаноўваючы новыя падрабязнасці: як абвязалі марляй і заклеілі скотчам, як прымацавалі ланцуг з грузам да ног, як, перакідваючы праз борт, збілі фарбу. Што мінакі бачылі гэта, але што нам можна зрабіць? І што цела танула павольна, бо вагі было недастаткова.

Я зрабіў глыток гарэлкі для большага эфекту. І закусіў ікрой, злізаўшы яе з лыжкі і расціснуўшы языком аб паднябенне. Я еў яе першы раз пасля таго, калі ты прынесла дадому канапкі з ёй. Але я не адчуваў салёны прысмак слёз, зараз ікра мела смак крыві. І адна ікрынка была старэчай крывёй Баці, іншая — Чупрыгі. Ікру, бадай, трэба і падаваць для вытанчанасці так — разагрэтай да тэмпературы ўскрытай вены.

— За што? — прыгнуўшыся, спытаў Сяргей. — На ім жа ўсё сачэнне!

— Бацю пераклініла. Я не ведаю падрабязнасцяў — хтосьці штосьці камусьці «зліў», падазрэнне падае найперш сам ведаеш на каго. Хто працуе з інфармацыяй. Вось ён і вырашыў вас «падчысціць».

— Нас? — захрыпеў ён.

— Так, сябар, — я вылучыў слова «сябар». — Наколькі я ведаю, ты будзеш наступны. Заўтра ці паслязаўтра табе дадуць даручэнне разабраць хвасты пасля Пятра Вікенцьевіча, а на наступны дзень чакай, прыйдзе Чупрыга, пакліча пакурыць на палубу, і, пакуль ты будзеш ісці перад ім па калідоры, усё для цябе нечакана перастане існаваць.

— А чаму ты пра гэта расказваеш? — Сяргей звузіў вочы. Ён усё-такі падазроны, гад.

— Бо, Сяргей, пасля прыйдуць па мяне.

— Чаму па цябе?

— Бо гэта я зліў інфармацыю, за якую забілі Пецю Вікенцьевіча, — я вырашыў ад гэтага моманту называць яго «Пецем». Трэба было прыдумаць, што за інфармацыя, каб ён не мог праверыць, і я пайшоў па самым лёгкім шляху. — Тое-сёе пра бізнес Філіпа. Здаў яго канкурэнтам.

— А навошта ты... Вы... Навошта гэта было рабіць?

— Усё проста, Сярожа. Бо мне патрэбныя грошы. Дакладней, былі патрэбныя. Каб падкупіць людзей і забіць Бацю.

Ён пляснуў па сталю і скрыпнуў крэслам, адсоўваючыся:

— А Бацю навошта?

— Усё проста, Сярожа. Бо старэнькі ён. Ходзіць пад сябе. У галаве каша. Вось скажы, ці мела сэнс знішчаць Пецю, калі ён ведаў, што зліў інфармацыю я?

Я не хлусіў — у адной з частак гэтага сцвярджэння. Калі б я сапраўды нешта камусьці зліў, Пеця Вікенцьевіч сапраўды пра гэта б ведаў. Праўдападобнасць фразы зрабіла падобным да праўды і ўсё астатняе. У любым выпадку, Сяргей мне верыў.

— А ты думаеш, зможаш яго забіць?

— Ну, я не збіраюся яго забіваць. Я збіраюся яго адсунуць. Тады ён, што мёртвы, што жывы, замінаць не будзе. Я пай-

шоў па-банку, у мяне вельмі шмат грошай, і палова нашага кола сяброў — ужо мае таемныя агенты. Зараз, сябар, я прыйшоў з просьбай да цябе. Ты можаш адмовіць, але цябе тады заб'юць. Баця — у выпадку, калі ў мяне нічога не атрымаецца. Я — калі мой план спрацуе, бо ты адмовіўся мне дапамагчы, а значыць перайшоў на бок ворага. Як ты разумееш, зараз, нават калі ты ўсё распавядзеш старому, ён аддасць цябе Чупрыгу. Бо з яго падазронасцю лепш пазбавіцца ад цябе, чым на шляху ў дом састарэлых даведацца, што ты, Сярожа, вёў двойную гульню. Ці проста вагаўся і ў апошні момант вырашыў мне дапамагчы.

Я не быў упэўнены, што сапраўды дам Бацю дажыць да дома састарэлых. Але тут лепш было не палохаць залішняй жорсткасцю плана адпачатку. Затое я быў перакананы, што Сяргей будзе вагацца — такі ў яго характар. Ён і данесці на мяне можа — абы каб зрабіў ён гэта не зарана. А потым трэба будзе ад яго пазбавіцца — занадта ён слізкі. Старому, можа, з такімі і прыемна, але не мне.

— Калі дапаможаш, захаваю табе жыццё, захаваю статус і ўсе бонусы.

— Афігенныя ў мяне бонусы! — раптам раззлаваўся ён. — Сядзі цэлымі суткамі і паведамленні дасылай. Не ўсім тут — і бабы, і тачкі.

— Значыць, будуць бонусы, Сяргей. Будуць бабы і будуць тачкі. У маіх сілах будзе штовечар забяспечваць цябе нявінніцай, — абяцаць можна было ўсё што заўгодна. Выконваць трэба толькі тыя абяцанні, якія даеш у прысутнасці сведкаў. Цынічна, так? Не, мабыць, гэта занадта нават для мяне. Скажу так: выконваць трэба толькі тыя абяцанні, да выканання якіх цябе могуць прымусіць. Відаць, я пад уплывам Баці ператвараўся ў нейкага Макіявелі.

— Што табе патрэбна? — спытаў ён.

— Адказы на некалькі пытанняў і выкананне адной просьбы.

— Выглядае так, што я магу паспрабаваць дапамагчы.

І я падрыхтаваўся слухаць і запамінаць, бо мне мусілі адкрыцца таямніцы арганізацыі, якой не было.

— Колькі людзей у пантэоне?

— А ты не ведаеш? Ты... Вы ж кажаце, што палову падкупілі?

— Ну, гэта я фігуральна. Палову тых, хто нешта вырашае, — я зрабіў выгляд, быццам ведаю, хто і як тут нешта вырашае.

— Дакладную колькасць не ведае нават Баця. Ёсць розныя ступені ўдзелу, розныя ўзроўні далучанасці. Мне часам здаецца, што мы — усюды, што тут уся краіна — нашы сябры. Баця камандуе касцяком, але ёсць яшчэ «сябры сям'і», здаецца, так гэта называецца. Ёсць тыя, хто выконвае даручэнні тых, хто з'яўляецца нашымі сябрамі. Ланцужкі прасачыць не змаглі б нават дэтэктывы — усё зашыфравана! Вось Пётр Вікенцьевіч, вядома...

Я вылаяўся на сябе за тое, што адпусціў яго з карабля, папрэдне не дамовіўшыся на сустрэчу, дзе «апрацаваў» бы як след.

— Дык ты нічога не ведаеш пра колькасць?

— Ды ніхто дакладна не ведае, такая сістэма. Але, мне здаецца, я ведаю спіс актыўных фігурантаў «Пантэона» нават лепш, чым Баця. Я ж усімі кірую. У сэнсе, перадаю паведамленні, якія кажа перадаваць Баця. Я ж «захавальнік ключоў і пароляў», як ён мяне называе... Называў... — Сяргей не ведаў, на якой стадыі рэалізацыі мой план.

— І колькі такіх людзей?

— Слухай, а навошта табе гэта ведаць? — ну і моцныя ж у яго блокі, якія перадухіляюць выдачу каштоўнай інфармацыі.

— Добра, чорт з табой, не хочаш, не кажы.

— Тысяча ў Маскве толькі, — выдаў ён частку таго, што патрэбна.

— Якая структура ў арганізацыі? Як адбываецца кіраванне?

— Што ты як на допыце ў ФСБ? Якая «структура»? Няма ніякай структуры! І органаў няма! Я прымаю ад Баці тэкст даручэння і перадаю яго па каналах сувязі. Вось і ўсё кіраванне. Што каму перадаваць, вырашае Баця.

— Што за каналы, Сярожа? Ты выкарыстоўваеш толькі СМС? — тут мы дайшлі да самага галоўнага, і было б кепска, калі б ён заўпарціўся цяпер.

— СМС, электронная пошта, нават часам ICQ-паведамленні. З кожным па-рознаму. Камусьці тэлефаную і проста пачалавечы кажу: «схадзі туды», ёсць там парачка такіх дзядоў, тугіх на тэхналогіі. Ну, яны і ідуць. Слухай, а табе абавязкова, каб я казаў пра свае прафесійныя таямніцы?

— Ці адзін ты трымаеш з усімі сувязь? Калі я атрымліваю СМС з нумара «Нойдэ», яго набіраеш ты?

Ён падумаў, ці казаць, і выціснуў:

— Ну я. Няма нікога больш. Чым менш людзей задзейнічана, тым надзейней. Не з тэлефона, вядома, набіраю, ёсць праграма адмысловая, але гэта ўсё — дэталі, якія табе не трэба.

— Не трэба, сапраўды, — пагадзіўся я. Па вялікім рахунку, усё, што патрабавалася, ён ужо сказаў. — Ты кажаш, структуры няма, органаў кіравання, — пытаў я ўжо з упартасці, — але мне нядаўна Баця паведаміў, што перавядзе на больш высокі ўзровень, значыць, ёсць структура?

— Ой, ну... — адмахнуўся ён. — Ну, ёсць тры ўзроўні. Першы ўзровень — «смяротныя», другі — «героі», трэці — «багі». Ты пакуль на другім. На трэцім я наогул нікога не ведаю, там усе зашыфраваныя.

— «Героі» і «багі»? — я пакруціў галавой, усміхаючыся.

— Ніхто не ведае, хто гэтую лухту прыдумаў. Здаецца, нехта да Баці... — ён не мог вызначыць пасаду Баці ў арганізацыі. — Іншы старшыня. Ён быў фанат антычнасці. Менавіта ад яго гэты «пантэон», «героі», «багі» і гэтак далей.

З «гэтак далей» я зразумеў, што ёсць яшчэ праявы архаічнай міфалогіі, пра якія мне чуць не даводзілася.

— Да Баці быў яшчэ хтосьці?

— А ты думаеш, пантэон утварыўся, калі Бацю ад улады адхілі?

— Ну, ён казаў, як «абрастаў рэсурсам» і «рабіўся больш упэўнены» пасля таго, як страціў урадавы ЗІЛ. Я думаў, ён меў на ўвазе стварэнне гэтай арганізацыі.

— А можа, і так, — пагадзіўся Сяргей. — Ты зразумей, пра мінулае тут ніхто нічога дакладна не ведае. Нават пра цяперашні стан... Скажам так, ёсць версіі.

— А адкуль ты даведаўся пра іншага «старшыню»?

— Дзед адзін распавёў, са старой гвардыі. Але ён столькі баек выдаў, што я не ўпэўнены, ці яму можна верыць.

Я так і не зразумеў, слова «дзед» тут у наўпроставым альбо пераносным, казарменным, сэнсе.

Афіцыянт, прынёс ежу. «Пошта і тэлеграф» адрэзаў кавалак небуйной жывёлы, хутчэй за ўсё труса, і стаў жаваць. Рабіў ён гэта доўга і ўсё ніяк не мог праглынуць — відаць, што апетыту ў Сяргея не было. Я працягваў распытваць:

— Бяспекай займаецца толькі Чупрыга?

— Не, не сказаў бы. У нас жа процьма паголеных, апранутых у чорнае, сур'ёзных такіх... Але запраўляе імі сапраўды Чупрыга.

— І ён адзін?

— Так, Чупрыга ў нас адзін такі, — усміхнуўся Сяргей. — Хоць, магчыма, у Баці ёсць форма, з дапамогай якой можна адліць яшчэ дзесяць-пятнаццаць Чупрыгаў.

— Я не пра гэта, — размова была сур'ёзная, і жартаваць не было калі, — У Чупрыгі ёсць намеснік? Хтосьці, хто прымае камандаванне ў выпадку, калі Чупрыга знікне? Ці без яго ўсю армію паралізуе?

— Ды што з ім стане? — адмахнуўся «ключнік», не разумеючы, наколькі гэта важна. — Я ж кажу: няма структуры, няма арганізацыі. Ёсць Чупрыга. Ёсць Ганна. Ёсць Баця. Ён просіць людзей пра нешта. Я перадаю. Як асабістыя просьбы адной фізічнай асобы іншай. Чупрыга з байцамі сочыць, каб на нас ніхто не залупаўся. І ўсё!

Сістэма сапраўды выглядала разумна, маскіруючыся пад поўную адсутнасць сістэмы. Але толькі да таго часу, пакуль не з'явіцца чалавек, які ведае ўсе ключавыя моманты і здатны па іх ударыць. Таму Баця і хаваў сваіх «апосталаў», раскрыўшы іх толькі мне. Няўважліва ён чытаў Макіявелі.

— Каля тысячы ў Маскве толькі, кажаш? — паківаў галавой я.

— Я не кажу, — спалохаўся Сяргей. Падобна, у ягоным індывідуальным крымінальным кодэксе выдача дадзеных пра колькасць цягнула на «вышку». — «Каля тысячы» — гэта і дзесяць тысяч можа быць, а можа і сто чалавек. Усё гэта недзе там, каля тысячы. Толькі нулямі адрозніваецца.

У ім спрацаваў засцерагальнік, з'яўленне якога забяспечылі добрыя псіхатэрапеўты, бо пасля другога пытання чалавек, які ужо здаў мне «пошту і тэлеграф», зрабіўся падазроны і іранічны.

— Пытанні скончыліся, я б хацеў перайсці да просьбы, Сяргей.

— Ну, і што за яна? І наогул — ці не праверка гэта? Мяне не правяраюць, га?

— Сяргей, я выдаў інфармацыю, за якую мяне ўжо можна застрэліць, — прыемна выстаўляць у якасці козыру карту, якую намалюваў сам. Ну, паведаміць ён Бацю, што я рыхтаваў штурм, а я засмяюся і скажу, што апостал перагуляў у камп'ютарныя гульні. Ён наогул перакананы, што цела Пеці Вікенцьевіча ляжыць на дне — гэта ж кім трэба быць, каб паверыць, што гэта магчыма ўдзень, у Маскве, пры такой колькасці турыстаў. Зрэшты, вось жа прывучаны да «Не здзіўляйся». Я б, можа, і сам паверыў. Таму прастрэленую галаву Пеці варта было прад'явіць яшчэ раз.

— Гэта не праверка.

— Чым дакажаш?

— А я не буду даказваць. Прыведзеных аргументаў дастаткова. Доказам, Сярожа, тут можа быць твая разумовая дзейнасць, якая базуецца на гэтых аргументах.

Я дазволіў яму крыху паразважаць над сказаным і пераканацца, што нельга даказаць ні што я хлушу, ні што кажу праўду. Я пакінуў яго сам-насам з неабходнасцю выбраць з варыянтаў, кожны з якіх пацягне процьму наступстваў. І, калі ён усвядоміў страх гэтага выбару, я ўсё вырашыў замест яго:

— Я мог бы пакрыўдзіцца на цябе і сысці. І, паўтаруся, лёс цябе ў гэтым выпадку чакае незайздросны. Але, я бачу, ты паверыў мне, — ну, так, не паверыў ён, гэта я прыняў за яго рашэнне. — Таму пераходжу да просьбы.

Ён пакорліва кіўнуў і палез па надалоннік, але я зашыпеў на яго:

— Ты звар'яцеў? Ніякіх запісаў!

— Добра, буду запамінаць. Што трэба?

— Трэба даслаць тры паведамленні. Першае. Заўтра ў пятнаццаць нуль-нуль — паведамленне Чупрыгу: «Прымі Сашу Чубакова».

— Пачакай-пачакай. Так паведамленні не пішуцца, — замахай ён рукамі. — Паведамленні складаюцца так: «Прымі Сашу». Прозвішчы не патрэбныя — лішнія падрабязнасці. І Баця забараняе.

— Ну, дашлі паведамленне: «Прымі Сашу».

— Зразумеў, Чупрыгу — «Прымі Сашу». У пятнаццаць нуль-нуль.

— Можаш для смеху прадубляваць Сашу Чубакову, нумар маеш?

— У мяне ёсць усе нумары, — злавесна нагадаў Сяргей. — Усе нумары і ўсе паролі.

— Дык вось, Сашу: «Зайдзі да Чупрыгі».

— «Зайдзі да Чупрыгі», — запамінаў ён. — А рабіць Саша што мусіць?

— А што рабіць — не твая, Сярожа, справа, — клацнуў я зубамі. — Я прайнструкую. На пятнаццаць нуль-нуль. Чупрыга мусіць яго чакаць. Я ж сказаў, паведамленне хутчэй для смеху.

— Зразумеў, — кіўнуў Сяргей. — Далей.

— Далей паведамленне па ўсёй базе. Па ўсіх нумарах, на якія такое звычайна дасылаецца. Паведамленне такое: «Чупрыга далей не едзе».

— «Чупрыга далей не едзе»? — ён задумаўся, спрабуючы пралічыць мае дзеянні паводле гэтых дзвюх фразай. Пралічыць ён, зрэшты, мог далёка не ўсё. На гэта і быў мой разлік.

— «Чупрыга далей не едзе», — паўтарыў я. — Дашлі, скажам, у 15:15. Ці не, лепш пазней, ён не паспее. У 15:35. Добра?

— Добра. 15:35. «Чупрыга далей не едзе».

— Ці правільна я зразумеў, што пасля атрымання гэтага паведамлення ніхто не будзе выконваць даручэнні Чупрыгі, якія б яны ні былі?

— Правільна. Яно пра адхіленне чалавека. Каб ён, апынуўшыся па-за пантэонам, не меў уплыву на яго чальцоў, — відаць, гэта быў фрагмент завучанай ім інструкцыі. Ён дадаў: — Мне вось трэба пра Пятра Вікенцьевіча такое пісаць. Але Баця пакуль не распараджаўся.

Мне кальнула: а раптам ён не адхілены? Ці мо не да канца? Што, калі ўся мая гульня пачалася з Бацевай праверкі — гэтым разам мяне? І я яе не прайшоў? І на выхадзе з «Ільіча» мяне сустрэне Чупрыга? Тады адтуліна ў галаве з'явіцца ў мяне.

— Выдатна. І апошняе. Ці маецца сярод каманд такая, як «агульны збор» у нейкім месцы?

Сяргей ляпнуў па сталю:

— Ды не! Такое паведамленне супярэчыць ідэі пантэона. Няма нічога «агульнага»! Наогул! Нас усіх нішто не аб'ядноўвае, апроч таго, што мы паважаем чалавека, просьбы якога выконваем.

Я перапыніў яго:

— Сяргей, мне трэба сабраць усіх важных людзей, каб абвесціць ім ключавое рашэнне пра жыццё арганізацыі. Як гэта зрабіць?

— «Усіх важных», — перадражніў ён. — У нас кожны важны. Калонную залу давядзецца арандаваць.

Сяргей задумаўся.

— Я магу запрасіць ключавых... Эканоміку... Палітыку... Сілавікоў... Самых-самых. З тых, пра каго я ведаю, што яны тыя, на якіх усё трымаецца.

— З трэцяга ўзроўню? Багі?

— Ну, багам таксама напішу, іх вельмі мала і я ведаю толькі нумары, без імёнаў нават. Дзе збіраць?

Падумаўшы, я зразумеў, што хачу, каб усё скончылася там жа, дзе пачалося.

— А давай той рэстаран на Цвярскім бульвары. Давай іх усіх туды, у камінную залу, у 16:00. Зробіш?

Ён кіўнуў.

— Слухай, а як зрабіць, каб Баця там быў? Як даведацца, дзе будзе Чупрыга?

— У нас «шэдуламі» Ганна запраўляе. Гэта да яе.

— Добра. Дай нумар. Ён у мяне быў, але я яго... Страціў... Дык ты запомніў паслядоўнасць сваіх дзеянняў?

Сяргей яшчэ раз паўтарыў, каму і ў якой чарговасці пісаць, выпіў чарку і раптам выдаў, зноў перайшоўшы на злое «ТЫ»:

— Ведаеш, калі ты думаеш, што я не зразумеў, што ты надумаў рабіць, дык я зразумеў. Гэтыя «Чупрыга далей не едзе» і агульны збор з удзелам Баці... Толькі я табе скажу, — ён падаўся наперад і пачаў амаль крычаць, размахваючы рукамі: — Баця цябе ў тым рэстаране, на Цвярскім, зжарэ і грэчкай закусіць! Калі ты думаеш, што ён цябе не прачытаў і не раскусіў, ты, бляха, глыбока памыляешся. Бо ён, хоць і стары, такі нюх мае, што такую шаўку, як ты, вылічыць — раз плюнуць. Зразумеў? І не кажы, што я цябе не папярэджваў.

А ведаеш, Воля, што ён зрабіў пасля? Ён адкінуўся на спінку крэсла і шырока ўсміхнуўся, паказваючы жартоўны характар прамоўленага. А сказаў ён усё на выпадак, каб, калі я раптам усё ж правяраю яго, выкруціцца. Маўляў, ён верыць у Бацю. Вось якое двудушнае двухрукае стварэнне сядзела перада мной! Зрэшты, з трох Бацевых апосталаў заставаўся самы складаны: Чупрыга. Але яго я вырашыў адкласці на заўтра, каб сустрэцца з Ганнай.

Я расплаціўся па рахунку, пакінуўшы «пошту і тэлеграф» сам-насам з астылай тушкай недаедзенай жывёлы, якую ён прыняўся разбіраць. Над ім вісела велізарная карціна з ракетопланам, увасабляючы мары часу, які абыгрываў «Ільіч». Гледзячы на вартага жалю едака, падумалася, наколькі ж мары ўсё ж больш шчырыя і ўзнёслыя за сваё ўвасабленне, бо чалавек касмічнай эпохі ў кавярні на плошчы Гагарына глядзеўся камічна.

Выйшаўшы ў залітую сонцам Маскву маіх сненняў, я адчуў дэжавію, калі на імгненне ракурс адной з вежаў супаў з вежамі майго роднага горада. Быццам сненні пачыналі спраўджвацца і абодва гарады зараз гатовыя скарыцца мне, трыумфатару.

Я патэлефановаў Ганне ўвечары, прызначыў сустрэчу ў таўнхаусе і па дарозе думаў пра карункавую бялізну, пан-

чохі і глыбокае дэкальтэ, праз якое бачныя смочкі. Было гарача і непрыстойна, мокра і халодна, а потым проста халодна. І пуста — калі яна была ў душы, які рыфмаваўся ў галаве з чэрствасцю душы, хоць справа не ў чэрствасці, а ў дзелавітасці і абароненасці ад душэўнай слоты. Я задрамаў, і мяне разбудзіла ты, ціха назваўшы імя, і я ўсміхнуўся табе, твайму абліччу і, здаецца, нават мяўкнуў, як рабілі мы часам сам-насам і церліся насамі. Але ў адказ была здзіўленая цішыня, і сілуэт на фоне акна ператварыўся ў Ганну, якая апраналася так спрытна, быццам гэта Арнольд Шварцэнгер у фільме «Камандас» надзявае бронікамізэльку. І гэты мой «мяў» пераўтварыўся ў «Ганна» — імя, якое я паўтарыў зноў і зноў, і зараз, чым далей я пішу, звяртаючыся да цябе, тым большы маю сумнеў, што «табе» з гэтага часу значыць «Воля», а не «Ганна», бо «Ганны» і той пустэчы, якую яна насаджвала і выпраменьвала, рабілася больш з кожным такім вось гарачым, непрыстойным, мокрым і халодным-халодным здарэннем паміж намі.

Я адвёз яе дадому і папрасіў пра тое-сёе, бо ў таўнхаўсе пабаяўся, хоць Пеці Вікенцьевіча больш не было. І яна (ты?) пагадзілася — жуючы саломінку, праз якую піла «махіта», гледзячы на мяне гарачымі, непрыстойнымі, мокрымі і халоднымі-халоднымі вачыма. І мне хочацца думаць, што пагадзілася таму, што мела намер і надалей працягваць насаджваць гэтую беспавеетраную пустэчу, выпраменьваючы сваю поўную халодных сузор'яў абьякавасць. Але гэта не так. Я ведаю, што гэта не так, не так, не так.

Глава шаснаццатая,

у якой я перамагаю, але перастаю разумець — каго

Наколькі ж соладка спалася ў маёй спальні з альковам, калі я быў звычайным вінцікам у механізме! Як пяшчотна і летуценна мне засыналася! І як лёгка было прачынацца, ведаючы, што калі няма новага СМС, ад мяне і не трэба нічога! Такая гаючая пустэча ў галаве! Ці не праз яе ўтвараецца тая самая воля да падпарадкавання, пра якую кажа Баця? Ці не таму жонка падпарадкоўваецца мужу, а муж — ейнаму абцасу? Ці не таму чалавек уладкоўваецца на працу ў офіс, каб менеджар піў замест яго антыдэпрэсанты? Сапраўдная свабода — гэта падпарадкаванне, гэта калі маеш дазвол выконваць чужыя загады. Бо існая свабода — гэта свабода ад сябе. Ад сумневаў. Ад ваганняў. Ад бяссоння. Свабода каралёў — гэта свабода ад загадаў кагосьці іншага, але не ад сябе ды ўласных страхав. Больш жорсткага дыктатара, чым унутры нас, не існуе.

Але, запланаваўшы рэвалюцыю, я пачаў мацней стамляцца, часцей варочацца ўначы, блукаць па пустых пакоях і, згадваючы архітэктурныя тэрміны, глядзець у вокны і гартаць альбом «Маскоўскі канструктывізм» — абы збегчы ад унутранага дэспата з мярзотным характарам, які дасылае на свой нумар СМС з дзіўнымі даручэннямі, што супярэчаць самі сабе. Зразумеўшы, як шмат існасцяў унутры нас, я піў гарбату з уласным «яно» і перашэптваўся са сваім «звыш-я», пераконваючы яго не злаваць праз усё тое, што я задумаў. Зрэшты, гэта ўсё было дзеля той, каго я кахаў.

Уначы, напярэдадні паўстання, я і вока не злажыў — мяне адольвалі сумневы, мозг дэманстраваў, як проста ўсё можа выйсці з-пад кантролю. Адно тэлефанаванне. Адзін недакладны стрэл. І самае жахлівае — нічога не залежала ад мяне, бо ўсё было ўскладзена на плечы выканаўцаў, якія могуць і забыцца, і памыліцца, і схібіць. А яшчэ я ведаў зашмат... Ад Ганны я даведаўся, дзе знаходзяцца і за што адказваюць найбольш уплывовыя асобы арганізацыі. І я згадваў Бацю, які спіць у вазку, уяўляў Чупрыгу ў спартовай зале і саму Ганну, якая папраўляе плед на нагах Баці, ужо ведаючы пра мае планы. Мне было неспакойна і распачна.

Я прахапіўся раніцай пасля шкляной бессані, агаломшаны цішынёй, і пачаў апрацаваць — старанна зашпільваючы кожны гузік, намагаючыся выпрастаць кожную складку на кашулі. Я палохаўся любога гуку. Нават у момант, калі аб ракавіну грукаў кубак, з якога я толькі што піў.

Мой строй пасаваў і забойцы імператара, і таму, хто гатовы заняць ягоны пасад. У пінжаку быў патрапаны канверт ад Баці. І я нават думаў, ці не ўскрыць яго зараз. Бо можна ж не вяртаць. І пагадзіўся сам з сабой, што, раз Баця так дбаў пра мяне і нагэтулькі многаму навучыў, я выканаю яго апошнюю просьбу і вярну некранутым ліст з размазаным сургучам.

Ігнаруючы ліфт, я каменнымі крокамі сышоў па сходах, назіраючы, як паступова набліжаюцца дрэвы, паркоўка, зямля і рака. З рэчаіснасці нібы знялі абалонку, і яна лепей трапляла ў вочы, закранаючы асноўныя органы пачуццяў: сонца свяціла так нясцерпна, быццам наблізілася да зямлі, а зеляніна зіхацела смарагдам, пераконваючы забыць пра трывогі, легчы на лавачку і слухаць спевы птушак, якія так па-маскоўску сакавіта расцягваюць свае пошчакі. Зрэшты, гэтае нервовае збочванне паступова мінала — зашмат адрэналіну было ў крыві.

Стрэл «Аўроры» быў прызначаны на 15:00, але найперш маю «Аўрору» патрабавалася зарадзіць і праінструктаваць матросаў. Гэтую далікатную місію я меў намер даверыць самому сабе, але зразумеў, што магу не даць рады. Таму, не доўга думаючы, абраў у якасці выканаўцы Сашу, таго сама-

га дэманічна спраўнага Сашу, нядаўна далучанага да кола ўсёдазволенасці. Самая галоўная думка, перанятая ад Баці, што чым меней часу на развагі пра даручэнне, тым большая верагоднасць, што яно будзе выкананае. І чым далікатнейшае даручэнне, тым меней мусяць быць часу на ваганні.

Маё ландо спынілася каля Сашы Чубакова ў 14:45, і я, апусціўшы шкло, запрасіў яго ўсярэдзіну. Кіроўца, дарэчы, і не падумаў выходзіць — «гаспадар» жа на месцы. Саша з празмерна захопленым, як у рэкламе, тварам сеў насупраць. Я глядзеў на яго вачыма прадзюсара, які толькі што адшукаў у падваротні рэпера з падлеткавым голасам, узважваючы, ці атрымаецца з яго хаця б Цімаці, альбо варта ў дадзеным выпадку планаваць яму кар’еру Сасо Паўліяшвілі. Прынамсі, неяк так усё выглядала для самога Сашы. На самрэч я думаў, што перада мной — трапяткі мятлік, сціснуты ў маіх далонях, малады чалавек з яшчэ не сапсаванай душой, якому трэба даручыць *такое*. Найбольш складаным было проста пачаць размову.

І я пачаў, як Баця, з e2-e4: з расповеду прытчы, максімальна далёкай ад асноўнай тэмы. Зрэшты, апавядальнік з мяне такі сабе, і аповед атрымаўся адпаведны:

— Зазвычай уладу ўяўляюць як піраміду, вяршыню якой займае кіраўнік, а ніжэй за яго — падначаленыя. Мяркуецца, кіраўнік транслюе ўніз нейкі загад, і ён выконваецца тымі падначаленымі. Але, — я зрабіў паўзу: здаецца, чым дурнейшае ўсё, што кажаш, тым больш эфектнымі мусяць быць паўзы, — на мой погляд, традыцыйную піраміду ўлады трэба перакруціць вакол ейнай восі так, каб вяршыня, разам з самім кіраўніком, была ўнізе. Тады кіраўнік, працягваючы дыктаваць сваю волю, будзе рабіць гэта ўжо не ўніз, а наверх. Разумееш, для чаго так? — я нахіліўся да яго і падсумаваў голасам Дыяклетыяна, які збіраецца вырашчваць капусту. — Бо тады на яго ціснуць усе, хто падпарадкоўваецца. І ён адчувае на сваіх плячах цяжар усёй сістэмы. Звычайны чалавек робіць тое, што лічыць патрэбным, несучы адказнасць толькі за сябе. А чалавек улады выконвае загад, а нясе адказнасць за гэта той, хто стаіць вышэй. Тобок кіраўнік адказвае за ўвесь ланцуг, за ўсе індывідуаль-

ныя памылкі і пралікі. За ўсе чалавечыя глупствы. Разумееш? — хацелася дадаць «якая афігенная адказнасць», але я вырашыў адцяпер размаўляць вельмі правільнай літаратурнай мовай, быць з усімі ветлівым і халодным звышчалавекам. — Калі нашы кіраўнікі скардзяцца, як ім цяжка і складана, якую ношу яны нясуць — мы смяёмся. Бо ведаем маргінальны складнік іх працы: суцэльная ўсёдазvoleнасць, жанчыны, маёмасць. Ну, ты ведаеш. Але, пакуль не ўзлятаеш туды, — пераймаючы Бацю, я паказаў на неба, — ты не можаш зразумець простую ісціну: шлях да ўлады ёсць лесвіцай, якая вядзе не наверх, а ўніз. Ці гатовы ты, мой сябра, да такога пакручастага і несалодкага лёсу?

— Гатовы! — усклікнуў Саша, і яго шчокі паружавелі. Ён яшчэ і ледзь не ўскінуў руку ў піянерскім вітанні. Падобна, працэдура далучэння яго да кола сяброў была менш урачыстая, чым у мяне, і ён успрымаў нашу размову як працяг дырымоніі. І лічыў мяне, а не Бацю кіраўніком усёй нашай шарашкі. Ну, яно так і лепей.

— Ну, тады ў мяне ёсць для цябе, Саша, першая вельмі сур'ёзная задача.

Ён заківаў галавой, паказваючы, што дасць рады.

— Ці страляў ты калі-небудзь з агнястрэльнай зброі?

Яго ані кроплі не здзівіла маё пытанне. Ён абсалютна не жахнуўся, як зрабіў бы на ягоным месцы я. Цікава, колькі яму гадоў? З выгляду васямнаццаць — узрост, калі на Каўказе каштуюць кроў.

— Так, адзін раз. На зборах у школе. Усіх хлапцоў адвезлі на палігон, выдалі па дзевяць патронаў для «Калашнікава». Трэба было пацэліць у роставую мішэнь са ста метраў. Я трапіў двойчы.

Ён ганарыўся тым, што ўмее страляць.

— Выдатна, Саша. Слухай сюды. Зараз ты вылезеш з машыны і пойдзеш у гэты будынак, — я паказаў на зашклёны фасад, уваход быў праз дарогу ад машыны. — Ты ўздымешся на трэці паверх і пойдзеш направа. Праз камутатар спытаеш Чупрыгу. Запомні гэтае імя. Скажаш Чупрыгу выйсці да цябе.

Саша кіўнуў. Ягоны тэлефон піскнуў і ён, адкрыўшы паведамленне, прачытаў і паказаў яго мне — які паслухмяны! — «Прымі Міхаіла». На гадзінніку тэлефона было 14:55. Сяргей паведамляў Сашу, што мая просьба з’яўляецца і просьбай пантэона. Я мог загадваць яму афіцыйна.

— З’явіцца мажны мужчына. Скажаш ісці за табой. Спусцішся ўніз. Сядзеш у гэтую машыну. Мяне не будзе, а шафёр папярэджаны і ведае, куды адвезці і што рабіць. Сядзеш на маё месца. Ён павінен сесці побач, вось тут, злева, зразумеў? Не насупраць, як сядзіш зараз ты, а побач з табой, бо тут браня, будзе... Ну, падрабязнасці не патрэбныя. Такім чынам, ты сядзеш тут, а Чупрыга побач.

Ён запамінаў, дробны, худзенькі, як дзіўна Чупрыгу будзе падпарадкоўвацца гэтаму дзецюку. Як бы ён не западозрыў што-небудзь.

— Саша, — сказаў я з іншай, бацькоўскай, інтанацыяй. — Не трэба так разгублена сядзець. Сядзь роўна. Распраў плечы. Ты зразумей, Саша, паведамленне, якое вось-вось атрымае Чупрыга, дае табе над ім суцэльны кантроль. Таму трымайся спакойна і ўладна, і гэты бык зробіць усё, што ты скажаш. Не саромейся і не губляйся — а іначай усё сапсуеш, зразумеў?

Саша сеў роўна, але ўсё адно выцягваў шыю, слухаючы мяне.

— Аўтамабіль павязе вас адсюль да Хітроўкі. Калі выедзе на Сялянку, падрыхтуйся, значыць вы ўжо блізка. Адтуль ён паверне на Падкалакольнік, там вы трапіце на скрыжаванне. Справа будзе трохпавярховы дом з аркай, ты зразумееш, што вы ўжо ў ёй, калі аўтамабіль пачне поўзаць тудысюды, выварочваючы колы, — тут база амаль 6 метраў, а арка ўпрытык па шырыні. Аўтамабіль заедзе туды і спыніцца на нежылым двары, і ўваход у яго будзе перакрыты задняй часткай аўтамабіля, выпадковы мінак туды ўжо не трапіць. Дзверы пад’езда будуць прыціснутыя таксама, хоць у тым пад’ездзе нават бамжоў няма, я правяраў. Калі аўтамабіль спыніцца, апусціш шкло каля Чупрыгі. Саша, вельмі важна, каб ты адкрыў акно на максімум, інакш можа здарыцца бяда, ты зразумеў? Пасля павернешся да Чупрыгі (не размаў-

ляй з ім да гэтага) і папросіш у яго пісталет. Чупрыга даста-не з кішэні васьмізарадны макараў. Вазьмі яго ў правую ру-ку, павярні яго ручкай уверх і паглядзі, ці ёсць у ім абойма. Калі абоймы няма, папрасі ўставіць і спытай, як здымаць з засцерагальніка.

Саша паматаў галавой, бо не паспяваў сачыць за думкай, і я сказаў прасцей:

— Саша, трэба папрасіць у Чупрыгі пісталет і спытаць, як падрыхтаваць яго да стральбы, зразумеў?

— Зразумеў, — бязгучна сказаў ён.

— Калі патрон будзе ў патронніку, а засцерагальнік зня-ты — выцягнеш руку перад сабой і зробіш выгляд, быц-цам прыцэльваешся. Вось так, — я паказаў. Няўжо гэтае птушаня не гуляла ў шутары і не ведае, як абыходзіцца з пісталетам? — паводзіш ствалом па салоне, трымаючы мушку. Пасля гэтага рэзка павернеш ствол да акна, і на лініі агню будзе галава Чупрыгі. Бачыш, як тут паднятыя спінкі сядзенняў? Амаль 90 градусаў, адмыслова, каб ён не адкіну-ўся назад, не сышоў куды-небудзь. І тады ты стрэліш яму ў скронь.

Я ўважліва зірнуў яму ў вочы. Ні страху, ні сумневу. Я ка-заў, што трэба зрабіць, і СМС на тэлефоне сведчыла, што выконваць трэба любое даручэнне. Да таго ж ён лічыў мя-не прарокам, а сябе маім вучнем. Я праглынуў падрыхтава-ныя словы, наколькі кепскі той чалавек, якога трэба забіць. Мне думалася, што ў Сашы пасля майго даручэння выцяг-нецца твар, ён скажа, што ні ў якім разе не будзе выконваць такое заданне, ірване дзверы, каб выйсці, і можа нават вы-скачыць з машыны, а мне давядзецца яго наганяць. Але не, ён сціпла чакаў на далейшыя загады. Я сапраўды недаацэ-ньваў волю да падпарадкавання. Заставаліся дэталі.

— Пісталет Макарава страляе кепска. Кулі ляцяць у роз-ныя бакі. Прыцэльная далечыня паводле дакументаў — 50 метраў. Але і з дваццаці можаш не пацэліць. Але ў тваім выпадку адлегласць — менш за метр, таму павінен трапіць. Разлік тут на раптоўнасць, бо твая цэль не будзе чакаць стрэлу. Могуць спрацаваць у апошні момант нейкія звяры-ныя інстынкты, ён можа нахіліцца ўніз і схопіць за ствол —

тады намагайся стрэліць хоць куды ў яго бок, праз далоні, як заўгодна. Так, каб яго паралізавала ад болевага шоку і была магчымасць працягнуць місію. Пасля першага стрэлу ў галаву часам чалавек яшчэ працягвае рухацца, нейкія цэнтры ў мозгу могуць падаваць імпульсы, ён можа нават захаваць магчымасць да барацьбы, таму пажадана, каб стрэлаў было адразу два. Глушыльніка на макарава не будзе, бахне вельмі гучна, будзь да гэтага гатовы. І яшчэ: курок там у яго тугаваты, — мне здавалася, я ведаю ўсё пра гэты макараў, я памятаю колер рукаяткі, памятаю пяціканцовую зорку, знак Сатаны, на ёй, памятаю пах стрэляных гільзаў, памятаю, як б'е па вушах першы стрэл. — Спачатку ён ідзе з цяжкасцю, а потым рэзка спрацоўвае спускавы механізм. Руку можа тузануць, таму бяры крыху ніжэй. Кіроўца, як ты разумееш, наш чалавек, пры ім можна рабіць усё, што заўгодна, — у гэтым я не быў так упэўнены, але часу на тое, каб скарыстацца яго пільнасцю, у Баці пасля гэтага залпу «Аўроры» будзе няшмат. — Пасля гэтага патэлефануеш мне і скажаш: «Справа зробленая». Калі нешта пойдзе не так — ну падумай тады, што мне сказаць. Я баюся, зрэшты, што, калі нешта пойдзе не так, ты наўрад ці захаваеш здольнасць гаварыць, бо чалавек, да якога я цябе пасылаю, прафесійны забойца, — я вырашыў яго напалохаць не для таго, каб ён выканаў даручэнне, у гэтым сумневу не было, а для таго, каб выканаў акуратна. — Патэлефанаваўшы, зачыніш акно і загадаеш кіроўцу ехаць. Ён павязе цябе да рэстарана. Там ты мне, магчыма, спатрэбішся зноў з зараджаным пісталетам, таму далёка яго не хавай, засунь ва ўнутраную кішэню пінжака. Пытанні?

Саша паціснуў плячыма, быццам вырашаў нескладаную задачку на логіку, таму варта прадугледзець усе опцыі. І ён праявіў пільнасць, спытаўшы голасам выдатніка:

— А раптам спыніць міліцыя па дарозе?

— Саша, міліцыя ў Маскве такія машыны не спыняе, — запэўніў я, — Ведай, пасля стрэлу можа пырснуць крывёй на твар і на рукі. Вось тут вільготныя сурвэткі. Чупрыга... Ну, значыць... Так, хай застаецца ў машыне, мы з ім пасля

разбяромся. Галоўнае — адразу тэлефануй і імчы да Цвярскага.

— Усё зразумела, — Саша шырока і добразычліва заўсміхаўся, быццам я інструктаваў яго перад спаборніцтвамі па скачках у ваду. — Не пераймайцеся, Міхаіл Аляксеевіч, я вас не падвяду.

Я паляпаў яго па плячы задубелай далонню — падобна, я хваляваўся мацней за яго — і ўсміхнуўся ў адказ, але ў маёй усмешцы была толькі міміка. Хлопец ішоў па смерць — сваю ці чужую, забіць ці памерці. Было няўцям, як пры гэтым можна ўсміхацца. Мне хацелася хапаць паветра вуснамі, бо паветра ў гэты дзень у Маскве бракавала. Ён з удзячнасцю кінуў у адказ на маё «Ну, наперад!», выскачыў з машыны і рушыў да будынка. Я звярнуў увагу на яго лапаткі, што распіралі пінжак, нібы крылы, якія маглі б вырасці, але не без майго ўплыву схаваліся пад скуру. Адзначыў і камічныя худыя, нібы ў коніка, плечы ды тонкую шыю — такі вось выканаўца заходзіў у будынак на Марасейцы. Але ўсё было разлічана па хвілінах, і адсюль вельмі блізка ехаць да Сялянкі, таму Саша мусіць даць рады і паспець да 15:35, калі на ўсе сродкі сувязі пантэона, уключна з Чупрыгавым, прыйдзе паведамленне, што Чупрыгі болей няма.

Мне трэба было сыходзіць і чакаць. Вільнуўшы ў адзін з завулкаў, я павярнуў яшчэ раз і хуткім крокам накіраваўся да Цвярскага бульвара, да якога можна было дабрацца пешкі за гэтую гадзіну, што заставалася да агульнага збору.

Вось Саша ідзе з Чупрыгам уніз — якія паміж намі цікавыя манекены з абыякавымі тварамі ў вітрынах! — і яны сядваюць у аўтамабіль, каб рушыць да Хітроўкі. А я заходжу ў кавярню, падобную да пячоры, што вядзе ў цёмную падваротню, каб замовіць эспрэса і шклянку вады. Вось яны едуць па Сялянцы, і Чупрыга спрабуе жартаваць з Сашы, а ён глядзіць на падлогу проста перад сабой, як на маіх лекцыях, з засяроджанасцю будысцкага манаха. Магчыма, ён ледзь прыкметна ўсміхаецца, думаючы, як неўзабаве пацешыць свайго настаўніка. Вось яны паварочваюць да той самай аркі. А смак у маёй кавы акурат такі, як я люблю, і эспрэса быццам павольна спаўзае ў нутро, да самага

сэрца, вымушаючы яго мітусліва скакаць па ўсёй грудзіне. Чупрыга, крывячыся, тлумачыць Сашу, як правільна трымаць пісталет, імаверна, прыгаворваючы «ну ты дэбіл!», «ты чо, тупы?», хоць і бяскрыўдна, бо для яго гэта амаль кампліменты. Вось ён вучыць сумяшчаць прыцэльную планку з мушкай, паказвае, дзе засцерагальнік і як ён працуе. Вось ён расслаблена адкідваецца на скуранае сядзенне, з асаладай назіраючы, як правільна Саша трымае зброю і цэліцца па салоне. А я выходжу прэч з кавярні і зліваюся з людскай плынню, ды нехта крычыць мне нешта здзіўнае пра «залп» — «залпаці» або неяк так. Ах, тут усё зразумела, гэта я, задумаўшыся, не заплаціў і выйшаў. Але залп ужо сапраўды мусіў прагучаць — два гучныя стрэлы, што б'юць па вушах. І кіроўца, напэўна, здрыгануўся, хоць я папярэдзіў яго, каб не здзіўляўся, бо ўсё ўзгоднена, а ён, трымаючы мне дзверы, усім сваім выглядам паказваў, што прасіць не здзіўляцца ў яго — усё адно што прасіць не здзіўляцца попельніцу, трансмісію ці стырно. Саша павінен тэлефанаваць ужо. Што там адбываецца? Чаму ён маўчыць?

Я зноў адчуў, што не магу дыхаць, што мне бракуе паветра. Але цяпер гэта тлумачылася лёгка: я зразумеў, што амаль бягу па Срэценскім бульвары. Трэба супакоіцца. І я спыніўся і доўга дыхаў як мага глыбей, як мусіў бы дыхаць Саша, перш чым націснуць на курок. Чаму ён не тэлефануе? Было 15:15, і ўсё ўжо мусіла адбыцца. Яшчэ крыху — і Чупрыга даведаецца, што яго зліваюць, прачытаўшы СМС. Трэба неяк дзейнічаць, і я прыхіліўся да сцяны, запэцкаўшы пінжак, у якім зрабілася занадта гарача, і думаў, што і як зараз можна зрабіць. Патэлефанаваць Сашу? Калі ён нежывы, Чупрыга пачне высвятляць, хто яго даслаў, а без Пеці Вікенцьевіча пра гэта не так проста даведацца — мой жа званок на тэлефон у мёртвай руцэ раскрыве ўсё імгненна. Як я ўсё растлумачу? Ну, добра. Можна, пакуль не позна, у «Шарамеццева», на бліжэйшы рэйс, бо ўжо не адсочваюць, і таму я мог бы збегчы з краіны.

Але тут, у гэтым віры думак, у якіх не было аніякай паслядоўнасці, узнавілася галоўная нота, за якую я так трымаўся апошнія дні, нота, якая страціла сваю прывабную

крыштальнасць, але тады — усё дзеля яе і ўсё для яе... У віры думак згадалася тваё, Воля, імя. І ўзнікла думка, што нават калі збег абставінаў будзе такім, што мяне заб'юць, то — у імя цябе. А так не страшна, так, значыць, трэба, так я згодны. І я вырашыў патэлефанаваць Чупрыгу, але тут жа зразумеў, што не ведаю ягонага нумара. І я ў гарачцы, адчуваючы, як зямля сыходзіць з-пад ног, адчуваючы, што ўжо ўсё скончылася і надзеі няма, набраў нумар Сяргея. Ён доўга не адказваў, а калі адказаў, зрабіў выгляд, што не пазнаў мой голас. Калі я спытаў нумар Чупрыгі, ён ускрыкнуў «Бля!» і кінуў слухаўку. А з тралейбуса, у чорным пінжаку на два гузікі і шэрай кашулі, на мяне выступіў Чупрыга. Я адхіснуўся і, ударыўшыся спінай аб слуп, невыразна ўскрыкнуў, адчуваючы, што губляю здольнасць крычаць, і праз гэта зрабілася жудасна. І мужык з тралейбуса быў, вядома, не Чупрыга, а нейкі былы спартсмен, які, пракладваючы дарогу цяжкім пузам, змерыў мяне позіркамі і адразу пра мяне забыўся, заўважыўшы нейкага знаёмага з бутэлькай «Арсенальнага». Тэлефон у маёй руцэ дагадліва мяўкнуў, і на маніторчыку засвяцілася фатальнае «Чупрыга далей не едзе» — прысуд планам, бласлаўлёным тваім імем.

Апусціўшы вочы, я зноў заўважыў выратавальныя расколіны на асфальце і пайшоў па іх. Яны выводзілі мяне пад колы машын, якія паспявалі затармазіць з невыносным віскам, сутыкалі мяне з мінакамі, але ўсё-ткі паволі выводзілі мяне да Цвярскага бульвару. І калі заставалася толькі павярнуць і абысці апошні будынак, калі на гадзінніку было 15:40, тэлефон зазваніў і нібы сам заскочыў на маё плячо, пад правае вухо, і ў ім было чуваць жыццярэдны голас Сашы.

— Га? — не расчуў я.

— Справа зробленая! — крыкнуў ён узрадавана і паўтарыў: — Справа зробленая!

— Так доўга? — здзівіўся я.

— Я папрасіў кіроўцу ў краму заехаць. Набыў пакеты, скотч, падрыхтаваў усё, каб пасля не важдца. Ну, і, — Саша сапраўды быў нейкім дэманам, які не проста мае вытрымку ў сітуацыі, калі б я стагнаў ад жаху, а не мае патрэбы

ў вытрымцы наагул. Ён жыў паводле законаў, дзе вытрымкі не існавала, вось гэтак жа, напэўна, і здавалі сваіх бацькоў-кулакоў піянеры-героі. — Ну, і ён, кхм-кхм, падцякаць пачаў, а ў вас у салоне пакрышцё рэдкага адцення, вы ж ведаеце. Таму я вырашыў зрабіць вам прыемна, падклаў тут цэлафан, заматаў рану, каб кроў не цякла. Яго трэба будзе проста вынесці акуратна. Таму я і не пазваніў адразу, каб тэлефон не запэцкаць.

— Саша, справа зробленая? — спытаў зноў я. Нешта здарылася з маёй здольнасцю разумець.

— Так, так, Міхаіл Аляксеевіч. Зробленая, яшчэ як зробленая! Там толькі не макараў быў, а стэчкін, а з чаго вы ўзялі, што макараў будзе? — і сапраўды, з чаго я ўзяў? — Ну ці іншы нейкі пісталет, са ствалом такім падоўжаным. Ну і вось, я з яго...

— Саша, я ўсё зразумеў, давай не па тэлефоне, — спрацавалі рэшткі асцярожнасці. — Давай на месцы, згодна з планам.

— Так-так! Пад'язджаем!

А я ўжо набліжаўся да рэстарана. Рыштаванняў не было, паведамлення «Зачынена на рамонт» не было, але шыльды над уваходам таксама — відаць, ён быў выведзены з публічнага ўжытку і зараз належаў наўпрост Бацю. Перад уваходам была процьма людзей, апранутых вельмі па-рознаму, але яны мелі аднолькава засяроджаныя твары. Я заўважыў Філіпа, і мне складана было нават выказаць здагадку, як паставіцца гэты фінансавы геній да ўсяго, што я планавалі зрабіць. Зрэшты, не варта забываць цудадзейную волю да падпарадкавання. Калі спатрэбіцца, раздам кожнаму па прабірцы з маёй мачой, каб прычашчаліся — будуць піць, як міленькія! З асаладай. І тост прамовяць за маё здароўе. На хвалі ўпэўненасці ў сабе — не, інакш! — адчуўшы сябе мацнейшым за ўсіх прысутных, бо ўжо амаль здзейсніў сваю задуму, ды не сам, а фактычна вымусіўшы пошту з тэлеграфам ісці на штурм Бастыліі, я ўсё болей і болей смелымі крокамі набліжаўся да гэтага натоўпу. Гэтыя маўклівыя постаці, карыятады, на чых плячах трымаецца моц і дабрабыт імперыі пантэона, нагадвалі мне людзей на пры-

пынку грамадскага транспарту. Пасярод бяздзейнай гламурнай Масквы яны чакалі ім адным бачную электрычку. І гэтай электрычкай, у якую яны паедуць у светлую будучыню, быў я. Я, Міхаіл Герман, семіётык, навуковец, лектар, я! Як дзіўна, праўда?

Я набліжаўся — і іх абліччы выцягваліся, і яны, маўклівыя, грозныя і слабыя, паказвалі вачыма на мяне і адварочваліся, не разумеючы, як вітаць мяне. За некалькі метраў ад дзвярэй, папросту на тратуары, з віскам тармазоў спынілася маё ландо, і з яго выскачыў Саша. Утрапёны, бледны, з добра заўважнай рукаяткай масіўнага пісталета, што тырчэла з унутранай кішэні пінжака. Ён падляцеў да мяне і, як мне спачатку падумалася, хацеў укленьчыць, але не — усхвалявана калоцячыся, выцягнуўся перада мной і зазірнуў у вочы. Мо чакаў, што я прылашчу яго, як сабаку. Я прыдзірліва аглядзеў яго, шукаючы плямы крыві ці рэшткі вантробаў, але ён быў чысты. Хіба пад пазногцямі было штосьці ванітоўнае, але я забараніў сабе пра гэта думаць. І я суха загадаў яму:

— Стань па правую руку за маёй спінай. Калі штосьці пойдзе не так, вазьмі ў руку пісталет і трымай яго. Цяпер не трэба! — прыкрыкнуў я, бо ён адразу пацягнуўся па яго, гатовы страляць наўпрост пасярод Цвярскаго, па маладых маці з каляскамі, па старых, па дзяўчатах — куды скажу я.

Расправіўшы плечы, я затрымаў позірк на пасажырскім адсеку ландо, уявіўшы загорнуты ў цэлафан масіўны труп, які, мажліва, шчэрыўся ў мой бок з-пад намотаных на галаву пакетаў, і здрыгануўся. А пасля рушыў наперад спакойна і ўпэўнена, а за мной — мой апостал, юны дэман. І ўсе спалохана расступаліся перад намі. Трапіўшы ў калідор, мы пайшлі ў камінную залу, дзе далёка не ўсе маглі змясціцца за сталом. Я думаў сесці на чале, але зразумеў, што лепш стаць:

— Клічце ўсіх, — сказаў я аднаму з прысутных — ці то мультымільянеру, ці то міністру, ці то афіцыянту. Мне было ўсё адно. І ён кінуўся выконваць, нібы афіцыянт, нібы памочнік афіцыянта. І ўсёмагутныя героі і багі не вядомага

нікому пантэона паспешліва набіваліся ў залу і станавіліся наўкола, размяркоўваючы між сабой, хто бліжэй, хто далей, хто зусім наводдаль. І намагаліся стаць побач, і спрабавалі адсунуць Сашу, але я падцягнуў яго, паказваючы, што ён са мной, што гэта мае рашэнне, што ён бліжэй за ўсіх да мяне. Калі ўсе замёрлі, чакаючы маёй прамовы, па зале прайшоў чалавек, запальваючы свечкі. Я глядзеў на гэтыя трапяткія агеньчыкі, не ў змозе адарваць вачэй, і ўжо чуў крокі ды шлолах вазочных колаў, што набліжаюцца да залы. Ганна, мая бялявая Ганна закаціла старога. І стары маразматык усміхаўся, не разумеючы, што будзе зрынута, што, калі не пагодзіцца перадаць уладу, напаткае смерць проста тут, пры ўсіх, з таго стэчкіна...

Вазок старога змяшчаўся насупраць мяне, і трэба было пачынаць прамову — з холадам і абыякавасцю, важка і жорстка, іначай усе адчуюць маю слабасць і перагрызуць мне горла.

— Шаноўны Аляксей Барысавіч, — мой голас даў пеўня, але гэта ніхто не заўважыў, бо за мной стаяў Саша, а ў Сашы быў пісталет, які складана не заўважаць. — Ад імя нашага кола сяброў абвяшчаю, што вашы метады кіравання прызнаныя недапушчальнымі, усе вашы аднадумцы альбо знішчаныя, альбо адракліся ад вас і вы больш не з'яўляецеся аўтарытэтам для большасці прысутных, — я зрабіў паўзу, каб набраць паветра, адчуваючы тую лёгкасць у руках і нагах, якая прыходзіць за секунду да таго, як губляеш прытомнасць. Толькі гэтага не хапала. Я правёў вачыма па дэкальце Ганны і акулерах Сяргея, які ледзь прыкметна кіўнуў мне, даючы зразумець, што я ўсё раблю правільна. Я і сам адчуваў гэта. Адчуваў, што ніхто больш не зможа мяне спыніць — ніхто з прысутных, ніхто з жывых. Гэтая думка дадала мне сілаў, і я працягваў з напорам: — Уладай, дадзенай мне аднадумцамі, я заяўляю пра ваша поўнае і канчатковае адхіленне ад прыняцця рашэнняў і кіраўніцтва колам сяброў. Добраахвотна пацвердзіце складанне паўнамоцтваў, альбо будзеце неадкладна знішчаны.

І пасля гэтага я паглядзеў у вочы старому — зусім абыякава, ува мне адшукаліся сілы на гэтую абыякавасць. У рэшце рэшт, з чаго мне баяцца глядзець яму ў вочы? Што ён зробіў для мяне такога, каб я мог саромецца пагражаць?

Нойдэ, усміхаючыся, абвёў прысутных урачыстым позіркам і прамовіў напаяголаса, нібы тост:

— Ну, нармальна, Міша! Малайчына! Някепска, вельмі нават!

— Вы не зразумелі! — рыкнуў я.

— Мішачка, дружа, а выцягні той канверт, які я прасіў прытрымаць і які ты думаў ускрыць яшчэ зранку, ды не зрабіў гэта, хутчэй за ўсё, праз пачуццё ўдзячнасці.

Я, халадзеючы, палез у кішэню, прадчуваючы пабачыць там нешта надзвычай подлае, што-небудзь звязанае з табой. Я дастаў канверт і працягнуў старому, хоць мае падазрэнні крычалі мне парваць яго, але ён выставіў далонь наперад, спыняючы мяне, і прапанаваў:

— Сам, сам яго прачытай. Ускрый і прачытай. Можаш услых. Можаш сабе.

Я надарваў канверт, з яго выпаў самы звычайны сшыткавы лісток, складзены папалам. Буйныя літары, цёмнасіняя асадка. Наверсе былі два словы, якія халодным ветрам, нібы бізуном, апарылі мяне. І нават агеньчыкі на свечках здрыгануліся, амаль згаснуўшы. І гэтыя два словы былі ў канверце, перададзеным Бацём яшчэ да таго, як у мяне з'явіўся нейкі план. У канверце з плямамі і рэшткамі маіх адбіткаў пальцаў, якія пацвярджалі, што яго не ўскрывалі без мяне, не падмянілі іншым. Ды і сам я бачыў лічбу «3», якую на прасвет успрыняў як літару. На паперчыне, укладзенай у канверт яшчэ тады, калі я быў верным сабакам Баці, было напісана: «План рэвалюцыі». Ніжэй былі тыя ж самыя пункты, якія я сфармуляваў, стоячы на балконе, але не стаў наносіць на паперу. Яны былі напісаныя Бацём. Вось што там было:

«1. Кінжал для Яна.

2. Сярожа даверлівы і гаворыць зашмат.

3. Бедны Чупрыга.

4. Агульны збор.

Віншую, Міхаіл!»

Я перачытваў спіс зноў і зноў, шукаючы падвох у запісаных не мной маіх думках, пакуль не ўсвядоміў, здрыгануўшыся, што і ты, Воля, была папросту выкарыстаная, каб падштурхнуць мяне да дзеянняў, і што ён абышоўся са мной як з рэвальверам, паслядоўна зараджаючы ў яго патроны, каб застрэліцца, спусціўшы курок маімі рукамі. У гэта момант, склаўшы рукі перад сабой, Баця загаварыў роўным і прыязным голасам:

— Паважаныя сябры. Я стаміўся, і я сыходжу. Я неаднаразова чуў пра сябе, што любымі спосабамі буду трымацца за ўладу, нікому яе не аддам. Гэта хлусня. Я сыходжу. Сыходжу раней. Я зразумеў, што мне неабходна гэта зрабіць, вызваляючы пасаду для моцнага чалавека, вартага замяніць мяне, — усе пераглядваліся з усмешкамі, ацаніўшы апошні жарт Баці. Але ён прамаўляў без ценю іроніі, шчыра і засяроджана: — Гэта мой пераемнік, Міхаіл Аляксеевіч Герман. Скажу вам такую рэч: кепскі той ахвотнік улады, які не здатны выгрызці зубамі першынства ў свайго патрона. Слабы пераемнік патрэбны хіба тым манархам, якім не знаёмы артрыт. Лялькавод памрэ, пачнецца грызня і анархія. А Міхаіл, як вы бачыце, даказаў сваю сілу і волю да ўлады, здолеў зрынуць мяне ў сумленным змаганні, не ведаючы, што абраны для гэтага мной жа. А зараз, сябры, папрашу пакінуць нас з пераемнікам сам-насам. Я мушу праінструктаваць яго перад тым, як ён афіцыйна зойме свой пасад.

І — з гукам ляпання жывой рыбы аб падлогу, спачатку здалёк, з кутоў залы, а неўзабаве і побач, наўкола мяне, — папаўзлі апладысменты. Воплескі былі няпэўныя і палахлівыя. Думка, што гэта пляскаюць мне, знікла адразу — гэта, вядома, для Баці. Я стаяў разявіўшы рот, у галаве чамусьці з'явілася слова «сінхрафазатрон», уявіўся нейкі надзвычай сучасны трон, створаны паводле найноўшых тэхналогіяў, каб перадаць яго чалавеку з XXI стагоддзя.

Я пачуваўся перакуленым на лапаткі, прыціснутым вазком Баці да татамі. Я звёў рукі для воплеску, і пасля майго ўхвалення апладысменты зрабіліся ўсеагульнымі, Бацю крычалі «Брава!», хтосьці нават свіснуў. І ўвесь вясёлы натоўп, абмяркоўваючы нейкія ранейшыя фокусы Баці, стаў пакідаць камінную залу, запрашаючы з сабой Сашу, які пляскаў у ладкі ззаду ад мяне і не збіраўся сыходзіць без майго загаду. Яго давядзецца адвязаць і прывязаць да будкі, быццам сабаку. Ён пакінуў залу апошнім пасля майго дазволу, зачыняючы дзверы, і, я так разумею, стаў па той бок, каб ахоўваць мае спакой і бяспеку.

Я разгублена стаяў перад Бацём і хацеў найперш высветліць пра цябе і мяне, за што ён так з намі, але, паколькі і сам разумеў, што ўсё рабілася, каб вымусіць мяне зрабіць ужо выкананае, спытаў не пра нас, а пра ўсю сітуацыю досыць невыразным: «Як?»

Ён развёў рукамі і сказаў:

— Добры гулец у шахматы заўсёды пралічвае камбінацыі суперніка на некалькі крокаў наперад. А дасведчаны майстар нічога не прадумвае, ён вымушае суперніка хадзіць так, як выгадна. Ну, ну, ну, — яму падалося, што я раззлаваўся. — Не крыўдуй, Міша, бо я змушаў цябе рабіць хады, патрэбныя для таго, каб я паставіў мат сабе самому, а не табе. Цябе, напэўна, палохала, калі мы даведваліся пра кожную тваю спробу збегчы. Павер, амаль ніякага назірання. Суцэльныя шахматы.

Я ўжо і забыў, што спрабаваў збегчы, перш чым вырашыў змагацца...

— А што з Воляй? — другім пытаннем я здолеў сфармуляваць тое, што рвалася з горла. — Я магу з ёй быць?

— Дарагі мой, ты зараз сам вырашаеш, што ты можаш, а што не. І што іншыя могуць рабіць, а што не. Ты змагаўся за гэтае права і ты яго атрымаў.

— Гэта значыць, я магу ёй патэлефанаваць хоць цяпер?

Стары паціснуў плячыма, паказваючы, што пытанне дзіўнае для яго:

— Вядома, можаш. Ты наогул усё можаш.

Я лыпаў вачамі, гэта працавала як метраном для думак:

— Уся гэтая барацьба, усе гэтыя камбінацыі, яны былі цацачныя, так? І вы мне падыгрывалі?

— Ну, цяжка ў вучэнні — лёгка ў баі. Нездзе я наўмысна не заўважаў рэчы, на якія звярнуў бы ўвагу, калі б усё было напраўду.

— І смерць Чупрыгі таксама падробная? Халастыя патроны, кетчуп пад кашуляй? — сказаў і падумаў сам, што глупства! Страляў Саша ў галаву, а пасля доўга закручваюць цэлафанам труп.

— Не, Чупрыга мёртвы, без усялякіх хітрыкаў. Любая ўлада, Міша, заўсёды трымаецца на крыві. Вялікай ці малой, але — на крыві. Адзіны сапраўдны будматэрыял для піраміды. Рэшта — пясок. Гэта трэба было зрабіць, — і пасля паўзы, якую можна было зразумець і як хвіліну маўчання, дадаў: — Ну, раз пытанні скончыліся, віншую!

І я выйшаў з каміннай залы, і адразу зрабілася шумна, і мне ціснулі рукі — і Сяргей, і Ганна, якая пакінула на шчацэ буську, шапнуўшы на вуха словы, у якія мая горыч увабралася, быццам вада ў пясок, і Філіп ляпаў мяне па плячы. Перада мной схілялі галовы людзі, падобныя да кныроў, з шыямі, што пачварна навісалі над каўнярамі. Перада мной шчоўкалі абцасамі, салютавалі і кланяліся, кланяліся, кланяліся.

Прынеслі шампанскае, Баця прамовіў кароткі тост, і ўсе, выпіўшы, бразнулі келіхамі аб падлогу, так што пад нагамі ўвесь вечар храбусцелі алмазы. І ў самы разгар святкавання я выйшаў на ганак, збег за рог вуліцы і, зайшоўшы на двор, дастаў тэлефон і набраў той самы нумар, у якім напрыканцы тройка, сямёрка, туз. Я мог свабодна тэлефанаваць табе і займаць наш пачэсны пасаг разам. Я мог паехаць да цябе і больш ніколі не з'яўляцца сярод гэтых людзей, заявіўшы пра складанне паўнамоцтваў, і я перакананы, што мне б гэта даравалі.

Я ведаў, што зрабіў усё вельмі хутка, што ад нашага расстання мінулі лічаныя дні, што ўсё яшчэ можна склеіць і ты не адвыкла ад гучання майго імя ў тваіх вуснах... Я згадаў

твае наіўныя вочы, тваё падбароддзе з ямінкай, твае саламяныя валасы, твой свет, у якім галоўнай раскошай быў паветраны шарык, а самай смачнай рэччу — канапка з пазаўчарашняй чырвонай ікрой. І справа была не ў тым, што зараз, пасля ўсёй гэтай крыві, гэтай хлусні, гэтых жахаў і трыумфаў мне не было чаго сказаць. Я больш не быў перакананы, што я хачу казаць табе што-небудзь. Здавалася, я зрабіўся занадта дробным для твайго вялізарнага свету, дзе людзі смяюцца ад душы і кахаюць усім сэрцам.

Я трымаў тэлефон, то выдаляючы, то зноў набіраючы нумар з тройкай, сямёркай, тузам, і ўдыхаў вечаровае паветра на поўныя грудзі. А мне ўжо махалі і клікалі вяртацца да святкавання. І вось так, крок за крокам, яшчэ сціскаючы тваё запясе, тваё цяпло, цябе, але ўжо не верачы, што вярта, што змагу, я пайшоў туды, паступова паскараючыся, дзе гарэлі свечкі. Пайшоў і недзе па дарозе думкі пра цябе канчаткова зніклі. Даруй мне, Воля, але вось так.

Заклучэнне,

якое прызначаецца толькі для цябе

Каханне, як хрысціянства, — рэлігія слабых. Здавалася б, так проста быць слабым і так няпроста быць моцным. Але паспрабуй зрабіцца слабым, калі ты моцны! Сілаў не хопіць, каб аслабнуць! Калі я пачынаў кнігу, я думаў, што дзеля таго, каб вярнуць цябе. Але, пішучы гэтыя словы, разумею, што развітваюся ёю з табой.

Колькі часу мінула ад моманту, калі мне пляскалі ў ладкі ў каміннай зале? Месяцы? Гады?

Горадам авалодвае восень, і я здзіўляюся, адчуваючы, як прадзьмувае ветрам летнюю вопратку, якой было дастаткова для камфорту яшчэ дзень таму. Падаецца, што і душа адчувае гэтую прахалоду, таму так цягне да каміна, каля якога паветра робіцца лягчэйшым, празрыстым, з водарам дыму. Само сонечнае святло мае ўласцівае толькі для восені адценне гарбаты. У маіх пальцах з'явілася асаблівая адчувальнасць, і зараз мне хочацца схаваць іх у рукавы. З іх дапамогай я адчуваю рух часу. Час для мяне зараз — гэта змена сезонаў.

Якімі былі далейшыя падзеі? Іх было багата.

Адным задушлівым вечарам, паклікаўшы мяне да сябе, каб нашаптаць, што далей рабіць з краінай і арганізацыяй, Баця ціха памёр на канапе ля акна з відам на сажалкі. Як і ўсе мудрыя, хто здолеў перамагчы калі не саму смерць, дык прынамсі яе стыхійнасць, ён да дня і гадзіны вылічыў, калі яго сэрца перастане біцца. Да нейкіх з яго парадаў я нават

прыслухоўваюся: напрыклад, у нас будзе новы прэзідэнт неўзабаве. А акулярыка, падобна, прыйшоў час выпускаць. Я закрываў далонню вочы Баці, і вейкі казыталі лінію жыцця, якую ён некалі змяніў назаўжды. У мяне свае апосталы, і іх імёны я, вядома, не раскрыю нікому. Сашу я зрабіў дэпутатам, і ён марыць пра віцэ-прэм'ерства, хоць яшчэ занадта малады. А Філіп, як я і прадказваў, неўзабаве пасля маёй «каранацыі» палысеў, і я клянуся, што не прыклаў да гэтага аніякіх намаганняў.

Бар «Барт» выкупілі нейкія газавікі. Пасля рэканструкцыі ён быў перайменаваны ў «Бард», і там, дзе раней быў Барт Сімпсан, зараз намаляванае сонейка ляское над сілуэтамі апранутых у бушлаты характэрных персанажаў з гітарамі. Яны там на паляне ля вогнішча, яшчэ там намаляваныя верталёт і зялёнае мора тайгі, ага. Здаецца, варта крышку паскрэбці паголенага і зацягнутага ў гальштук маскоўскага газавіка, і ты абавязкова пабачыш бараду, прапахлы вогнішчам швэдар і гітару. Яна будзе прылепленая ці да пуза (гэта таўсцейшыя), ці да пляча (такія дэманструюць вясёлы, лёгкі характар), ці да рукі (такія любяць стаяць, абапіраючыся на інструмент).

Я думаў вярнуць «Барт», і мэрыя нават паспела папярэдзіць уладальнікаў «Барда» пра скасаванне дамовы арэнды, але прыгадаў адну з перадсмяротных парадаў Баці: не варта ўмешвацца ў аб'ектыўныя працэсы, калі яны не раздражняюць. Калі раздражняюць, можна ўмяшацца і адкруціць яйцы ўсім, хто іх замуціў. Бар «Бард»? Ды хоць бар «Стопард»! Усё роўна з Андрэйкам-фенаменалагам, якому я дараваў, мы там каньяку не вып'ем.

Я адшукаў Андрэйку і думаў нават прасунуць уверх — не ў рамках арганізацыі, нам ён, з ягонымі ўяўленнямі пра мараль, не патрэбны. А проста — па старой памяці. Але ж парадокс! Я яму дараваў, а ён мне — не! І мая працягнутая далонь зноў вісела ў паветры і зноўку была схаваная ў кішэню. Ахоўнікі гучна засаплі — у іх надараецца нейкае атаясамліванне сябе з гаспадаром, таму часам яны занадта моцна б'юць маіх крыўдзіцеляў, нават старых знаёмых, нават тых,

каму я секунду таму працягваў руку. Ім падсвядома падаецца, што пакрыўдзілі не мяне, а іх.

Дык вось, я вырашыў не зачыняць «Бард». Днём тут паранейшаму можна выпіць амерыкана з кропелькай «вадкага дыму» для смаку вогнішча, ды і каньяк тут таксама наліваюць. Час ад часу я прыязджаю сюды без свiты на той самай «Галцы», якую вярнуў сабе ў якасці сувеніра (у тым праўдзiвым французскім значэнні слова *souvenir* — «напамін»). Я выпіваю сотку армянскага, а пасля пацягваю каву, гледзячы на Новы Арбат гэтак жа, як глядзеў на яго, калі быў выкладчыкам на «разенбаўме». Каньяк выдатна працірае ад назапашанага досведу шкло, праз якое мы глядзім на свет. Пасля іду ў падземны гараж і еду па кальцавой, але не пад *The Prodigy*, які разлюбіў, а пад «*Enjoy the silence*» *Derpche mode*. І падаецца, што няхітрае басовае сола пасля прыпева — гэта зашыфраваная ў нотах канстанта быцця, якая адгукаецца глыбока ўва мне. Быццам бы сэрца, маё сапраўднае сэрца, што застаецца са мной і пасля смерці, сваім рытмам магло б ствараць музыку, а *Derpche mode* бы яе запісалі.

Вядома, у мяне ёсць і жанчыны. Нейкі час мяне цікавілі гімнасткі, але я пераклучыўся на балерын. Шаную іх за пластыку і лёгкасць, а ў некаторых з іх трапляецца своеасаблівае спалучэнне худых плячэй і вузкіх сцёгнаў, якое робіць іх падобнымі да... Зрэшты, не будзем пра гэта. Спачатку я прыслухоўваўся да рэкамендацый старой какеткі, якая магла па скоках чарговага трапяткога матылька на сцэне прадказаць адпаведныя скокі ў маім ложку. Але я палічыў, што такія размовы занадта інтымныя для нашага з ёй сяброўства. Таму падлучыў да гэтай справы Ганну, якая выдатна адчувае мае густы. Ганна рэгулярна забяспечвае мяне курачкамі ў пачцы і беласнежных ласінах, якія так кранальна дрыжаць, калі я без тлумачэнняў і гутарак вяду іх на маю персанальную, схаваную ў бакоўцы, сцэну. Здаецца, Ганна старанна інструктуе іх, перш чым перадаць мне, — як іначай патлумачыць патлівую адданасць, з якой яны выконваюць мае ўлюбёныя фокусы?

З самой Ганнай мы ў шыкоўных адносінах. У яе на твары з'явілася павуцінне зморшчынак, што разбегліся ад куткоў вуснаў да падбароддзя. Я цаню яе за халодную мудрасць. А яшчэ яна ўмее некалькімі словамі і дакрананнямі суцешыць мяне, калі робіцца сумна. Але сумна мне дужа рэдка. Нячаста мяне наведваюць і іншыя чалавечыя пачуцці. Напрыклад, вось тое вострае, усюдыснае пачуццё страху, якое, калі верыць часопісам пра паспяховых людзей, не павінна мяне пакідаць, бо мая вежа занадта вялікая, а вышыня, з якой мне давядзецца падаць у выпадку чаго, папросту неймаверная, каб я меў права на спакой. Але, скажу так: страх, як і нянавісць, гнеў ці радасць, адчуваюць тыя, у кім зашмат быцця. Хто ўспрымае жыццё з дапамогай органаў пачуццяў. Хто жыве на фізічным узроўні. А я ўяўляю сябе геймерам, які перагуляў у World of Warcraft, таму рэальны свет для яго адышоў на трэці план, змяшаўшыся з вобразамі ўжо пройдзенай гульні. Я атаясамліваю сябе з раманістам, які дзень і ноч піша сваю кнігу, таму ў нейкі момант перастае разумець, дзе ў яго аповедзе сканчаецца выдумка і пачынаецца рэальнасць. Чым напалохаць чалавека, які жыве ў свеце свайго ўяўлення?

Усе мы, дзеці Баці, бадай, нагадваем вампіраў. Маючы неабмежаваныя магчымасці, мы перастаем разумець, для чаго яны нам. Вечнае жыццё, пазбаўленае калі не сэнсу, дык самой магчымасці адчуваць вострую патрэбу ў чымсьці, пераўтвараецца ў вечную нуду. Навошта Манблан, калі ты можаш хадзіць па столі?

Я пісаў табе з надзеяй, што навучыся адчуваць нанова. Але, Воля, я памыліўся. Раней я думаў, што мне патрэбная ты, каб кахаць. Зараз жа разумею, што мне трэба вучыцца кахаць, каб мне была патрэбная ты. Мне цалкам дастаткова цынічных дурнічак, якія атрымаюць кватэру ці ролю прымы (на выбар) пасля нашага сумеснага непрацяглага варушэння ў ложку, якое завершыцца гідлівым абціраннем сурвэткай. Некаторыя з іх нават цяжараць, і ўжо бегалі па Маскве некалькі маіх байструкоў. На кармленне, памперсы і Кембрыдж для іх я пастанавіў выдаваць збыткоўную суму аднаразовай выплатай. Ніякага жадання бачыць гэтых

банкартаў, абдымаць іх ці шукаць падабенства з сабой ні разу не ўзнікала — відавочна, тут таксама патрэбнае «каханне».

Кажуць, каханне даецца чалавеку ў якасці ўзнагароды, і за гэтае права ён спачатку мусіць зрабіць шмат добрага. Што пасля і ўзнікае гэтая дурасць, знямога, заснаваная на саступанні іншаму, даражэйшаму за сябе самога. Але ў мяне няма нікога даражэйшага за сябе, ды і сябе таксама — няма. Я не магу кахаць цябе, Воля, бо нарабіў столькі паскудства, што здатны адчуваць толькі нянавісць.

Калі я зразумеў, што я больш не буду мець магчымасці кахаць цябе, у мяне з'явіўся спадзеў, што гэтая кніга будзе маёй споведдзю, падрабязнай і шчырай, дзе я раскрыю, як усё адбылося, нічога не хаваючы. І тады нехта там, наверху, да каго мы ўздываем вочы, калі смуткуем, каго намагаемся разгледзець за птушкамі ды аблокамі, даруе мне і верне здольнасць кахаць. Але альбо я сказаў не ўсё (а я сказаў не ўсё), альбо звяртаўся не да таго. Бо даравання няма: маё сэрца маўчыць.

Відаць, мая скіраваная ў пустыя нябёсы споведзь не спрацавала таму, што я не раскайваюся. Не лічу, што мог штосьці зрабіць іначай. Да таго ж, Воля, мы ж ведаем, што няма там анікога, акрамя птушак.

Таму выцірай слёзы, мая мілая, мая сумная аматарка паветраных шарыкаў, якая насяляла мой свет казачнымі істотамі і ніколі ў жыцці нікому не зрабіла подласці. Дакра-нёмся апошні раз адно да аднога насамі, і ўсё, досыць. Бо я развітваюся з табой, ты мне не патрэбная, я не адчуваю нічога, калі прамаўляю тваё імя, Воля, хоць мы з табой ведаем, што аніякая ты, канечне, не Воля, і клічуць цябе Алеся, а прозвішча тваё Лясенка. Такое вясковае, з такім сабе ўкраінскім плятнём у канчатку.

Я, вядома, хлусіў, што не ведаю, дзе ты жывеш, Алеся Лясенка, зарэгістраваная ў Санкт-Пецярбургу, у доме № 3 на вуліцы Малая Марская. Ты наймаеш пакой у разгалінаванай, як карыес, пачарнелай камуналцы. У вас там дзве прыбіральні на дзевяць чалавек, і ты аддаеш перавагу той, што бліжэй да выхаду. А ў кватэры насупраць — рэдакцыя

часопіса пра яхты і паруснікі, таму на пляцоўцы паляць яго бледныя супрацоўнікі. Ідучы па лесвіцы, ты бачыш у іх ва- чах брыганціны і галіёны, таму рэшту дня думаеш пра аб- локі над лагунамі.

Працуеш ты, Алеся Лясенка, дзеля якой я здзейсніў рэвалюцыю, праз дарогу ў бліннай, з вокнаў якой бачны Ісакій. Апоўдні ты запарваеш гарбату, сядзеш ля вітрыны і прыглядаешся да мінакоў, быццам у спадзеве сустрэць ка- госьці канкрэтнага. У цябе два палюбоўнікі, Алеся Лясен- ка, з адным табе цікава, а другі багаты. Ён некалі «наварыў- ся», прадаючы каўпакі для аўтамабільных колаў. Да яго ты адчуваеш ці то шкадаванне, ці то спачуванне. Не так даўно заявілася праверка ў яго імперыю каўпакоў, разбурыўшы яе ўшчэнт. Невялічкае прывітанне табе ад добразычліўцаў.

Я, натуральна, мог бы знішчыць і цябе. Не напішы я гэ- тую кнігу, і знішчыў бы — проста з канцэпцыі стэрыльнасці, бо бачу збыткоўнасць у факце твайго існавання без мяне. Да таго ж тая гісторыя з чалавекам у прыбіральні пацвер- дзілася самым нечаканым і трагічным для яго чынам (Сяр- гей Алабаў, быў прапісаны па адрасе: г. Масква, вул. Сонеч- нагорская, д. 5, кв. 84). Але я не буду цябе пераследаваць, не буду намагацца залезці ў тваё жыццё ці вярнуць — таго, хто адчуваў патрэбу ў гэтым, больш няма.

А я? А што я? Вокны майго кабінета ў кватэры на Кацель- ніцкай, якая так і не стала нашым домам, выходзяць на ве- жу хмарачоса. Так, не здзіўляйся, я не з'ехаў адсюль, нават ператварыўшыся ў бога. Была думка для смеху выкупіць увесь будынак, і я нават пачынаў прыцэньвацца, уяўляючы, як буду хадзіць па пустых паверхах, зазіраць у пакінутыя кватэры, а ў «нашай» зраблю музей памяці, расставіўшы ўсё так, як было, калі ты адзіны раз была тут і мы пілі гарба- ту, нагрэўшы ваду ў рондалі.

Рондаль я выкінуў, але не праблема знайсці такі ж, толь- кі без следу пельменяў на эмали. Аднак я згадаў яшчэ адзін завет Баці: «Жыві сціпла. Бо толькі так можна захаваць пашану да раскошы». Таму і застаўся тут. Калі хочацца пака- зытаць успрыманне рэчаіснасці чым-небудзь, апроч какаі-

ну, я засяляюся на месяц у адзін з будынкаў лысага Філіпа, які ўжо і сам не ведае, колькі ў яго нерухомасці.

Тут паэтычна.

Ці помніш — калі на захадзе сонца, высока над горадам... На каменнай тэрасе аднаго з самых прыгожых будынкаў у Маскве... Адкуль горад бачны да самых краёў...

А зрэшты, няма таго чалавека, якога ўсё гэта кранала. Калісьці я жыў у горадзе, дзе экзатычнай флорай квітнела архітэктура, якая размаўляла са мной. Няма больш ні горада, ні мяне: мой горад — шэрыя сцены, частка з якіх належыць мне. Вось і ўсё. Магчыма, я зрабіўся больш прымітыўны. Ды і хрэн з ім.

За акном, двума ярусамі вышэй, на карнізе вежы, мне добра бачная адна з тых статуй, што ўпрыгожваюць будынак. Гэтае старажытнае боства мае прыгожыя рысы твару, роўны нос і досыць фотагенічныя скулы. У яго акуратна прыбраныя з ілба валасы — на пасляваенны манер. Пінжак, нядбайна накінуты на плечы. Постаць пазірае на захад сонца, што залівае стол, за якім я дапісваю гэты тэкст, нябесным аднасоладавым святлом.

На твары боства свеціцца ўсмешка з бляскам веры, што эра справядлівасці, шчасця і заваявання космасу неўзабаве надыйдзе, яшчэ на ягоным жыцці.

Я падыходжу да акна, рассоўваю фіранкі і прымаю позу, як у яго. Ногі — на ўпэўненай шырыні. Грудзі — колам. Ніхто больш у Маскве з такім гонарам не выпінае грудзі! Галава — прыўзнятая і адкінутая назад.

Сонца хаваецца за хмарачосы наймярзотнейшага і найпрыгажэйшага з гарадоў на зямлі.

Мы ўсміхаемся.

Мы ўпэўнена глядзім наперад.

Мы ведаем, што будучыня — надыйшла.

2009 (Мінск) — 2020 (Вільня)

Марціновіч, В.

Рэвалюцыя : раман / Віктар Марціновіч ; пер. В. Рыжкова. 3-е выд., дапрац. — Мінск : Кнігазбор, 2020. — 300 с. ISBN 978-985-7227-79-2.

Гэты раман пісаўся 12 гадоў - у Мінску, Берліне, Вене, Цюрыху і Вільні. Я вазіў яго з сабой як свае сны.

Масква 2000-х.

Горад, дзе віруюць ашаламляльныя грошы і пануюць сталёныя норавы.

Дзе чалавек існуе ў каардынатах падначалення і спакусы, дзе воля — гэта найчасцей воля да ўлады.

Галоўны герой, выкладчык-эмігрант з Беларусі, патрапляе ў вір выпрабаванняў, якія вымушаюць яго нанова спасцігнуць тое, чаму адмова ад індывідуальнай свабоды ёсць такой салодкай.

Гэты тэкст варта чытаць, каб адчуць і зразумець тыя энергіі, што стаялі за шмат якімі падзеямі на постсавецкай прасторы апошнія 30 гадоў.

УДК 821.161.3-3
ББК 84(Бел)

16+

Літаратурна-мастацкае выданне

Марціновіч Віктар Валер'евіч

РЭВАЛЮЦЫЯ

Раман

Выданне 3-е, дапрацаванае

Адказны за выпуск *Генадзь Вінярскі*

Рэдактар *Віталь Рыжкоў*

Вёрстка *Сяргея Кандраценкі*

Карэктурa *Алены Спрытніч*

Дызайн вокладкі *Касі Сырамалот*

Падпісана да друку 15.10.2020. Фармат 84×108 1/32.

Папера афсетная. Друк афсетны. Ум. друк. арк. 15,75.

Ул.-выд. арк. 14,7. Наклад 2500 ас. Зак. 823.

ПУП «Кнігазбор».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюдніка друкаваных выданняў № 1/377 ад 27.06.2014.

Вул. Я. Лучыны, 38-93, 220112, Мінск.

Тэл./факс (017) 207-62-33, тэл. (029) 772-19-14, 682-83-86.

E-mail: bkniha@tut.by

Надрукавана з арыгінала-макета заказчыка

ў ЧУП «Джы энд Дзі».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюдніка друкаваных выданняў № 2/36 от 13.01.2014.

Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136, Мінск.

**Віктар
Марціновіч**

Гэты раман я пісаў 12 гадоў — у Мінску, Берліне,
Вене, Цурыху і Вільні.
Вазіў яго з сабой, як свае сны.

Масква 2000-х.

Горад, дзе віруюць ашаламляльныя грошы і пануюць
сталёныя норавы. Дзе ўсё існуе ў каардынатах
падначалення і спакусы, дзе воля — гэта воля да ўлады.

Галоўны герой, выкладчык з Беларусі,
трапляе у суплёт выпрабаванняў,
якія вымушаюць яго спасцігнуць,
чаму адмова ад індывідуальнай свабоды
такая спакуслівая.

Гэтую кнігу варта прачытаць, каб адчуць і зразумець
тыя энергетычныя зрухі,
што стаялі за шмат якімі падзеямі на постсавецкай
прасторы апошнія 30 гадоў.

Bikrap Mapuqihobiy

PSYCHOANALYSIS

